

RP 187/2025 rd

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagstiftning om utvidgat tillämpningsområde för åtalsuppgörelse

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I denna proposition föreslås det att lagen om rättegång i brottmål, förundersökningslagen, strafflagen och lagen om näringsförbud ändras. Syftet med propositionen är att utvidga tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse.

Enligt propositionen ska till de brott som omfattas av tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse och erkännandeförfarande fogas grovt narkotikabrott, grovt rån och grov människohandel. I fråga om påföljder ska man också kunna överlägga om samfundsbot och näringsförbud samt om vinning av brott i en situation där åklagarens yrkande på den ekonomiska vinningen av ett brott överstiger målsägandens skadeståndsyrkande.

I fråga om förfarandet för åtalsuppgörelse föreslås det dessutom att myndigheten åläggs en tydligare skyldighet att bedöma förutsättningarna för åtalsuppgörelse i enskilda fall, att det till underrättelsen om den misstänktes och målsägandens rättigheter fogas ett omnämmande av åtalsuppgörelse, att det ska vara möjligt att inleda åtalsuppgörelse i besvärinstansen, att ståndpunkterna om påföljderna görs mer informativa och att tidsfristen för ordnande av erkännanderättegångar förlängs från 30 dagar till 60 dagar.

Propositionen hänför sig till målet i regeringsprogrammet för statsminister Petteri Orpos regering att göra rättsprocesserna smidigare genom att förnya tvistemåls-, straff- och ansökningsprocesserna.

De föreslagna lagarna avses träda i kraft den 1 juni 2026.

INNEHÅLL

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	1
MOTIVERING	5
1 Bakgrund och beredning	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Beredning	6
2 Nuläge och bedömning av nuläget	7
2.1 Nationell lagstiftning	7
2.1.1 Domsförslag och erkännanderättegång enligt lagen om rättegång i brottmål	7
2.1.2 Begränsning av förundersökningen på grund av erkännande och erkännandeförfarande enligt förundersökningslagen	13
2.2 Internationella förpliktelser	15
2.3 Bedömning av nuläget	18
2.3.1 Faktaunderlag för bedömning av nuläget	18
2.3.2 Underutnyttjande av åtaluppställning	20
2.3.3 Åtaluppställningens tvingande natur	24
2.3.4 Förfarandets användbarhet vid förundersökning	24
2.3.5 Bindande verkan hos åtaluppställning och domsförslag	27
2.3.6 Målsägandens samtycke som villkor för åtaluppställning	29
2.3.7 Gärningsbeskrivning och åtgärdseftergift	32
2.3.8 Samfundsbot och näringsförbud	34
2.3.9 Vinning av brott	35
2.3.10 Tidsfrister och dokumentation	40
2.3.11 Nedsättning på grund av erkännande	41
2.3.12 Brottsområde som ingår i tillämpningsområdet	44
2.3.13 Åtaluppställning som inleds i besvärsinstansen	48
2.3.14 Medvetenheten om bestämmelserna om åtaluppställning	48
3 Målsättning	49
4 Förslagen och deras konsekvenser	51
4.1 De viktigaste förslagen	51
4.1.1 Skyldighet att bedöma förutsättningarna för åtaluppställning	51
4.1.2 Underrättelser om parternas rättigheter	52
4.1.3 Brottsområde som är föremål för åtaluppställning	52
4.1.4 Överläggning om samfundsbot	53
4.1.5 Överläggning om näringsförbud	53
4.1.6 Överläggning om vinning av brott när den har samband med målsägandens yrkande på skadestånd	53
4.1.7 Åtaluppställning i besvärsinstansen	54
4.1.8 Informativa ståndpunkter om påföljderna	54
4.1.9 Tidsfrist för erkännanderättegång	54
4.2 De huvudsakliga konsekvenserna	54
4.2.1 Ekonomiska konsekvenser	54
4.2.2 Andra konsekvenser för människor och samhälle	62
5 Alternativa handlingsvägar	68
5.1 Handlingsalternativen och deras konsekvenser	68

5.1.1	Brott som omfattas av tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse	68
5.1.2	Överläggning om vinning av brott och andra förverkandepåföljder	72
5.1.3	Tidsfrist för erkännanderättegångar	73
5.1.4	Målsägandens samtycke som villkor	73
5.2	Lagstiftning och andra handlingsmodeller i utlandet	77
5.2.1	Norge	77
5.2.2	Danmark	79
5.2.3	Sverige	80
5.2.4	Tyskland	82
5.2.5	Estland	83
5.3	Andra åtgärder som inte är lagstiftningsåtgärder	84
5.3.1	Utarbetande och uppdatering av myndighetsanvisningar	84
5.3.2	Utbildning och ökad medvetenhet om åtalsuppgörelse	84
6	Remissvar	85
6.1	Begäran om yttrande och inkomna yttranden	85
6.1.1	Utgångspunkter	85
6.1.2	Beskrivning av nuläget	85
6.1.3	Remissvar om förslagen	86
6.1.4	Konsekvensbedömning	90
6.1.5	Motivering till lagstiftningsordningen	91
6.2	Utlåtande från rådet för bedömning av lagstiftningen	91
7	Specialmotivering	92
7.1	Lagen om rättegång i brottmål	92
7.2	Förundersökningslagen	101
7.3	Strafflagen	105
7.4	Lagen om näringsförbud	107
8	Ikraftträdande	109
9	Verkställighet och uppföljning	109
10	Förhållande till andra propositioner	109
11	Förhållande till grundlagen samt lagstiftningsordning	109
11.1	Allmänt	109
11.2	Utövande av domsrätt	110
11.3	Rättvis rättegång	111
11.3.1	Allmänt	111
11.3.2	Brott som omfattas av tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse	112
11.3.3	Samtyckets och erkännandets frivillighet och sanningsenlighet	112
11.3.4	Påföljder som kan vara föremål för åtalsuppgörelse	113
11.3.5	Egendomsskydd	114
11.3.6	Offentlighetsprincipen	114
11.3.7	Sammanfattning av de aspekter som gäller rättvis rättegång	114
11.4	Jämlikhet	115
11.5	Sammandrag	117
LAGFÖRSLAG	118
1.	Lag om ändring av 1 och 5 b kap. i lagen om rättegång i brottmål	118
2.	Lag om ändring av förundersökningslagen	121
3.	Lag om ändring av strafflagen	123

4. Lag om ändring av lagen om näringsförbud.....	125
BILAGA.....	127
PARALLELLTEXT.....	127
1. Lag om ändring av 1 och 5 b kap. i lagen om rättegång i brottmål.....	127
2. Lag om ändring av förundersökningslagen.....	131
3. Lag om ändring av strafflagen.....	134
4. Lag om ändring av lagen om näringsförbud.....	137

MOTIVERING

1 Bakgrund och beredning

1.1 Bakgrund

I enlighet med regeringsprogrammet för statsminister Petteri Orpos regering, ska rättsprocesserna göras smidigare under regeringsperioden genom att tvistemåls-, straff- och ansökningsprocesserna ses över. Målet är att göra processerna snabbare och smidigare samtidigt som rättssäkerheten och de grundläggande fri- och rättigheterna tillgodoses. Ett sätt att göra detta är att utvidga tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse (avsnitt 10.2 i regeringsprogrammet).

Lagstiftningen om åtalsuppgörelse trädde i kraft 2015 (670–675/2014, RP 58/2013 rd). En central tanke i lagstiftningen är att en misstänkt eller svarande i ett brottmål som motprestation för sitt erkännande kan få lindrigare straff för sitt brott. Målen för tillämpningen av åtalsuppgörelse var processekonomiska. Avsikten var att när en del av brotten avgörs i ett enklare förfarande än den normala straffprocessen, kan myndighetsresurserna riktas på ett ändamålsenligt sätt, myndigheternas verksamhet effektiviseras och förundersökningen, åtalsprövningen och domstolsbehandlingen försnabbas.

I sitt uttalande i samband med antagandet av lagstiftningen om åtalsuppgörelse förutsatte riksdagen att justitieministeriet med avseende på de principiella problemen följer och utvärderar hur lagstiftningen om det nya förfarandet med åtalsuppgörelse tillämpas och verkställs och före utgången av 2017 lämnar en utredning till lagutskottet om hur lagstiftningen fungerar (RSv 68/2014 rd).

För detta syfte genomförde Institutet för kriminologi och rättspolitik (Krimo) under 2017 en utredning baserad på myndighetsmaterial om åtalsuppgörelser och erkännanderättegångar under 2015–2016 som ett beställningsprojekt från justitieministeriet (Utredningspromemoria 30.11.2017 ”Syyteneuvottelulainsäädännön toteutuminen Suomessa vuosina 2015–2016”). Syftet var att få information om i vilken utsträckning, på vilket sätt och i vilka slags brottmål den nya lagstiftningen hade tillämpats under de två första åren efter ikraftträdandet. Utredningen behandlades i riksdagen med beteckningen O 72/2017 vp. Projektet förlängdes senare för att också omfatta situationen 2017. Som ett nytt tema kartlades och analyserades också praktiska erfarenheter av åtalsuppgörelseförfarandet (Krimon katsauksia 46/2021 ”Prosessiekonomiia vai uusi restoratiivinen työkalu rikosprosessiin?”).

År 2023 beställde justitieministeriet en ytterligare utredning om åtalsuppgörelse av Krimo i syfte att komplettera kunskapsunderlaget om tillämpningen av lagstiftningen om åtalsuppgörelse, om erfarenheterna av den och om hur den fungerar i synnerhet efter 2017. I uppdraget ingick också möjligheten att ge rekommendationer för att utveckla lagstiftningen. Utredningen publicerades i början av 2024 (Krimon katsauksia 59/2024 ”Tilastotietoa tunnustamisoikeudenkäynneistä Suomessa vuosina 2015–2022 sekä eräitä huomioita syyteneuvottelujärjestelmän kehittämiseen liittyen”).

Enligt de centrala resultaten från Krimos forskning används åtalsuppgörelse i huvudsak vid behandling av olika ekonomiska brott, men förfarandet används i mindre utsträckning än beräknat. På grund av den ringa användningen har också kostnadsinbesparingarna blivit mindre än beräknat. Enligt Krimo har dock åtalsuppgörelser haft olika positiva konsekvenser för straffprocessen och man förhåller sig positivt till dem. Aktörernas inställning till och upplevelse

av förfarandet med åtalsuppgörelse inverkade på hur förfarandet tillämpades och på vilka de viktigaste funktionerna med förfarandet ansågs vara.

1.2 Beredning

Justitieministeriet tillsatte den 12 september 2023 en arbetsgrupp med uppgiften att bereda förslag till en utvidgning av tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse (VN/19873/2023-OM-7). Arbetsgruppens uppdrag preciserades den 18 november 2024 genom en ändring av beslutet om tillsättande och samtidigt förlängdes arbetsgruppens mandatperiod (VN/19873/2023-OM-10). Till medlemmar i arbetsgruppen utsågs företrädare för justitieministeriet, inrikesministeriet, Polisstyrelsen, Åklagarmyndigheten, Helsingfors hovrätt, Helsingfors tingsrätt, Finlands Advokater (före den 1 januari 2025 Finlands Advokatförbund) och Brottsofferjouren. Arbetsgruppens mandatperiod var den 12 september 2023–31 mars 2025.

Arbetsgruppen hade som mål att bl.a. utreda och föreslå lösningar för att effektivisera systemet med åtalsuppgörelse och utvidga systemets tillämpningsområde samt att lyfta fram behovet av andra ändringar i lagstiftningen om åtalsuppgörelse med beaktande av rättsskyddet och de grundläggande fri- och rättigheterna. Arbetsgruppen skulle särskilt beakta de utmaningar och utvecklingsförslag som lyfts fram i de ovannämnda utredningarna från Krimo samt i utredarens rapport om Lean-projektet för att bedöma rättskedjan (Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2020:6), i rapporten om hur förundersökningsarbetet fungerar (Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2021:21), i arbetsgruppsbetänkandet om effektivisering av straffprocessen (Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden 2022:14) och i arbetsgruppspromemorian om en smidigare straffprocess (Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden 2023:16).

Arbetsgruppen skulle ta fram förslag till nödvändiga lagstiftningsändringar i form av en regeringsproposition. Arbetsgruppen hade också möjlighet att komma med andra förslag i fråga om åtalsuppgörelse för att utveckla förundersökningsmyndigheternas, Åklagarmyndighetens och domstolarnas praxis och förfaranden.

Arbetsgruppen hörde Tullen, Gränsbevakningsväsendet, distriktsåklagare Vilhelm Nordström vid Åklagarmyndigheten och kommissarie Sari Tiitinen vid polisinrättningen i Sydöstra Finland.

Arbetsgruppen överlämnade sitt enhälliga betänkande till justitieministeriet den 12 maj 2025. Arbetsgruppens betänkande var på remiss mellan den 28 maj och 9 juli 2025. Justitieministeriet sände betänkandet på remiss till 68 remissinstanser. Yttranden begärdes bl.a. av de övriga ministerierna, domstolarna, Åklagarmyndigheten, förundersökningsmyndigheterna, de högsta laglighetsövervakarna samt av professorer i rättsvetenskap. Yttrandena finns tillgängliga på projektsidan ([OM064:00/2023](#)). Justitieministeriet publicerade den 20 oktober 2025 en sammanfattning av remissvaren ([Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden 2025:51](#)).

Rådet för bedömning av lagstiftningen lämnade sitt utlåtande om propositionen den 23 oktober 2025.

Regeringens proposition bereddes vid justitieministeriet som tjänsteuppdrag. Beredningsunderlaget till propositionen finns på projektsidan.

2 Nuläge och bedömning av nuläget

2.1 Nationell lagstiftning

2.1.1 Domsförslag och erkännanderättegång enligt lagen om rättegång i brottmål

Förutsättningar för och innehållet i domsförslag

Bestämmelser om domsförslag och erkännanderättegång finns i lagen om rättegång i brottmål (689/1997). I 1 kap. 10 § i lagen om rättegång i brottmål föreskrivs det om förutsättningarna för och innehållet i ett domsförslag och i 10 a § om förfarandefrågor som gäller åtalsuppgörelse. Domsförslag behandlas vid en erkännanderättegång enligt 5 b kap. i lagen om rättegång i brottmål. I regel hänvisar man till dessa bestämmelser med det samlade begreppet ”åtalsuppgörelse”¹.

I 1 kap. 10 § 1 mom. i lagen om rättegång i brottmål föreskrivs det om inledande av åtalsuppgörelse, dvs. om att vidta åtgärder för att lägga fram ett domsförslag och behandla det vid en erkännanderättegång i enlighet med 5 b kap. i lagen om rättegång i brottmål. Enligt momentet får åklagaren antingen på eget eller en parts initiativ vidta åtgärder för att lägga fram ett domsförslag. Beslut om att inleda en åtalsuppgörelse fattas alltså av åklagaren, som bedömer om det finns förutsättningar för åtalsuppgörelse. Utöver att svaranden i ett brottmål kan ta initiativ till att inleda förfarandet har det i regeringens proposition inte ansetts finnas något hinder för att initiativet till att inleda en åtalsuppgörelse kommer t.ex. från domstolen, målsäganden eller undersökningsledaren (RP 58/2013 rd, s. 22).

I momentet anges två förutsättningar för att inleda en åtalsuppgörelse. Den första förutsättningen är att det för det misstänkta brottet inte föreskrivs strängare straff än fängelse i sex år. Utanför förfarandet med åtalsuppgörelse har dessutom uttryckligen lämnats brott som avses i strafflagens (39/1889) 20 kap. 1, 3–5, 9, 14, 16 och 18 § och 21 kap. 5, 6 a, 6 c och 7–15 § (926/2024). Paragraferna gäller vissa sexualbrott samt brott mot liv och hälsa. I propositionen om lagstiftning om åtalsuppgörelse bedömdes det att de största fördelarna sannolikt kan uppnås i svårutredda och omfattande brottmål och framför allt när det förekommer flera gärningar av vilka en del klart är s.k. huvudbrott och en del lindriga brott som är förknippade med dem. Förfarandet ansågs lämpa sig särskilt för brott som riktar sig mot förmögenhetsintressen eller som begås i vinningssyfte och där det eventuellt finns komplicerade rättsliga och faktiska arrangemang. I praktiken avsågs med dessa brott ekonomiska brott i vid bemärkelse (RP 58/2013 rd, s. 14).

Den andra förutsättningen för att inleda en åtalsuppgörelse avspeglar målet bakom införandet av systemet med åtalsuppgörelse, dvs. att uppnå processekonomiska fördelar. Förutsättningen är att åklagaren finner att behandlingen av målet i en rättegång som avses i 5 b kap. i lagen om

¹ Bestämmelserna i lagen om rättegång i brottmål innehåller inte begreppet åtalsuppgörelse. Uttrycket har dock använts i regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagstiftning om åtalsuppgörelse och till revidering av bestämmelserna om åtalseftergift (RP 58/2013 rd). I denna proposition används begreppet för att beskriva de förfaranden som infördes genom lagändringarna 670–673/2014. Till dessa hör beslut om att avstå från åtgärder som fattas på grundval av ett erkännande, överläggning mellan åklagaren och den misstänkte eller svaranden som syftar till ett domsförslag samt en erkännanderättegång där domsförslaget behandlas. I propositionen görs en distinktion mellan åtalsuppgörelse och begreppet erkännandeförfarande, som beskrivs i avsnitt 2.1.2.

rättegång i brottmål är befogad med beaktande av sakens natur och de yrkanden som framställs samt de kostnader som behandlingen av målet uppenbart medför och den tid som går åt för behandlingen i å ena sidan i en rättegång som avses i 5 b kap., å andra sidan på det sätt som föreskrivs för åtalsärenden, samt eventuella frågor om medverkan till brott i fråga om det misstänkta brottet eller ett brott med direkt anknytning till det. Enligt förarbetena till lagen ska utgångspunkten för åklagarens prövning vara att av ett domsförslag och erkännanderättegång följer betydande processekonomiska fördelar jämfört med att målet behandlas i sedvanlig ordning. Avsikten var alltså inte att förfarandet skulle användas för att utreda de enklaste eller lindrigaste brotten, och ett erkännande leder inte automatiskt till att förfarandet med åtalsuppgörelse används. Även om man i första hand ska beakta de kostnader som orsakas myndigheterna, kan man också fästa vikt vid den belastning som orsakas den misstänkte och parterna samt övriga delaktiga i rättegången, såsom vittnena (RP 58/2013 rd, s. 23). Utöver att sakens natur tyder på att processekonomiska besparingar kan uppnås, ansåg lagutskottet att det också innebär att åklagaren ska pröva om förfarandet med åtalsuppgörelse är lämpligt i fråga om det aktuella brottet (LaUB 5/2014 rd, s. 4).

I 2 mom. föreskrivs det om villkoren för framläggande av ett domsförslag. I 1 punkten förutsätts det att den som är misstänkt för brottet i fråga eller svaranden i brottmålet erkänner det misstänkta brottet och samtycker till att saken behandlas i en rättegång som avses i 5 b kap. I förarbetena till lagen konstateras det som ett förtydligande att en allmän förutsättning för att inleda en åtalsuppgörelse är att åklagaren med stöd av det material som står till hans eller hennes förfogande anser att förutsättningarna för att väcka åtal uppfylls, eftersom ett alternativ till domsförslag är att väcka åtal i en vanlig straffprocess. En utgångspunkt vid prövningen ska dock vara att ett frivilligt och faktamotsvarande erkännande räcker för att väcka åtal (RP 58/2013 rd, s. 22). Den andra förutsättningen är att åklagaren och den misstänkte eller svaranden i brottmålet är ense om det brott som tillräknas. Detta innebär i praktiken att det ska råda enighet om den straffrättsliga bedömningen av det misstänkta brottet inbegripet brottsbenämningen (RP 58/2013 rd, s. 24). Den tredje förutsättningen är att målsäganden vid förundersökningen har meddelat att han eller hon inte har några anspråk i målet eller att hon eller hon samtycker till att målet behandlas i en rättegång som avses i 5 b kap.

Enligt 3 mom. förbinder sig åklagaren vid en åtalsuppgörelse att yrka på straff i enlighet med en lindrigare straffskala enligt 6 kap. 8 a § i strafflagen (673/2014). Enligt paragrafen får gärningsmannen dömas till högst två tredjedelar av det maximala fängelse- eller bötesstraffet för brottet och lägst det minimum i den straffart som föreskrivs för brottet. Om det föreskrivna strängaste straffet är fängelse på viss tid, får domstolen döma till böter i stället för fängelse, om det finns särskilda skäl för detta. Vid en åtalsuppgörelse kan åklagaren också förbinda sig att i enlighet med 2 kap. 8 § 2 mom. i lagen om rättegång i brottmål avstå från att väcka åtal för ett eller flera misstänkta brott.

Enligt 4 mom. ska domsförslaget avfattas skriftligt och det ska undertecknas och dateras av parterna. I förslaget ska de uppgifter anges som avses i 2 mom. samt åklagarens förbindelse att yrka på straff i enlighet med den lindrigare straffskalan. Åklagaren kan i domsförslaget uppge sin ståndpunkt i frågan om arten av och storleken på det straff som ska dömas ut. För innehållet i ett domsförslag gäller dessutom i tillämpliga delar vad som i 5 kap. 3 § föreskrivs om stämmningsansökan. Enligt förarbetena till lagen ska det i domsförslaget i regel skrivas in åklagarens syn på av vilken art och hur stort straff som ska bestämmas i målet eller inom vilka ramar straffet ska vara. För svaranden ska också berättas att domstolen inte är bunden till åklagarens påföljdsståndpunkt, men att domstolen är skyldig att tillämpa ett lindrigare straffskala (RP 58/2013 rd, s. 25).

I 1 kap. 11 § 2 mom. i lagen om rättegång i brottmål föreskrivs det om den bindande karaktären hos ett domsförslag. I momentet föreskrivs det också om återtagande av beslut om att avstå från åtgärder som fattats i samband med en åtalsuppgörelse. I momentet sägs det att om åklagaren har beslutat att meddela åtalseftergift med stöd av 8 § 2 mom. eller att lägga fram ett domsförslag som avses i 10 §, får han eller hon återta sitt beslut endast om ett erkännande eller samtycke som avses i 2 mom. 1 punkten i den paragrafen återtas eller om beslutet enligt ny utredning som har kommit fram i saken framgår att beslutet har grundat sig på väsentligt bristfälliga eller felaktiga uppgifter.

Förfarandefrågor som gäller åtalsuppgörelse

I 1 kap. 10 a § i lagen om rättegång i brottmål föreskrivs det om förfarandefrågor som gäller åtalsuppgörelse. Åklagaren kan föra åtalsförhandlingar under förundersökningen, i åtalsprövningsskedet och ännu efter det att åtalet har väckts (RP 58/2013 rd, s. 25). I 1 mom. föreskrivs det att när åklagaren finner att ett domsförslag om det misstänkta brottet kan läggas fram, ska han eller hon överlägga med den misstänkte eller svaranden i brottmålet om att lägga fram ett domsförslag. Åklagaren ska vid behov utreda om målsäganden samtycker till att målet behandlas i en rättegång som avses i 5 b kap. Enligt förarbetena till lagen ska åklagaren i behövlig utsträckning förklara samtyckets betydelse för målsäganden. Om målsäganden inte samtycker till att målet behandlas i en erkännanderättegång, kan inget domsförslag läggas fram och brottet behandlas som ett åtalsärende. Om målsäganden samtycker till förfarandet kan åklagaren kalla målsäganden till överläggningen, om det gagnar att saken behandlas vid en erkännanderättegång (RP 58/2013 rd, s. 25).

Paragrafens 2 mom. gäller biträde för den misstänkte eller svaranden. Den misstänkte eller svaranden ska förordnas ett biträde för överläggningen, om inte han eller hon uttryckligen vill sköta sitt försvar själv. Också när den misstänkte eller svaranden vill sköta sitt försvar själv ska ett biträde förordnas, om den misstänkte eller svaranden inte klarar av att försvara sig själv eller om han eller hon är under 18 år. Trots det som föreskrivs i 2 kap. 1 § 2 mom. i lagen om rättegång i brottmål ska en försvarare förordnas för en misstänkt eller svarande på hans eller hennes eller åklagarens begäran. Enligt 3 mom. ska åklagaren och den misstänkte eller svaranden samt dennes biträde vara närvarande vid överläggningen, om inte något annat följer av 2 mom. Om det främjar behandlingen av ärendet kan åklagaren även kalla målsäganden till överläggningen och denne har rätt att anlita biträde. Åklagaren kan vid behov också kalla någon annan person till överläggningen. Åklagaren ska i den omfattning som omständigheterna kräver redogöra för den misstänktes eller svarandens och vid behov målsägandens rättigheter samt för domsförslagets betydelse. Överläggningen mellan åklagaren och den misstänkte eller svaranden ska föras ansikte mot ansikte (LaUB 5/2014 rd, s. 11).

När domsförslaget har upprättats ska åklagaren enligt 4 mom. utan onödigt dröjsmål lämna domsförslaget och förundersökningsmaterialet i ärendet samt annat material som betraktas som behövligt till domstolen. Målet blir anhängigt när domsförslaget kommer in till domstolens kansli. I 5 mom. föreskrivs det att om åklagaren redan har väckt åtal för det brott som avses i domsförslaget, ska han eller hon lämna domsförslaget till domstolen innan huvudförhandlingen inleds. Åklagaren ska också lämna underrättelse om domsförslaget till den domstol som behandlar åtalet. Domstolen ska avbryta behandlingen av åtalet. Åklagaren ska efter en lagakraftvunnen dom med anledning av domsförslaget eller vid behov annars underrätta den domstol som behandlar åtalet om huruvida behandlingen av åtalet ska avslutas eller om han eller hon fortsätter att driva åtalet.

I 6 mom. föreskrivs det att om ett domsförslag inte läggs fram, får sådana utsagor som den misstänkte eller svaranden har avgett i samband med en åtalsuppgörelse inte användas som bevis i ett brottmål. Enligt förarbetena till lagen ska den misstänkte eller svaranden informeras om bevisförbudet för att syftet med överläggningen ska uppnås. Efter detta är det befogat att konstatera att bevisförbudet också gäller bevis som kommit fram senare. I praktiken gäller bevisförbudet alltså de utsagor som har avgetts efter det att överläggningen inleddes. Bestämmelsen hindrar inte utnyttjande av sådana utsagor som bevis som avgetts tidigare vid förundersökningen (RP 58/2013 rd, s. 28).

Erkännanderättegång

I 5 b kap. i lagen om rättegång i brottmål föreskrivs det om erkännanderättegång, där det i enlighet med 1 § behandlas domsförslag som avses i 1 kap. 10 § i lagen om rättegång i brottmål och i 3 kap. 10 a § i förundersökningslagen (805/2011) utan att det ordnas en huvudförhandling enligt 6 kap. i lagen om rättegång i brottmål eller i samband med en sådan huvudförhandling. Vid en erkännanderättegång behandlas utöver domsförslaget också övriga yrkanden som grundar sig på det brott som avses i förslaget. Bestämmelser om tingsrättens sammansättning vid erkännanderättegång finns i 2 kap. 6 a § i rättegångsbalken, enligt vilken det är lagmannen eller en tingsdomare som är tingsrättens ordförande. Tingsrätten är domför även med ordföranden ensam. Som förtydligande konstateras i propositionen att målet också kan behandlas i en nämndemannasammansättning enligt 2 kap. 1 § i rättegångsbalken eller i en sammansättning med tre domare (RP 58/2013 rd, s. 35).

Enligt 5 b kap. 2 § 1 mom. i lagen om rättegång i brottmål ska en erkännanderättegång hållas inom 30 dagar från det att målet blev anhängigt. Om erkännanderättegången inställs, ska en ny erkännanderättegång hållas inom 30 dagar från den dag då rättegången skulle hållas. Om bristfälligheter eller oklarheter i domsförslaget eller någon annan viktig orsak kräver det, får tidsfristen förlängas. Enligt förarbetena till lagen är bakgrunden till tidsfristen en strävan att få målet behandlat så snart som möjligt. När svaranden samtycker till domsförslaget är grunden uppenbart ofta utöver ett lindrigare straff också att det finns en vilja att få ett slut på ärendet. En fördel är också att svaranden och biträdet kommer ihåg förloppet och innehållet i åtalsuppgörelsen och på så sätt kan bevaka svarandens intresse. På motsvarande sätt har åklagaren och särskilt målsäganden fördel av en snabb behandling. I förarbetena till lagen konstateras det också att skyldigheten att ordna en erkännanderättegång inom nämnda tid dock inte ska anses vara absolut. Tidsfristen kan bestämmas vara längre, om domsförslagets oklarheter eller bristfälligheter eller något annat viktigt skäl kräver det. Ett sådant viktigt skäl kan vara t.ex. att det är befogat att behandla ett annat domsförslag som rör samma svarande tillsammans med det första (RP 58/2013 rd, s. 29).

I 2–4 mom. anges krav på åklagarens och svarandens närvaro vid erkännanderättegången samt om svarandens biträdes närvaro. Även målsäganden ska ges tillfälle att närvara, om han eller hon har privaträttsliga anspråk som inte drivs av åklagaren men behandlas vid erkännanderättegången. Målsägandens utevaro hindrar dock inte att målet avgörs. Domstolen sköter om att parterna kallas till erkännanderättegången. Från och med den 1 mars 2025 har det varit möjligt att delta i en erkännanderättegång via fjärranslutning i enlighet med 8 kap. 13 § i lagen om rättegång i brottmål (887/2024). Tidigare kunde 8 kap. 13 § i lagen om rättegång i brottmål inte tillämpas på erkännanderättegång på grund av 13 § 5 mom. Anlitandet av fjärranslutningar är tillåtet för alla parter och också för domare, om de villkor som anges i 2 kap. i rättegångsbalken uppfylls. Huvudregeln är dock fortfarande att parterna i en erkännanderättegång deltar i rättssalen. Fjärranslutningar ska i regel upprättas från myndighetens lokaler. Vid prövningen av huruvida deltagande via fjärranslutning är lämpligt

ska domstolen fästa vikt vid möjligheterna att försäkra sig om de omständigheter som ska kontrolleras vid en erkännanderättegång, i synnerhet samtyckets giltighet och frivillighet (RP 63/2024 rd, s. 44).

I 5 b kap. 3 § i lagen om rättegång i brottmål föreskrivs det om förloppet vid en erkännanderättegång. Ordningen är dock inte absolut, utan domstolen kan besluta om behandlingsordningen också på annat sätt. Om t.ex. domsförslaget gäller flera brott, kan frågan om att säkerställa erkännandets giltighet för alla brotts del behandlas innan man går vidare (RP 58/2013 rd, s. 30). Enligt 1 mom. 1 punkten ska åklagaren redogöra för domsförslagets innehåll och för andra omständigheter som har samband med förslaget samt i behövlig omfattning presentera förundersökningsmaterialet i ärendet. Här ska åklagaren också redogöra för vilken betydelse erkännandet har haft för behandlingen av ärendet och sin uppfattning om erkännandets inverkan på straffmätningen.

Som utgångspunkt ska åklagaren presentera sin uppfattning om vilket straffet hade varit utan den nedbantning av processen som erkännandet åstadkommit och vilket straffet i och med erkännandet ska vara. Påföljdsständpunkten behöver dock inte vara exakt, utan åklagaren kan definiera straffet inom de gränser som åklagaren anser vara riktiga (RP 58/2013 rd, s. 30).

Enligt 1 mom. 2 punkten ska domstolen höra med svaranden om han eller hon alltjämt erkänner brottet och samtycker till att målet behandlas vid ett förfarande som avses i detta kapitel och om han eller hon även till övriga delar förstår domsförslagets innehåll och betydelse, samt sträva efter att försäkra sig om att förslaget motsvarar svarandens avsikt. Här tar domstolen emot svarandens erkännande och ställer eventuellt frågor till svaranden för att försäkra sig om att erkännandet har getts frivilligt och giltigt och att svaranden faktiskt också har begått brottet. Domstolen ska också kontrollera att svaranden förstår erkännandets betydelse och att det motsvarar hans eller hennes vilja. Dessutom ska man också i övrigt eftersträva att försäkra sig om att domsförslaget motsvarar hans eller hennes avsikt. Domstolen ska också försäkra sig om att svaranden har samtyckt till att brottmålet behandlas vid en erkännanderättegång (RP 58/2013 rd, s. 31).

Att säkerställa att samtycket är giltigt är av betydelse med tanke på överklagande, eftersom ett giltigt samtycke till en erkännanderättegång som getts i en lägre rättsinstans gör att *återtagande av samtycke* i överklagandeskedet blir verkningsslöst. Svaranden måste alltså återta sitt samtycke till erkännanderättegång innan rättegången i fråga avslutas. Svaranden kan däremot *återta sitt erkännande* också efter en erkännanderättegång genom att överklaga en dom som meddelats med anledning av ett domsförslag (RP 58/2013 rd, s. 34, 41).

Vid erkännanderättegången ska svaranden också ges tillfälle att i övrigt yttra sig om domsförslaget och förundersökningsmaterialet (3 punkten), och målsäganden ska ges tillfälle att yttra sig om domsförslaget (4 punkten). Enligt 5 punkten ska också övriga yrkanden behandlas vid erkännanderättegången och enligt 6 punkten ska parterna ges tillfälle att slutföra sin talan. Enligt 2 mom. ska domstolen övervaka att målet blir behandlat på behörigt sätt och att ingenting som inte hör till målet tas med i behandlingen. Domstolen ska genom frågor avlägsna oklarheter och brister i parternas yttranden.

I 4 § 1 mom. föreskrivs det om de förutsättningar under vilka domstolen ska meddela en dom i enlighet med domsförslaget. En förutsättning är att svaranden har gett ett erkännande och samtycke som avses i 3 § 1 mom. 2 punkten och att det, med beaktande även av förundersökningsmaterialet i ärendet, är ställt utom rimligt tvivel att erkännandet är frivilligt och sanningsenligt (1 och 2 punkten). Som det konstateras i förarbetena till lagen är säkerställandet av att erkännandet är frivilligt av betydelse med avseende på kravet på en rättvis

rättegång i grundlagen och människorättskonventionerna. Till grundlagens och människorättskonventionernas krav på en rättvis rättegång räknas rätten att inte medverka till utredningen av sin egen skuld (skydd mot självinkriminering). Till detta hör väsentligt att den som erkänt inte har gjort det mot sin vilja. Domstolen ska också försäkra sig om att erkännandet är sanningsenligt, dvs. att svarandens erkännande motsvarar fakta. Erkännandet är ett bevis i brottmålet vars bevisvärde domstolen avgör genom fri bevisprövning. I lindrigare brottmål anses erkännandet ensamt räcka för en fällande dom, men i allvarigare brottmål förutsätts dessutom annan bevisning som stöder åtalet. Domstolen ska genom fri bevisprövning komma fram till att det inte finns något rimligt tvivel om erkännandets sanningsenlighet. Vid en erkännanderättegång är domströskeln alltså lika hög som i ett vanligt åtalsärende, även om det inte krävs en så heltäckande utredning över brottet (RP 58/2013 rd, s. 31–32).

I 3 punkten förutsätts det för en dom i enlighet med domsförslaget att domstolen tillräknar brottet i enlighet med domsförslaget. Det innebär att domstolen ska godta den straffrättsliga bedömningen av den gärning som ingår i domsförslaget. Domstolen får därmed inte tillräkna en lindrigare eller grövre gärningsform än den som ingår i domsförslaget. Domstolen är också i andra fall bunden till brottsbeteckningen (RP 58/2013 rd, s. 32). Domstolen kan dock anvisa åklagaren och svaranden att göra ändringar i domsförslaget. Enligt 4 punkten får det inte heller i övrigt finnas hinder för att godkänna domsförslaget. Ett sådant hinder är t.ex. att brottet är preskriberat (RP 58/2013 rd, s. 32). Enligt 2 mom. ska i domen dessutom avgöras övriga yrkanden som grundar sig på brottet och som har samband med behandlingen. Domstolen får också fastställa en förlikning med iakttagande av vad som föreskrivs i 20 kap. i rättegångsbalken.

Vid en erkännanderättegång ska domstolen mäta ut straffet med iakttagande av en lindrigare straffskala enligt strafflagens 6 kap. 8 a §. I sista hand mäts straffet alltså ut av domstolen. Detta förutsätts också i grundlagens 3 § 3 mom., enligt vilket den dömande makten utövas av oberoende domstolar. Domstolen är alltså inte bunden av det straffyrkande som åklagaren framför i domsförslaget, utan domaren har självständig prövningsrätt när det gäller att fastställa påföljden och lindringen av den. Domstolen har också möjlighet att låta bli att meddela en dom i enlighet med domsförslaget, dvs. att avskrivna målet (5 §).

Enligt förarbetena till lagen ska den närmare straffmätningen enligt skalan ske på samma sätt som i de fall som avses i 6 kap. 8 § i strafflagen, dvs. i enlighet med de allmänna principerna i 3 och 4 § i kapitlet. Ju tidigare ett erkännande har getts, desto större tyngd ska erkännandet ha som straffnedsättande omständighet. Om en i 8 § avsedd lindringsgrund, t.ex. att brottet har stannat vid försök, kan tillämpas på fallet ska alla sådana omständigheter beaktas särskilt som nedsättande faktorer vid straffmätningen. Det kan dömas ut böter i stället för fängelse om den åtalades medverkan till utredningen av brottet har varit särskilt betydelsefull. Böter kan komma i fråga t.ex. när det finns flera grunder enligt vilka den lindrigare straffskalan blir tillämplig (RP 58/2013 rd, s. 37). Enligt 6 kap. 8 a § 3 mom. i strafflagen ska det i domen utöver det utdömda straffet också uppges vilket straff som domstolen skulle ha dömt ut utan ovan avsedd medverkan.

Om domstolen inte meddelar en dom i enlighet med domsförslaget, dvs. avskriver målet, tar domstolen inte ställning till skuldfrågan och meddelar inget avgörande i målet. Avskrivning av ett mål får inte överklagas. Åklagaren ska överväga om han eller hon fortsätter att driva ett redan väckt åtal i en vanlig straffprocess eller väcker åtal med beaktande av skälen för att avskrivna målet. Om en erkännanderättegång avslutas med att målet avvisas på det sätt som avses i 16 kap. i rättegångsbalken när domstolen inte är behörig eller det finns någon annan brist i förutsättningarna för rättegången som inte kan avhjälpas, får beslutet om avvisning överklagas i enlighet med 3 § i det kapitlet (RP 58/2013 rd, s. 33).

Dessutom föreskrivs det i 5 § om bevisförbud när ett brottmål avskrivs vid en erkännanderättegång. De utsagor som svaranden har avgett i samband med en erkännanderättegång eller en överläggning som avses i 1 kap. 10 a § i lagen om rättegång i brottmål får inte användas som bevis i ett brottmål. Bestämmelsen motsvarar bevisförbudet i 1 kap. 10 a § i lagen om rättegång i brottmål, enligt vilken utsagor som den misstänkte eller svaranden har avgett i samband med en åtalsuppgörelse inte får användas som bevis i ett brottmål. Bevisförbudet gäller också det domsförslag som getts in till domstolen och material som är förknippat med förslaget samt domstolens protokoll och annat material som uppstått som en följd av erkännanderättegången till den del det innehåller svarandens utsagor (RP 58/2013 rd, s. 33).

Enligt 5 b kap. 6 § i lagen om rättegång i brottmål iakttas vid en erkännanderättegång i övrigt vad som föreskrivs om behandling av brottmål. Det här gäller bl.a. överklagande. En dom som meddelats vid en erkännanderättegång överklagas i enlighet med de allmänna bestämmelserna. När parterna håller fast vid domsförslaget gäller i praktiken ett överklagande av domen det utdömda straffet. Svaranden kan yrka på en nedsättning av straffet och åklagaren på att det ska vara strängare. Åklagaren får med stöd av 1 kap. 13 § i lagen om rättegång i brottmål söka ändring också till svarandens fördel, om han eller hon anser att domstolen inte på ett sakligt behörigt har mätt straffet enligt en lindrigare skala (RP 58/2013 rd, 34).

Som det sägs ovan kan svaranden dock också återta sitt erkännande och yrka på att domen upphävs. I ett sådant fall är åklagaren enligt 1 kap. 11 § 2 mom. i lagen om rättegång i brottmål inte bunden av domsförslaget, utan kan med anledning av svarandens besvär anföra motbesvär och yrka på straff för brottet och en tillämpning av en vanlig straffskala. Åklagaren kan med stöd av samma bestämmelse återta ett beslut om begränsning av förundersökningen och ett beslut om åtalsetfergift som har fattats med stöd av 3 kap. 10 a § 4 mom. i förundersökningslagen och 1 kap. 10 § 3 mom. i lagen om rättegång i brottmål. Fullföljdsdomstolen ska pröva ärendet i sin helhet, inbegripet återtagande av erkännandet och hur övrigt nytt material påverkar ärendet. Målet ska alltså inte återförvisas till en lägre domstol. På motsvarande sätt ska förfaras, om svaranden i sina besvär åberopar att han eller hon inte har gett ett giltigt erkännande eller samtycke. Återtagande av samtycke efter en erkännanderättegång har dock enligt vad som sägs ovan ingen verkan (RP 58/2013 rd, s. 34).

Enligt förarbetena till lagen har man av hävd ansett att ett erkännande kan återtas med stöd av 17 kap. 4 § i rättegångsbalken. Av gällande 17 kap. 5 § 3 mom. i rättegångsbalken (732/2015) framgår möjligheten att återkalla ett erkännande i ett brottmål. I momentet sägs det att om ett erkännande har gjorts i ett tvistemål där förlikning inte är tillåten eller i ett brottmål, eller om en part återkallar ett erkännande som avses i 2 mom., prövar domstolen vilken verkan erkännandet eller återkallandet av erkännandet har som bevis (se också HD 2020:61).

2.1.2 Begränsning av förundersökningen på grund av erkännande och erkännandeförfarande enligt förundersökningslagen

Utöver åtalsuppgörelse enligt lagen om rättegång i brottmål infördes i samband med samma reform i förundersökningslagen bestämmelser om begränsning av förundersökningen på grund av erkännande och om erkännandeförfarandet (3 kap. 10 a § i förundersökningslagen). I lagen eller i propositionen förekommer inte begreppet ”erkännandeförfarande”. Med begreppet avses dock ett förfarande enligt förundersökningslagen som är separat från åtalsuppgörelse och där åklagaren förbinder sig att yrka på straff enligt en lindrigare straffskala enligt 6 kap. 8 a § i strafflagen, men målet behandlas vid en vanlig huvudförhandling i brottmål i stället för vid en erkännanderättegång.

I 3 kap. 10 a § i förundersökningslagen föreskrivs det att om det sker en förundersökning av två eller flera brott som misstänks ha begåtts av samma person och han eller hon har främjat utredningen av ett eller flera misstänkta brott genom ett erkännande, får åklagaren, om han eller hon finner det befogat med beaktande av sakens natur och de yrkanden som kan framställas, de kostnader som behandlingen uppenbart medför och den tid som går åt för den samt andra omständigheter, på framställning av undersökningsledaren bestämma att förundersökning inte ska göras i fråga om alla brott eller att förundersökningen av vissa av brotten ska läggas ned (1 mom.).

Bestämmelserna i momentet bör åtskiljas från det gällande 10 § 1 mom., enligt vilket åklagaren på framställning av undersökningsledaren kan besluta att förundersökning inte ska göras eller att förundersökningen ska läggas ned, om åklagaren med stöd av 1 kap. 7 eller 8 § i lagen om rättegång i brottmål eller någon annan motsvarande bestämmelse i lag skulle låta bli att väcka åtal och inget viktigt allmänt eller enskilt intresse kräver att åtal väcks. I 1 kap. 8 § 2 mom. i lagen om rättegång i brottmål föreskrivs det att om två eller flera brott som misstänks ha begåtts av samma person står under åtalsprövning och den misstänkte genom erkännande har främjat utredningen av ett eller flera av de misstänkta brotten, får åklagaren besluta att åtal inte väcks för alla de misstänkta brott som åtalsprövningen gäller. Åtal måste dock alltid väckas, om ett viktigt allmänt eller enskilt intresse kräver det. Förhållandet mellan paragraferna har inte behandlats i propositionen om lagstiftning om åtalsuppgörelse. En begränsning av förundersökningen med stöd av 10 a § förutsätter dock processekonomiska fördelar (RP 58/2013 rd, s. 35), medan en begränsning av förundersökningen med stöd av 10 § inte direkt förutsätter detta med tanke på ordalydelsen i 1 kap. 8 § 2 mom. i lagen om rättegång i brottmål. I propositionen om åtalsuppgörelse konstateras det att genom avgränsningen av åtal i enlighet med 1 kap. 8 § 2 mom. förverkligas också rättsnormen i 1 mom. 3 punkten, dvs. avgränsningen åstadkommer processekonomisk nytta. Det infördes dock inga särskilda bestämmelser om frågan, eftersom åtalet ändå väcks men utformas så att i det inte ingår alla delgärningar (RP 58/2013 rd, s. 21).

Om förundersökningen begränsas med stöd av 10 a § 1 mom. på grund av ett erkännande, får åklagaren samtidigt på framställning av undersökningsledaren förbinda sig att yrka på straff i enlighet med en lindrigare straffskala som avses i 6 kap. 8 a § i strafflagen för det misstänkta brott som förundersöks. Åklagaren får ingå en motsvarande förbindelse också när det pågår undersökning av ett misstänkt brott vars utredning den som misstänks för brottet har främjat genom att helt eller till väsentliga delar erkänna brottet (2 mom., det *s.k. erkännandeförfarandet*). I ett erkännandeförfarande behandlas brottmålet i vanlig behandlingsordning för brottmål. Med stöd av 3 mom. i bestämmelsen kan ärendet också gå vidare till egentlig *åtalsuppgörelse* enligt 1 kap. i lagen om rättegång i brottmål, varvid det behandlas vid en erkännanderättegång i enlighet med 5 b kap. i lagen om rättegång i brottmål.

Paragrafens 4 mom. gäller återtagande av åklagarens förbindelse. Ett beslut om att avstå från förundersökning eller att lägga ned en förundersökning och åklagarens förbindelse att yrka på ett lindrigare straff får återtas endast om ett i 1 mom. avsett erkännande återtas eller om beslutet eller förbindelsen enligt ny utredning som kommit fram i ärendet har grundat sig på väsentligt bristfälliga eller felaktiga uppgifter. Momentet motsvarar 1 kap. 11 § 2 mom. i lagen om rättegång i brottmål.

I 5 mom. föreskrivs det om situationer där en förundersökning inte får begränsas eller en i 2 mom. avsedd förbindelse inte får ingås. Avsikten med avgränsningen har i fråga om enskilda brott varit att motsvara avgränsningarna i 1 kap. 10 § i lagen om rättegång i brottmål (RP 58/2013 rd, s. 36). I samband med senare ändringar i strafflagen har bestämmelserna om avgränsning dock inte uppdaterats helt enhetligt i fråga om 20 och 21 kap. i strafflagen. Med

stöd av förundersökningslagen är en förutsättning utöver maximistraffet på högst sex år att det misstänkta brottet inte är ett brott som avses i 20 kap. 1, 3–5, 9, 14–16 eller 18 § eller 21 kap. 5, 6 a, 6 c eller 7–15 § i strafflagen (924/2024, i kraft 1.1.2025). Enligt lagen om rättegång i brottmål är en förutsättning utöver maximistraffet på högst sex år att det misstänkta brottet inte är ett brott som avses i 20 kap. 1, 3–5, 9, 14, 16 eller 18 § eller 21 kap. 5, 6 a, 6 c eller 7–15 § i strafflagen (926/2024, i kraft 1.1.2025). Skillnaden ligger således i att brottsbeteckningen grovt sexuellt övergrepp mot barn enligt strafflagens 20 kap. 15 § har lämnats utanför tillämpningsområdet för förundersökningslagens 3 kap. 10 a § 5 mom. Det torde vara fråga om ett lagtekniskt fel som i praktiken inte har någon betydelse, eftersom det maximala straffet för det nämnda brottet är fängelse i tio år. Förundersökning ska göras också i fråga om de brott som omfattas av tillämpningsområdet, om ett viktigt allmänt eller enskilt intresse kräver det.

2.2 Internationella förpliktelser

I artikel 6 i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (nedan Europakonventionen) tryggas rätten till en rättvis rättegång. Enligt artikel 6.1 ska var och en vid prövningen av hans civila rättigheter och skyldigheter eller av en anklagelse mot honom för brott vara berättigad till en rättvis och offentlig rättegång inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol som upprättats enligt lag. Domen ska avkunnas offentligt, men pressen och allmänheten får utestängas från rättegången eller en del därav av hänsyn till den allmänna moralen, den allmänna ordningen eller den nationella säkerheten i ett demokratiskt samhälle, eller då minderårigas intressen eller skyddet för parternas privatliv så kräver eller, i den mån domstolen finner det strängt nödvändigt, under särskilda omständigheter när offentlighet skulle skada rättvisans intresse. Artikel 1.2 gäller oskuldspresumtionen. Enligt punkten ska var och en som blivit anklagad för brott betraktas som oskyldig till dess hans skuld lagligen fastställts. I artikel 6.3 fastställs minimirättigheter för den som blivit anklagad för brott.

I propositionen om införande av åtalsuppgörelse presenterades Europarådets ministerkommittés rekommendation om förenkling av straffprocessen samt rättspraxis från Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (nedan Europadomstolen) om åtalsuppgörelse (RP 58/2013 rd, s. 9–10). Enligt propositionen har Europadomstolen ansett att medlen för att göra straffprocessen snabbare, t.ex. åtalsuppgörelse, har en obestriddlig nytta för den åtalade, de straffrättsliga myndigheterna och brottsoffret eftersom det minskar myndigheternas arbete och påskyndar fastställandet av straffansvaret, vilket också underlättar beslut om civilrättsligt ansvar (Nikolov mot Bulgarien, dom 28.9.2010, ansökan 39672/03). Europadomstolen har dessutom ansett att också i fråga om åtalsuppgörelse gäller snabbhetskravet i enlighet med artikel 6 i Europakonventionen (t.ex. Yankov m.fl. mot Bulgarien 23.9.2010).

I den nämnda propositionen ansågs det klart att förfarandet med åtalsuppgörelse är förenligt med Europakonventionen. Enligt propositionen har Europadomstolen konstaterat (Babar Ahmad m.fl. mot Förenade kungariket, dom 6.7.2010) att det i de europeiska straffrättsystemen allmänt förekommer arrangemang där svarande får en lindrigare dom som vederlag för erkännande eller för att hjälpa åklagaren eller förundersökningsmyndigheterna och då en fullskalig rättegång inte ordnas. Med hänsyn till artikel 6 i Europakonventionen är det inte problematiskt att svaranden delges en sannolik dom efter erkännande jämfört med en sannolik dom i en sedvanlig rättegång.

I propositionen lyftes det fram att Europadomstolen i sitt avgörande Babar Ahmad m.fl. mot Förenade kungariket hade fäst vikt vid att det är upp till den åtalade att avgöra om denne väljer en uppgörelse. I det aktuella plea bargain-systemet var det domarens uppgift att säkerställa att svaranden hade ingått uppgörelsen frivilligt och avsiktligt. I propositionen räknades upp tre

situationer i avgörandet Babar Ahmad m.fl. mot Förenade kungariket där det vid en åtalsuppgörelse kan vara fråga om kränkning av Europakonventionen: 1) det finns en betydande skillnad i strängheten i en dom som meddelats till följd av en åtalsuppgörelse och i en dom som meddelats i en vanlig brottmålsrättegång, vilket leder till att svaranden upplever ett otillbörligt tryck att erkänna, trots att denne är oskyldig, 2) den berörda personen pressas till en åtalsuppgörelse på ett sätt som helt eliminerar rätten att låta bli att medverka till utredningen av sin egen skuld, eller 3) plea bargain verkar vara det enda sättet att undvika ett straff som utgör en kränkning av artikel 3 om förbud mot tortyr.

Europadomstolen har senare meddelat ytterligare rättsprinciper om förhållandet mellan Europakonventionen och åtalsuppgörelser. I avgörandet Natsvlishvili och Togonidze mot Georgien från 2014 konstaterade domstolen att en åtalsuppgörelse leder till att svaranden avstår från vissa processuella rättigheter. Enligt domstolen är detta inte i sig ett problem, eftersom varken ordalydelsen i eller andemeningen av artikel 6 förhindrar att en person avstår från detta skydd av egen fri vilja. För att ett avstående av processrättigheter ska vara verkningfullt med avseende på Europakonventionen måste det alltid fastställas på ett otvetydigt sätt och åtföljas av en miniminivå av säkerhetsåtgärder som står i proportion till dess vikt ("minimum safeguards commensurate with its importance"). Dessutom får avståndet inte strida mot något viktigt allmänt intresse (Natsvlishvili och Togonidze mot Georgien 9043/05, 2014, punkt 91 och de fall som det hänvisas till där; upprepas senare i Navalnyy och Ofitserov mot Ryssland, 46632/13 och 28671/14, 2016, punkt 100).

För att svaranden effektivt ska kunna anses ha avstått från dessa processrättigheter ska enligt domstolens dom i målet Natsvlishvili och Togonidze mot Georgien följande villkor uppfyllas: a) avtalet måste accepteras av svaranden i fullständig medvetenhet om fakta i målet och de rättsliga följderna samt helt frivilligt, och b) innehållet i avtalet och rättvisan i det sätt på vilket det ingåtts av parterna måste bli föremål för tillräcklig domstolsprövning. I fallet påpekade domstolen också att förfarandet med åtalsuppgörelse hade inletts på svarandens initiativ och att denne under processen hade haft ett rättsligt biträde. Det var dessutom av betydelse att domstolen enligt tillämplig nationell lagstiftning inte var bunden av det avtal som ingåtts av svaranden och åklagaren att avtalet hade godkänts vid en offentlig rättegång (punkterna 92, 93 och 95).

Europadomstolen har meddelat åtminstone två domar som gällde betydelsen av åtalsuppgörelse vid en tredje parts rättegång. I fallet Navalnyy och Ofitserov mot Ryssland var det fråga om en åtalsuppgörelse som ingåtts av en misstänkt och om förfarandets betydelse för två andra misstänkta separata rättegångar. De brottsåtal som väckts mot två andra misstänkta grundade sig på samma fakta som gällde den misstänkte som ingått åtalsuppgörelsen. Det var ostridigt att de fakta som konstaterades vid åtalsuppgörelsen och de rättsliga konstateranden som gjordes i dem hade ett direkt samband med två andra misstänkta sak. Det var då nödvändigt att säkerställa tillräckliga garantier för att åtalsuppgörelsen inte äventyrade ett rättvist hörande av de två andra misstänkta i deras rättegång (Navalnyy och Ofitserov mot Ryssland 46632/13 och 28671/14, 2016, punkt 103).

Domstolen närmade sig åtalsuppgörelsens betydelse för den tredje partens senare rättegång via två krav som grundade sig på tidigare praxis. Det första kravet är domstolarnas skyldighet att avstå från uttalanden som kan ha en prejudiciell effekt på den pågående rättegången, även om uttalandena inte är bindande. Om det av åtalets natur följer att en tredje parts delaktighet i målet konstateras vid en rättegång och dessa slutsatser får konsekvenser vid en separat rättegång för den tredje parten, ska detta betraktas som ett hinder för att avskilja målet. Domstolen konstaterade att det i en sådan situation bör göras en noggrann bedömning av olika intressen och att den tredje parten ska ges möjlighet att invända mot att målen skiljs åt (Navalnyy och

Ofitserov mot Ryssland, punkt 104). Det andra kravet är att rättskraft inte bör tillerkännas fakta som erkänts vid en rättegång där de misstänkta inte är parter. Fakta som konstaterats vid en åtalsuppgörelse kunde alltså inte godkännas automatiskt i en annan process utan en fullständig och adekvat prövning (punkt 105).

Det var fråga om en liknande situation i fallet Mucha mot Slovakien från 2021 (63703/19). I det fallet dömdes en del av medlemmarna i en organiserad kriminell sammanslutning genom domar som meddelats med anledning av en åtalsuppgörelse och sökanden i målet i en separat rättegång. Även om de domar som meddelades med anledning av åtalsuppgörelsen inte grundade sig på bevisning som stödde de åtalades skuld, utan endast på att de som deltagit i åtalsuppgörelsen erkänt sig skyldiga till brott, ansåg domstolen att det inte hade någon betydelse för bedömningen av den prejudiciella effekten av dessa domar på rättegången för den tredje parten (punkterna 52 och 53). Europadomstolen gjorde inte av två skäl någon skillnad mellan verkningarna av en dom som meddelats i en åtalsuppgörelse och verkningarna av en dom som meddelats i en vanlig straffprocess. För det första förutsatte den nationella lagstiftningen att domstolen vid bedömningen om ett avtal om åtalsuppgörelse ska godkännas bör bedöma om avtalet är lagenligt och rättvist i en bredare faktamässig och förfarandemässig kontext ("carry out that assessment in a wider factual and procedural context"). För det andra hade de domar som meddelats med stöd åtalsuppgörelsen innehållit detaljerade beskrivningar av de brott som begåtts av de dömda personerna, inklusive sökandens roll som medgärningsman, vilket väckte misstanke om att också sökanden kunde anses ha gjort sig skyldig till samma brott. I fallet ansågs det ha skett en överträdelse av artikel 6 (Mucha mot Slovakien, 63703/19, 25/11/2021, punkterna 54– 68).

I detta sammanhang måste man lyfta fram den ståndpunkt som i lagutskottets betänkande konstateras om rättskraften för en dom i en erkännanderättegång. Utskottet konstaterade att "rättskraften för en dom i en erkännanderättegång inte sträcker sig till ett ärende som i fråga om en annan medverkande behandlas vid en vanlig rättegång. En dom med anledning av en åtalsuppgörelse har således ingen bindande verkan i en annan rättegång. Domens rättskraft utsträcker sig i ett brottmål endast till den person som har dömts eller friats i en brottmålsrättegång oberoende av om det är fråga om en negativ rättskraft (ett och samma ärenden får inte prövas mer än en gång) eller en positiv rättskraft (en fråga av prejudiciell karaktär som avgjorts vid en tidigare rättegång måste oförändrad tas som utgångspunkt för en dom som ges i en senare rättegång). Enligt principen om fri bevisning kan domen användas som bevis i en senare rättegång (domens s.k. bevisverkan). Domstolen prövar då bevisvärdet av sådan bevisning på normalt sätt genom fri bevisprövning. Svaranden har å sin sida rätt att bestrida bevisets tillförlitlighet och lägga fram motbevisning." (LaUB 5/2014 rd, s. 5).

År 2021 meddelade Europadomstolen en dom med anknytning till människohandel, där de svarande hade varit offer för människohandel och erkände sig skyldiga till narkotikarelaterade åtal mot dem i en åtalsuppgörelse (V.C.L. och A.N. mot Förenade kungariket 77587/12 och 74603/12, 2021). Domstolen ansåg att även om offren för människohandel inte var immuna mot åtal, kunde denna ställning dock inverka på om det fanns tillräckliga bevis för att väcka åtal och om det låg i allmänhetens intresse att göra det. Enligt domstolen är bevis på den åtalades ställning som offer för människohandel en väsentlig aspekt av försvaret (punkt 196). I fallet hade svarandena haft ett rättsligt biträde som dock inte hade åberopat svarandenas ställning som offer för människohandel. Detta eliminerade dock inte statens skyldighet att identifiera offer för människohandel och den positiva skyldigheten i enlighet med artikel 4 i Europakonventionen att skydda offer för människohandel. Denna skyldighet aktualiseras när det på grund av omständigheterna uppstår en trovärdig misstanke om att individen är offer för människohandel. Det har ingen betydelse om offret eller dennes företrädare har kommit med ett påstående om människohandel (punkterna 195–199). Med tanke på åtalsuppgörelsen var det väsentligt att svarandenas erkännande inte kunde anses uppfylla det kriterium som ställts i domen i målet

Natsvlshvili och Togonidze mot Georgien om att erkännandet ska göras med fullständig medvetenhet om fakta i målet, eftersom deras ställning som offer för människohandel kan ha påverkat bedömningen av deras straffrättsliga ansvar. I en sådan situation skulle svarandenas avstående från sina rättigheter dessutom ha stridit mot det viktiga allmänna intresset att bekämpa människohandel och skydda dess offer (punkterna 201 och 202). Domstolen ansåg att svarandena inte effektivt hade avstått från sina rättigheter enligt artikel 6 i Europakonventionen (punkt 204).

I fråga om människohandel bör det dessutom beaktas att expertgruppen för åtgärder mot människohandel i enlighet med Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel (Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings; GRETA) i sina rekommendationer från 2023 har ansett att åtaluppställning ska kunna användas i straffprocesser som gäller människohandel endast i exceptionella fall, med full hänsyn till offrets rättigheter ([GRETA 13th General Report, s. 61](#)). För Finlands del trädde konventionen i kraft den 1 september 2012 (lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i Europarådets konvention om bekämpande av människohandel, FördrS 43/2012, och förordningen om sättande i kraft av Europarådets konvention om bekämpande av människohandel och om ikraftträdande av lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i konventionen, FördrS 44/2012).

Utöver Europadomstolens rättspraxis har Europarådets parlamentariska församling (Parliamentary Assembly, PACE) 2018 antagit en resolution om åtaluppställning ([Resolution 2245](#)). Resolutionen innehåller konventionsstaternas bästa praxis och minimiförutsättningar för förfarandet med åtaluppställning.

2.3 Bedömning av nuläget

2.3.1 Faktaunderlag för bedömning av nuläget

Hur det finländska systemet med åtaluppställning fungerar har följts i form av undersökningar som genomförts av Krimo från och med 2015 fram till 2022. Krimo överlämnade sin första undersökning som gällde 2015–2016 till justitieministeriet 2017. Som källmaterial för undersökningen användes myndighetsmaterial och forskningsgreppet var i huvudsak kvantitativt. Målet var att kartlägga i vilken utsträckning, på vilket sätt och i vilka slags brottmål den nya lagstiftningen hade tillämpats under de två första åren efter ikraftträdandet.

Krimo fortsatte följande år den dokumentbaserade uppföljningen av tillämpningspraxis för åtaluppställning under 2017. I utredningen togs som ett nytt delområde in kartläggning och analys av de praktiska erfarenheterna av förfarandet med åtaluppställning genom kvalitativ undersökning. I undersökningen intervjuades företrädare för de yrkesgrupper som använder förfarandet med åtaluppställning. Dessutom genomförde Krimo en riksomfattande elektronisk enkät för häradsåklagare (Krimos översikter 46/2021, s. 1–3, nedan Krimo 2021). Den statistiska uppföljningen kompletterades fram till 2022, när den senaste utredningen som justitieministeriet beställt av Krimo blev klar i början av 2024 (Krimon katsauksia 59/2024, nedan Krimo 2024).

Dessutom har det i flera av justitieministeriets publikationer om straffprocessen lyfts fram utmaningar och utvecklingsförslag som gäller lagstiftningen om åtaluppställning. Förslagen om att utveckla systemet med åtaluppställning har bedömts i utredarens rapport om Lean-projektet

för att bedöma rättskedjan², i rapporten om hur förundersökningssamarbetet fungerar³, i arbetsgruppsbetänkandet om effektivisering av straffprocessen⁴ och i arbetsgruppspromemorian om en smidigare straffprocess⁵. I synnerhet i arbetsgruppspromemorian om en smidigare straffprocess och i de remissvar som kom in med anledning av den framfördes flera synpunkter och förslag om att utöka tillämpningsområdet för systemet med åtalsuppgörelse.

Förutom i utredningarna har åtalsuppgörelser behandlats tämligen ingående i den inhemska rättsvetenskapliga forskningen och rättslitteraturen.⁶ Den senaste mer omfattande undersökningen om åtalsuppgörelse är Saila Tuomas doktorsavhandling från 2023 om kontrollen av att erkännanden vid erkännanderättegångar är frivilliga och sanningsenliga (Helsingfors universitet, 2023). Dessutom har Jalo Vatjus-Anttila undersökt åtalsuppgörelser som en del av sin doktoravhandling Rangaistus ja tunnustus: Rikoksen tunnustamisen rangaistusteoreettiset, kriminaalipoliittiset ja lainopilliset perusteet (Turun yliopisto, 2022) och i vissa artiklar som har samband med avhandlingens tema.⁷

Det finns ganska lite avgörandepraxis från myndigheterna och rättspraxis från högsta domstolen i fråga om åtalsuppgörelse. I högsta domstolens avgörande HD 2017:82 var det fråga om återkallande av samtycke i en erkännanderättegång i hovrättsstadiet. Avgörande HD 2018:23 handlade om huruvida den lindringsgrund i fråga om utredning av brott som avses i strafflagens 6 kap. 6 § 3 punkten kunde tillämpas vid en åtalsuppgörelse. När det gäller hovrättspraxis är de viktigaste iakttagelserna om nuläget i fråga om åtalsuppgörelse att förfarandet inleds först i hovrättskedet. Dessutom har biträdande justitiekanslern meddelat några avgöranden om myndigheternas förfarande i samband med åtalsuppgörelse och erkännanderättegång (OKV/669/1/2018 och OKV/742/1/2018; OKV/501/31/2020).

² Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2020:6 (<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162035>), nedan JM 2020:6.

³ Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2021:21 (<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163357>), nedan JM 2021:21.

⁴ Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2022:14 (<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163927>), nedan JM 2022:14.

⁵ Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2023:16 (<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164924>), nedan JM 2023:16.

⁶ Bl.a. Jussi Tapani och Matti Tolvanen, ”Syyteneuvottelun ongelmia” (Defensor Legis 2/2015), s. 229–247; Ritva Sahavirta, ”Syyteneuvottelu – kun käytäntö kohtaa teorian” i verket Matti Tolvanen: oikeustieteiden moniottelija 60 vuotta (Edita 2015), s. 385–398; Tuula Linna, ”Syytteen muuttaminen ja tarkastaminen, syyteneuvottelu ja oikeusvoima” (Defensor Legis 3/2015), s. 417–435; Mika Illman, ”Plea bargaining enligt finsk rätt” (Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland 2015), s. 142–162; Jukka Oikarainen, Syyteneuvottelu rikosoikeudellisen järjestelmän osana ja rikosprosessuaalisena menettelynä (Lapin yliopisto 2017); Timo Saranpää, ”Syyteneuvottelusta hovioikeudessa” i verket Juhlajulkaisu Tuula Linna: Oikeutta oikeudenkäynnistä täytäntöönpanoon (Alma Talent 2017), s. 306–329; Jaakko Rautio, ”Syyteneuvottelu” i verket Prosessioikeus (Alma Talent 2021).

⁷ Bl.a. Jalo Vatjus-Anttila, Syyteneuvottelun soveltamisalan rajoitukset yleisen ja yksityisen edun kannalta (Lakimies 3–4/2022, s. 543–569); Jalo Vatjus-Anttila, Tunnustukseen perustuva esitutkinnan rajoittaminen ja syyttämättä jättäminen toimenpiteistäluopumisjärjestelmän uudenkaltaisten tavoitteiden ilmentäjänä (Lakimies 6/2021 s. 1015–1047); Jalo Vatjus-Anttila, Vapaaehtoisen tunnustuksen käsite ja itsekriminointisuojaustausta-arvot (Oikeus 1/2022, s. 12–35).

2.3.2 Underutnyttjande av åtalsuppgörelse

I propositionen om lagstiftning om åtalsuppgörelse ansågs det att lagstiftningshelheten skulle leda till besparingar för såväl förundersökningsmyndigheterna och åklagarna som för domstolen. Dessutom bedömdes det i propositionen att erkännanderättegångar och upprättandet av domsförslag kräver mindre tid och arbetsinsats av biträdena jämfört med en vanlig straffprocess. I propositionen påpekades att det var svårt att bedöma i vilken utsträckning förfarandet har tillämpats och vilka kostnadsbesparingar det gett. En grov uppskattning var att cirka 500 brottmål kan omfattas av åtalsuppgörelse varje år. Inom inrikesministeriets förvaltningsområde uppskattades de årliga besparingarna till följd av det förfarande som avses i 3 kap. 10 a § i förundersökningslagen vara sammanlagt cirka 30 årsverken, vilket motsvarade cirka 1,6 miljoner euro på 2012 års nivå. Inom justitieministeriets förvaltningsområde uppskattades besparingarna för åklagarväsendet och domstolarna uppgå till 1–2 miljoner euro (RP 58/2013 rd, s. 17).

Enligt Krimo hölls det årligen 40–85 erkännanderättegångar mellan 2015 och 2022 och det årliga genomsnittet var 59 (Krimo 2024, s. 10–11). Antalet ligger alltså inte ens i närheten av den grova uppskattningen i propositionen. Åren 2023 och 2024 hölls 47 respektive 58 erkännanderättegångar. Enligt Krimos utredning om påföljdssystemet meddelades under åren 2015–2019 sammanlagt 23 beslut om begränsning av förundersökningen med stöd av 3 kap. 10 a § i förundersökningslagen och 78 beslut om åtalstergift med stöd av 1 kap. 8 § 2 mom. i lagen om rättegång i brottmål (Krimos översikter 45/2021: SEURAAMUSJÄRJESTELMÄ 2019 kontrollijärjestelmä tilastojen ja tutkimusten valossa, s. 29 och 36).

Som det bedömdes i propositionen om lagstiftning om åtalsuppgörelse används åtalsuppgörelse klart mest för att utreda grova ekonomiska brott. Enligt utredningen från Krimo fördelade sig de huvudbrott som behandlades i ett förfarande med åtalsuppgörelse 2015–2022 enligt följande: grovt skattebedrägeri 27,4 procent, grovt bokföringsbrott 23,7 procent, grov oredlighet som gäldenär 11,5 procent och bokföringsbrott 3,5 procent. Vid erkännanderättegångar har dessutom behandlats ett antal stölder och arbetsbrott, men deras relativa andel är liten jämfört med antalet ekonomiska brott (Krimo 2024, s. 26, 80). Samma tendens har fortsatt också 2023 och 2024.

Brottsbeteckningar	Antal erkännanderättegångar ⁸	
	2023	2024
DJURSKYDDSBROTT	1	
BOKFÖRINGSBROTT	1	
TAGANDE AV MUTA	1	
TAGANDE AV MUTA I NÄRINGSVERKSAMHET	1	
BEDRÄGERI	1	1
PENNINGTVÄTT	1	

⁸ Siffrorna i statistiken är från Domstolsverkets databas. Under beredningen upptäcktes brister i registreringarna i datasystemen. Siffrorna är alltså minimisiffror, dvs. åtminstone så många erkännanderättegångar har hållits i respektive tingsrätt under granskningsåret. För Päijänne-Tavastland finns inga uppgifter tillgängliga.

	Antal erkännanderättegångar ⁸	
REGISTERANTECKNINGSBROTT	1	
SMUGGLING		1
MISSBRUK AV INSIDERINFORMATION		1
OLÄMPLIGT UPPTÄDANDE AV KRIGSMAN	1	
DATASKYDDSBROTT		1
ARBETARSKYDDSBROTT	1	1
GROVT ALKOHOLBROTT	1	
GROVT SKJUTVAPENBROTT	1	
GROV FÖRSKINGRING	1	
GROVT BOKFÖRINGSBROTT	15	27
GROVT BETALNINGSMEDELSBEDRÄGERI	1	
GROVT BEDRÄGERI	1	2
GROV PENNINGTVÄTT	1	1
GROVT RATTFYLLERI	1	
GROV OREDLIGHET SOM GÄLDENÄR	4	6
GROVT SKATTEBEDRÄGERI	10	8
GROV MILJÖFÖRSTÖRING	1	
OLAGA FÖRFÖLJELSE		1
OREDIGHET SOM GÄLDENÄR		2
SKATTEBEDRÄGERI		5
BROTT MOT FÖRETAGSHEMLIGHET	1	1
Alla sammanlagt	47	58

Strävan i utredningarna från Krimo har varit att analysera de kostnadsbesparingar som systemet med åtalsuppgörelse medför (Krimo 2021 s. 36–38). Det är dock svårt att göra en exakt bedömning av den faktiska nettobesparingen i euro eller tid. I utredningarna har man kunnat presentera statistiska resultat av den uppnådda tidsbesparingen för olika aktörer i straffprocessen endast för 2015–2016. I utredningen betonas dock att det finns flera förbehåll i fråga om resultaten och att de på sin höjd kan betraktas som riktgivande. Resultaten bygger på en frivillig blankettundersökning utförd av Krimo och Riksåklagarämbetet, där åklagarna ombads lämna in en blankett för varje åtalsuppgörelse som de ingått. Eftersom uppföljningen är frivillig är det sannolikt att det inte har lämnats in blanketter efter alla uppgörelser. Materialet innehöll 93 brottmål där det ingåtts en åtalsuppgörelse, när det under 2015–2016 ordnades 85 erkännanderättegångar och antalet svarande var totalt 127 (Krimo 2024, s. 11). Utöver de förbehåll som Krimo har framfört är det oklart om åklagarna har rapporterat fallen enligt svarande eller brottmål .

Enligt resultaten uppstod kostnadsbesparingar i huvudsak för domstolen, i och med att åtalsuppgörelserna hade förkortat huvudförhandlingsskedet i 84 fall, vilket är 90,3 procent av fallen i hela materialet. Enligt Krimos beräkningar sparade man genom åtalsuppgörelse i huvudförhandlingsskedet in i genomsnitt 4,7 dagar (median 2 dagar). Däremot uppstod mindre

besparingar vid förundersökningen och åtalsprövningen. Endast i sju av fallen i materialet ansågs besparingar ha uppstått i förundersökningsskedet (7,5 procent av fallen). Den sparade tiden var då i genomsnitt 23,3 dagar (median 1 dag). Det höga medeltalet förklaras av ett mer omfattande brottmål där åklagaren bedömde att besparingen gällde förundersökningen. När det brottmålet exkluderas från statistiken är medeltalet för besparingen för de återstående sex fallen 2,2 dagar (median 1 dag). I fråga om åtalsprövning ansågs tidsbesparingar ha uppstått i 11 fall, dvs. 11,8 procent av fallen i materialet. Medeltalet för den tidsmässiga besparingen var 4,3 dagar (median 2 dagar).

Krimos intervjumaterial stöder uppfattningen att besparingarna nästan uteslutande uppstår för domstolen. Vanligtvis inleds en åtalsuppgörelse först efter förundersökningen, och därför uppstår inga besparingar för förundersökningsmyndigheterna. När det gäller åtalsprövning påpekades det i intervjuerna att det egentligen inte uppstår någon nämnvärd nettobesparing när den tid som sparats in vid den traditionella åtalsprövningen måste användas för de åtgärder som åtalsuppgörelsen

från Krimo framgår att det är sällsynt att åtalsuppgörelser inleds under förundersökningen och att de i huvudsak inleds först när åtalsprövningen är klar. Det är också ovanligt att ett särskilt kräver och där åklagaren har en aktiv roll. De intervjuade bedömde att de besparingar som eftersträvades med bestämmelserna om åtalsuppgörelse inte är möjliga enligt den nuvarande modellen, delvis på grund av att inledande av åtalsuppgörelse redan i förundersökningsskedet är ett realistiskt mål. Delvis beror det på att den nuvarande modellen inte tar hänsyn till hur lång tid förfarandets obligatoriska skeden i verkligheten tar (Krimo 2023, s. 97–98).

I propositionen om åtalsuppgörelse konstateras det att den största processekonomiska nyttan uppnås när resurserna kan utnyttjas så effektivt som möjligt redan under förundersökningen (RP 58/2013 rd, s. 12, 35). Av utredningen erkännandeförfarande i enlighet med förundersökningslagen används (Krimo 2021, s. 55). Dessutom finns det stora regionala skillnader. Det har hållits klart flest erkännanderättegångar i Helsingfors, medan inga eller endast några erkännanderättegångar hade hållits i ett flertal domkretsar under granskningsperioden (Krimo 2024, s. 12–18; också Krimo 2021, s. 82–96, 105).

I tabellen nedan specificeras antalet fall i fråga om de tre vanligaste brottsbeteckningarna som var föremål för åtalsuppgörelse i olika domkretsar 2023.

Brottsbeteckningar grovt skattebedräveri, grov oredlighet som gäldenär, grovt bokföringsbrott (2023)					
Tingsrätt	Samtliga fall	Erkännan derättegångar⁹	Andel fall i regionen av alla fall	Andel erkännan derättegångar av alla fall i regionen	Andel erkännan derättegångar i regionen av alla erkännan derättegångar
Ålands tingsrätt	1	0	0 %	0 %	0 %
Södra Karelen tingsrätt	15	0	3 %	0 %	0 %
Södra Österbottens tingsrätt	18	1	3 %	6 %	3 %
Södra Savolax tingsrätt	8	1	1 %	13 %	3 %
Helsingfors tingsrätt	109	11	19 %	10 %	38 %
Östra Nylands tingsrätt	41	2	7 %	5 %	7 %
Kajanalands tingsrätt	3	0	1 %	0 %	0 %
Egentliga Tavastlands tingsrätt	12	3	2 %	25 %	10 %
Mellersta Finlands tingsrätt	17	0	3 %	0 %	0 %
Kymmenedalens tingsrätt	11	0	2 %	0 %	0 %
Lapplands tingsrätt	43	0	8 %	0 %	0 %
Västra Nylands tingsrätt	37	3	7 %	8 %	10 %
Uleåborgs tingsrätt	37	1	7 %	3 %	3 %
Birkalands tingsrätt	59	1	10 %	2 %	3 %
Österbottens tingsrätt	12	1	2 %	8 %	3 %
Norra Karelen tingsrätt	7	0	1 %	0 %	0 %
Norra Savolax tingsrätt	22	0	4 %	0 %	0 %
Päijänne-Tavastlands tingsrätt	29	-	5 %	-	-
Satakunta tingsrätt	23	0	4 %	0 %	0 %
Egentliga Finlands tingsrätt	58	5	10 %	9 %	17 %
Alla sammanlagt	562	29		5 %	

⁹ Siffrorna i statistiken är från Domstolsverkets databas. Under beredningen upptäcktes brister i registreringarna i datasystemen. Siffrorna är alltså minimisiffror, dvs. åtminstone så många erkännanderättegångar har hållits i respektive tingsrätt under granskningsåret. För Päijänne-Tavastland finns inga uppgifter tillgängliga.

Av Krimos utredning framgår att det på vissa orter innan lagstiftningen om åtalsuppgörelse trädde i kraft hade använts förfaranden som påminner om åtalsuppgörelse, där man hade utnyttjat överläggning och strävat efter en uppgörelse i godo. Användningen av dessa förfaranden hade inte heller helt upphört efter att lagstiftningen om åtalsuppgörelse trädde i kraft. Det finns flera orsaker till att alternativa förfaranden används, men de verkar alla ha samband med användbarheten hos lagstiftningen om åtalsuppgörelse. Utöver att förfarandet upplevs som stelt och komplicerat, ansåg vissa av de intervjuade att det begränsade tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse och att uppgörelser om andra omständigheter inte är möjliga talar för användning av inofficiella förfaranden (Krimo 2021, avsnitt V.12). Användningen av inofficiella förfaranden kan betraktas som problematisk både med avseende på grundlagens 6 § om jämlikhet och 21 § om rättsskydd. Med tanke på ett jämlikt bemötande av både svarande och målsägande i brottmål och tillgodoseendet av rättsskyddet är det viktigt att bestämmelserna om åtalsuppgörelse förtydligas och utvecklas så att de kan tillämpas så att överläggningen förs inom ramen för en formell åtalsuppgörelse.

2.3.3 Åtalsuppgörelsens tvingande natur

Den gällande lagstiftningen ålägger inte åklagaren eller förundersökningsmyndigheten någon skyldighet att överväga att tillämpa ett erkännandeförfarande eller en åtalsuppgörelse i ett brottmål. Bestämmelserna ställer endast villkor för när åklagaren kan vidta åtgärder för att inleda en överläggning. I fråga om 1 kap. 10 § 1 mom. i lagen om rättegång i brottmål ansåg lagutskottet att ordalydelsen ”åklagaren får... vidta åtgärder” står i samklang med propositionens syften (LaUB 5/2014, s. 4). Enligt 10 § i lagen om Åklagarmyndigheten (32/2019) utövar åklagarna självständig och oberoende åtalsprövningsrätt. En åklagare ska i de brottmål som åklagaren handlägger, självständigt och oberoende fatta de avgöranden som omfattas av hans eller hennes beslutanderätt och som gäller förverkligandet av det straffrättsliga ansvaret. Enligt propositionen om lagen om Åklagarmyndigheten omfattar åklagarens självständiga beslutanderätt även andra beslut som åklagaren har behörighet för vid förundersökning eller i en straffprocess (RP 17/2018 rd, s. 25–26). Åklagarnas behörighet kan härledas ur 104 § i grundlagen. Den gällande regleringen ger således åklagarna rätt att ytterst självständigt besluta om de avgöranden som meddelas i ett enskilt brottmål, inklusive valet av processlag.

Enligt 9 § i lagen om Åklagarmyndigheten är åklagarna skyldiga att sörja för förverkligandet av det straffrättsliga ansvaret utan dröjsmål och på ett jämlikt och ekonomiskt sätt. Även i propositionen om åtalsuppgörelse betonas den allmänna objektivitetsprincip och jämlikhetsskyldighet som gäller för åklagaren också i fråga om åtalsuppgörelse (RP 58/2013 rd, s. 22). Kravet på att svarande ska behandlas jämlikt kan härledas ur den grundläggande rätten till likabehandling enligt grundlagens 6 §, som inrymmer ett krav på enahanda bemötande i likadana fall (RP 309/1993 rd, s. 46). För närvarande kan en enskild åklagares inställning till förfarandet avgöra om man i ett brottmål väljer åtalsuppgörelse. Med tanke på målet om att öka användningen av åtalsuppgörelse och ur ett likabehandlingsperspektiv är det viktigt att åklagarna åtminstone bedömer möjligheterna till åtalsuppgörelse i alla fall som de behandlar.

2.3.4 Förfarandets användbarhet vid förundersökning

Vid förundersökning kan ett erkännandeförfarande enligt förundersökningslagen tillämpas, och dessutom kan en åtalsuppgörelse inledas vid förundersökningen. Även om det hör till åklagarens prövningsrätt huruvida ett erkännandeförfarande eller en åtalsuppgörelse ska inledas, har förundersökningsmyndigheten en central roll när det gäller att inleda en överläggning redan under förundersökningen. Samarbetet mellan förundersökningsmyndigheten och åklagaren

grundar sig på bestämmelserna i 5 kap. i förundersökningslagen. Enligt 1 § ska åklagaren underrättas om ett brott som har kommit för undersökning, när förundersökningsmyndigheterna och åklagarmyndigheterna tillsammans utifrån sina befogenheter har beslutat att brottet ska omfattas av underrättelseskyldigheten eller om åklagaren har begärt underrättelse om brottet. Polisstyrelsen och Åklagarmyndigheten har kommit överens om att en sådan anmälan ska göras, om det brottmål som undersöks är sådant att ett förfarande med åtalsuppgörelse kan bli tillämpligt. (Polisstyrelsens anvisning POL-2023-55661 ”Brottmål och tvångsmedel åklagaren ska underrättas om”; RÅ:2023:3 Anvisning om underrättelse till åklagaren om brott som kommit för undersökning, förfarandet och åklagarens åtgärder). I Krimos utredning upplevde respondenterna att samarbetet mellan åklagarna och polisen löper bra, men hos förundersökningsmyndigheterna efterlystes en något större initiativkraft och en självständig förmåga att bland sina mål identifiera fall som eventuellt lämpar sig för åtalsuppgörelse eller erkännandeförfarande. En del uppgav också att det skulle vara möjligt att medvetet utöka samarbetet uttryckligen på detta område. (Krimo 2021, s. 55). I praktiken tar förundersökningsmyndigheten sällan initiativ till att inleda förfarandet under förundersökningen. Av utredningen från Krimo framgår det dock att när erkännandeförfarandet har använts vid förundersökningen har det upplevts som fungerande och resurssparande.

Under mandatperioden för arbetsgruppen för åtalsuppgörelse ordnade Polisstyrelsen ett pilotförsök med åtalsuppgörelse vid enheterna för utredning av ekonomiska brott vid polisinsrättningarna i Tavastland, Sydöstra Finland, Helsingfors, Östra Nyland, Sydvästra Finland och Uleåborg. Pilotförsöket inleddes i januari 2024, den första halvtidsöversynen gjordes i april 2024 och slutrapporterna skulle läggas fram i augusti 2024. Enheternas mål var att hitta mål som lämpar sig för åtalsuppgörelse bland de fall som polisen redan undersöker eller kommer att undersöka. Lämpliga fall identifierades vid alla polisenheter, men pilotförsöket var kort för ärenden som krävde långvarig undersökning. När pilotprojektet inleddes föreslog alla medverkande polisinsrättningar ett flertal öppna fall med brottsmisstankar som lämpade sig för åtalsuppgörelse. Samtycke till att inleda förfarandet erhöles för i genomsnitt knappt 10 fall per polisinsrättning. Trots att pilotförsöket varade en kort tid kunde några fall avslutas under pilotförsöket. Deltagarna funderade reflekterade över vilka ändringar i processen som behövs för att smidigheten ska locka både parter och myndigheter att inleda åtalsuppgörelse oftare än för närvarande.

I allmänhet har tanken varit att ett fall som väljs ut för åtalsuppgörelse bör vara tillräckligt omfattande för att förfarandet ska ge konkret nytta. I pilotförsöket konstaterades det dock att det var mer ändamålsenligt att koncentrera sig på mindre brottmål än på svåra fall för att kunna hålla fokus på myndigheternas förfarande. I pilotförsöket lade polisen ned avsevärt med tid på att redogöra för processen för parterna och deras biträden. Det var särskilt besvärligt för personer som inte ens kände till hur det vanliga finländska straffrättsystemet fungerar. I dessa fall behövdes ofta också en tolk. Det centrala resultatet av pilotförsöket var att förfarandet upplevdes som arbetsamt eftersom parterna, åklagarna, biträdena och domstolarna inte känner till förfarandet tillräckligt och det inte har uppstått någon etablerad praxis vid förundersökningsmyndigheterna, i åklagardistriktet och i domstolarna. Om man upplever att förfarandet är mer tidskrävande vill man ogärna inleda det. Ett annat orosmoment var möjligheten att återta ett erkännande. Eftersom man när som helst kan återta sitt erkännande är risken att den misstänkte genom förfarandet endast ”beställer” all bevisning av polisen och därefter återtar erkännandet. Därför framfördes det i resultaten att ett erkännande inte bör kunna återtas. En slutsats av pilotförsöket var också att processen för åtalsuppgörelse borde göras tydligare och enhetligare. Att nå ut till målsägandena och att få deras samtycke för att uppfylla formaliteterna i samband med åtalsuppgörelse krävde också en betydande arbetsinsats. Målsägandens samtycke bör inte förutsättas. Förfarandet bromsades också upp av att det saknades erfarenheter och dokumentmallar när enskilda tjänstemän inledde processen för första

gången processen inom ramen för sin arbetsuppgift. För förfarandet behövs anvisningar och standardiserade blanketter för såväl polisen och åklagarna som för parterna. En särskild iakttagelse var att personer med medelinkomst vid ekonomiska brott ofta strävade efter att undvika nya kostnader och att anlita ett biträde, vilket för sin del försvårade processens framskridande.

Polisen kunde se nytta med förfarandet i och med att förundersökningsprotokoll inte behöver upprättas, utan de handlingar som behövs kan lämnas in till åklagaren som fristående. Detta skulle ha en positiv inverkan och förkorta utredningstiderna. Många undersökningsledare hade en positiv erfarenhet av att använda förfarandet, när de i och med pilotförsöket måste lära sig om förfarandet och bestämmelserna om det. Det ansågs också viktigt att polisen ansåg att de senare skedena i straffprocessen blev effektivare (respons) i och med användningen av åtalsuppgörelse.

Enligt Krimos utredning inverkar det misstänkta brottets art på om det är möjligt att inleda en åtalsuppgörelse vid förundersökningen. Om den brottsmisstanke som undersöks är komplicerad och bevisningen är otydlig, behöver förundersökningen ofta framskrida längre för att parterna ska kunna bedöma möjligheten till åtalsuppgörelse och för att utredningen av brottet inte ska äventyras. I utredningen lyftes det dessutom fram att en mer omfattande förundersökning har samband med säkerställandet av att erkännandet är sanningsenligt och frivilligt. I Krimos utredning ansågs det också vara ett problem att den misstänkte i samband med en överläggning som inletts vid förundersökningen ska få ta del av det förundersökningsmaterial som hittills har producerats, vilket kan äventyra utredningen och den senare undersökningen av det misstänkta brottet (Krimo 2021, s. 55–58). Redan i propositionen om lagstiftning om åtalsuppgörelse konstaterades det att den brottsmisstänktes möjlighet att återta erkännandet i praktiken ofta leder till att bevisning skaffas för säkerhets skull (RP 58/2013 rd, s. 7).

Förutsättningarna för att tillämpa åtalsuppgörelse i enlighet med 3 kap. 10 a § i förundersökningslagen och 1 kap. 10 § i lagen om rättegång i brottmål är inte till alla delar helt enhetliga, eftersom det, till skillnad från 1 kap. 10 § 2 mom. om förutsättningarna för att lägga fram ett domsförslag i lagen om rättegång i brottmål, i 3 kap. 10 a § i förundersökningslagen inte alls nämns målsägandens samtycke eller om målsäganden har några yrkanden. Dessutom påverkas den misstänktes villighet att erkänna i förundersökningsskedet av att utsagor som avgetts i ett erkännandeförfarande inte omfattas av bevisförbud, om förfarandet strandar. Av Krimos utredning från 2021 framgår att erkännandeförfarandet har en oklar roll i systemet med åtalsuppgörelse och att det inte har använts i någon större utsträckning. Samtidigt har förfarandet i de enstaka fall där det har använts upplevts som fungerande och resurssparande (Krimo 2021, s. 55 och 72). För det första ansågs lagstiftningen om åtalsuppgörelse ställvis vara komplicerad och stel. I utredningen föreslogs det att lagstiftaren ska göra det möjligt att på ett flexibelt sätt kombinera åtalsuppgörelse med den övriga processen. Enligt dem som intervjuades av Krimo kan det ibland vara oklart för myndigheten själv hur man enligt lagen ska agera i olika situationer och hur t.ex. en åtalsuppgörelse skiljer sig från ett erkännandeförfarande. De utbildningar som ordnats om åtalsuppgörelse har inte heller alltid gett tillräcklig klarhet i frågan. De intervjuade undrade bl.a. varför ett ärende som behandlats i ett erkännandeförfarande inte automatiskt kan gå vidare till en erkännanderättegång, utan det i stället måste hållas ett separat förfarande för åtalsuppgörelse. En del av de intervjuade ifrågasatte också huruvida ett separat erkännandeförfarande alls är meningsfullt, eftersom det ansågs att det komplicerar systemet med åtalsuppgörelse och också i övrigt är ett onödigt extra moment som uppenbarligen inte används nämnvärt. Också i projektet för en smidigare straffprocess har arbetsgruppen fört fram behovet av att bedöma om det finns behov av två separata förfaranden. Ett enda enhetligt förfarande som resulterar i likadana handlingar skulle underlätta de praktiska aktörernas arbete (JM 2023:16, s. 74).

I de remissvar som arbetsgruppen för smidigare straffprocesser fick lyfte distriktsåklagarna Vilhelm Nordström och Maarit Poikela-Honkahuhta fram missförhållandet att svaranden i ett erkännandeförfarande inte får behandlingstiden på 30 dygn till godo, till skillnad från vid en åtalsuppgörelse. Enligt dem ger det nuvarande systemet med två olika erkännandeförfaranden den tidsmässiga nytta som är förenad med processen endast för en misstänkt som erkänner senare, varvid den som har gett sitt erkännande under förundersökningen kan bli tvungen att vänta i flera månader på att det ärende som väckts genom stämningsansökan ska behandlas. Distriktsåklagarna ansåg också att erkännandeförfarandet kan anses kräva onödigt många steg och åtgärder. Sådana är t.ex. ett separat erkännandeförhör och undersökningsledares förslag till en förbindelse om strafflindring, vilka inte nödvändigtvis behövs i många ärenden men som gör förfarandet mer komplicerat utan orsak.

Dessutom påpekade distriktsåklagarna att det i allmänhet är helt beroende av myndigheternas (polisens och åklagarens) verksamhet om ärendet förs till ett erkännandeförfarande, eller till ett förfarande med åtalsuppgörelse först efter att förundersökningen är klar. Om ärendet t.ex. av skäl som hänför sig till identifiering, ändamålsenlighetsprövning eller kommunikation inte förs till ett erkännandeförfarande under förundersökningen, beror bemötandet i praktiken på den enskilda målsägandens inställning. Distriktsåklagarna ansåg att valet av förfarande ofta påverkas av hur långt undersökningen av ärendet har kommit, eller om den rentav blivit klar före överläggningen med åklagaren, och då är det inte ändamålsenligt att förlänga förundersökningen, eftersom det inte längre skulle medföra processbesparingar för polisen utan i stället medföra extra åtgärder i samband med erkännandeförfarandet för polisen.

Också Juristförbundet ansåg att det inte finns behov av två separata förfaranden, dvs. ett förfarande för åtalsuppgörelse som avslutas med ett domsförslag och ett erkännandeförfarande som avslutas med en normal stämningsansökan, och att förfarandena bör förenhetligas. Dessutom bör så många mål som möjligt tas till åtalsuppgörelse i ett så tidigt skede av förundersökningen som möjligt.

Lagstiftningen om åtalsuppgörelse bör därför utvecklas så att förundersökningsmyndigheterna uppmuntras att ta initiativ i fråga om åtalsuppgörelse. Dessutom bör lagstiftningen beakta tryggheten av förundersökningen, om åtalsuppgörelsen förfaller.

2.3.5 Bindande verkan hos åtalsuppgörelse och domsförslag

Användbarheten för åtalsuppgörelse påverkas också av hur bindande förfarandet och det resulterande domsförslaget är. Som det konstateras i avsnitt 2.1.1 kan svaranden fortfarande återta sitt erkännande vid en åtalsuppgörelse efter en erkännanderättegång genom att överklaga, men samtycket kan inte återtas i överklagandeskedet (se också HD 2017:82). Åklagaren är bunden av domsförslaget, om inte svaranden återtar sitt erkännande eller samtycke eller det i ärendet framkommer ny information enligt vilken avgörandet har grundat sig på väsentligt bristfälliga eller felaktiga uppgifter. Domstolen är bunden av den beteckning som anges i domsförslaget, om domen meddelas på grundval av domsförslaget. Däremot mäter domstolen ut straffet inom den lindrigare straffskalan, och dessutom kan domstolen avskrivna målet.

I propositionen om åtalsuppgörelse bedömdes det att domar som meddelas i erkännanderättegångar sannolikt överklagas mycket sällan (RP 58/2013 rd, s. 16). Av den senaste utredningen från Krimo framgår att under 2015–2022 meddelade 41 av 621 svarande (6,6 procent) och sex åklagare (1,3 procent av alla domar) missnöje med de domar som meddelades vid erkännanderättegång. I utredningen behandlas dock inte hur många som verkligen överklagade (Krimo 2024, s. 51).

I vissa ställningstaganden som gäller åtaluppställning har det ansetts vara ett problem att erkännandet kan återtas efter tingsrättens dom. Det är vanligt att erkännanden återtas i synnerhet i fråga om grova narkotikabrott. Att begränsa möjligheten att återta ett erkännande kan dock vara problematiskt med avseende på den rätt att söka ändring som hör till en rättvis rättegång enligt 21 § i grundlagen. Här bör det samtidigt påpekas att det i Europadomstolens mål Natsvlisvili och Togonidze mot Georgien inte fanns någon möjlighet att överklaga. Domstolen ansåg inte att detta strider mot artikel 2 i protokoll 7 till Europakonventionen, som gäller rätten till överklagande i brottmål (p. 96). I Europarådets parlamentariska församlings resolution om åtaluppställning anses det dock att förbudet mot avstående från rätten att överklaga och möjligheten att återkalla ett avtal under vissa omständigheter är god praxis (punkt 7.4). I resolutionen uppmanas konventionsstaterna att ta i bruk vissa rättssäkerhetsgarantier, till vilka hör ett förbud mot att avstå från att överklaga.

I fråga om återtagande av erkännande har det framförts synpunkter på offentligheten vid en erkännanderättegång och på att svarandena inte vill bli offentligt hörda och därför återtar sitt erkännande. Det har frågats om rätten till motförhör skulle kunna tillgodoses redan i förundersökningsskedet, varvid svaranden inte skulle behöva delta i huvudförhandlingen. En sådan lösning är dock problematisk i synnerhet med avseende på kontrollen av erkännandets frivillighet och sanningsenlighet. Enligt 5 b kap. 6 § i lagen om rättegång i brottmål iakttas vid en erkännanderättegång i övrigt vad som föreskrivs om behandling av brottmål. Hit hör också bestämmelserna om offentlighet vid rättegång till den del de gäller brottmål (RP 58/2013 rd, s. 34). För närvarande kan allmänhetens närvaro begränsas med stöd av 20 § i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar (370/2007), om det behövs t.ex. för att skydda en part mot hot mot liv eller hälsa. Också Europadomstolen har i sin praxis satt värde på offentlig domstolsbehandling i samband med åtaluppställning vid bedömningen av huruvida en rättegång varit rättvis (Natsvlisvili och Togonidze mot Georgien, 2014, punkt 95).

Dessutom verkar det enligt Krimos utredning från 2021 inte finnas någon utbredd kutym att återta erkännanden i systemet med åtaluppställning, åtminstone inte i fullföljdsinstansen. I de intervjuer som då genomfördes ansåg en stor del av de intervjuade att den nuvarande möjligheten att överklaga är ändamålsenlig och bidrar till att legitimera förfarandet med åtaluppställning. Möjligheten att återta ett erkännande ansågs också sänka tröskeln för att samtycka till åtaluppställning. I intervjuerna framfördes dock också motsatta åsikter. En del av de intervjuade föreslog att rätten att överklaga ska begränsas till situationer där domstolen avviker från domsförslaget. I praktiken innebär det fall där domstolen dömer ut ett strängare straff än vad som föreslås i domsförslaget. Endast en av de intervjuade ansåg att det inte ska vara möjligt att söka ändring vid en åtaluppställning. Även i detta fall bör det dock enligt den personen lämnas en säkerhetsventil för ny information som framkommer i ärendet (Krimo 2021, s. 68).

Till återtagande av erkännande hör också frågan om domsförslagets bindande verkan. Om den påföljd som påförs i domstolens dom är betydligt strängare än påföljdsständpunkten i domsförslaget, kan svaranden återta sitt erkännande (Krimo 2021, s. 27). Denna oro gäller också situationer där straffarten ändras, om ett villkorligt fängelsestraff i domsförslaget blir ovillkorligt vid en erkännanderättegång (se också Tuomala 2023, s. 250–254). Vid en åtaluppställning kan åklagaren inte utlova svaranden något slutgiltigt, utan domstolen har den yttersta befogenheten att besluta om straff enligt en lindrigare straffskala. I remissvaren till promemorian om en smidigare straffprocess ansåg Domstolsverket att det är problematiskt om den påföljd som domstolen påför inte motsvarar det som föreslås i domsförslaget. Också avsaknaden av ett normalt straff har av vissa lagtillämpare ansetts vara ett problem med tanke på likabehandling i praktiken. Domstolens slutliga beslutanderätt har ansetts utgöra en risk för svaranden och göra åtaluppställning mindre attraktivt.

I Krimos utredning från 2024 granskades i vilken grad utdömda påföljder motsvarade påföljdsståndpunkten. Det ska dock påpekas att det i en del av domarna inte framgick vilken påföljd som föreslogs i domsförslaget. Detta försvarade för sin del bedömningen av i vilken grad den utdömda påföljden motsvarade påföljdsståndpunkten i domsförslaget (Krimo 2024, s. 47). De gällande bestämmelserna medför ingen skyldighet för åklagaren att i domsförslaget uppge sin ståndpunkt i frågan om arten av och storleken på det straff som ska dömas ut. Enligt 6 kap. 8 a § 3 mom. i strafflagen ska det i domen utöver det utdömda straffet också uppges vilket straff som domstolen skulle ha dömt ut utan medverkan. Skyldigheten gäller alltså inte det som yrkas i domsförslaget. Avsaknaden av information om detta är dock problematisk när man vill granska tillämpningen av bestämmelserna. Också i de remissvar som arbetsgruppen för en smidigare straffprocess fick lyfte Domstolsverket fram hur viktigt det är att domsförslagen är detaljerade för att en åtalsuppgörelse ska vara förutsägbar och ett attraktivt alternativ.

Om man i materialet för 2015–2022 räknar med de fall om vilka det inte finns uppgifter, har domstolen i 75,2 procent av fallen dömt ut samma eller lindrigare påföljd som i domsförslaget, medan påföljden var strängare i 1,9 procent av fallen. Om man inte räknar med de okända fallen var påföljdsståndpunkten identisk i genomsnitt i 86 procent, lindrigare i 11,5 procent och strängare i 2,5 procent av fallen (Krimo 2024, s. 47–48).

Högsta domstolen har också tagit ställning till frågan (HD 2018:23, p. 16): Trots att åklagaren och svaranden vid en åtalsuppgörelse eventuellt har nått samförstånd om det utdömda straffets omfattning och art, är det inte vid en åtalsuppgörelse fråga om att komma överens om straffets omfattning eller art. Också vid en erkännanderättegång är det endast domstolen som avgör vilket straff som bestäms. Domstolens påföljdsprövning i dessa ärenden skiljer sig inte från hur prövningen vanligen görs i enlighet med bestämmelserna i 6 och 7 kap. i strafflagen. För att systemet med åtalsuppgörelse ska fungera är det dock till fördel att de påföljdsståndpunkter som åklagaren eventuellt föreslår i sitt domsförslag inte nämnvärt avviker från de straff som domstolarna dömer ut vid erkännanderättegångar.

Både grundlagsutskottet och lagutskottet har i förarbetena till lagstiftningen om åtalsuppgörelse tagit ställning till domstolens behörighet vid åtalsuppgörelse. Grundlagsutskottet konstaterade att åtalsuppgörelse begränsar domstolens behörighet genom att förutsätta en lindrigare straffskala, men att domstolen inom ramen för den lindrigare straffskalan bestämmer straffet på samma sätt som vid en vanlig rättegång. Dessutom ansåg lagutskottet i sitt betänkande att det från rent principiell synpunkt är nödvändigt att uppgörelsen baserar sig på domstolskontroll.

Kravet på domstolskontroll framgår också i Europadomstolens praxis. Dessa krav gäller dock inte uttryckligen prövningen vid straffbestämningen. Enligt Europarådets parlamentariska generalforsamlings resolution om åtalsuppgörelse är en av de garantier för rättvisa som konventionsstaterna ska förutsätta att de väsentliga delarna i åtalsuppgörelsen är föremål för domstolskontroll, t.ex. av att den påföljd som följer av uppgörelsen är lämplig (p. 8.3).

2.3.6 Målsägandens samtycke som villkor för åtalsuppgörelse

Enligt 1 kap. 10 § i lagen om rättegång i brottmål är en förutsättning för att ett domsförslag ska kunna läggas fram och behandlas vid en erkännanderättegång enligt 5 b kap. att målsäganden vid förundersökningen har meddelat att han eller hon inte har några anspråk i målet eller att hon eller han samtycker till att målet behandlas i en rättegång som avses i 5 b kap. Det innebär att enligt gällande bestämmelser hindrar avsaknaden av målsägandens samtycke att förfarandet används. Ett domsförslag innebär alltså att målsäganden inte kan yrka på straff för den åtalade. Målsägandens privaträttsliga yrkande kan dock behandlas vid en erkännanderättegång.

Målsägandens samtycke som en förutsättning för förfarandet motiverades i propositionen om åtalsuppgörelse med att målsäganden vid sidan av åklagaren har rätt att yrka på straff (RP 58/2013 rd, s. 40). Om målsägandens åtalsrätt föreskrivs i 1 kap. 14 § 3 mom. i lagen om rättegång i brottmål, enligt vilket målsäganden har rätt att förena sig med ett åtal som väckts av åklagaren eller av en annan målsägande samt att åberopa nya omständigheter till stöd för åtalet. Målsäganden får överklaga domstolens avgörande oberoende av om han fört talan i målet eller inte. När målsäganden biträder åtalet kan han eller hon åberopa ett annat lagrum eller yrka på ett annat eller strängare straff för svaranden än vad åklagaren har gjort. Målsäganden kan emellertid inte yrka att svaranden ska dömas till straff för något helt annat brott än det som åklagaren har avsett. Möjligheten att åberopa en ny omständighet är viktig eftersom ett nytt åtal för konstaterande av denna omständighet inte kan väckas efter att målet har avgjorts. Saken får dock inte på grund av åberopande av en ny omständighet bli en annan. Rätten att åberopa en ny omständighet innebär t.ex. att i en situation där åklagaren t.ex. har yrkat att svaranden ska dömas till straff för dråp, kan den avlidnes anhöriga yrka att dödandet ska anses ha skett efter moget övervägande och att svaranden följaktligen ska dömas för mord (RP 82/1995 rd, s. 43).

Lagutskottet lyfte i sitt betänkande om införandet av åtalsuppgörelse fram att man i vårt straffrättsystem av tradition har velat tillförsäkra målsäganden en stark ställning bland annat med åtalsrätt och rätt att förbjuda att ett ärende behandlas genom strafforderförfarande i stället för ett normalt rättegångsförfarande. På samma sätt skulle målsäganden inte kunna utnyttja sin åtalsrätt i ett förfarande med åtalsuppgörelse och därför har man velat trygga målsägandens ställning genom att ställa samtycke som ett villkor för förfarandet. Dessutom konstaterade utskottet att för målsäganden innebär en dom i överensstämmelse med domsförslaget i praktiken att svaranden döms men straffmätningen sker utifrån en lindrigare straffskala. Om målet avskrivs återgår åtalsrätten till målsäganden (LaUB 5/2014 rd, s. 6).

Å andra sidan kan förutsättningen om målsägandens samtycke anses vara problematisk med tanke på likabehandlingen av svarande, om möjligheten till åtalsuppgörelse alltid är beroende också av målsägandens uppfattning. Vid riksdagsbehandlingen har grundlagsutskottet ”av likabehandlingsskäl ansett det betydelsefullt att inledandet av ett förfarande med åtalsuppgörelse kräver att målsäganden inte har några yrkanden eller att hen samtycker till en erkännanderättegång (s. 6/I).” Lagutskottet höll med om detta (LaUB 5/2014 rd, s. 6).

Målsägandens samtycke som en förutsättning för åtalsuppgörelse har varit en av de egenskaper hos systemet med åtalsuppgörelse som väckt mest kritik och dess ändamålsenlighet har delat åsikter. Exempelvis arbetsgruppen för en smidigare straffprocess ansåg att förutsättningen om målsägandens samtycke till åtalsuppgörelse delvis är problematisk och inkonsekvent i förhållande till andra förfaranden. Arbetsgruppen ansåg att målsägandens samtycke i vissa fall hindrar eller fördröjer förfarandet. Enligt arbetsgruppen bör denna förutsättning bedömas närmare (JM 2023:16 s. 75).

I remissvaren till arbetsgruppens promemoria tog flera remissinstanser ställning till målsägandens samtycke som en förutsättning för förfarandet. Flera av dem ansåg att samtycket var problematiskt och/eller onödigt (distriktsåklagarna Vilhelm Nordström och Maarit Poikela-Honkahuhta, Birkalands tingsrätt, Södra Karelen tingsrätt, Västra Nylands tingsrätt, Österbottens tingsrätt, Polisstyrelsen, professor Matti Tolvanen, Rovaniemi hovrätt, Åklagarmyndigheten, Domstolsverket).

Distriktsåklagarna lyfte fram att utredningen av målsägandens samtycke är en av de faktorer som har gjort åtalsuppgörelse mindre attraktivt i åklagarnas och också i andra deltagande parterns ögon. Enligt distriktsåklagarnas praktiska erfarenhet är det ofta mycket arbetskrävande att nå

ett stort antal målsägande per telefon och/eller e-post och att få deras samtycke. Det kan finnas tiotals målsägande och utöver att de ska nås måste man förklara för dem alla vad ett åtalsuppgörelseförfarande innebär och hur det påverkar målsägandens ställning. Dessutom leder en enda målsägandes vägran till att förfarandet förhindras och kan omintetgöra de utredningar kring målsägandena som utförts dithills. Det är också arbetskrävande att t.ex. få tag på rätt personer som företräder företaget, eftersom det är vanligt med personalbyten. Åklagaren ska också kunna försäkra sig om vem som kan företräda bolaget i ärendet.

Distriktsåklagarna påpekade vidare att frågan huruvida samtycke ges eller inte ofta är förknippad med en känsloladdad inställning till den person som anses ha kränkt målsägandens rättigheter, och då kan det hända att man vägrar ge samtycke enbart av illvilja. Ofta har grunden för vägran varit att den misstänkte ska få det strängaste möjliga straffet och att målsäganden inte vill göra det möjligt för gärningsmannen att få en nedsättning av straffpåföljden. Distriktsåklagarna anser att målsägandens samtycke som en förutsättning för åtalsuppgörelse kan leda till ytterst orättvisa och godtyckliga situationer och försätta de brottsmisstänkta i en ojämlig ställning. Distriktsåklagarna lyfte också fram den ojämlighet som systemet med två förfaranden medför. I ett erkännandeförfarande krävs inte målsägandens samtycke, medan det i ett förfarande med åtalsuppgörelse är en absolut förutsättning. Enligt remissvaren är målsägandens samtycke särskilt viktigt för likabehandlingen av brottsmisstänkta också vid bestämmandet av straff. Målsägandens samtycke kan nämligen vara rentav avgörande för om svaranden döms till ett villkorligt eller ett ovillkorligt fängelsestraff. Enligt distriktsåklagarna verkar intresset för åtalsuppgörelse öka när den straffnedsättning som en åtalsuppgörelse ger kan påverka påföljdsslaget.

Riksdagens justitieombudsman konstaterade att han i princip är för att behovet av målsägandens samtycke bedöms på nytt. Justitieombudsmannen hade i sina tidigare yttranden ansett att kravet på målsägandens samtycke för med sig inkonsekventa och slumpmässiga drag i systemet med åtalsuppgörelse. När användningen av åtalsuppgörelse är bunden till viljan hos den målsägande som är part i processen kan det äventyra förutsägbarheten och jämlikheten, de centrala hörnstenarna i det straffrättsliga systemet. Samtidigt kan dock beaktandet av målsägandens subsidiära åtalsrätt bli ett problem.

I vissa yttranden försvarades också förutsättningen om målsägandens samtycke, eftersom det ansågs väsentligt med tanke på målsägandens rättsskydd. Rättsskyddsaspekten behandlades med avseende på såväl den subsidiära åtalsrätten som privaträttsliga anspråk (Amnesty International, Södra Savolax tingsrätt, Södra Finlands rättshjälp och intressebevakning, professor Mikko Vuorenperä, Brottsofferjouren, Tullen).

Enligt Krimos utredning från 2021 var målsägandens samtycke som en förutsättning för åtalsuppgörelse en av de frågor som väckte mest diskussion vid intervjuerna. Målsägandens ställning väckte kritik i synnerhet bland advokater och åklagare. Som ett problem betraktades på samma sätt som i det ovannämnda yttrandet från distriktsåklagarna att vägran till samtycke sker i illvilligt syfte. Detta problem ansågs bli aktuellt främst i fråga om enskilda målsägande eller små företag. Däremot fanns det inga större farhågor om att institutionella målsägande vägrar ge sitt samtycke utan orsak. Många av de intervjuade påpekade, med beaktande av avgränsningen av tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse, att målsägandens kränkta intresse ofta är ekonomiskt, varvid ett absolut krav på samtycke inte ansågs motiverat (Krimo 2021, s. 43–44). I intervjuerna lyftes också fram målsägandens möjlighet till osaklig påverkan. Som ett exempel nämner utredningen en situation där målsäganden hade krävt att den misstänkte skulle betala en ersättning i utbyte mot målsägandens samtycke (Krimo 2021, s. 45).

I intervjuerna påpekades också att samtyckeskravet är problematiskt när antalet målsägande är stort eller när målsäganden är passiv. I den förstnämnda situationen ansågs det vara mycket svårt, om inte rentav omöjligt, att inhämta samtycke av tiotals eller hundratals målsägande, och dessutom skulle det sannolikt omintetgöra de resursbesparingar som eftersträvas genom åtalsuppgörelsen. I fråga om målsägandenas passivitet framgår det av Krimos utredning att domarna tolkar förutsättningen om målsägandens samtycke på två sätt. En del tolkar bestämmelserna så att vägran att ge samtycke måste ske explicit. Passiva målsägande anses alltså ha velat stå utanför processen och motsätter sig därför inte en åtalsuppgörelse. Enligt vissa domares tolkning av bestämmelserna ska samtycke till förfarandet ges explicit, vilket innebär att en målsägande som blivit passiv anses motsätta sig en åtalsuppgörelse. De intervjuade ansåg att olika tolkningspraxis var problematisk med avseende på en enhetlig rättskipning och likabehandling av svarandena (Krimo 2021, s. 44–45).

Med den nuvarande avgränsningen av tillämpningsområdet, dvs. att åtalsuppgörelse huvudsakligen tillämpas vid ekonomiska brott, var en del av de intervjuade i Krimos utredning starkt för att avskaffa kravet på samtycke. En del ansåg det nödvändigt att ta in ett undantag i lagen enligt vilket åtalsuppgörelse skulle kunna hållas trots målsägandens passivitet eller förbud. Samtidigt ansåg de intervjuade att sådana undantagsbestämmelser skulle kunna komplicera regleringen ytterligare och öka aktörernas arbetsbörda. En del av de intervjuade ansåg dock att målsägandens samtycke som en förutsättning för förfarandet bör kvarstå, eftersom målsäganden har en stark ställning i den finländska straffprocessen. Bland de intervjuade verkade dock det råda konsensus om att samtycke ska vara en förutsättning för förfarandet om tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse utvidgas till att omfatta t.ex. vålds- och sexualbrott (Krimo 2021, s. 45–46, 62–63).

Också av den enkät som gjordes i samband med Lean-projektet för att bedöma rättskedjan framgick det att avskaffandet av kravet på målsägandens samtycke fick understöd. Utredaren ansåg dock att förslaget var problematiskt eftersom det skulle omintetgöra målsägandens subsidiära åtalsrätt (Lean-projektets slutrapport, s. 54).

2.3.7 Gärningsbeskrivning och åtgärdseftergift

Vid åtalsuppgörelse får den brottsmisstänkte eller svaranden en strafflindring genom att erkänna gärningen. I lagen om rättegång i brottmål finns inga uttryckliga bestämmelser om vilka frågor det kan överläggas om vid en åtalsuppgörelse. Enligt 1 kap.10 § 2 mom. 2 punkten i lagen om rättegång i brottmål kan ett domsförslag läggas fram när åklagaren och den misstänkte eller svaranden i brottmålet är ense om det brott som tillräknas. När åklagaren i domsförslaget kan meddela sin ståndpunkt om storleken och arten av straffet, kan målet för överläggningen vara åklagarens ståndpunkt. Dessutom kan det överläggas om huruvida åklagaren ska fatta ett beslut om begränsning av förundersökningen eller ett beslut om åtalseftergift för en del av de misstänkta brotten. Åklagaren kan dock inte överlägga om den gärningsbeskrivning som anges i domsförslaget.

När systemet med åtalsuppgörelse infördes ville man inte ge möjlighet till överläggning om fakta (fact bargain) eller om en lindrigare brottsbeteckning (charge bargain) (RP 58/2013 rd, s. 13–14). Överläggning om fakta är en del av det amerikanska plea bargain-förfarandet. Då kan överläggningen också gälla på vilka fakta åtalet ska grundas. Lagutskottet ansåg i sitt betänkande om propositionen om åtalsuppgörelse att det är helt rätt att förhandlingarna endast kan gälla straffpåföljden men inte fakta, dvs. händelseförloppet (LaUB 5/2014 rd, s. 3). Enligt riksåklagarens anvisning om tillämpning av lagstiftning som gäller åtalsuppgörelse (RÅ:2015:6) ska åklagarna inte överlägga om åtalets innehåll. I anvisningen konstateras dock att åklagaren vid åtalsuppgörelsen inom ramen för sin prövningsrätt kan justera sin

gärningsbeskrivning utifrån omständigheter som framkommer under överläggningarna (RÅ:2015:6).

Biträdande justitiekanslern har gett två anmärkningar om fall där brottsbeteckningen hade ändrats under åtaluppställningen (OKV/669/1/2018 och OKV/742/1/2018; OKV/501/31/2020). I fallet OKV/501/31/2020 gav biträdande justitiekanslern en anmärkning till distriktsåklagaren och till en tingsdomare om deras felaktiga förfarande. I fallet hade distriktsåklagaren bl.a. avtalat med svaranden om valet av brottsrekvisit trots att detta inte är möjligt vid en åtaluppställning. I det andra fallet (OKV/669/1/2018, OKV/742/1/2018) hade häradsåklagaren i ett tjänstebrottsärende innan huvudförhandlingen i målet inleddes lagt fram ett domsförslag för tingsrätten, i vilket åklagaren föreslog att tingsrätten skulle avskryva målet för sju svarande som var åtalade för missbruk av tjänsteställning och att tingsrätten skulle döma ut bötesstraff för missbruk av tjänsteställning för en svarande för vilken åklagaren i sin stämningsansökan hade yrkat på straff för grovt missbruk av tjänsteställning. Enligt tingsrättens dom hade åklagaren senare preciserat att förslaget för de sju svarandenas del hade betydelse att åtalen skulle läggas ner. Biträdande justitiekanslern ställföreträdare fäste i sitt beslut häradsåklagarens uppmärksamhet på att det i ett domsförslag som gäller ett förfarande med åtaluppställning inte är möjligt att avstå från alla straffyrkanden mot svaranden, att det inte är möjligt att i ett förfarande med åtaluppställning komma överens om valet av brottsrekvisit och att en förlikning som parterna har uppnått om privaträttsliga yrkanden under rättegången inte är en omständighet som ska beaktas vid bedömningen av om gärningen uppfyller brottsrekvisitet.

I de intervjuer som genomfördes i samband med Krimos utredning konstaterade flera av de intervjuade att även om överläggning om gärningsbeskrivningen inte borde ingå i en åtaluppställning, har man ibland i praktiken överlagt om gärningsbeskrivningen. I intervjuerna framfördes det att eftersom man vid överläggningen blir tvungen att kartlägga om åklagaren och försvaret har en enhetlig bild av den gärning som svaranden erkänner, kan brottsbeteckningen ha ändrats från vad åklagaren ursprungligen hade tänkt sig. Det kan råda delade meningar mellan åklagaren och den misstänkte t.ex. om detaljer som gäller gärningen, om bedömningen av bevisningen eller om omfattningen av den skada som orsakats. Till stöd för sina synpunkter kan försvaret lägga fram bevis eller motiveringar på basis av vilka åklagaren blir övertygad om den misstänktes syn på de omständigheter som påverkar brottsrekvisitet. Då kan det också vara nödvändigt att justera gärningsbeskrivningen så att den motsvarar det erkända och enligt åklagarens bedömning bevisade händelseförloppet. Enligt intervjuerna hade en åklagare beskrivit situationen så att åklagaren vid överläggningen kan bli övertygad om att försvaret har en mer sanningsenlig syn på saken än åklagaren. Det är därmed fråga om åklagarens faktiska övertygelse, inte om ett medvetet resultat av överläggningen eller en kompromiss som i någon mån avviker från den materiella sanningen.

Vad gäller överläggningen om gärningsbeskrivningen bör det göras skillnad mellan det ovan beskrivna fact bargaining-förfarandet och diskussioner som förs mellan åklagaren och den misstänkte i samband med en åtaluppställning, på basis av vilka åklagaren blir genuint övertygad om händelserna i samband med gärningen. Det kan anses att det då är fråga om en ny bedömning av åklagarens gärningsbeskrivning på grundval av åklagarens helhetsbedömning. På detta inverkar oundvikligen också de bevis för händelserna som den misstänkte lägger fram vid åtaluppställningen. Även Tuula Linna konstaterar att kravet på rekvisitmotsvarighet också gäller domsförslaget, och åklagaren kan inte samtycka till att gärningen beskrivs så att den inte motsvarar utredda fakta t.ex. så att den uppfyller rekvisitet för en lindrigare gärning (Linna 2015). Den syn som Linna framför i sin artikel stöder tolkningen att om åklagaren vid en åtaluppställning på basis av förundersökningsmaterialet de facto blir övertygad om försvarets uppfattning, är det inte fråga om en överläggning om gärningsbeskrivningen.

Den nuvarande modellen, enligt vilken man inte bör överlägga om gärningsbeskrivningen, ska fortfarande anses vara en ändamålsenlig lösning för att utreda de faktiska händelserna i samband med ett brottmål i syfte att upprätthålla förtroendet för rättssystemet och för att kontrollera att erkännandet är sanningsenligt. Om gärningsbeskrivningen är föremål för överläggning, kan den ovannämnda aspekten om domstolens kontroll när det gäller erkännandets sanningsenlighet äventyras.

I de intervjuer som genomfördes i samband med Krimos utredning framkom det att domarna hade sinsemellan olika praxis i fråga om hur detaljerat de vid en erkännanderättegång gick igenom bevisningen och gärningsbeskrivningen i ärendet när de bedömde erkännandets sanningsenlighet. En del av domarna berättade att de går igenom gärningsbeskrivningen punkt för punkt i samband med att erkännandet tas emot. Därmed kunde de ännu särskilt försäkra sig om att svarandens erkännande omfattade hela åtalet. En del av domarna ansåg däremot att i en situation där svaranden har haft ett biträde sedan förundersökningen och överläggningen har skett på behörigt sätt, kan domaren lita på försvaret när det uppger att svaranden fortfarande vill erkänna brottet och att målet och detaljerna har gått igenom både vid överläggningen och med biträdet. Då räckte det för dem att svaranden vid erkännanderättegången fortfarande meddelade att han eller hon är villig att erkänna gärningen (Krimo 2021, s. 51).

2.3.8 Samfundsbot och näringsförbud

Enligt 5 b kap. 1 § i lagen om rättegång i brottmål behandlas vid en erkännanderättegång utöver domsförslaget också övriga yrkanden som grundar sig på det brott som avses i förslaget och enligt 4 § 2 mom. ska i domen dessutom avgöras övriga yrkanden som grundar sig på brottet och som har samband med behandlingen. Bestämmelserna gäller dock behandlingen av övriga ärenden vid samma erkännanderättegång, inte överläggning om dem. I RP 58/2013 sägs det i detaljmotiveringen till 5 b kap. 4 § 2 mom. att yrkanden som grundar sig på brottet kan vara krav på förverkande och andra yrkanden på offentlighetsliga påföljder samt målsägandens privaträttsliga yrkanden. Yrkanden som är förknippade med behandlingen av målet kan gälla t.ex. biträdets arvode, utdömande av vite som utsatts för svaranden eller hämningskostnader (RP 58/2013 rd, s. 32).

I propositionen om åtaluppställning tas det inte ställning till om den samfundsbot enligt strafflagens 9 kap. som påförs juridiska personer är ett straff som kan vara föremål för åtaluppställning. Som det konstateras ovan nämns det inte särskilt i 1 kap. 10 § i lagen om rättegång i brottmål huruvida förfarandet med åtaluppställning lämpar sig för samfundsbot, dvs. lagstiftningen förbjuder inte uttryckligen överläggning om samfundsbot. Det verkar dock vara så att möjligheten till överläggning inte omfattar straffansvar för juridiska personer, även om ärendet skulle kunna behandlas vid en erkännanderättegång (Utredningen om straffansvar för juridiska personer 2020:22, s. 52). Av rättspraxis framgår dock att samfundsbot i minst två fall har varit föremål för en åtaluppställning. Det kan dock antas att bristen på tillämpningspraxis beror på att lagtillämparna i huvudsak tolkar bestämmelserna så att åtaluppställning inte gäller samfundsbot. I utredningen om juridiska personers straffansvar påpekas att eftersom samfundsbot har lämnats utanför förfarandet med åtaluppställning har åklagaren i vissa situationer varit tvungen att välja mellan yrkande på samfundsbot och åtaluppställning. Det finns dock ingen närmare information om problemets omfattning. I utredningen föreslogs det att samfundsbot ska börja omfattas av tillämpningsområdet för åtaluppställning, så länge de övriga förutsättningarna för åtaluppställning är uppfyllda. Samtidigt lyfte man i utredningen fram behovet av att utreda tillämpningsområdet för åtaluppställning och på vilka brott lagstiftningen om det ska tillämpas (JM 2020:22, s. 52–53).

Överläggning om samfundsbot och näringsförbud i samband med åtalsuppgörelse verkar ha ett brett stöd bland olika aktörer. Arbetsgruppen för smidigare straffprocesser ansåg i sin promemoria att samfundsbot ska läggas till i tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse (JM 2023:16, s. 75). I remissvaren om promemorian understödde Åklagarmyndigheten utredningen av denna möjlighet. I rättslitteraturen har Sahavirta ansett att inkluderandet av samfundsbot i tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse skulle vara en gångbar lösning (Sahavirta 2016, s. 394).

I Krimos utredning ansåg flera av de intervjuade att näringsförbud ska kunna bli föremål för överläggning. Näringsförbud är en näringsrättslig säkringsåtgärd (RP 29/1985 rd, s. 13) om vilken det föreskrivs i lagen om näringsförbud (1059/1985). Enligt 6 § i den lagen meddelas näringsförbud av allmän domstol på yrkande av åklagaren. Enligt 5 § i lagen kan näringsförbud meddelas för minst tre och högst sju år. I enlighet med 4 § 3 mom. kan ett näringsförbud av särskilda skäl också vara begränsat.

Enligt Krimos utredning från 2024 hade näringsförbud under 2015–2022 meddelats vid erkännanderättegång utöver den egentliga påföljden i en tredjedel av fallen (32,1 procent, 199 påföljder). Även om lagen för närvarande inte uttryckligen tillåter överläggning om näringsförbud kan frågan tas upp i inofficiella diskussioner, eftersom förbudet meddelas på yrkande av åklagaren (6 §). Enligt utredningen har frågan om huruvida det yrkas på näringsförbud för svaranden och vad förbudets längd bör vara enligt åklagaren ofta minst lika stor betydelse för svaranden som den egentliga påföljdens stränghet. (Krimo 2021, s. 59–60). Också arbetsgruppen för smidigare straffprocesser ansåg i sin promemoria att näringsförbud ska kunna vara föremål för överläggning (JM 2023:16, s. 75). I sitt remissvar var Åklagarmyndigheten av samma åsikt. Även i rättslitteraturen har det ansetts att överläggning om näringsförbud bör bli möjligt (Tuomala 2023 s. 38; Sahavirta 2016, s. 394).

När det gäller andra tilläggsåtgärder, t.ex. djurhållningsförbud och körförbud, skulle överläggning enligt några av de intervjuade i Krimos utredning vara mer problematiskt, eftersom förbuden är avsedda att förhindra fortsatt brottslig verksamhet och/eller att skydda brottsobjekten i framtiden (Krimo 2021, s. 60).

2.3.9 Vinning av brott

I den gällande lagstiftningen om åtalsuppgörelse finns inga omnämningar av överläggning om förverkandepåföljder, och i förarbetena till lagen tas inte heller ställning till frågan. I propositionen om åtalsuppgörelse hänvisas det till förverkandepåföljder i andra sammanhang, t.ex. i bedömningen av den processekonomiska nyttan av en åtalsuppgörelse. Konfiskationsfrågor kan i vissa fall vara förknippade med ett behov av omfattande utredning, och då medför ett domsförslag och en erkännanderättegång inte nödvändigtvis någon processekonomisk nytta (RP 58/2013 rd, s. 24).

I promemorian från arbetsgruppen för smidigare straffprocesser ansågs det att vinning av brott ska kunna vara föremål för överläggning (JM 2023:16, s. 75). I remissvaren fick förslaget både stöd och motstånd. Juristförbundet och Finlands domareförbund ansåg att det borde vara möjligt med omfattande överläggning om påföljder och andra yrkanden i samband med brottmål, och som ett exempel på detta nämndes yrkanden som gäller vinning av brott. Åklagarmyndigheten ansåg att möjligheterna att överlägga om vinning av brott vid en åtalsuppgörelse bör undersökas. Riksdagens justitieombudsman ansåg att tanken om överläggning om vinning av brott är särskilt oroväckande, eftersom det med hänsyn till det straffrättsliga systemets legitimitet vore ohållbart om en gärningsman som erkänner ett tillräckligt stort antal av de grova narkotikabrott eller andra

brott som han eller hon har begått skulle få behålla en del av vinningen av brott som ett slags belöning för sitt erkännande.

I rättslitteraturen har Sahavirta ansett att förverkande av vinning av brott har en större avskräckande effekt för den misstänkte än straff när det gäller ekonomiska brott. Enligt Sahavirta är det i vissa fall ändamålsenligt att tillåta överläggning om innehållet i ett åtal, om innehållet är relevant med avseende på konfiskationen (Sahavirta 2015, s. 394). Med förverkandepåföljd, dvs. konfiskation, avses i allmänhet att egendom döms förverkad till staten utan vederlag på grund av ett brott (RP 4/2016, rd, s. 3; RP 80/2000 rd, s. 4). Liksom näringsförbud är förverkandepåföljd till sin natur en säkringsåtgärd vars syfte är att minska verkningarna av brottet eller förebygga framtida brott (RP 4/2016 rd, s. 3, se också t.ex. Rautio, Hyötykonfiskaatiokanne 2006, s. 12; Matikkala, Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä 2021, 2., reviderad upplaga, s. 357). En förverkandepåföljd är alltså inte ett straff.

Bestämmelser om förverkandepåföljder finns i 10 kap. i strafflagen. Föremål för förverkandepåföljder kan vara vinningen av ett brott (2–3 §), hjälpmedel för att begå brott (4 §), brottsprodukter (5 §), brottsobjekt (5 §) och förvaringsmateriel (5 a §). Förverkandet kan enligt vad som närmare föreskrivs i kapitlet gälla antingen konkret egendom (sakkonfiskation) eller dess värde (värdekonfiskation). Bakgrunden till förverkande av vinningen av brott, dvs. konfiskation av vinning, är strävan att undanröja verkningarna av brottet och förhindra att tillgångarna placeras i nya brott. Konfiskation av vinning sker i allmänhet som värdekonfiskation (RP 4/2016 rd s. 9; Korkka, Liiketoimintarikoksen tuottaman hyödyn mittaaminen, 2015, s. 56–57 och 127–128). I strafflagen finns dessutom särskilda bestämmelser om förverkandepåföljder i fråga om vissa brott.¹⁰

Ett mål som gäller förverkandepåföljd behandlas i samband med det åtal som gäller det brott som yrkande på förverkande grundar sig på eller separat i form av en s.k. konfiskationsprocess (strafflagens 10 kap. 9 §, se RP 4/2016 rd s. 42–43). Också en juridisk person kan dömas till förverkandepåföljd (strafflagens 10 kap. 1 §, RP 4/2016 rd, s. 41 och 42). Enligt strafflagens 10 kap. 9 § 3 mom. döms förverkandepåföljd ut på yrkande av åklagaren. En del av förverkandepåföljderna är obligatoriska ("ska dömas", t.ex. strafflagens 10 kap. 2 §, 4 kap. 1 §, 5 kap. 1 §) och en del är beroende av prövning ("kan dömas" ut, 10 kap. 3 §, 4 kap. 2 §, 5 kap. 2 §, 5 a kap). Vanlig konfiskation av vinning (strafflagens 10 kap. 2 §) är obligatorisk, varför utgångspunkten är fullständig konfiskation där hela vinningen av brottet ska dömas förverkad.

I de ovan beskrivna ställningstagandena om överläggning om vinning av brott definieras inte närmare vad som avses med överläggning. Alternativen är åtminstone att helt eller delvis avstå från att yrka på förverkande av vinning av brott samt överläggning om åklagarens uppskattning av vinningens storlek. I fråga om det senare alternativet bör det beaktas att i fråga om gärningsbeskrivningen är fakta inte föremål för åtalsuppgörelsen. Som det konstateras ovan kan åklagaren dock vid åtalsuppgörelsen inom ramen för sin prövningsrätt justera sin gärningsbeskrivning utifrån omständigheter som framkommer under överläggningarna (RÅ:2015:6). I fråga om gärningsbeskrivningen ska en sådan situation snarare betraktas som åklagarens genuina övertygelse om ett annat händelseförlopp än som åklagarens medvetna avsteg från sin egen uppfattning som ett resultat av överläggningen. En motsvarande utgångspunkt gäller också vid överläggning om vinning av brott. Som överläggning om vinning

¹⁰ Åtminstone vissa brott mot allmän ordning (17 kap. 23 a och 23 b §), tagande av muta i näringsverksamhet (30 kap. 15 §), penningtvättsbrott (32 kap. 12 §), avkodningssystemsbrott (38 kap. 11 §), vissa tjänstebrott (40 kap. 14 §) narkotikabrott (50 kap. 6 §).

av brott bör därmed inte betraktas en situation där åklagaren som ett resultat av en diskussion med svaranden ändrar sin uppfattning om vinningens storlek till att motsvara den faktiska situationen.

Åklagarens uppfattning kan preciseras i synnerhet i situationer där storleken på vinningen av brott inte är entydig. I strafflagens 10 kap. 2 § 2 mom. föreskrivs det att om beloppet av vinningen inte alls eller endast med svårighet kan utredas, ska beloppet uppskattas med beaktande av brottets art, omfattningen av den brottsliga verksamheten och övriga omständigheter. Enligt förarbetena till bestämmelsen ska man i första hand sträva efter att klarlägga beloppet av den faktiska vinningen. Endast om saken inte alls eller endast med svårighet kan utredas har domstolen rätt att uppskatta beloppet av vinningen. Bestämmelsen ändrar inte på det faktum att bevisbördan när det gäller grunderna för förverkandet och beloppet av den vinning som ska förverkas vilar på den som yrkar på förverkandepåföljd. Som exempel på tillämpningen av bestämmelsen nämns i förarbetena situationer där när det är svårt att skilja vinningen av ett brott från en laglig vinning eller när det inte finns uppgifter om till vilket pris narkotika har sålts eller om hur stor vinning minutförsäljning av narkotika som pågått under en längre tid har berett en svarande (RP 80/2000 rd, s. 23). Bestämmelsen kan tillämpas endast i samband med värdekonfiskation, dvs. i de fall som avses i 1 mom. 4 och 5 punkten. Däremot ska en egendomspost som förverkas vid sakkonfiskation specificeras i domen och någon uppskattning av beloppet av vinningen kommer inte i fråga (RP 4/2016 rd, s. 33).

Förundersökningsmyndigheten utreder i regel alltid hur stor vinningen av brott är vid förundersökningen. Mycket ofta görs det genast under förutredningen eller senast i början av förundersökningen. Utredningen och eventuella uträkningar ska kunna motiveras ytterst ingående, i synnerhet om förundersökningsmyndigheten har för avsikt att använda tvångsmedel. Således har också åklagaren ofta tillgång till den bästa informationen om hur stor vinningen av brott är. Vid värdekonfiskation baseras vinningen av brott dock ibland på en uppskattning.

Om åklagaren inte har någon klar bevisning och uppfattning om vinningens storlek, grundar sig yrkandet på åklagarens bästa uppskattning. Därefter kan åklagarens yrkande på t.ex. en annan beräkningsgrund för vinningen av brott (olika pris per gram vid narkotikabrott, olika kostnader för återställande vid miljöbrott) ännu preciseras efter diskussioner med svaranden. Eftersom endast den faktiska nettovinningen ska förverkas (RP 80/2000 rd, s. 8, 21; i fråga om bruttovinning se t.ex. HD 2007:1 och HD 2004:73) kan svarandens åtgärder t.ex. för att avhjälpa skadliga miljöverklningar genom att restaurera miljön inverka på vinningens storlek (HD 2019:52, p. 57–59). Också betalning av skadestånd kan inverka på beloppet av vinningen (strafflagens 10 kap. 2 § 6 mom.; RP 4/2016 rd, s. 37; RP 80/2000 rd, s. 22–23).

I denna proposition avses med överläggning om vinning av brott situationer där åklagaren anser att vinning av brott har uppstått och bildar sig en uppfattning om dess storlek, men trots det är beredd att överlägga om förverkande av ett lägre belopp.

Det finns inget absolut krav på att framställa ett yrkande på förverkande eller döma ut en förverkandepåföljd ens i fråga om de konfiskationsformer som är obligatoriska, utan i lagen föreskrivs om undantag i fråga om detta. I 1 kap. 8 b § i lagen om rättegång i brottmål föreskrivs om de grunder på vilka åklagaren kan avstå från att yrka på förverkande. I paragrafen sägs det att om inte ett allmänt intresse kräver något annat, får åklagaren avstå från att yrka på förverkande, om 1) vinningens belopp eller föremålets eller egendomens värde är obetydligt, 2) en utredning av grunderna för yrkandet eller behandlingen av det vid domstol skulle medföra kostnader som är uppenbart oskäligen med hänsyn till sakens natur, eller 3) det besluts om åtal eftergift för det misstänkta brottet med stöd av 7 eller 8 § eller någon annan motsvarande bestämmelse.

Det kan anses att 8 b § 3 punkten i lagen om rättegång i brottmål är relevant för en åtalsuppgörelse. Eftersom åklagaren på det sätt som föreskrivs 1 kap. 10 § 3 mom. i lagen om rättegång i brottmål i domsförslaget kan förbinda sig att i enlighet med lagens 1 kap. 8 § 2 mom. avstå från att väcka åtal, kan detta åtminstone i teorin innebära att åklagaren som ett resultat av överläggningen avstår från att väcka åtal, varvid åklagaren med stöd av 8 b § 3 punkten också kan avstå från att yrka på förverkande. I propositionen om åtalsuppgörelse nämns dock inte denna möjlighet särskilt.

Strafflagens 10 kap. 10 § gäller jämkning av förverkandepåföljder, dvs. på vilka grunder domstolen helt eller delvis kan avstå från att döma ut en förverkandepåföljd. Enligt paragrafens 1 mom. behöver förverkandepåföljd inte dömas ut, om 1) vinningens belopp eller föremålets eller egendomens värde är obetydligt, 2) gärningsmannen meddelas domseftergift med stöd av 6 kap. 12 § eller någon annan motsvarande bestämmelse, eller 3) det med hänsyn till brottets och föremålets eller egendomens art, svarandens ekonomiska ställning samt övriga omständigheter vore oskäligt att döma ut förverkandepåföljden. I 2 mom. föreskrivs det också om möjligheten att döma ut en partiell förverkandepåföljd, eller värdekonfiskation i stället för sakkonfiskation, om förutsättningarna i 1 mom. är uppfyllda.

I förarbetena till lagen ansågs det i fråga om 3 mom. 3 punkten att en förverkandepåföljd kan jämkas i synnerhet när det finns en strafflindringsgrund enligt 6 kap. 3 § i den då gällande strafflagen. Dessutom ansågs det att jämkning i huvudsak kommer i fråga i samband med brott av oaktsamhet och i bedömningen ska ”kraven på allmän laglydnad och jämlikhet” beaktas. I förarbetena sägs det att eftersom förverkandepåföljderna i allmänhet behövs som säkringsåtgärder, kan det vid bedömningen av om en förverkandepåföljd är skälig beaktas om konfiskationen de facto skulle utgöra en bestraffning. Dessutom konstateras det i propositionen att en förverkandepåföljd ska stå i rättvis proportion till de omständigheter som den dömda befinner sig i och till det förfarande som tillräknats personen i fråga. I praktiken kommer jämkning i fråga i synnerhet när svaranden inte har varit delaktig i eller beretts vinning genom ett brott (RP 80/2000 rd, s. 35). Det är alltså inte meningen att förverkandepåföljder för vinning av brott ska jämkas t.ex. vid uppsåtliga brott i förvärvssyfte.

Hänvisningen i propositionen till 6 kap. 3 § i strafflagen gällde strafflindringsgrunder. Enligt 3 punkten i paragrafen var strafflindringsgrunder gärningsmannens strävan att av egen drift avstyra eller avlägsna verkningarna av sitt brott eller främja utredningen av detta. Vid totalrevideringen av strafflagens allmänna läror flyttades strafflindringsgrunderna till 6 kap. 6 § (515/2003). Enligt 3 punkten i den paragrafen är strafflindringsgrunder att förlikning har ingåtts mellan gärningsmannen och målsäganden, att gärningsmannen annars har strävat efter att förhindra eller avlägsna verkningarna av sitt brott eller har strävat efter att främja utredningen av brottet. Bestämmelsen motsvarar till innehållet och i allt väsentligt lydelsen i gällande 6 kap. 3 § 3 punkten, men så att den har kompletterats med ett omnämnande av förlikning (RP 44/2002 rd, s. 201).

Även om tröskeln för att uppfylla jämningsgrunderna torde vara hög, möjliggör hänvisningen i förarbetena till lindringsgrunderna och gärningsmannens strävan att främja utredningen av sitt brott redan nu en jämkning genom argument som påminner om en åtalsuppgörelse i en situation där den grund som nämns i strafflagens 10 kap. 10 § 1 mom. 3 punkten också föreligger. Vid jämkning av förverkandepåföljder kan man alltså ta hänsyn till gärningsmannens strävan att främja utredningen av sitt brott. En liknande tanke om gärningsmannens medverkan som en omständighet som lindrar påföljden ligger också bakom bestämmelserna om åtalsuppgörelse.

Bestämmelser om materiella minimiregler för förverkandepåföljder finns i Europaparlamentets och rådets direktiv från 2014 om frysning och förverkande av hjälpmedel vid och vinning av

brott (2014/42/EU, nedan också 2014 års konfiskationsdirektiv). I direktivet åläggs medlemsstaterna att föreskriva om förverkande av hjälpmedel vid och vinning av brott eller av egendom vars värde motsvarar dessa (artikel 4), om utvidgat förverkande (artikel 5) och om förverkande hos tredje man (artikel 6). Förverkandepåföljderna enligt direktivet är diskretionära ("möjliggöra förverkande"), och förverkande enligt artiklarna 4 och 5 ska vara möjligt helt eller delvis. Det hänvisas till jämkning av förverkandepåföljder i direktivets skäl 18, enligt vilket medlemsstater får föreskriva att man undantagsvis inte bör förordna om förverkande i den mån detta skulle, i enlighet med nationell rätt, innebära en oskälig börda för den berörda personen, varvid omständigheterna i respektive enskilt fall bör vara avgörande. Medlemsstaterna bör utnyttja denna möjlighet mycket restriktivt, och bör endast tillåta att förverkande inte beslutas i fall där det skulle försätta den berörda personen i en situation där det skulle vara mycket svårt för honom eller henne att överleva.

I samband med genomförandet av direktivet bedömdes det att jämkning av förverkandepåföljder i enlighet med den nationella lagstiftningen fortfarande är möjligt: "Av [konfiskations]direktivet följer inte skyldighet att stryka jämningsklausuler som grundar sig på medlemsstaternas nationella lagstiftning. Denna möjlighet hänvisas det till i skäl 18 i ingressen där det sägs att medlemsstaterna får föreskriva att man inte bör förordna om förverkande i den mån detta skulle, i enlighet med nationell rätt, innebära en oskälig börda för den berörda personen på basis av omständigheterna i respektive fall" (RP 4/2016 rd, s. 15).

Det gällande konfiskationsdirektivet kommer att ersättas med Europaparlamentets och rådets direktiv från 2024 om återvinning av tillgångar och förverkande (2024/1260, nedan också 2024 års konfiskationsdirektiv), som ska genomföras nationellt senast i november 2026. I direktivet föreskrivs om förverkande av hjälpmedel vid och vinning av brott eller av egendom vars värde motsvarar dessa (artikel 12), förverkande hos tredje man (artikel 13), utvidgat förverkande (artikel 14), förverkande utan fällande dom (artikel 15) och förverkande av oförklarad förmögenhet med koppling till brottsliga gärningar (artikel 16). Förverkandepåföljderna är diskretionära också i det nya konfiskationsdirektivet ("möjliggöra förverkande"), och förverkande enligt artiklarna 12 och 14 ska vara möjligt helt eller delvis.

Enligt skäl 49 i direktivet kan medlemsstaterna när de genomför direktivet, undantagsvis, föreskriva att förverkande inte bör beslutas eller verkställas i den mån detta, i enlighet med nationell rätt, skulle innebära en oskälig börda för den berörda personen, på grundval av omständigheterna i respektive enskilt fall. Till skillnad från 2014 års direktiv anges det inte i skälet att en sådan möjlighet bör utnyttjas restriktivt.

Även om vinning av brott föreslås bli ett nytt föremål för överläggning innebär det en stor förändring i utgångspunkten att jämkning av förverkandepåföljder är exceptionellt. Överläggning om vinning av brott kan anses strida mot principen om förbud mot obehörig vinst, enligt vilken ingen får dra fördel av ett brott (se också HD 2014:73 punkterna 24–28). Att möjliggöra överläggning om vinning av brott skulle därför vara kriminalpolitiskt tvivelaktigt.

Överläggning om vinning av brott kan anses problematiskt i synnerhet med avseende på förebyggande av grå ekonomi och åtgärder mot organiserad brottslighet. Enligt den nuvarande tolkningen är det exceptionellt att förverkandepåföljder för vinning av ekonomiska brott jämkas, eftersom de i regel är avsiktliga brott (Hirvonen – Määttä, Grå ekonomi och ekonomisk brottslighet 2018, s. 474). Överläggning om vinning av brott kan gynna i synnerhet organiserad brottslighet, där vinningarna är stora och gärningsmännen sannolikt har en större överläggningsförmåga än i genomsnitt. På EU-nivå har den organiserade brottslighetens inkomster uppskattats till minst 139 miljarder euro per år. Organiserade kriminella grupper använder sig av sina stora, olagliga tillgångar för att, bl.a. genom korrupcion, infiltrera den

lagliga ekonomin och offentliga institutioner i syfte att undergräva rättsstatsprincipen och de grundläggande rättigheterna och urholka människors rätt till säkerhet och deras tilltro till offentliga myndigheter (se Europols hotbilda-bedömning avseende grov och organiserad brottslighet, Socta, 2021). Till den organiserade brottsligheten hör också ofta hot, skrämstaktik eller korruption. Under de senaste åren har bekämpningen av organiserad brottslighet betonats både på EU-nivå (t.ex. EU:s strategi för att bekämpa organiserad brottslighet 2021–2025) och nationellt. Enligt regeringsprogrammet anser regeringen att den organiserade brottsligheten utgör ett allvarligt hot mot Finlands säkerhet och den lagliga samhällsordningen. Regeringen bekämpar kraftigt organiserad brottslighet (s. 191).

I regeringsprogrammet förutsätts också att återtagande av vinning av brott ska underlättas t.ex. genom att beviskraven sänks och att det införs ett förfarande för förverkande av vinning av brott utanför brottmålsrättegången (s. 193). Också 2024 års konfiskationsdirektiv, vars centrala syfte är att bekämpa organiserad brottslighet, förutsätter att det blir lättare att återta vinningen av brott t.ex. i fråga om oförklarad förmögenhet med koppling till brottsliga gärningar (artikel 16). Direktivet syftar också bl.a. till att effektivisera spårandet av brottslig egendom, även efter en slutlig fällande dom. Dessa åtgärder kan antas öka omfattningen av vinningar av brott som förverkas till staten.

Att möjliggöra överläggning om vinning av brott ser ut att gå i en annan riktning än den nämnda utvecklingen. Det är inte heller helt säkert om överläggning om vinning av brott är förenligt med den ovannämnda EU-lagstiftningen. I den åläggs medlemsstaterna att föreskriva endast om diskretionär och partiell konfiskation av vinning av brott, medan utgångspunkten i den nationella lagstiftningen är obligatorisk fullständig konfiskation.

Det är också betydelsefullt ur offrets synvinkel att vinningen av brott återtas. Förutom straffpåföljder är en av de effektivaste metoderna att förebygga brott att spåra och återta vinningen av brottet. Ur brotsoffrets synvinkel är återtagande av vinning som beretts genom brott en av de viktigaste åtgärderna för förbättrad rättssäkerhet (RP 53/2002 rd, s. 26).

Det finns också en risk för att överläggning om vinning av brott i vissa situationer kan göra åtalsuppgörelse alltför attraktivt. Som det sägs i avsnitt 2.2 har Europadomstolen ansett att en åtalsuppgörelse kan innebära en kränkning av Europakonventionen, om det finns en betydande skillnad i strängheten i en dom som meddelats till följd ett erkännande och i en dom som meddelats i en vanlig rättegång, vilket leder till att svaranden upplever ett otillbörligt tryck att erkänna den lindrigare gärningen, trots att denne är oskyldig. Trots att förverkande av vinning av brott i Finland inte är ett straff utan en säkringsåtgärd, kan en sådan överläggningsmöjlighet (i synnerhet i kombination med de nya omständigheter som enligt propositionen i fortsättningen kan vara föremål för en åtalsuppgörelse) orsaka ett otillbörligt tryck för den misstänkte att erkänna ett brott som han eller hon inte har begått.

En förverkandepåföljd är liksom näringsförbud en säkringsåtgärd, men de har olika syften. Syftet med förverkandepåföljd är att förebygga brott eller förhindra vinning av brott (RP 4/2016 rd, s. 3) medan syftet med näringsförbud är att förhindra att otillbörlig och skadlig rörelse drivs samt bevara förtroendet för näringsverksamheten (1 § i lagen om näringsförbud). I fråga om vinning av brott är det alltså möjligt att komma fram till ett annat avgörande än i fråga om näringsförbud.

2.3.10 Tidsfrister och dokumentation

I Krimos utredning lyftes som en av de faktorer som gör åtalsuppgörelse mindre attraktivt fram de stränga lagstiftningskrav som ställs på förfarandet, t.ex. den noggrant avgränsade

bestämmelsen om en tidsfrist på 30 dagar (Krimo 2021, s. 72). I intervjuerna i samband med Krimos utredning ansågs det att en bestämmelse om att målet ska behandlas ”så snabbt som möjligt” i stället för i stället för inom 30 dagar skulle göra lagstiftningen om åtalsuppgörelse mer flexibel. Enligt intervjuerna skulle ändringen ge större flexibilitet i synnerhet vid hög belastning och i semestertider.

Enligt den gällande bestämmelsen i lagen om rättegång i brottmål ska en erkännanderättegång hållas inom 30 dagar från det att målet blivit anhängigt. Om erkännanderättegången ställs in ska en ny erkännanderättegång hållas inom 30 dagar från den dag då rättegången skulle hållas. Det som också är problematiskt med den nu gällande tidsfristen på 30 dagar är att lagstiftningen omfattar andra ärenden som ska behandlas skyndsamt, och på behandlingen av dem tillämpas samma typ av tidsfrister. I praktiken kan det upplevas som mindre brådskande att hålla en erkännanderättegång i förhållande till de ovannämnda förfarandena.¹¹

Den viktigaste dokumentationsskyldigheten när det gäller åtalsuppgörelse är att ett domsförslag ska upprättas i enlighet med 1 kap. 10 och 10 a § i lagen om rättegång i brottmål. Också ett i förundersökningslagen avsett beslut om begränsning av förundersökningen förutsätter ett skriftligt beslut enligt i 11 kap. 1 § i den lagen om att en förundersökning inte görs eller att den avslutas. Enligt Krimos utredning upplevde många av de intervjuade att dokumentationsskyldigheten leder till onödigt extra arbete, vilket gör det mindre ändamålsenligt att tillämpa åtalsuppgörelse. I intervjuerna kritiserades i synnerhet den börda till följd av pappersarbete som är förknippad med åtalsuppgörelser. Det inbegriper bl.a. att upprätta överläggningsprotokoll och fylla i olika rapporter och uppföljningsblanketter, såsom Riksåklagarämbetets uppföljningsblankett för åtalsuppgörelser, som det är frivilligt men starkt rekommenderat att fylla i. I många fall var åklagaren tvungen att lägga fram såväl ett domsförslag som en stämningsansökan, antingen på grund av att åtalsuppgörelsen inleddes sent eller för den händelse att man i processen skulle tvingas inleda en vanlig huvudförhandling. Enligt utredningen upplevde många, i synnerhet bland åklagarna, att det på grund av dokumentationsskyldighetens omfattning ofta kändes oändamålsenligt att använda åtalsuppgörelse (Krimo 2021, s. 71–72).

I remissvaren om promemorian från arbetsgruppen för smidigare straffprocesser konstaterade Åklagarmyndigheten att åtalsuppgörelser eller erkännandeförfaranden inte bör omfatta tidsödande upprättande av handlingar och införande av dem i informationssystemen, utan att det i stället bör räcka med en korrekt dokumenterad promemoria om överläggningen och dess resultat. Vid de samråd med förundersökningsmyndigheterna och åklagarna som arbetsgruppen för åtalsuppgörelse ordnade ansågs det däremot ändamålsenligt att domsförslaget läggs fram såsom i nuläget och att det inte är en alltför tung dokumentationsskyldighet.

¹¹ Tidsfristen på 30 dagar gäller vid sidan av erkännanderättegång också situationer som har samband med den åtalades ålder vid den tidpunkt då målet blir anhängigt vid domstolen samt vissa brott mot barn (lagen om rättegång i brottmål 5 kap. 13 § 3 mom., 5 kap. 13 § 4 mom.; RP 144/2022 rd, s. 8). Ännu kortare tidsfrister anges i 5 kap. 13 § 1 mom. i lagen om rättegång i brottmål. Enligt momentet ska huvudförhandlingen hållas inom två veckor från det att brottmålet blev anhängigt, om svaranden är häktad eller har meddelats reseförbud eller avstängts från tjänsteutövning. Tidsfristen är tre veckor om muntlig förberedelse genomförs i målet.

2.3.11 Nedsättning på grund av erkännande

Nedsättningen vid åtalsuppgörelse är större än vid lindring av straffskalan enligt strafflagens 6 kap. 8 §. Enligt regeringens proposition om åtalsuppgörelse eftersträvas genom en större lindring att en åtalsuppgörelse och erkännanderättegång ska vara ett beaktansvärt alternativ för svaranden jämfört med en vanlig straffprocess och att det förenklade förfarandet ska användas i lämpliga fall. I en internationell jämförelse är en nedsättning med cirka en tredjedel tämligen vanlig i de europeiska åtalsuppgörelsesystemen (RP 58/2013 rd, s. 37).

Svarandens andra utredningar kan också vara en omständighet som lindrar straffet. Om någon i 8 § avsedd lindringsgrund, såsom att brottet har stannat vid försök, är tillämplig på fallet utöver erkännandet, ska alla sådana omständigheter enligt regeringens proposition beaktas som nedsättande faktorer i straffmätningen (RP 58/2013 rd, s. 37). Enligt högsta domstolens rättspraxis kan den lindringsgrund enligt 6 kap. 6 § 3 punkten i strafflagen som gäller utredning av brottet inte tillämpas vid åtalsuppgörelse och erkännanderättegång (HD 2018:23, punkt 27). Man kan dock beakta förutsättningarna för att tillämpa den lindringsgrund enligt 6 kap. 6 § 3 punkten i strafflagen som gäller att förhindra eller avlägsna verkningarna av brottet (HD 2018:23, punkterna 28–30). I ljuset av högsta domstolens avgörande förefaller det alltså att annan medverkan än erkännande (t.ex. att avslöja ett gömställe eller betala skadestånd) kan tas i beaktande i nedsättningens omfattning.

Bestämmelserna om åtalsuppgörelse baserar sig på ett processekonomiskt mål, dvs. att åtalsuppgörelse och erkännanderättegång ska spara resurser i det enskilda fallet. Detta mål bedöms första gången när man prövar om förutsättningarna för en åtalsuppgörelse är uppfyllda. När åklagaren konstaterar att åtalsuppgörelse kan leda till processekonomiska besparingar i det aktuella enskilda fallet förbinder sig åklagaren i utbyte mot ett erkännande till en lindrad straffskala i enlighet med 6 kap. 8 a § i strafflagen. De besparingar som uppnås är relevanta för den misstänkte eller svaranden, eftersom lagstiftarens syfte har varit att spegla nedsättningen av det straff som utmäts för svaranden på en lindrigare skala mot de resurser som sparats genom åtalsuppgörelsen. I regeringens proposition om åtalsuppgörelse (RP 58/2013 rd, s. 37) konstateras att i ett ju tidigare skede ett erkännande har getts, desto större tyngd ska erkännandet ha som straffnedsättande omständighet. Därmed bör processekonomin i straffmätningssfasen påverka hur stor nedsättningen blir.

Det har dock blivit praxis att svaranden schablonmässigt dömts till ett straff som är nedsatt med en tredjedel oavsett hur tidigt åtalsuppgörelsen har inletts och hur stor den processekonomiska nyttan har varit (Krimo 2024, s. 37–39). Som det konstateras ovan var det här inte avsikten när lagen stiftades. Även högsta domstolen har tagit ställning till nedsättningens omfattning i sitt avgörande HD 2018:23. I domen ansåg högsta domstolen att en nedsättning med en tredjedel av det straff som döms ut, som också nämns i förarbetena, kan betraktas som en utgångspunkt för straffmätningen i en erkännanderättegång. Men nedsättningen ska inte vara schablonmässig, utan man ska bedöma om en större eller mindre nedsättning är motiverad i det enskilda fallet. Då är särskilt erkännandets tidpunkt och de uppnådda processekonomiska besparingarna relevanta på de sätt som konstateras ovan. Samtidigt måste man ta i beaktande att de straff som bestäms i en erkännanderättegång inte bör avvika för mycket från de straff som skulle dömas ut för motsvarande brott i en vanlig straffprocess (HD 2018:23, punkt 36). Grundlagsutskottet ägnade också uppmärksamhet åt jämlikhetsaspekten. Utskottet konstaterade att det inte är oproblemiskt att utredningen av det egna brottet genom ett erkännande har väldigt olika effekt på hur strängt straffet blir beroende på om ärendet behandlas i en erkännanderättegång eller en sedvanlig rättegång (GrUU 7/2014 rd, s. 6).

Utöver att längden på svarandens straff lindras kan straffet också lindras genom att straffarten ändras. I regeringens proposition om åtalsuppgörelse redogörs det inte för förhållandet mellan dessa lindringssätt, och inte heller grundlagsutskottet tog ställning till frågan i sitt utlåtande. Grundlagsutskottet kommenterade däremot frågan om byte av straffart genom att konstatera att ett erkännande och en åtalsuppgörelse leder till att straff döms ut enligt en lindrigare straffskala såväl i fråga om maximi- som minimistraff och att domstolen av särskilda skäl kan avvika från bestämmelserna om straffart (GrUU 7/2014 rd, s. 6).

För den misstänkte är det i synnerhet relevant om arten ändras från ovillkorligt till villkorligt fängelsestraff (Krimo 2021, s. 66; distriktsåklagarnas remissvar om promemorian från arbetsgruppen för smidigare straffprocesser). I 6 kap. 9 § i strafflagen finns bestämmelser om valet mellan villkorligt och ovillkorligt fängelse. Enligt paragrafen kan ett fängelsestraff på viss tid som uppgår till högst två år förklaras villkorligt (villkorligt fängelse), om det inte med hänsyn till hur allvarligt brottet är, gärningsmannens skuld sådan den framgår av brottet eller gärningsmannens tidigare brottslighet förutsätts att ovillkorligt fängelse döms ut. I rättspraxis har man av hävd ansett att ju närmare två år det straff som döms ut kommer att vara, desto mer vägande skäl bör krävas för att döma ut villkorligt fängelsestraff. Bedömningen baserar sig på en helhetsprövning (HD 2010:18, punkt 9, HD 2023:19, punkterna 20 och 21).

Enligt de domar som analyserades i Krimos utredning har det vanligaste förfarandet i erkännanderättegångar varit att döma ut en lindrad påföljd där straffarten dock förblir densamma. Sammanlagt 55,6 procent av domarna under den analyserade perioden 2015–2022 var sådana. I en tredjedel (33 procent) av domarna under perioden inkluderade lindringen ett byte av straffart, antingen som enda lindring eller i kombination med en lindring av påföljdens storlek. Det bör dock noteras att det av 11,4 procent av domarna under den analyserade perioden 2015–2022 inte framgick vilket straff svaranden skulle ha dömts till utan åtalsuppgörelse (Krimo 2024, s. 34). Detta är problematiskt med tanke på strafflagens 6 kap. 8 a § 3 mom. eftersom den bestämmelsen anger att inte bara straffet ska uppges i domen, utan också vilket straff som domstolen skulle ha dömt ut utan ovan avsedd medverkan. Enligt lagutskottet var frågan viktig för att man i framtiden ska kunna följa åtalsuppgörelsens effekter på straffpraxis (LaUB 5/2014 rd, s. 9).

Enligt de domar som analyserades handlade de klart flesta bytena av straffart i erkännanderättegångar uttryckligen om ändring från ovillkorligt till villkorligt fängelsestraff (Krimo 2024, s. 41). Ett byte av straffarten är också förknippat med en gränsdragning mellan t.ex. villkorligt fängelsestraff och bötesstraff. I det fallet kan svarandens överväganden särskilt påverkas av huruvida domen innebär en anteckning i straffregistret (Krimo 2021, s. 65).

En annan fråga som kom upp i Krimos utredning var huruvida ett byte av straffarten i synnerhet från ovillkorligt till villkorligt fängelsestraff kan anses vara acceptabelt med tanke på en rättvis straffmätning. När det gäller finsk rättspraxis påpekade flera intervjuade att en gärning som normalt skulle leda till ovillkorligt fängelse i princip är så allvarlig att det är oklart om arten av det straff som döms ut för en sådan gärning kan ändras ens på grund av ett erkännande eller en åtalsuppgörelse. De intervjuade förde fram att det i sådana fall behöver finnas också andra grunder som talar för en strafflindring utöver de ovannämnda orsakerna. De skälighetsgrunder som nämns i 6 kap. 7 § i strafflagen kan vara sådana grunder (Krimo, s. 66–67).

En farhåga som förts fram är att byte av straffart är en så attraktiv nedsättning för svaranden att risken för falska erkännanden ökar (Krimo 2021, s. 66; remissvar av HEUNI om promemorian från arbetsgruppen för smidigare straffprocesser). Samtidigt ansåg man i Krimos intervjuer att risken för falska erkännanden i praktiken minskar till följd av den lindriga straffnivån och de låga straffskalorna i Finland och det att den lägsta tredjedelen av straffskalorna vanligen

används. Flera intervjuade upplevde dessutom att risken för falska erkännanden också vid byte av straffart minskar om ett biträde anlitas, eftersom biträdet bör kunna övervaka den aspekten och vara uppmärksam på eventuella falska erkännanden. En mindre nedsättning av straffet än i nuläget skulle sannolikt göra åtalsuppgörelser mindre attraktiva, vilket också skulle stå i strid med målet att tillämpa åtalsuppgörelser i större utsträckning för att göra straffprocessen smidigare. Det står ändå klart att domstolarna även framöver ska ägna särskild uppmärksamhet åt att kontrollera att erkännandet är sanningsenligt. Det här är särskilt viktigt på grund av de föreslagna utökningarna i förfarandet.

2.3.12 Brott som ingår i tillämpningsområdet

I regeringens proposition om åtalsuppgörelse konstaterades att man inte på förhand kan bedöma vid vilka brottstyper klara processekonomiska fördelar kan uppnås genom att begränsa förundersökningen och tillämpa en lindrigare straffskala. Då bedömde man dock att de största fördelarna sannolikt kan uppnås i fråga om ekonomiska brott (RP 58/2013 rd, s. 13–14). Krimos utredning visar att bedömningen var korrekt, eftersom åtalsuppgörelse tillämpas klart mest på behandlingen av grova ekonomiska brott (Krimo 2024, s. 26–28). Erfarenheterna av åtalsuppgörelse har varit positiva i samband med såväl ekonomiska brott (JM 2023:16, s. 73) som generell (t.ex. Krimo 2021, s. 2, 39, 83, 107).

När det gäller vilka brott som omfattas av tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse har lagens avgränsningar av de brott som är föremål för åtalsuppgörelse väckt mest debatt. Begränsning av förundersökningen, förfarandet för erkännande enligt förundersökningslagen och domsförslag enligt lagen om rättegång i brottmål har begränsats till brott för vilka det föreskrivna straffet är lindrigare än fängelse i sex år (3 kap. 10 a § i förundersökningslagen och 1 kap. 10 § 1 mom. i lagen om rättegång i brottmål). I regeringens proposition ansåg man att det inte kunde anses befogat att på grund av ett erkännande begränsa förundersökningen eller lindra straffet i fråga om grövre brott än så. Valet motiverades med att den brottsmisstänktes rättsskydd och allmänt och enskilt intresse krävde att sådana brott undersöks mera omfattande (RP 58/2013 rd, s. 14). Dessutom har sexualbrott enligt strafflagens 20 kap. 1, 3–5, 9, 14, 16 och 18 § samt brott mot liv och hälsa enligt strafflagens 21 kap. 5, 6 a, 6 c och 7–15 § uteslutits ur tillämpningsområdet. I regeringens proposition om åtalsuppgörelse motiverades uteslutandet av sexualbrott och brott mot liv och hälsa särskilt med brottens karaktär. Trots att det kan vara besvärligt och ta lång tid att undersöka dessa brott ansåg man i propositionen att en begränsning av förundersökningen eller en lindring av straffet inte kan förordas på grund av brottens karaktär. Detta motiverades med att de aktuella brotten riktar sig mot ytterst sensibla skyddsintressen, och att såväl ett allmänt som ett enskilt intresse talar för att sådana brott undersöks och behandlas i sedvanlig ordning och att straffet döms ut enligt en normal skala (RP 58/2013 rd, s. 14).

Den nuvarande avgränsningen av tillämpningsområdet har kritiserats bl.a. för att vara ologisk och försätta svarandena i olika ställning (bl.a. JM 2023:16, s. 73; Tapani & Tolvanen 2015, 238; Oikarainen 2017, s. 21; Krimo 2021 s. 46, fotnot 72, s. 60–61). Den bristande logiken kommer sig av att åtalsuppgörelse trots avgränsningen kan tillämpas på brott som riktar sig mot likartade skyddsintressen som de brott som uteslutits ur tillämpningsområdet, t.ex. på rån (31 kap. 1 § i strafflagen) och koppleri (20 kap. 10 § i strafflagen). Dessutom har avgränsningen betraktats som problematisk ur ett jämlikhetsperspektiv, eftersom alla misstänkta inte har rätt till samma incitament (Tapani & Tolvanen 2015, s. 246; Krimo 2021, s. 61; Tuomala 2023, s. 33; Vatjus-Anttila 2022, s. 550–551).

Den bristande logiken uppmärksammades redan när riksdagen behandlade lagstiftningen om åtalsuppgörelse, men inga ändringar föreslogs i avgränsningen av tillämpningsområdet.

Lagutskottet ansåg i sitt betänkande att man i propositionen inte till alla delar beaktat att brott mot liv och hälsa inte inskränker sig till de gärningar som nämns i strafflagens 21 kap. Lagutskottet ansåg av skäl som gäller lagstiftningens tydlighet att den ologiska avgränsningen kan godkännas genom att man anger en skyldighet för åklagaren att utifrån sakens natur pröva om förfarandet med åtalsuppgörelse är lämpligt i fråga om det aktuella brottet. Utskottet konstaterade också att merparten av brott mot liv och hälsa sannolikt är sådana att de inte uppfyller villkoren för åtalsuppgörelse (LaUB 5/2014 rd, s. 4). I detta sammanhang måste det påpekas att ett antal koppleribrott har behandlats i förfarandet för åtalsuppgörelse (Krimo 2021, s. 46 fotnot 72). Detta betyder samtidigt också att målsägandena har gett sitt samtycke till att ärendet behandlas i en åtalsuppgörelse. Det är alltså möjligt att målsägandens samtycke och parternas vilja har styrt prövningen i samband med sakens natur mer än rent kategoriska avgränsningar i lagstiftningen.

I utredningar och undersökningar som gäller åtalsuppgörelse har man ofta också tagit ställning till behovet av att ändra den gällande avgränsningen av tillämpningsområdet. Den arbetsgrupp som bedömde möjligheterna att göra straffprocessen smidigare var för ett utvidgat tillämpningsområde för åtalsuppgörelse. Ett alternativ som övervägdes var att utvidga åtalsuppgörelsens tillämpningsområde till att omfatta gärningar med det högre maximistraffet tio år. Då skulle åtalsuppgörelse kunna tillämpas bl.a. på grovt narkotikabrott, grovt rån och grov människohandel. Arbetsgruppen ansåg att åtalsuppgörelse och erkännanderättegång kan ge processekonomiska fördelar särskilt i fråga om grova narkotikabrott. Arbetsgruppen konstaterade att det behöver bedömas mer ingående om åtalsuppgörelse är ett lämpligt förfarande i fråga om sexualbrott och brott mot liv och hälsa. Arbetsgruppen ansåg också att den bristande logiken på vissa punkter i regleringen bör granskas. Ett annat alternativ som arbetsgruppen föreslog var att utvidga tillämpningsområdet till att omfatta vissa brottsbeteckningar med ett maximistraff på fängelse i tio år. Enligt arbetsgruppen skulle åtminstone grovt narkotikabrott och grov människohandel vara sådana brott (JM 2023:16, s. 73).

I remissvaren om promemorian från den arbetsgrupp som bedömde möjligheterna att göra straffprocessen smidigare förhöll sig Birkalands tingsrätt, Domstolsverket, Finlands Advokater, Finlands domareförbund, Helsingfors hovrätt, Helsingfors tingsrätt, Juristförbundet, Lapplands tingsrätt, Mellersta Finlands tingsrätt, polisavdelningen vid inrikesministeriet, professor Matti Tolvanen, professor Mikko Vuorenpää, Västra Nylands tingsrätt, Åbo hovrätt, Åklagarmyndigheten och Österbottens tingsrätt positivt till en utvidgning av tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse, en del av dem dock med vissa begränsningar. Endast Vasa hovrätt ansåg att tillämpningsområdet inte behöver utvidgas.

Helsingfors tingsrätt ansåg att tillämpningsområdet bör utvidgas åtminstone till grova narkotikabrott och arbetsrelaterad grov människohandel. Tingsrätten konstaterade att det i samband med grova narkotikabrott ofta blir aktuellt att bedöma en eventuell strafflindring på grund av medverkan till utredning av det egna brottet, och att förfarandet då i praktiken ligger mycket nära en erkännanderättegång och kan leda till nästan samma resultat vid straffmätningen. Samtidigt insamlas bevis vid grova narkotikabrott ofta med hemliga tvångsmedel som används innan den misstänkte grips. Därmed medför åtalsuppgörelse inga besparingar i undersökningsåtgärder som vidtas med hjälp av hemliga tvångsmedel, men kan dock leda till processekonomisk nytta senare i processen. Åtalsuppgörelse kan i viss mån minska också förundersökningsåtgärderna efter gripandet.

Juristförbundet anser att det är särskilt viktigt att noggrant avgränsat definiera vilka brott förfarandet är tillämpligt på, och att tillämpningsområdet bör utvidgas till att omfatta åtminstone narkotikabrott och våldsbrott som är lindrigare än grova, eftersom det inte finns några grunder

för att låta bli att tillämpa förfarandet på dessa brott om målet främst är att spara resurser. Enligt förbundet ska ett erkännande också enligt nuvarande rättspraxis beaktas som en strafflindrande omständighet i situationer där erkännandet ger myndigheterna information som är ny eller annars svår att få tag på. När det gäller grova narkotikabrott anser Juristförbundet att den misstänkte redan under förundersökningen bör få ytterligare incitament att delta i förfarandet eftersom detta i bästa fall minskar polisens, åklagarens och domstolarnas arbete och kostnaderna för straffprocessen inom alla sektorer.

Inrikesministeriet understödde en utvidgning av tillämpningsområdet till att omfatta brott med maximistrafte fängelse i tio år i stället för sex år, vilket skulle omfatta t.ex. grova narkotikabrott och andra grova brott. Också enligt Finlands domareförbund är det i sig ändamålsenligt att utvidga tillämpningsområdet för åtaluppställning så att tio år är maximistrafte för de brott som förfarandet kan tillämpas på. Det är särskilt viktigt att noggrant avgränsat definiera de brott som åtaluppställning kan tillämpas på. Exempelvis när det gäller grova narkotikabrott skulle det vara rimligt att redan i förundersökningen införa ytterligare incitament för de misstänkta att delta i förfarandet, vilket skulle minska kostnaderna för straffprocessen inom alla sektorer. Också Västra Nylands och Österbottens tingsrätter understödde en utvidgning av tillämpningsområdet för åtaluppställning till att omfatta grova narkotikabrott. Finlands Advokater uttalade också sitt stöd för att förfarandet ska kunna användas åtminstone vid narkotikabrott och äventyrande brott.

Vasa hovrätt ansåg däremot att åtaluppställning inte är ett lämpligt förfarande för grova narkotikabrott. Hovrätten påpekade att det är relativt vanligt att erkännanden återtas vid grova narkotikabrott, som ofta har många svarande. Någon av svarandena kan återta sitt erkännande efter att ha tänkt om eller utsatts för påtryckningar från andra svarande. Om åtaluppställningen strandar på ett återtaget erkännande först i ärendets slutskede har man inte nödvändigtvis inhämtat tillräckligt med bevis för brottet med tanke på den sedvanliga straffprocessen.

I det stora hela uttryckte de intervjuade i Krimos utredning ett försiktigt understöd för en utvidgning av tillämpningsområdet till att omfatta grova narkotikabrott. Några av de intervjuade tyckte att aspekten att grova narkotikabrott saknar målsägande talar för att tillämpningsområdet för åtaluppställning kan utvidgas till att omfatta dessa brott, eftersom det snarare är fråga om en överenskommelse mellan försvaret och staten. Det förekom dock varierande åsikter om huruvida grova narkotikabrott är omfattande och komplicerade helheter och huruvida åtaluppställning i praktiken skulle vara till nytta med tanke på kostnaderna och utredningen av brotten. I samband med grova narkotikabrott uttrycktes dessutom farhågor om att en medlem i en narkotikaliga kan bli tvingad att erkänna ett brott som begåtts av en annan medlem. Utmaningen är alltså att försäkra sig om att erkännandet är sanningsenligt och frivilligt (Krimo 2021, s. 62).

Huvudsakligen förefaller det finnas ett brett understöd för en utvidgning av tillämpningsområdet för åtaluppställning till att omfatta grova narkotikabrott. En sådan utvidgning har också föreslagits i den rapport som justitieministeriet beställde av utredaren i Lean-projektet för att bedöma rättskedjan och i rättslitteraturen (t.ex. Tapani & Tolvanen 2015, 238; Sahavirta 2016, s. 390).

Som det konstateras ovan förhöll sig arbetsgruppen för smidigare straffprocesser avvaktande till en utvidgning av användningsområdet för åtaluppställning till att omfatta sexualbrott och brott mot liv och hälsa. I remissvaren om arbetsgruppens promemoria ansåg Juristförbundet och Finlands domareförbund att det inte är ändamålsenligt att utvidga systemet till sexual- och människohandelsbrott och brott mot liv och hälsa. Också Birkalands tingsrätt konstaterade att allvarliga brott mot person, såsom sexualbrott och våldsbrott, bör uteslutas ur förfarandet. Professor Matti Tolvanen ansåg att brott mot barn inte heller framöver bör omfattas av åtaluppställning, men att vilket brott som helst annars i princip skulle kunna vara föremål för

åtaluppställning. Samtidigt är en åtaluppställning inte möjlig när det gäller t.ex. mord, eftersom den enda påföljden är livstids fängelse. Polisavdelningen vid inrikesministeriet framhävde arbetsgruppens synpunkt att möjligheten till åtaluppställning bör bedömas särskilt omsorgsfullt i fråga om sexualbrott och brott mot liv och hälsa.

De intervjuade i Krimos utredning ansåg att det inte är moraliskt godtagbart att ta in våldsbrott och sexualbrott i tillämpningsområdet för åtaluppställning, eftersom de brotten är så klandervärda och riktade mot intima skyddsintressen. Målsägandens roll kom upp i intervjuerna ur perspektivet att en möjlighet till åtaluppställning vid sådana brott kränker målsäganden och att det för vissa brott är särskilt svårt att utreda målsägandens frivilliga samtycke till förfarandet. Några intervjuade tog också upp att en åtaluppställning kan vara målsägandens önskemål och ligga i dennes intresse, med hänsyn till hur länge en normal straffprocess pågår och hur osäkert resultatet är. I det sammanhanget påpekades dock att få misstänkta sannolikt skulle samtycka till förfarandet i dessa fall. Oavsett hur de förhöll sig till att utsträcka möjligheten till åtaluppställning till dessa brott var de intervjuade eniga om att målsägandens intresse och önskemål alltid bör avgöra om förfarandet är lämpligt för ett sådant brott (Krimo 2021, s. 62–63). De intervjuade var relativt eniga om att målsägandens samtycke bör vara ett villkor för åtaluppställning om möjligheten att använda förfarandet utsträcks till våldsbrott och sexualbrott (Krimo 2021, s. 46).

I rättslitteraturen har Tuomala förhållit sig kritiskt till att användningsområdet utvidgas till fall där målsäganden är särskilt utsatt i förhållande till svaranden. Enligt Tuomala kan den utsatta ställningen bero direkt på brottsbeteckningen eller på exceptionella omständigheter i fallet. Enligt Tuomala bör såväl svarandens som målsägandens samtycke till förfarandet vara frivilligt. Tuomala anser att det är osannolikt att t.ex. en minderårig målsägande som kommer från en annan kultur och saknar språkkunskaper skulle kunna ge sitt genuina samtycke till åtaluppställning. En annan risk är att åtaluppställningen utmynnar i en lindrigare brottsbeteckning. Tuomala har ansett att alla sexualbrott och brott mot minderåriga är olämpliga för förfarandet (Tuomala 2023, s. 45–46). Exempelvis vid brott mot den sexuella självbestämmanderätten kan det ligga i målsägandens intresse att undvika en lång rättsprocess, vilket talar för att åtaluppställning används. I det sammanhanget hänvisar Tuomala dock till debatten om medling vid våld i nära relationer och till att offrets utsatta ställning i förhållande till gärningsmannen leder till att offrets verkliga vilja och motiv inte kan säkerställas (Tuomala 2023, s. 44–45 med hänvisning till Niemi-Kiesiläinen 2005, s. 277).

Samtidigt har Vatjus-Anttila ansett att det inte är en följdriktig motivering att brotten enligt strafflagens 20 och 21 kap. utesluts ur tillämpningsområdet för åtaluppställning för att de förutsätter att straffet döms ut på den normala skalan. Straffet kan också i den normala straffprocessen lindras på grund av erkännande med stöd av 6 kap. 6 § 3 punkten i strafflagen. Strafflindringsgrunder enligt den punkten är att förlikning har ingåtts mellan gärningsmannen och målsäganden samt att gärningsmannen annars har strävat efter att förhindra eller avlägsna verkningarna av sitt brott eller har strävat efter att främja utredningen av brottet. När den lindringsgrunden tillämpas lindras straffskalan i enlighet med 6 kap. 8 § 1 mom. 5 punkten. Den bestämmelsen begränsar inte hur mycket straffet kan lindras eller för vilka brott (Vatjus-Anttila LM 3–4/2022, s. 545–547). Exempelvis i ett avgörande som gällde sexuellt utnyttjande av barn lindrade högsta domstolen straffet med stöd av lindringsgrunden enligt 6 kap. 6 § 3 punkten i strafflagen efter att den misstänkte hade erkänt de flesta delgärningarna (HD 2018:60, punkt 30). Högsta domstolen kan anses ha förenhetligat tillämpningspraxis för den traditionella lindringsgrunden och lindring med grund i en åtaluppställning (HD 2018:60, punkt 29, Vatjus-Anttila 2022, s. 546). Tolkningen förefaller överensstämma med grundlagsutskottets utlåtande, eftersom utskottet i utlåtandet förutsatte att bestämmelserna utvecklas vidare för att säkerställa

att skillnaderna mellan processerna inte blir ohållbart stora i praktiken när det gäller påföljdernas stränghet (GrUU 7/2014 rd, s. 6).

Dessutom kritiserade Vatjus-Anttila avgränsningarna av tillämpningsområdet för bristande konsekvens i förhållande till straffskalor och straffpraxis som avspeglar olika brottsarters klandervärdhet och behovet av att förebygga dem. Klandervärdheten för brott enligt strafflagens 20 och 21 kap. bör bedömas i förhållande till deras straffskalor och straffpraxis, och inte genom en straffmättningsgrund som åtalsuppgörelse, som inte hör samman med själva gärningen (Vatjus-Anttila 2022, s. 549–550). Brottsbeteckningarna i strafflagens 20 och 21 kap. kan täcka fall som är mycket olika. Då är kategoriska avgränsningar problematiska, eftersom ett sådant brott i det enskilda fallet kan lämpa sig för åtalsuppgörelse (Vatjus-Anttila 2022, s. 558–559). Vatjus-Anttila har ansett att åtalsuppgörelse bör vara möjlig åtminstone vid våldsbrott, men förhåller sig mer avvaktande till åtalsuppgörelse vid brott i nära relationer och vissa sexualbrott på grund av det obalanserade förhållandet mellan parterna. I dessa fall kan man nämligen inte vara säker på att målsägandens viljebildning sker frivilligt (Vatjus-Anttila 2022, s. 560–561).

2.3.13 Åtalsuppgörelse som inleds i besvärsinstansen

Varken lagstiftningen om åtalsuppgörelse eller förarbetena till lagstiftningen tar ställning till om det är möjligt att inleda åtalsuppgörelse först i besvärsinstansen. Frågan har behandlats i viss utsträckning i rättslitteraturen, där det framgår att hovrättspraxis är delad. Saranpää granskade hovrättsdomar om åtalsuppgörelse fram till oktober–november 2016 och utredde hur de olika hovrätterna har tillämpat bestämmelserna. Tre av fem hovrätter har ansett att en erkännanderättegång är möjlig ännu i hovrättskedet (Helsingfors, Åbo, Vasa), medan Östra Finlands hovrätt har ansett att det inte är möjligt (Östra Finlands hovrätt den 16 november 2016 16/147586). Från Rovaniemi finns inga avgöranden om detta (Saranpää 2017, s. 307, 329). Hovrätterna har inte meddelat några fler avgöranden efter Saranpääs utredning. Därmed är rättsläget oklart och de olika hovrättsdistriktens olika tolkningar problematiska med tanke på svarandenas likabehandling.

2.3.14 Medvetenheten om bestämmelserna om åtalsuppgörelse

Utifrån Krimos utredning verkar den begränsade användningen av åtalsuppgörelse åtminstone delvis bero på att medvetenheten om bestämmelserna är låg bland aktörerna. Det här är förknippat med frågan om tillräcklig utbildning. Samtidigt framgår det av Krimos intervjuer att aktörerna upplever lagstiftningen om åtalsuppgörelse som så komplicerad att inte ens utbildning om ämnet har gett dem tillräckliga kunskaper för att tillämpa bestämmelserna.

För närvarande ingår utbildning om åtalsuppgörelse i de grundläggande studierna för åklagare, och dessutom har Åklagarmyndigheten ordnat utbildning i samarbete med Finlands Advokater. Riksåklagaren har meddelat en allmän anvisning om tillämpning av lagstiftning som gäller åtalsuppgörelse (RÅ:2015:6). Som bilaga till anvisningen finns en mer detaljerad promemoria (Dnr 26/31/14).

I Krimos utredning förs det fram att en orsak till att lagstiftningen om åtalsuppgörelse tillämpas så sällan i förundersökningsskedet kan vara att polisen inte är tillräckligt medveten om bestämmelserna, vilket leder till att förundersökningsmyndigheten sällan tar initiativ till att sälla fram fall där ett erkännandeförfarande eller en åtalsuppgörelse kan komma i fråga. Det är också möjligt att åtalsuppgörelse är en metod som polisen upplever som principiellt främmande, i förhållande till den traditionella utgångspunkten att förundersökningen alltid i regel ska utföras grundligt och fullständigt, till den grad att bestämmelserna inte tillämpas (Krimo 2021, s. 56). För närvarande har förundersökningsmyndigheterna ingen egen anvisning, utan tillämpar

riksåklagarens ovannämnda anvisning om tillämpning av lagstiftning som gäller åtalsuppgörelse. Anvisningen tangerar dock endast flyktigt förundersökningsmyndighetens verksamhet.

I Krimos utredning granskades också åklagarnas verksamhet. En möjlig orsak som undersökningen anger för de regionala skillnaderna är att den ekonomiska brottsligheten är koncentrerad till de stora stadsregionerna. Samtidigt konstateras det att systemet med åtalsuppgörelse har använts så länge att man kan förmoda att det också på andra orter förekommer fall som är lämpliga för förfarandet. I tabellen i avsnitt 2.3.2 förtecknas antalet fall 2023 i olika domkretsar av de tre vanligaste brottsbeteckningarna där åtalsuppgörelse tillämpas. Även om flera faktorer påverkar om fallet går till åtalsuppgörelse eller inte, tyder tabellen på att det finns en större potential för åtalsuppgörelse. Också uppskattningen 500 fall per år i regeringens proposition från 2013 tyder på detta. Även om inga skillnader mellan enskilda åklagares tillvägagångssätt har observerats i Krimos utredningar är det generellt sett problematiskt för svarandenas och även målsägandenas jämlika bemötande om åklagarna inte är lika villiga till åtalsuppgörelse överallt i landet.

I undersökningen reflekterar man över om det i verkligheten på vissa orter är aktörernas inställning som leder till att åtalsuppgörelse används så sällan (Krimo 2024, s. 12–18; även Krimo 2021, s. 82–96, 105). Det framgår av Krimos utredning att kompetensen hos den person som tillämpade förfarandet för åtalsuppgörelse påverkade användningen av åtalsuppgörelse (Krimo 2021, s. 85–86). I det insamlade intervju- och enkätmaterialet i Krimos utredning var en metod som föreslogs för att öka användningen av åtalsuppgörelser att aktivera de åklagare som ännu inte använder förfarandet. Det väsentliga är att sänka tröskeln för det första målet. Denna tröskel upplevdes som en verklig utmaning för införandet av förfarandet (Krimo 2021, s. 108). Aktiveringen är väsentligt förknippad med att bestämmelserna måste vara tydliga och förfarandet upplevas som enkelt.

Det är viktigt att inte bara förundersökningsmyndigheterna och åklagarna, utan också biträdena, de misstänkta och allmänheten känner till bestämmelserna om åtalsuppgörelse. Hur aktivt olika aktörer tar initiativ har endast utretts för 2015–2016, då åtalsuppgörelse inleddes på åklagarens initiativ i 46 fall (49,5 procent) och på försvarets initiativ i 31 fall (33,3 procent) (Krimo 2021, s. 40). Enligt en utredning om förundersökningssamarbetet är det vanligen den misstänktes biträde som initierat erkännandeförfarandet (JM 2021:21, s. 148). Av Krimos utredning framgår regionala variationer i biträdenas inställning till åtalsuppgörelse. Detta är en väsentlig iakttagelse eftersom inställningen påverkar huruvida biträdet rekommenderar åtalsuppgörelse för sin huvudman (Krimo 2021, s. 84–85, s. 88).

I Krimos utredning anses det vara viktigt att de misstänkta och allmänheten känner till att systemet med åtalsuppgörelse existerar, eftersom det förefaller vara myndigheten eller biträdet som tar initiativet till åtalsuppgörelsen. Man skulle dels kunna ge den misstänkte standardiserad information om åtalsuppgörelse, dels ordna mer allmänna informationskampanjer. Då skulle de misstänkta själva kunna ta upp möjligheten till åtalsuppgörelse och visa att de är villiga, även om de sakkunniga inte skulle ha föreslagit förfarandet (Krimo 2021, s. 108). Det bör noteras att det inte finns någon information om åtalsuppgörelse på myndigheternas webbplatser, t.ex. rättsportalen.fi.

3 Målsättning

Propositionens huvudmål är att öka användningen av åtalsuppgörelse genom att utvidga systemets tillämpningsområde och utveckla förfarandet för åtalsuppgörelse med hänsyn till de kriminalpolitiska strävandena att förbättra brottsoffrens ställning. Syftet med systemet med

åtalsuppgörelse är att möjliggöra en ändamålsenlig allokering av myndighetsresurserna, effektivisera myndigheternas verksamhet och snabba upp förundersökningen, åtalsprövningen och domstolsbehandlingen i brottmål men samtidigt trygga rättigheterna för den brottsmisstänkte och målsäganden. Propositionens egentliga mål är större resursbesparingar för olika aktörer i straffprocessen. Målet återspeglas i både utredningen av enskilda brottmål och samhället i stort. Propositionen är en av åtgärderna för att göra straffprocessen smidigare i enlighet med regeringsprogrammet för statsminister Petteri Orpos regering, Ett starkt och engagerat Finland. Nuläget i straffprocessen generellt beskrivs i bedömningspromemorian om en smidigare straffprocess (Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden 2025:18).

Med en åtalsuppgörelse eftersträvas i enskilda fall resursbesparingar för olika aktörer i straffprocessen (förundersökningsmyndigheten, åklagaren, domstolen), vilket också inkluderar en snabbare behandling av brottmålet. Detta mål kan också anses ligga i parternas intresse. De resurser som sparas i de enskilda fallen avspeglar sig som helhet på samhällsnivå. Genom systemet med åtalsuppgörelser strävar man efter att göra hela straffprocessen smidigare. När en del gärningar behandlas i ett förfarande som är enklare än den normala straffprocessen kan de frigjorda myndighetsresurserna sättas in för att utreda andra anhängiga brottmål. Även grundlagsutskottet har betonat att reformer för att korta ner den sammantagna längden på rättegångar bör stå i samklang med strävan efter en snabb rättegång och andra rättsskyddsdimensioner (GrUB 1/2010, s. 3/II).

I propositionen finns underordnade mål för att uppnå huvudmålet. För att öka användningen av åtalsuppgörelse föreslås det att tre nya brottsbeteckningar ska omfattas av tillämpningsområdet. När det gäller påföljder föreslås det att möjligheten till uppgörelse utsträcks till samfundsbott, näringsförbud och till vissa delar vinning av brott. Målet med dessa ändringar är att åklagaren i det enskilda fallet ska kunna utnyttja dessa uppgörelsemöjligheter, dock med hänsyn till sakens natur och parternas rättsskydd och grundläggande fri- och rättigheter.

Målet med ändringarna i förfarandet är att åtalsuppgörelse regelmässigt ska inledas när de formella förutsättningar som anges i lagstiftningen är uppfyllda. Syftet med bestämmelserna är att uppmuntra både myndigheterna och parterna att ta initiativ till åtalsuppgörelse så tidigt som möjligt i straffprocessen när förutsättningarna för förfarandet är uppfyllda. Att ståndpunkterna om påföljder görs mer informativa förbättrar parternas insyn i förfarandet och tjänar deras intresse att överväga fördelarna med åtalsuppgörelse och behovet av ändringssökande. Den förbättrade insynen gör det dessutom lättare att granska hela systemet med åtalsuppgörelse. Dessutom har man försökt göra förfarandet flexiblare genom en förlängd tidsfrist för erkännanderättegångar och en möjlighet att inleda åtalsuppgörelse ännu i besvärinstansen. Ambitionen har varit att utarbeta förslagen på ett sätt som inte ökar myndigheternas administrativa arbete.

I nuläget är nyttan av åtalsuppgörelser koncentrerad särskilt till domstolarna. I propositionen eftersträvas större processekonomisk nytta för förundersökningsmyndigheterna och åklagarna så att resurser sparas och frigörs för undersökning av andra brottmål. Detta förutsätter i sin tur ett betydligt intensivare samarbete mellan förundersökningsmyndigheterna och åklagarna än i dagsläget. Målet är dock inte att ändra den nuvarande utgångspunkten att erkännande inte regelmässigt leder till ett lindrigare straff, utan målet med de föreslagna bestämmelserna är fortsättningsvis ett enklare och snabbare förfarande i enskilda fall så att parternas rättsskydd samtidigt säkerställs. I praktiken lämpar sig åtalsuppgörelse särskilt för att utreda ekonomiska brott, och propositionens mål är att åtalsuppgörelse ska användas oftare än i nuläget i samband med sådana brott.

En regelmässig tillämpning av bestämmelserna om åtalsuppgörelse har att göra med målet om en enhetligare tillämpningspraxis och med att stärka parternas jämlikhet inom gränserna för åtalsuppgörelsesystemets tillämpningsområde. Som det konstateras i avsnitt 2.3 används åtalsuppgörelse i nuläget i olika utsträckning i olika delar av landet, och överlag sällan. Det är alltså sannolikt att alla inte har lika möjligheter till åtalsuppgörelse i nuläget.

För att nå de mål som beskrivs ovan behövs både lagstiftning och andra åtgärder, t.ex. myndighetsanvisningar och utbildning för aktörerna. Andra åtgärder än lagstiftning behandlas i avsnitt 5.3.

4 Förslagen och deras konsekvenser

4.1 De viktigaste förslagen

4.1.1 Skyldighet att bedöma förutsättningarna för åtalsuppgörelse

I propositionen föreslås en skyldighet för både förundersökningsmyndigheten och åklagaren att överväga möjligheten till och förutsättningarna för åtalsuppgörelse i varje brottmål som undersöks. Förundersökningsmyndighetens bedömning gäller huruvida det finns möjligheter till åtalsuppgörelse i samband med det misstänkta brott som undersöks. I förundersökningslagen föreslås till den delen nya bestämmelser i både 3 kap. om hur förundersökning ska genomföras och 5 kap. om förundersökningssamarbete.

Tidigare har särskilt domstolen haft processekonomisk nytta av åtalsuppgörelser. Syftet med den föreslagna ändringen är att också framhäva de besparingar som kan uppnås hos förundersökningsmyndigheten. Då inriktas nyttan på den arbetstid och de åtgärder som polisen använder för att utreda ett brott. Det finns en avsevärd potential för besparingar om åtalsuppgörelsen inleds redan i förundersökningsskedet, och nyttan med förfarandet är sannolikt ännu större än under åtalsprövningen och domstolsbehandlingen eftersom man undviker arbetskrävande undersökningssåtgärder.

Enligt den föreslagna ändringen i 3 kap. i förundersökningslagen ska förundersökningsmyndigheten bedöma möjligheten till åtalsuppgörelse när förundersökningen framskrider. Också den misstänkte eller dennes biträde kan initiera en åtalsuppgörelse under förundersökningen, och detta försöker man främja genom de föreslagna ändringar i underrättelserna om parternas rättigheter som beskrivs i följande avsnitt. Förundersökningsmyndigheten ska med stöd av det nya 5 kap. 1 § 3 mom. i förundersökningslagen med låg tröskel underrätta åklagaren om det finns en möjlighet till åtalsuppgörelse i samband med ett misstänkt brott som undersöks. Åtalsuppgörelse betraktas också i nuläget enligt Polisstyrelsens och Åklagarmyndighetens anvisning som en sådan omständighet som avses i 5 kap. 1 § i förundersökningslagen och som åklagaren ska underrättas om, även om det inte nämns särskilt i bestämmelsen. I propositionen föreslås dock en uttrycklig bestämmelse i förundersökningslagen, för att tydligare och entydigare ålägga myndigheterna en skyldighet att samarbeta för att utreda möjligheterna till åtalsuppgörelse och inleda åtalsuppgörelse.

Syftet med ändringen är att trygga samarbetet mellan förundersökningsmyndigheten och åklagaren i ett så tidigt skede av förundersökningen som möjligt för att en åtalsuppgörelse ska kunna inledas. Ett intensivt samarbete mellan förundersökningsmyndigheterna och åklagaren skapar de bästa förutsättningarna för att framgångsrikt inleda en åtalsuppgörelse redan under förundersökningen och uppnå processekonomisk nytta i hela straffprocesskedjan. När förundersökningsmyndigheten har underrättat åklagaren om ett brottmål som kan lämpa sig för

åtalesuppögörelse och en åklagare har utsetts att sköta ärendet bedömer åklagaren på det sätt som föreskrivs i lagen om rättegång i brottmål om en åtalesuppögörelse ska inledas.

När det gäller åklagaren ändras bestämmelserna i lagen om rättegång i brottmål så att åklagaren ska överväga huruvida det finns förutsättningar för åtalesuppögörelse, dvs. ett domsförslag, i varje brottmål som undersöks eller åtalsprövas. Först efter denna övervägning kan åklagaren konstatera att det saknas förutsättningar för åtalesuppögörelse. Åklagaren åläggs dock ingen skyldighet att meddela ett separat skriftligt beslut i ärendet.

4.1.2 Underrättelser om parternas rättigheter

I propositionen föreslås det att ett omnämmande av åtalesuppögörelse fogas till underrättelsen om den misstänktes rättigheter enligt förundersökningslagen. På det sättet vill man öka möjligheterna att också den som misstänks för ett brott tar initiativ till en åtalesuppögörelse. Dessutom säkerställer ändringen att informationen om förfarandet med åtalesuppögörelse når den misstänkte så tidigt som möjligt. Detta skulle bidra till målet att öka användningen av åtalesuppögörelse redan i förundersökningsskedet, så att den processekonomiska nyttan blir så stor som möjligt för alla aktörer i straffprocessen och särskilt i förundersökningsskedet.

Motsvarande tillägg föreslås i underrättelsen om målsägandens rättigheter. Den information som getts om förfarandet med åtalesuppögörelse är viktig för målsäganden bl.a. för att denne kan välja att ge sitt samtycke till förfarandet redan i ett tidigt skede. Dessutom kan också målsäganden initiera en åtalesuppögörelse.

4.1.3 Brottsområde för åtalesuppögörelse

I propositionen föreslås det att användningsområdet för åtalesuppögörelse utvidgas till att omfatta nya brott. Dessa brott är grovt narkotikabrott (50 kap. 2 § i strafflagen), grov människohandel (25 kap. 3 a § i strafflagen) och grovt rån (31 kap. 2 § i strafflagen). Narkotikabrott, människohandelsbrott och rån brott av normalgraden (50 kap. 1 §, 25 kap. 3 § och 31 kap. 1 § i strafflagen) omfattas redan i nuläget av tillämpningsområdet för åtalesuppögörelse. Normalgradsbrott har enligt Krimos utredning 2024 inte en enda gång åren 2015–2022 varit huvudbrott i de domar som meddelats i erkännanderättegångar.

Bland de alternativa sätten att utvidga tillämpningsområdet för åtalesuppögörelse verkar en inkludering av grova narkotikabrott få mest understöd i ljuset av tidigare utredningar och remissvaren om dem. Detta har motiverats särskilt med den processekonomiska nyttan. Samtidigt medför den här typen av brott en större risk för falska erkännanden, eftersom de misstänkta brotten ofta är förknippade med organiserad brottslighet där någon annan erkänner ett brott för gärningsmannens räkning. Det måste betonas att också andra bevis på gärningsmannens skuld än den misstänktes erkännande kan behövas när gärningarna är så grova. För att undvika risken för falska erkännanden är det också viktigt att den misstänkte har ett biträde vid åtalesuppögörelsen. I regel är detta redan fallet i praktiken.

Då misshandel och rån av normalgraden redan i nuläget omfattas av tillämpningsområdet för åtalesuppögörelse kan lagstiftaren anses ha godtagit att det i princip är möjligt att tillämpa åtalesuppögörelse på människohandelsbrott och rån brott. Lagstiftningens tydlighet, som nämns i lagutskottets betänkande, kan också anses tala för att de grova gärningsförmerna av dessa brott inkluderas i tillämpningsområdet för åtalesuppögörelse när det utvidgas till att omfatta nya enskilda brottsbeteckningar.

En utvidgning av tillämpningsområdet kan också bidra till utredningen av brotten och förhindra nya brott i situationer där bevisningen inte är tillräcklig för en fällande brottmålsdom eftersom ett erkännande saknas. Därmed handlar det inte enbart om att spara myndighetsresurser. Givetvis måste också de övriga förutsättningarna för åtalsuppgörelse vara uppfyllda för att sådana brott i ett enskilt fall ska kunna bli föremål för åtalsuppgörelse.

4.1.4 Överläggning om samfundsbot

Varken den gällande lagstiftningen om åtalsuppgörelse eller förarbetena till den tar ställning till huruvida en samfundsbot kan vara föremål för åtalsuppgörelse och huruvida åklagaren i domsförslaget kan ingå en förbindelse om den. I propositionen föreslås en uttrycklig bestämmelse i lag om överläggning om samfundsbot. Eftersom syftet är att utvidga tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse behöver också juridiska personer som är föremål för en straffprocess kunna gagnas av en åtalsuppgörelse om de strävar efter att medverka till utredningen av det misstänkta brottet eller förhindra eller avlägsna verkningarna av brottet. Förslaget främjar också det jämlika bemötandet av fysiska personer och juridiska personer i straffprocessen. En tydlig bestämmelse om samfundsbot som föremål för åtalsuppgörelse eliminerar dessutom risken för att åklagaren måste välja mellan antingen åtalsuppgörelse eller samfundsbot, som tas upp i utredningen om straffansvar för juridiska personer.

Förutsättningarna för tillämpning av lagstiftningen om åtalsuppgörelse påverkas inte av att samfundsbot görs till föremål för åtalsuppgörelse, utan också en sådan överläggning ska medföra processekonomisk nytta. Förslaget förpliktar inte åklagaren att överlägga om samfundsbot när ett brott har begåtts i en juridisk persons verksamhet, utan ändringen ger åklagaren en möjlighet att i enskilda fall utnyttja också denna möjlighet. Åtalsuppgörelse för juridiska personer ska kunna användas också när åtalsrätten har preskriberats för ett brott som begåtts av en fysisk person, men fortfarande gäller för den juridiska personens straffansvar.

4.1.5 Överläggning om näringsförbud

I propositionen föreslås att det ska vara möjligt att överlägga om näringsförbud i en åtalsuppgörelse. Näringsförbud kan ha en stor betydelse för svaranden, och en överläggning om näringsförbud kan i det enskilda fallet avgöra om svaranden går med på åtalsuppgörelse. Överläggningen kan gälla yrkandet på förbud, förbudets varaktighet och förbudets innehåll. Resultatet av en överläggning om näringsförbud antecknas i domsförslaget, men i sista hand avgör domstolen frågan (se RP 29/1985 rd, s. 19).

Det ska dock beaktas att domstolen har kontrollen över domsförslaget även om åklagaren inte har yrkat på näringsförbud utifrån åtalsuppgörelse (5 b kap. 4 och 5 § i lagen om rättegång i brottmål). Som det konstateras om förfarandena i regeringens proposition om den gällande lagstiftningen kan domstolen också styra åklagaren och svaranden för att förhandla om och göra ändringar i domsförslaget, om den inte anser sig kunna godkänna domsförslaget till dessa delar (RP 58/2013 rd, s. 32).

4.1.6 Överläggning om vinning av brott när den har samband med målsägandens yrkande på skadestånd

I propositionen föreslås det att överläggning om vinning av brott ska vara möjlig när målsägandens yrkande på skadestånd eller återbäring understiger det belopp som åklagaren anser att skadan uppgår till. Enligt den gällande regleringen ska åklagaren i en sådan situation yrka på att den överstigande delen är ekonomisk vinning av brott (10 kap. 2 § 1 mom. och 6 § i strafflagen), vilket i praktiken kan utgöra ett hinder för åtalsuppgörelse. Åklagaren ska alltså

kunna överlägga om den överstigande delen och avstå från den som resultat av överläggningen. Även om lösningen i princip står i strid med förbudet mot obehörig vinst gör en sådan överläggningmöjlighet åtalsuppgörelsen mer attraktiv och uppmuntrar den misstänkte eller svaranden att nå förlikning med målsäganden om skadeståndet. Vinningen av brottet och skadan för målsäganden är ofta två sidor av samma mynt. En annan faktor som talar för den lösningen är att det då föreligger två lindringsgrunder som nämns i 6 kap. 3 § 3 punkten i strafflagen, dvs. förlikning som ingåtts mellan gärningsmannen och målsäganden samt gärningsmannens strävan efter att främja utredningen av sitt brott. Som det konstateras i föregående avsnitt har domstolen fortfarande i sista hand kontrollen.

4.1.7 Åtalsuppgörelse i besvärinstansen

I propositionen föreslås det att lagstiftningen uttryckligen ska tillåta att åtalsuppgörelse inleds i besvärinstansen. Med tanke på hovrätternas varierande praxis behöver rättsläget klargöras genom lagstiftning för att säkerställa en enhetlig rättskipning. Med tanke på propositionens centrala mål är det motiverat att möjliggöra åtalsuppgörelse i besvärinstansen. Det ska dock vara exceptionellt att åtalsuppgörelse inleds först i hovrätten, eftersom den processekonomiska nyttan är mindre ju senare förfarandet inleds. Detta bör också avspeglas i domsförslagets ståndpunkt om påföljden och i domen. Det står klart att svaranden i sådana fall inte kan erbjudas nedsättning med en tredjedel. Åklagaren är inte heller i dessa situationer skyldig att motivera sitt beslut att inleda åtalsuppgörelse eller inte göra det. Det bör också noteras att den reform som går ut på att personbevisning spelas in på video i tingsrätten kan minska nyttan av åtalsuppgörelse i besvärsskedet ytterligare när den träder i kraft, och därmed minska åtalsuppgörelsens användbarhet i hovrätten.

4.1.8 Informativa ståndpunkter om påföljderna

I propositionen föreslås det att ståndpunkterna om påföljder i såväl åklagarens domsförslag som den dom som meddelas efter en erkännanderättegång preciseras så att de blir informativare. Bedömningen av nuläget för systemet med åtalsuppgörelse har försvårats på grund av de i avsnitt 2.3 beskrivna bristerna i de ståndpunkter om påföljderna som ingår i domarna.

Enligt förslaget ska åklagaren i domsförslaget ange sin ståndpunkt i fråga om arten av och storleken på det straff som ska dömas ut, eventuella förbindelser som gäller näringsförbud, samfundsbot och ekonomisk vinning av brott samt vad åklagaren utan domsförslaget hade yrkat på i målet i fråga om påföljderna. Domstolen ska utöver det straff som döms ut alltid uppge hurdant straff i fråga om art och storlek som domstolen skulle ha dömt ut utan domsförslaget. På samma sätt ska domstolen förfara om det i målet döms ut ett näringsförbud eller en förverkandepåföljd för ekonomisk vinning av brott. I domen ska domstolen också anteckna de yrkanden som åklagaren angett i domsförslaget och vad åklagaren utan domsförslag hade yrkat på i målet.

4.1.9 Tidsfrist för erkännanderättegångar

I propositionen föreslås det att en erkännanderättegång ska hållas inom 60 dagar från det att målet blivit anhängigt. Den föreslagna tidsfristen på 60 dagar i stället för nuvarande 30 dagar medger flexibilitet för aktörerna i åtalsuppgörelsen. Det är viktigt att i lagstiftningen bibehålla en konkret tidsfrist för att ordna erkännanderättegång, eftersom tidsfristen enligt tillgängliga utredningar och samråd under arbetsgruppens beredning ökar de misstänkta och svarandenas villighet att delta i förfarandet med åtalsuppgörelse.

4.2 De huvudsakliga konsekvenserna

4.2.1 Ekonomiska konsekvenser

Ekonomiska konsekvenser för rättsprocessen

I propositionen bedöms ett utvidgat tillämpningsområde och ändringarna i förfarandet i viss mån öka användningen av åtalsuppgörelse. I praktiken innebär det att olika myndigheter sparar arbetstid i utredningen och behandlingen av ett enskilt brottmål. Det bör dock noteras att ändringarna i systemet med åtalsuppgörelse kommer att öka förundersökningsmyndigheternas, åklagarnas, biträdenas och domstolarnas arbete särskilt den första tiden efter att lagstiftningen trätt i kraft. Dessutom måste alla parter satsa resurser på personalutbildning om åtalsuppgörelse ska kunna användas oftare i praktiken. Arbetstid sparas in först när förfarandet för åtalsuppgörelse framgångsrikt har förankrats som en del av aktörernas dagliga arbete.

Eftersom tillämpningen av åtalsuppgörelse beror på det enskilda fallet blir det svårare att bedöma hur stora besparingar olika myndigheter kan uppnå till följd av ändringsförslagen. För det första måste ett brottmål vara sådant att det kan vara föremål för åtalsuppgörelse i enlighet med de begränsningar som anges i lagstiftningen. Dessutom måste åklagaren, svaranden och den eventuella målsäganden ställa sig positiva till att förfarandet används. Dessutom beror den arbetstid som sparas in genom en åtalsuppgörelse på det aktuella fallets särdrag.

Målet är att de föreslagna ändringarna ska öka användningen av åtalsuppgörelse främst genom att uppmuntra parterna att bedöma möjligheterna. Förundersökningsmyndigheten och åklagaren föreslås bli skyldiga att bedöma förutsättningarna för åtalsuppgörelse, och det föreslås att åtalsuppgörelse ska nämnas i underrättelserna om parternas rättigheter. Utöver de föreslagna ändringarna i lagstiftningen anses det i propositionen nödvändigt att utbilda olika myndigheter i förfarandet för åtalsuppgörelse och att öka den allmänna medvetenheten om förfarandet och bestämmelserna om det. De beskrivna åtgärderna är ägnade att öka användningen av åtalsuppgörelse, men det går inte att närmare bedöma hur just dessa förslag påverkar villigheten att överlägga och därigenom de ekonomiska konsekvenserna för olika myndigheter.

I propositionen föreslås dessutom större överläggningsmöjligheter genom att tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse utvidgas till att omfatta tre nya brottsbeteckningar och till vissa delar näringsförbud, samfundsbot och vinning av brott. Man kan dock endast göra grova uppskattningar av de nya möjligheternas inverkan på villigheten att överlägga.

Den föreslagna utvidgningen av tillämpningsområdet till att omfatta grovt rån, grov människohandel och grovt narkotikabrott är moderat. År 2023 dömdes 216 personer för grovt rån, fyra personer för grov människohandel och 566 personer för grovt narkotikabrott. Det bör noteras att normalgraden av dessa brott inte en enda gång var föremål för åtalsuppgörelse som huvudbrott åren 2015–2024.

Möjligheten till åtalsuppgörelse om vissa brottsbeteckningar innebär inte heller i sig att ett stort antal överläggningar om dessa brott kommer att genomföras. Åtalsuppgörelse i ett mål förutsätter att processekonomisk nytta kan uppnås, och dessutom ska åklagaren på det sätt som laguskottet har konstaterat överväga om sakens natur gör brottet lämpligt för förfarandet.

Som avsnitt 2.3 beskriver har i synnerhet grova narkotikabrott ansetts vara en typ av brott som lämpar sig för åtalsuppgörelse. Det bör dock beaktas att narkotikabrott till sin natur skiljer sig mycket från ekonomiska brott. Grova narkotikabrott har ofta flera gärningsmän, och

åtalsuppgörelsen skulle sannolikt endast gälla en del av dem. Då måste en huvudförhandling i vilket fall som helst ordnas för de svarande som för att de inte har erkänt eller av någon annan anledning inte kan ingå en åtalsuppgörelse. I sådana situationer uppnås endast begränsad nytta i form av sparad arbetstid. Svarandens möjlighet att återta sitt erkännande kan också höja tröskeln att inleda åtalsuppgörelse om ett grovt narkotikabrott.

En utvidgning av tillämpningsområdet till att omfatta dessa tre brottsbeteckningar har därmed sannolikt inga betydande konsekvenser när det gäller att öka användningen av åtalsuppgörelse. Nyttan kommer sannolikt även framöver att vara störst i behandlingen av ekonomiska brott. I enskilda fall kan möjligheten till åtalsuppgörelse dock ha betydelse för villigheten att ingå en sådan.

Som det konstaterats i tidigare utredningar om åtalsuppgörelse har näringsförbud redan i nuläget tagits upp i debatten om åtalsuppgörelse. Enligt Statistikcentralen meddelades 207 personer näringsförbud år 2023 och 195 personer år 2022. Medeltalet (3,4 år) och medianen (3,0 år) för längden på förbuden var densamma båda åren. Näringsförbud bestämdes som tilläggsåtgärd huvudsakligen när domen i ett brottmål meddelades för grovt bokföringsbrott eller grov oredlighet som gäldenär.¹² Som avsnitt 2.3 beskriver används åtalsuppgörelse mest för att utreda grova skattebedrägerier, grova bokföringsbrott och grov oredlighet som gäldenär.

Näringsförbud meddelades 2023 för nio personer som dömdes för grovt skattebedrägeri, av sammanlagt 134 som dömdes för det brottet. Näringsförbud dömdes alltså ut i sju procent av dessa fall. I jämförelse var grovt skattebedrägeri brottsbeteckningen för huvudbrottet i tio domar som meddelades i erkännanderättegångar 2023.

Näringsförbud meddelades samma år för 134 personer som dömts för huvudbrottet grovt bokföringsbrott och för 41 personer som dömts för huvudbrottet grov oredlighet som gäldenär. Totalt dömdes 287 personer 2023 för grovt bokföringsbrott och 103 personer för grov oredlighet som gäldenär. För grovt bokföringsbrott dömdes alltså näringsförbud ut i 47 procent av fallen och för grov oredlighet som gäldenär i 40 procent av fallen. Grovt bokföringsbrott var huvudbrottet i 15 erkännanderättegångar 2023 och grov oredlighet som gäldenär i fyra.

Det faktiska användningsområdet för både näringsförbud och åtalsuppgörelse är ekonomiska brott. En möjlighet att överlägga om näringsförbud kan därmed mycket väl öka villigheten till åtalsuppgörelse och myndigheternas resursbesparingar. Samtidigt ska det inte heller i framtiden vara obligatoriskt att yrka på näringsförbud. Det är osannolikt att ändringen får någon avgörande inverkan på användningen av åtalsuppgörelse i allmänhet. I enskilda fall kan den dock ha en stor inverkan på den misstänktes villighet att överlägga.

Till skillnad från näringsförbud är det obligatoriskt att yrka på samfundsbot för brott för vilka strafflagens särskilda del innehåller en uttrycklig bestämmelse om saken. Man har räknat att det ingår 140 brott i tillämpningsområdet (Straffansvar för juridiska personer – nuläge och utvecklingsbehov 2020:22, s. 9–10, på finska med referat på svenska).¹³ I nuläget döms

¹² I fråga om grovt bokföringsbrott i 62 procent av fallen 2022 och 65 procent av fallen 2023. I fråga om grov oredlighet som gäldenär i 18 procent av fallen 2022 och 20 procent av fallen 2023. StatFin / Åtalade, dömda och straff / 126u -- Näringsförbud efter kön, ålder, huvudbrottet i domen och region, 2009–2023.

¹³ I undersökningen konstateras det att strafflagens lagstiftningsteknik gör det svårt att räkna hur många brott som ingår i tillämpningsområdet.

samfundsbot ut särskilt i samband med arbetarskyddsbrott (47 kap. 1 § i strafflagen) och miljöförstöring (48 kap. 1 § i strafflagen) (2022:22, s. 28–29). Enligt Krimos utredning om påföljdssystemet gällde 85 procent av alla samfundsböter som dömdes ut 2013–2022 arbetarskyddsbrott. Motsvarande siffra för miljöbrott var åtta procent.

Straffansvaret för juridiska personer utvidgades år 2017 till att omfatta grovt bokföringsbrott (213/2017). Efter att ändringen trädde i kraft har samfundsbot i samband med grovt bokföringsbrott enligt Statistikcentralen dömts ut endast två gånger 2022 och inte en enda gång 2023. Båda åren meddelades också en dom där yrkandet på samfundsbot avslogs. När det gäller grovt skattebedrägeri blev straffansvaret för juridiska personer från och med 2019 tillämpligt förutom på grovt skattebedrägeri som avser skatt enligt 29 kap. 9 § 1 mom. 2 punkten i strafflagen även på grovt skattebedrägeri som avser mervärdesskatt (368/2019). Enligt Statistikcentralen meddelades åren 2018–2022 inte en enda dom där samfundsbot dömdes ut i samband med grovt skattebedrägeri.

Eftersom användningsområdet för åtaluppställning i praktiken är koncentrerat till grova ekonomiska brott överensstämmer inte användningsområdena för åtaluppställning och samfundsbot i nuläget. Ett viktigt tillämpningsområde för samfundsbot, arbetarskyddsbrott, har sällan varit huvudbrott i erkännanderättegångar. Åren 2015–2022 meddelades 17 domar. Under den undersökta perioden meddelades en dom för miljöförstöring som huvudbrott nio gånger i en erkännanderättegång och för grov miljöförstöring två gånger (Krimo 2024, bilaga I). Dessutom gäller det att ta hänsyn till samfundsböternas relativt låga belopp. Även om samfundsbotens lägsta belopp enligt 9 kap. 5 § i strafflagen är 850 euro och dess högsta belopp 850 000 euro har samfundsböterna åren 2009–2018 i genomsnitt uppgått till 9 780 euro. Den största samfundsboten som dömdes ut för arbetarskyddsbrott var 180 000 euro, vilket enligt utredningen är exceptionellt (Krimo, katsauksia 57/2023, s. 94).

Det är alltså osannolikt att en möjlighet att överlägga om samfundsbot har någon avgörande allmän pådrivande effekt på villigheten att ingå åtaluppställning. En övergång till en omsättningsbaserad modell för vissa brott höjer samfundsbotens belopp i euro, vilket kan öka villigheten att överlägga.

Statistiken visar inte hur vanligt det är att åklagaren yrkar på den del av vinningen motsvarande skadan för målsäganden som överstiger målsägandens skadeståndsyrkande. Som det bedöms i avsnittet om de viktigaste förslagen kan detta i enskilda fall utgöra ett hinder för åtaluppställning. Bedömningen är att tillämpningssituationerna även framöver kommer att vara enstaka, och därför bedöms propositionen inte ha några betydande konsekvenser för beloppet av ekonomisk vinning av brott som döms förverkad. Med hänsyn till de processekonomiska besparingar som eftersträvas bedöms propositionens sammanlagda konsekvenser för statsfinanserna bli klart positiva.

Besparingen i samband med utredningen av ett enskilt brottmål beror på målets särdrag. I nuläget används åtaluppställning särskilt i utredningen av grova ekonomiska brott, och samma tendens kommer sannolikt att fortsätta också efter de föreslagna ändringarna. I ljuset av statistiken är det möjligt att användningen av åtaluppställning ökar i samband med grova bedrägerier och andra ekonomiska brott. Enligt Krimos utredning meddelades domar för grovt bedrägeri 30 gånger i erkännanderättegångar åren 2015–2022. Detta är det fjärde största antalet efter grova ekonomiska brott (grovt bokföringsbrott, grov oredlighet som gäldenär, grovt skattebedrägeri). På femte plats kom bokföringsbrott av normalgraden (22 domar under den undersökta perioden) och på sjätte plats medhjälp till grovt skattebedrägeri (19 domar under den undersökta perioden) (Krimo 2024, bilaga I).

Som det konstateras i avsnitt 2.3 är det också i nuläget svårt att uppskatta hur stora besparingar en åtalsuppställning medför. För att göra en sådan uppskattning behövs inte bara uppgifter om den arbetstid som olika aktörer i straffprocessen lägger ner på ett enskilt brottmål, utan också om hur mycket arbetstid som skulle ha krävts om ingen åtalsuppställning hade inletts i målet. I avsnitt 2.3.2 beskrivs hur många arbetsdagar som olika aktörer i straffprocessen eventuellt kan spara enligt Krimos utredning. I brist på mer heltäckande statistik används dessa siffror i konsekvensbedömningen för att ge en grov uppskattning av besparingarna.

För domstolen uppskattas åtalsuppställningen spara i medeltal 4,7 dagar i huvudförhandlingsskedet, då medianen är 2 dagar. Enligt bilaga 1 till resultatavtalet mellan justitieministeriet och domstolsväsendet för 2025–2028 är priset för ett domarsverke (220 dagar) 103 000 euro. Enligt Domstolsverket bör dock 107 000 euro användas som pris för ett årsverke i beräkningen. Kostnaden per dag för domarens arbetsinsats är utifrån de ovan angivna siffrorna 486,36 euro per domare. Då sparar domstolen i medeltal 2 285,89 euro per åtalsuppställning ($486,36 \times 4,7$), och medianbesparingen är 972,72 euro ($486,36 \times 2$).

Då det genomsnittliga antalet erkännanderättegångar åren 2015–2022 var 59 skulle domstolarna i nuläget på årsnivå spara i medeltal 277,3 arbetsdagar och 134 867,51 euro ($2\,285,89 \times 59$) eller räknat enligt medianen 118 arbetsdagar och 57 390,48 euro ($972,72 \times 59$). Om de föreslagna ändringarna fördubblar antalet erkännanderättegångar (118 fall per år i medeltal) sparar domstolarna i medeltal 554,6 arbetsdagar och 269 735,02 euro ($2\,285,89 \times 118$) eller räknat enligt medianen 236 arbetsdagar och 114 780,96 euro ($972,72 \times 118$) per år. I siffrorna ovan ingår inga allmänna kostnader, t.ex. avgifter för servicecenter och grundläggande informationsteknik som är knutna till årsverken. Dessutom måste man beakta besparingen i tingssekreterarnas arbetsinsats.

För vissa brottsbeteckningar uppstår också besparingar i kostnaderna för sammansättningen, då grova narkotikabrott t.ex. i tingsrätten förutsätter antingen en sammansättning med tre domare eller en nämndemanssammansättning. Samtidigt bör man beakta kostnaderna för eventuellt ändringssökande, som kan bli vanligare i samband med erkännanderättegångar om grova narkotikabrott inkluderas i användningsområdet för åtalsuppställning. I den normala straffprocessen överklagades domarna för grova narkotikabrott år 2023 i 53 procent av fallen, jämfört med 10 procent i alla brottmål.

När det gäller åtalsprövningen sparar en åtalsuppställning enligt Krimos utredning i medeltal 4,3 dagar då medianen är 2 dagar. Priset för en åklagares årsverke på kravnivå S13 är i medeltal 90 000 euro inklusive semesterpenning och bikostnader. Räknat på 220 dagar är alltså kostnaden för åklagarens arbetsinsats 409,09 euro per dag. När man beräknar besparingen på samma sätt som ovan för domstolarna sparar Åklagarmyndigheten i nuläget i medeltal 1 759,09 euro ($409,09 \times 4,3$) per åtalsuppställning, och medianen är en besparing på 818,18 euro ($409,09 \times 2$). På årsnivå skulle besparingen i nuläget vara i medeltal 253,7 arbetsdagar och 103 786,31 euro ($1\,759,09 \times 59$) eller räknat enligt medianen 118 arbetsdagar och 48 272,62 euro ($818,18 \times 59$). Om de föreslagna ändringarna fördubblar antalet erkännanderättegångar per år blir besparingen i medeltal 507,4 arbetsdagar och 207 572,62 euro ($1\,759,09 \times 118$) eller räknat enligt medianen 236 arbetsdagar och 96 545,24 euro ($818,18 \times 118$ euro).

Även om målet är besparingar för alla aktörer i straffprocessen och fler åtalsuppställningar särskilt i förundersökningsskedet är det mest sannolika resultatet att besparingarna även framöver blir störst i slutet av straffprocessen, dvs. i domstolen. Det här beror på att det ligger i förundersökningsmyndighetens intresse att försäkra sig om att ett brottmål utreds så grundligt att inga väsentliga aspekter förblir outredda, och att man också utreder om ett erkännande syftat till att skydda någon annan eventuell misstänkt eller förhindra att ännu allvarligare gärningar

avslöjas (Krimo 2021, s. 56). Dessutom ligger det i förundersökningsmyndighetens intresse att se till att brottmålet utreds framgångsrikt även om en åtalsuppgörelse strandar. I remissvaren tog remissinstanserna upp att åtalsuppgörelse inte upplevs som särskilt användbart vid förundersökningen.

Enligt Krimos utredning sparade förfarandet i medeltal 23,3 dagar under förundersökningen (median 1 dag). Om man utesluter det enskilda brottmål som höjde medeltalet blir den genomsnittliga tidsbesparingen i de återstående sex fallen 2,2 dagar (median 1 dag). Priset för ett polisårsverke är i medeltal 70 000 euro, vilket innebär att polisens arbetsinsats per dag räknat på 220 dagar kostar 318,18 euro. Om polisen lyckas spara resurser i 59 fall per år med hjälp av åtalsuppgörelse sparar polisen med det ovan beskrivna beräkningssättet i medeltal 700 euro per åtalsuppgörelse (318,18 x 2,2) och räknat enligt medianen 318,18 euro. På årsnivå skulle besparingen vara i medeltal 129,8 arbetsdagar (2,2 x 59) och 41 300 euro (700 x 59) eller räknat enligt medianen 59 arbetsdagar och 18 772,62 euro (318,18 x 59).

Sammandrag av potentiella besparingar för aktörer i straffprocessen (€)				
Antal erkännanderättegångar	59 (medeltal)	118 (medeltal)	59 (median)	118 (median)
Domstolarna	134 867,51	269 735,02	57 390,48	114 780,96
Åklagarmyndigheten	103 786,31	207 572,62	48 272,62	96 545,24
Polisen ¹⁴	41 300,00	41 300,00	18 772,62	18 772,62
Sammanlagt ¹⁵	279 953,82	518 607,64	124 435,72	230 098,82

Andra ekonomiska konsekvenser för den offentliga förvaltningen

Den tid som åtalsuppgörelse sparar påverkar inte bara aktörerna i straffprocessen, utan också statens kostnader för biträden, då färre arbetstimmar än i den normala straffprocessen behövs när åtalsuppgörelse tillämpas i ett brottmål. Det är dock mycket svårt att närmare uppskatta hur många av biträdenas arbetstimmar som kan sparas in och vad de kostar.

Dessutom kan den ökade användningen påverka antalet fångar. I sin utredning om åtalsuppgörelse behandlade Krimo heltäckande de påföljder som dömdes ut i erkännanderättegångar åren 2015–2022. Enligt utredningen reflekterar både domens art och omfattning den nedsättning som en åtalsuppgörelse kan medföra i nuläget. Det vanligaste sättet att lindra en påföljd är dock att döma ut en påföljd med samma straffart som normalstraffet, men i lindrigare omfattning. Enligt utredningen lindrades påföljden med anledning av svarandens erkännande i 345 av de domar som ingick i materialet från 2015–2022 genom en nedsättning av påföljdens storlek, men utan att den normala straffarten ändrades. Lindringen var cirka en tredjedel (se närmare Krimo 2024, s. 35–39).

¹⁴ Samma belopp har använts för polisen eftersom det, som konsekvensbedömningen beskriver, är osannolikt att användningen av förfarandet ökar i förundersökningen i samma mån som i de senare skedena av straffprocessen.

¹⁵ Kalkylen är ytterst teoretisk. Den totala besparingen beror på i vilket skede av straffprocessen åtalsuppgörelsen har inletts. Det mest sannolika är att åtalsuppgörelse inte heller i fortsättningen alltid inleds under förundersökningen och inte nödvändigtvis ens vid åtalsprövningen.

Av påföljder som döms ut i erkännanderättegångar har andelen villkorligt fängelse enligt Krimos utredning ökat klart under de senaste åren på bekostnad av ovillkorligt fängelse. Enligt utredningen kan detta t.ex. bero på att allt fler fall där det normala straffet också skulle vara villkorligt fängelse väljs ut för förfarandet eller att påföljderna för svarande allt oftare lindras genom byte av straffart (s. 31–32). Under den undersökta perioden lindrades straffarten i 135 fall från ovillkorligt fängelse till villkorligt, vilket innebär 26,6 procent av alla utdömda fängelsestraff under perioden. Om åtalsuppgörelse börjar användas oftare ökar sannolikt den relativa andelen villkorliga fängelsestraff av alla straff som döms ut i straffprocessen i någon mån. Propositionen bedöms dock inte påverka de relativa antalen straff åtminstone i någon betydande mån, eftersom inga ändringar föreslås i den straffnedsättning som en fysisk person får i en åtalsuppgörelse.

Enligt Krimos utredning som gällde 2015–2022 lindrades domen till följd av åtalsuppgörelse 24 gånger till villkorligt fängelse i fall där det normala straffet skulle ha varit högst ett år och 11 månader ovillkorligt fängelse. I de fall där det normala straffet utan åtalsuppgörelse skulle ha varit exakt två års ovillkorligt fängelse lindrades domen till villkorligt fängelse 12 gånger. I de fall där det normala straffet utan åtalsuppgörelse skulle ha varit över två års ovillkorligt fängelse lindrades domen till villkorligt fängelse 99 gånger (Krimo 2024, s. 42–45). En ändring av straffarten minskar kostnaderna för ovillkorliga fängelsestraff.

Krimos utredning tar upp farhågan att mycket stora strafflindringar, t.ex. att ett ovillkorligt fängelsestraff som överstiger två år utdöms som villkorligt, kan bli för attraktivt för svaranden och skapa en otillbörlig press att erkänna. Dessutom tar utredningen upp att en sådan praxis är problematisk för alla svarandes jämlikhet, om straffnedsättningarna vid åtalsuppgörelser blir betydande (s. 43).

Som det konstateras på andra ställen i propositionen har både grundlagsutskottet och högsta domstolen ansett att det är viktigt att skillnaderna mellan de påföljder som döms ut i en erkännanderättegång respektive en vanlig straffprocess inte blir för stora. Grundlagsutskottet har ansett att domstolen i en åtalsuppgörelse av särskilda skäl kan avvika från straffarten.

Av de ovannämnda orsakerna är det problematiskt om man i åtalsuppgörelser ofta ändrar eller lindrar straffarten från ovillkorligt fängelse till villkorligt med avvikelser från straffpraxis i den normala straffprocessen.

Det bör dock noteras att villkorligt fängelsestraff vanligen utdöms för de tre brottsbeteckningar som oftast varit föremål för åtalsuppgörelse (grovt bokföringsbrott, grovt skattebedrägeri, grov oredlighet som gäldenär). Detta tyder på att skillnaderna mellan de påföljder som döms ut i en erkännanderättegång respektive den normala straffprocessen inte skulle bli för stora i fråga om straffarten.

Antalet straff (fall) 2023			
	29 kap. 2 § Grovt skattebedrägeri	30 kap. 9 a § Grovt bokföringsbrott	39 kap. 1 a § Grov oredlighet som gäldenär
Dömda i rätten	134	287	103
Ovillkorligt fängelse	3	18	1

Villkorligt fängelse	126	264	99
Tidigare ovillkorligt fängelse, kombinationsstraff, övervakningsstraff eller samhällstjänst tillräcklig påföljd (antal)	1	1	0
Antal dömda till samhällspåföljd	3	2	1
Antal som i domstol dömts till böter	0	2	1
Domseftergift (antal)	1	0	1

Enligt Brottspåföljdsmyndighetens preliminära uppskattning kan en fördubbling av användningen av åtalsuppgörelse minska det genomsnittliga antalet fångar med 10–20 personer. I synnerhet de slutna fängelserna är fulla och i vissa fängelser överskrider antalet redan i nuläget de befintliga fängplatserna (statistik över antalet fångar 1.12.2025). Därför innebär den uppskattade minskningen av antalet fångar inte att Brottspåföljdsmyndighetens resursbehov minskar.

Rättsregistercentralen är personuppgiftsansvarig för näringsförbudsregistret. Registret innehåller uppgifter om gällande näringsförbud. Förslaget om näringsförbud är därmed relevant för Rättsregistercentralens arbetsmängd. Enligt 1 § i förordningen om näringsförbudsregistret (121/1998) ska i näringsförbudsregistret på grundval av domstolens meddelande antecknas de uppgifter som avses i förordningens 2–5 §. Enligt 2 § 1 mom. i förordningen ska domstolen utan dröjsmål till näringsförbudsregistret sända uppgift om avgöranden som föranleder en anteckning eller ändring i registret. Vidare ska domstolen enligt 2 § 2 mom. 2 punkten i uppgifterna ange de omständigheter som anges i 21 § 1 mom. i lagen om näringsförbud inbegripet undantag som domstolen med stöd av 4 § 3 mom. i nämnda lag har bestämt beträffande näringsförbudets innehåll.

Antalet förbud som innehåller någon typ av undantag kan antas öka om näringsförbud börjar omfattas av åtalsuppgörelser. De föreslagna bestämmelserna på lagnivå om möjligheten till åtalsuppgörelse ännu i hovrättsskedet torde också bidra till att öka antalet förbud som innehåller undantag. Om domstolarnas skyldighet att sända uppgifter genomförs på något annat sätt än via ett gränssnitt måste Rättsregistercentralen anteckna särskilda undantag manuellt i näringsförbudsregistret. Det manuella arbetet ökar därmed i viss mån om anteckningarna om undantag ökar. I propositionen bedöms dessa konsekvenser dock vara relativt små.

Juridiska personer hos vilka brottet har begåtts

De föreslagna ändringarna gör det möjligt att i fortsättningen överlägga om näringsförbud och samfundsbot, vilket bedöms orsaka ekonomiska konsekvenser för företag där det begåtts ett brott som är föremål för åtalsuppgörelse. I propositionen föreslås en möjlighet att överlägga om näringsförbud så att åklagaren i åtalsuppgörelsen får förbinda sig att till vissa delar avvika från

näringsförbudets innehåll och varaktighet. Dessutom får åklagaren i exceptionella situationer förbinda sig att helt avstå från att yrka på näringsförbud. Även om en fysisk person meddelas näringsförbud kan förbudet ha indirekta konsekvenser för företaget där personen verkar. Svaranden kan vilja undvika näringsförbud för att trygga företagets verksamhetsförutsättningar. Tryggandet av företagets verksamhetsförutsättningar har i sin tur betydelse för både företagets näringsverksamhet och de anställda. Överläggning om näringsförbud har alltså potential att indirekt och positivt påverka ekonomin i de företag där ett brott begås och gärningsmannen går med på åtalsuppgörelse. Med hänsyn till de i föregående avsnitt beskrivna osäkerhetsfaktorerna i konsekvensbedömningen går det inte att närmare uppskatta de konkreta besparingarna för företagen. Utifrån statistiken om näringsförbud torde överläggningarna om näringsförbud dock bli få.

I propositionen föreslås en möjlighet att överlägga om samfundsbot, som är en straffrättslig påföljd för företag. Överläggning om samfundsbot har därmed direkta ekonomiska konsekvenser för företaget. Som det konstateras i föregående avsnitt har dock samfundsboten och åtalsuppgörelsen i nuläget i praktiken olika användningsområden. Dessutom har de utdömda samfundsböternas belopp varit låga, då de åren 2009–2018 i genomsnitt var 9 780 euro. Den föreslagna nedsättningen på högst en tredjedel innebär alltså i praktiken i genomsnitt en nedsättning på 3 260 euro som mest.

Överläggning om samfundsbot har knappast några betydande konsekvenser för företagens ekonomi i allmänhet. I enskilda fall kan en sådan överläggning dock påverka företagets verksamhetsförutsättningar positivt. Det omsättningsbaserade sätt att beräkna samfundsbot som gäller vissa brott och följer av EU-förpliktelser kommer att höja samfundsbotens belopp. Då ökar också betydelsen av den lindring av beloppet som företagen kan få i en åtalsuppgörelse.

4.2.2 Andra konsekvenser för människor och samhälle

Grupper av människor

Propositionen bedöms få moderata konsekvenser för användningen av åtalsuppgörelse. Därmed gäller konsekvenserna en relativt liten grupp människor och företag. Enligt Krimos utredning är erkännanderättegångarna i nuläget ojämnt fördelade geografiskt sett. Enligt statistiken har erkännanderättegångar efter tingsrättsreformen främst hållits i Helsingfors, Päijänne-Tavastlands, Birkalands, Egentliga Finlands samt Östra och Västra Nylands tingsrätter (Krimo 2024, s. 12–18). Även om man genom propositionen försöker öka användningen av åtalsuppgörelse överallt i Finland är det sannolikt att propositionen kommer att få konsekvenser särskilt för parterna i brottmål som behandlas i de ovannämnda tingsrätterna.

Propositionens konsekvenser gäller i synnerhet personer som erkänt ekonomiska brott, dvs. ekonomiska brottslingar. Redan i nuläget gäller största delen av erkännanderättegångarna grova ekonomiska brott, och som det konstateras ovan väntas propositionen öka behandlingen av i synnerhet ekonomiska brott i åtalsuppgörelser. Som föregående avsnitt beskriver gäller den föreslagna möjligheten att överlägga också om näringsförbud i praktiken samma grupp av människor.

Bestämmelserna om straffprocessen är inte könsbundna. Av statistiken framgår dock att den klart största delen av dem som misstänks för de utredda brotten är män, t.ex. 2024 över 78 procent då andelen kvinnor var 22 procent. Också största delen av brottsoffren är enligt statistiken män, men andelen är klart mindre – t.ex. år 2024 var under 52 procent av alla offer män.

Användningsområdet för åtalsuppgörelse är i nuläget i praktiken grova ekonomiska brott (grovt skattebedrägeri, grovt bokföringsbrott och grov oredlighet som gäldenär), för vilka största delen av de dömda är män. År 2023 var 86 procent av dem som dömdes för grovt skattebedrägeri, 87 procent av dem som dömdes för grovt bokföringsbrott och 84 procent av dem som dömdes för grov oredlighet som gäldenär män.¹⁶ Även näringsförbud i samband med dessa brott meddelades i regel för män.¹⁷ Enligt uppgifter från Rättsregistercentralen var 85 procent av svarandena män och 15 procent kvinnor i erkännanderättegångar 2023 där huvudyrkandet var grovt skattebedrägeri, grovt bokföringsbrott eller grov oredlighet som gäldenär. År 2024 var 93 procent av svarandena män och 8 procent kvinnor. Då åtalsuppgörelser väntas bli vanligare i och med de föreslagna ändringarna särskilt i ekonomiska brottmål gäller propositionens konsekvenser särskilt manliga svarande.

Åldersfördelningen visar att de dömda för dessa tre ekonomiska brottsbeteckningar vanligen är 30–59 år gamla. Sammanlagt var de dömda för grovt skattebedrägeri, grovt bokföringsbrott och grov oredlighet som gäldenär 2023 i 79 procent av fallen 30–59-åringar.¹⁸ Propositionens konsekvenser gäller därmed särskilt den åldersgruppen.

I erkännanderättegångar 2023 och 2024 där huvudyrkandet var grovt skattebedrägeri, grovt bokföringsbrott eller grov oredlighet som gäldenär var svarandenas ålder enligt uppgifter från Rättsregistercentralen fördelad enligt tabellen nedan.

Åldersgrupp	2023		2024	
	Antal	Andel	Antal	Andel
20–24	1	2 %	5	6 %
25–34	16	27 %	18	23 %
35–44	17	28 %	19	24 %
45–54	15	25 %	20	25 %
55–64	7	12 %	18	23 %
65–	4	7 %	0	0 %
Sammanlagt	60		80	

En utvidgning av tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse till grovt rån, grov människohandel och grovt narkotikabrott påverkar parterna i dessa brott. Som det konstateras ovan har normalgraden av dessa brott inte en enda gång varit föremål för åtalsuppgörelse som huvudbrott åren 2015–2024. Också största delen av dem som döms för dessa brottsbeteckningar är män. År 2023 var 90 procent av dem som dömdes för grovt rån, 75 procent av dem som dömdes för grov människohandel och 91 procent av dem som dömdes för grovt narkotikabrott män.

¹⁶ 13r8 -- Straff efter kön, ålder och brott (tingsrätter och hovrätten som första instans, strafforder och bötesförelägganden och ordningsböter), 2019–2023.

¹⁷ För alla tre brottsbeteckningarna var en man i över 80 procent av fallen föremål för näringsförbud 2023. 126u -- Näringsförbud efter kön, ålder, huvudbrottet i domen och region, 2009–2023.

¹⁸ Den näst största gruppen var 15–29-åringarna med en andel på 13 procent och den tredje största gruppen över 59-åringar med en andel på 9 procent.

Åldern bland dem som dömdes för grovt rån var 2023 relativt jämnt fördelad mellan 15 och 39 år. Flest grova rån begicks av 18–20-åringar (26 procent) och näst flest av 15–17-åringar (20 procent). I åldersgrupperna 21–24-åringar och 25–29-åringar begicks ungefär lika många sådana brott (18 procent i båda grupperna). De som dömts för grovt narkotikabrott var något äldre. Största delen av de dömda var 30–39-åringar (31 procent) och den näst största andelen var 25–29-åringar (20 procent). I åldersgrupperna 21–24-åringar och 40–49-åringar begicks ungefär lika många sådana brott (15 procent respektive 16 procent). År 2023 dömdes fyra personer för grov människohandel, och de var i åldern 25–49 år.

I Krimos utredning 2024 analyserades för första gången målsägandena i erkännanderättegångar. En förutsättning för åtalsuppgörelse är att målsäganden går med på att målet behandlas i en åtalsuppgörelse. Enligt utredningen var en myndighet den enda målsäganden i 44,2 procent av erkännanderättegångarna 2015–2022. Förklaringen är att erkännanderättegångar i regel gäller ekonomiska brott. Enligt utredningen var 17,5 procent fall där målsäganden var enbart någon annan juridisk person än en myndighet och 3,8 procent fall där målsäganden var enbart en enskild person. Utredningen visade att målsägandena i 25,6 procent av fallen representerade flera av de ovannämnda grupperna. I 8,8 procent av fallen fanns inga målsägande (Krimo 2024, s. 21–22). Propositionen bedöms inte ändra dessa andelar i någon betydande mån.

Att tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse utvidgas till att omfatta grovt rån och grov människohandel innebär att också målsägandena i dessa brott måste ge sitt samtycke till att ett sådant brott behandlas i en åtalsuppgörelse. År 2023 var målsägandena i rånbrott i 80 procent av fallen män och i människohandelsbrott i 61 procent av fallen män.¹⁹

Offren för rånbrott hör i regel till de yngre åldersgrupperna. År 2023 var 29 procent av rånoffren i åldern 0–17 år och 51 procent i åldern 18–39 år. Samma år var största delen (77 procent) av offren för människohandelsbrott i åldern 21–49 år. Dessutom bör man ta i beaktande att offer för människohandel är särskilt utsatta. Enligt webbplatsen för hjälpsystemet för offer för människohandel (ihmiskauppa.fi/sv/) är människohandel ett brott där offren kuvas och utnyttjas för att genom dem uppnå ekonomisk eller annan vinning. Verksamheten kan vara organiserad i en internationell eller lokal kriminell grupp, mindre nätverk eller av en enskild arbetsgivare eller familjemedlem till offret. Människohandelsoffret kan transporteras till en annan stat för att utnyttjas, men hela händelsekedjan från rekrytering till utnyttjande kan också ske i en och samma stat. I människohandel utnyttjar gärningsmannen offrets sårbarhet eller utsatthet.

Grundläggande och mänskliga rättigheter

Propositionens direkta konsekvenser för de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna gäller parterna i brottmål. En utvidgning av användningsområdet för åtalsuppgörelse har kopplingar till jämlikheten (6 § i grundlagen) och rättsskyddet (21 § i grundlagen), som inkluderar rätten till en rättvis rättegång. Bestämmelser om den rättigheten finns också i artikel 6 i Europakonventionen och i artikel 14 i Förenta nationernas konvention om medborgerliga och politiska rättigheter.

Myndigheternas skyldighet att bedöma förutsättningarna för åtalsuppgörelse samt den information som ges till parterna om åtalsuppgörelse påverkar positivt likabehandlingen av parterna, särskilt de misstänkta. I praktiken betyder det här att parterna oftare informeras om möjligheten till åtalsuppgörelse. Det ökar också parternas och särskilt svarandenas känsla av

¹⁹ Uppgifter om målsägande finns inte att tillgå för de enskilda brottsbeteckningarna.

relevans då de ges tillfälle att påverka behandlingen av sitt eget brottmål. Ju regelmässigare informationen ges, desto jämlikare blir målsägandenas inbördes ställning i olika brottmål.

Samtidigt gynnar förslagen i praktiken särskilt ekonomiska brottslingar på det ovan beskrivna sättet. Dessutom innebär det begränsade tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse att parter i olika brottmål behandlas olika beroende på vilket brott som undersöks. Detta gäller såväl det nuvarande tillämpningsområdet som de föreslagna ändringarna. En utvidgning av tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse till grova narkotikabrott, grov människohandel och grovt rån förbättrar åtminstone i teorin jämlikheten för parterna i dessa brott i förhållande till parterna i brott som i nuläget omfattas av åtalsuppgörelse.

Att ett brottmål behandlas i en åtalsuppgörelse innebär för parten att målet behandlas betydligt snabbare än i den vanliga rättsprocessen. En förlängning av tidsfristen för erkännanderättegångar från 30 dagar till 60 dagar har både positiva och negativa konsekvenser för svaranden. Dels får svaranden mer tid på sig att överväga att återta sitt erkännande och samtycke, dels vill svaranden ofta att ärendet behandlas snabbt, vilket betyder att en förlängd tidsfrist kan anses försämra svarandens ställning jämfört med nuläget. Det gäller dock att beakta att tingsrättens behandlingstider i den vanliga straffprocessen är betydligt längre. År 2024 var tingsrättens genomsnittliga behandlingstid för alla brott 6,6 månader. För grova ekonomiska brott var de genomsnittliga behandlingstiderna i tingsrätten ännu längre: 12,3 månader för grovt skattebedrägeri, 11,6 månader för grov oredlighet som gäldenär och 12,9 månader för grovt bokföringsbrott. En längre tidsfrist gör åtalsuppgörelse attraktivare för åklagarna, vilket leder till att svarandena oftare än tidigare kan få möjlighet till åtalsuppgörelse.

De ändringar som gör påföljdsständpunkterna informativare är positiva för svaranden, som då utifrån domsförslaget och domen bättre kan bedöma åtalsuppgörelsens ändamålsenlighet och behovet av ändringsökande, eftersom den konkreta nyttan av åtalsuppgörelsen beskrivs mer detaljerat i handlingarna. I fråga om domsförslaget motsvarar förslaget revideringen av det skriftliga förfarandet enligt 5 a kap. i lagen om rättegång i brottmål (423/2018). Bestämmelserna reviderades så att svaranden ska upplysas om åklagarens ståndpunkt om påföljden, som innehåller arten av och den maximala storleken på straffet. Tanken var att det då är lättare för svaranden att överväga sitt samtycke till ett skriftligt förfarande. Tidigare framförde åklagaren ofta sin påföljdsständpunkt redan i stämningsansökan om avsikten var att målet skulle behandlas i ett skriftligt förfarande. Ståndpunkten innehöll dock inte alltid straffets maximala storlek. Även då var målet att göra förfarandet mera förutsägbart för svaranden, vilket bedömdes öka användningen av förfarandet (RP 200/2017 rd, s. 15). Också andra ändringar gjordes i det skriftliga förfarandet i syfte att öka användningen. Det måste dock konstateras att regleringen och alla revideringar av den inte ökade användningen av det skriftliga förfarandet så mycket som väntat (O 56/2023 rd, s. 25–26).

Som det konstateras i bedömningen av nuläget har bristfälliga uppgifter i domarna försvårat bedömningen av bestämmelserna om åtalsuppgörelse. De ändringar som gäller ståndpunkterna om påföljder ökar insynen i systemet och gör det lättare att granska hur systemet med åtalsuppgörelse fungerar i praktiken. De föreslagna bestämmelserna ökar också förutsägbarheten och gör rättspraxis enhetligare, vilket främjar parternas rättsskydd och likabehandling. Bestämmelserna medför i viss mån mer arbete för åklagarna och domstolarna, men i en utsträckning som kan anses vara relativt begränsad och motiverad med tanke på de ovannämnda målen. Med stöd av 6 kap. 8 a § 3 mom. ska man också i nuläget i domen utöver straffet uppge vilket straff som domstolen skulle ha dömt ut utan ovan avsedd medverkan. Enligt lagutskottet var den bestämmelsen viktig för att man i framtiden ska kunna följa åtalsuppgörelsens effekter på straffpraxis (LaUB 5/2014 rd, s. 9). De ändringar som nu föreslås bidrar till det mål som också lagutskottet anser vara viktigt.

Förutom att en utvidgning av tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse ger svarandena i brottmål nya överläggningsmöjligheter kan ändringarna vara betydelsefulla med tanke på erkännandenas sanningsenlighet och frivillighet. Särskilt i grova narkotikabrott, som ofta har kopplingar till organiserad brottslighet, är risken för falska erkännanden sannolikt större. I sin doktorsavhandling om säkerställande av sanningsenliga och frivilliga erkännanden i erkännanderättegångar analyserar Tuomala ingående forskningen om falska erkännanden. Merparten av den empiriska forskningen om falska erkännanden gäller Förenta staterna. På grund av skillnaderna mellan rättssystemen kan iakttagelserna inte tillämpas analogt på Finland. Den rådande uppfattningen i forskningen är dock att brottstypen har central betydelse vid falska erkännanden. Ett exempel på falskt erkännande under påtryckning som tas upp i doktorsavhandlingen är delaktighet i organiserad brottslighet när en person lägre ner i hierarkin skyddar personer som befinner sig högre upp i hierarkin (Tuomala 2023, avsnitt 5). Dessa omständigheter framhäver domstolarnas skyldighet att kontrollera erkännandets sanningsenlighet och frivillighet.

De nya överläggningsmöjligheterna är också av betydelse för målsägandena. Som det konstateras i motiveringen till förslaget är det väsentligt att man försäkras om att målsäganden inte utsätts för påtryckning att överlägga om vinning av brott. När det gäller förslaget om underrättelse till målsäganden är det möjligt att underrättelsen gör målsäganden förvirrad och väcker nya frågor. Målsägandena tar inte heller nödvändigtvis till sig allt som polisen berättar i förhörssituationen, som kan vara belastande för dem. Det här accentuerar polisens skyldighet att se till att målsägandena förstår betydelsen av de rättigheter som de informeras om. Dessutom är förundersökningsmyndigheten enligt 4 kap. 10 § 3 mom. i förundersökningslagen skyldig att fråga målsäganden om denne samtycker till att hans eller hennes kontaktuppgifter ges till en organisation som tillhandahåller stödtjänster för målsägande, om målsäganden bedöms vara i behov av särskilt skydd eller om brottets beskaffenhet eller målsägandens personliga omständigheter annars förutsätter det. De föreslagna lagändringarnas konsekvenser för de grundläggande fri- och rättigheterna och mänskliga rättigheterna behandlas närmare i propositionens avsnitt 11.

Myndigheter

I propositionen föreslås en skyldighet för både förundersökningsmyndigheten och åklagaren att överväga möjligheten till och förutsättningarna för åtalsuppgörelse i varje brottmål som undersöks. I början tar det tid särskilt för de tjänstemän som inte tidigare deltagit i en åtalsuppgörelse att sätta sig in i bestämmelserna, vilket fördröjer bedömningen. Myndigheterna åläggs dock inte att meddela något separat skriftligt beslut om att inte inleda åtgärdsuppgörelse, och därför bedöms förslaget inte till den delen avsevärt öka myndigheternas arbetsbörda.

Dessutom förutsätter ändringarna att aktörerna utbildas. Åklagarna och undersökningsledarna kommer att behöva utbildas gemensamt för att verksamheten ska vara framgångsrik. En gemensam utbildning är också ett bättre sätt att garantera enhetliga förfaringsätt, vilket bidrar till att parterna bemöts jämlikt. Det är befogat att också inkludera rättegångsbiträdena i den utbildning som ordnas, eftersom en gemensam utbildning klargör processen för både myndigheterna, biträdena och parterna.

Dessutom krävs det mer myndighetssamarbete än i nuläget mellan förundersökningsmyndigheten och åklagaren om åtalsuppgörelsen inleds redan under förundersökningen. Om möjligheten till åtalsuppgörelse bedöms under förundersökningen kommer det att förutsätta en ändring i förundersökningsmyndigheternas förbehandlingsverksamhet och eventuellt också annars förändra förundersökningspraxis. Med

tanke på rättsskyddet för både tjänstemännen som utför förundersökningen och parterna i enskilda mål är det viktigt med enhetliga anvisningar om dessa förfaranden.

Förslaget kommer att förutsätta att polisen har bättre färdigheter och kunskaper än tidigare om användningen av åtalsuppgörelse. Polisen måste i högre grad än tidigare tillfälligt kunna anta ett motsvarande perspektiv som åklagaren och domstolen när det gäller den potentiella processekonomiska nyttan. Då är det ytterst viktigt att med hjälp av Polisstyrelsens anvisningar kunna säkerställa att uppskattningarna av processekonomiska besparingar i de enskilda fallen också realiserar sig med så stor sannolikhet som möjligt, och att arrangemanget också i praktiken kan generera den eftersträvade nyttan. Denna bedömning är förknippad med många osäkra faktorer särskilt i omfattande brottshelheter och i relation till utgångspunkten att den misstänkte i princip i vilket skede som helst av förfarandet kan återta sitt erkännande.

Dessutom måste det beaktas att man i förundersökningen i allmänhet försöker samla annan bevisning också när den misstänkte har erkänt brottet. Det kan vara svårt att bedöma om den övriga bevisningen är tillräcklig och att ställa den i relation till erkännandet och omständigheterna kring det när tjänstemannen måste överväga åtalsuppgörelsens lämplighet och balansen mellan oskuldspresumtionen och intresset av att brottet utreds. En väsentlig relaterad aspekt är också kravet att erkännandet och omständigheterna kring det antecknas i förhørsberättelsen, för att erkännandets sanningsenlighet och förhållande till den övriga materiella bevisningen ska kunna bedömas såväl av åklagaren före åtalsuppgörelsen som efteråt i domstolen i enlighet med den fria bevisprövningen antingen i en erkännanderättegång eller i en normal huvudförhandling i straffprocessen.

Särskilt i inledningsskedet märks konsekvenserna sannolikt tydligare i de polisinrättingars distrikt och åklagardistrikt där åtalsuppgörelse redan i nuläget används mest. Den förlängda tidsfristen för erkännanderättegångar gör förfarandet mer flexibelt, vilket i sig är positivt för myndigheterna, även om risken ökar för att svaren ska ändra sig om åtalsuppgörelsen. Förslagen om underrättelser om parternas rättigheter kan i viss mån öka förundersökningsmyndigheternas arbete.

Dessutom kan det utvidgade användningsområdet ha konsekvenser för antalet påföljdsutredningar och användningen av samhällstjänst och övervakningsstraff. Eftersom åtalsuppgörelse föreslås kunna tillämpas också vid grova narkotikabrott och grova rån kan förfarandet med tanke på de här brottstypernas natur också öka övervakningen av villkorligt fängelse för vuxna (över 21 år), som är en påföljd som tills vidare sällan använts.

Stödtjänster för offren

Förslaget att åtalsuppgörelse också ska kunna tillämpas på grovt rån och människohandel har i sig inga direkta konsekvenser för Brottsofferjourens verksamhet. Offren för sådana allvarliga brott har vanligen biträden, och om de inte har det anvisar Brottsofferjouren sina kunder att anlita biträde.

Det föreslås också att möjligheten till åtalsuppgörelse ska nämnas 4 kap. 18 § i förundersökningslagen som en rättighet som målsäganden ska underrättas om. En sådan underrättelse till offret t.ex. i samband med ett polisförhör kan leda till att offret ställer frågor om åtalsuppgörelse till stödtjänsten.

Övriga samhällseliga konsekvenser

Ett utvidgat tillämpningsområde för åtalsuppgörelse förenklar straffprocessen och bidrar till att de tillgängliga resurserna inriktas på ett ändamålsenligare sätt. Medborgarnas förtroende för rättssystemets funktion stärks om deras mål kan avgöras utan år av väntan. Informativare ståndpunkter om påföljder påverkar forskningen om åtalsuppgörelse positivt.

De föreslagna ändringarna för att öka användningen av åtalsuppgörelse stärker olika aktörers roll i att inleda förfarandet. Dels betonar propositionen myndigheternas skyldighet att överväga åtalsuppgörelse även om åklagaren inte i lagstiftningen uttryckligen kan åläggas att inleda åtalsuppgörelse i ett enskilt mål. Dels stärker propositionen parternas roller och framhäver möjligheten att påverka behandlingen av ett brottmål som rör en själv.

Propositionen uppmuntrar också dem som gjort sig skyldiga till brott att ta ansvar för sina gärningar genom att erkänna dem, vilket kan anses vara godtagbart i samhället. En framgångsrik åtalsuppgörelse kan hjälpa vissa misstänkta att ta sig ur en kriminell livsstil. Samtidigt finns det en risk för falska erkännanden, vilket bedöms separat i specialmotiveringen. Dessutom kan utvidgningen av åtalsuppgörelsens tillämpningsområde försämra känslan av jämlikhet vid rättegång i brottmål, om vissa grupper får bättre möjligheter att överlägga.

Av remissvaren framgår det att åtalsuppgörelsens kompatibilitet med det finländska rättssystemet fortfarande väcker frågor. Det kriminalpolitiska beslutet att inkludera åtalsuppgörelse i den finländska straffprocessen fattades dock 2014 när riksdagen antog den föreslagna lagstiftningen om åtalsuppgörelse.

5 Alternativa handlingsvägar

5.1 Handlingsalternativen och deras konsekvenser

5.1.1 Brottsomfattas av tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse

Utvidgning av åtalsuppgörelse till alla brott (utom brott som kan ge livstids fängelse)

Användningen av åtalsuppgörelse i enskilda fall skulle kunna bedömas utifrån det specifika fallet utan avgränsningar i lagstiftningen. Detta skulle göra systemet konsekvent och jämlikt. Åklagaren och domstolen skulle avgöra om åtalsuppgörelse lämpar sig för ett visst misstänkt brott. Denna lösning skulle vara förenlig med motiveringen i lagutskottets betänkande, som i fråga om vissa våldsbrott betonade att åklagaren ska pröva om en åtalsuppgörelse är lämplig med tanke på sakens natur. Vid prövningen agerar åklagaren under tjänsteansvar och har i enlighet med 9 § i lagen om Åklagarmyndigheten till uppgift att se till att det straffrättsliga ansvaret i det mål som han eller hon handlägger förverkligas utan dröjsmål och på ett jämlikt och ekonomiskt sätt enligt vad parternas rättsskydd och allmänintresset kräver. Åklagaren har som oberoende rättslig myndighet på tjänstens vägnar skyldighet och förutsättningar att omsorgsfullt överväga om en åtalsuppgörelse är lämplig i målet. Förutom att åklagaren gör en samlad prövning bedömer också domstolen saken. Enligt 5 b kap. 4 § 1 mom. 4 punkten i lagen om rättegång i brottmål ska domstolen meddela en dom i enlighet med domsförslaget om det i övrigt inte finns hinder för att godkänna domsförslaget. Därmed skulle åtalsuppgörelsens lämplighet vid brott mot liv och hälsa också bedömas utifrån domstolskontrollen.

På de grunder som nämns ovan skulle åtalsuppgörelse kunna tillämpas på alla brottsbeteckningar utom brott för vilka livstids fängelse kan dömas ut. En grund för att utesluta livstids fängelse ur tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse skulle kunna vara att en lindring av straffskalan på grund av erkännande i enlighet med strafflagens 6 kap. 8 a § vid åtalsuppgörelse

inte utifrån bestämmelsens ordalydelse kan tillämpas på lindring av ett fängelsestraff på livstid, eftersom åklagaren enligt 1 kap. 10 § 3 mom. i lagen om rättegång i brottmål i domsförslaget förbinder sig att yrka på straff som utgör högst två tredjedelar av det föreskrivna maximala fängelsestraffet för brottet och lägst det minimum i den straffart som föreskrivs för brottet. I lagen har ingen maximal tid föreskrivits för livstids fängelse, och även minimitiden (villkorlig frigivning efter tolv eller tio år i fängelse) avgörs i verkställighetsskedet, inte när personen döms (2 c kap. 10 a § i strafflagen). Om avgränsningarna av tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse slopades skulle det signalera att alla som gjort sig skyldiga till brott uppmanas att erkänna oavsett brottsbeteckningen.

Om tillämpningsområdet utvidgades till andra brott än sådana som bestraffas med livstids fängelse skulle det leda till att också de sexualbrott och brott mot liv och hälsa som i nuläget är uteslutna formellt skulle ingå i tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse. Detta skulle ändå inte betyda att dessa brott mot särskilt känsliga skyddsintressen i stor skala bör omfattas av åtalsuppgörelser. I alla alternativ är det endast i mycket exceptionella fall motiverat att överlägga om sådana brott. En förutsättning skulle givetvis vara att sakens natur gör den lämplig för åtalsuppgörelse (se det som anförs om rån och människohandel i LaUB 5/2014 rd, s. 4) och att processekonomisk nytta kan uppnås. Sakens natur skulle kunna förhindra en åtalsuppgörelse t.ex. när det gäller våld i en nära relation. Processekonomisk nytta skulle kunna uppnås t.ex. när ett sexualbrott som undersöks har begåtts på nätet och antalet målsägande är stort. Målsägandens synpunkt bör tillmätas betydelse i målet.

Detta alternativ skulle dock strida mot den senaste tidens strävanden att skärpa straffnivån för vålds- och sexualbrott och förbättra ställningen för offren för dessa brott.

Utvidgning av åtalsuppgörelse till brott med det föreskrivna maximistraffet 10 år

Ett annat alternativ till en utvidgning av tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse är att höja maximistraffet till 10 år i stället för nuvarande sex år i enlighet med förslaget från arbetsgruppen för smidigare straffprocesser. Då skulle åtalsuppgörelse kunna tillämpas bl.a. på grova narkotikabrott. I flera sammanhang har det föreslagits att dessa brott ska inkluderas i tillämpningsområdet. Detta alternativ skulle dock i praktiken leda till samma resultat som det ovannämnda alternativet som baserar sig på livstids fängelse, eftersom brott som faller mellan maximistraffen 10 och 12 år nästan aldrig skulle vara sådana att en åtalsuppgörelse skulle vara lämplig (1 kap. 10 § 1 mom. 2 punkten i lagen om rättegång i brottmål). Därmed handlar det snarare om vilken lagstiftningslösning som är mer konsekvent och jämlik och vad man vill signalera med den. Håller man fast vid avgränsningarna signalerar det också att man inte vill uppmantra gärningsmannen att erkänna vissa brott.

Även om den misstänktes erkännande av så grova brott i praktiken oftast inte skulle kunna leda till åtalsuppgörelse skulle det kunna främja utredningen av brottet, och den misstänkte skulle åtminstone i teorin ha en möjlighet till lindring i den normala straffprocessen. Det bör noteras att gärningsmannens strävan efter att främja utredningen av sitt brott är en strafflindringsgrund (6 kap. 6 § i strafflagen) och av särskilda skäl också kan leda till lindring av straffskalan (6 kap. 8 § i strafflagen). Därmed kan gärningsmannen också i en normal fullskalig rättegång i ett brottmål få straffet nedsatt på grund av erkännande, och denna möjlighet har inte begränsats till vissa brott. Detta talar för att man i stor skala skulle kunna uppmantra till erkännande också vid åtalsuppgörelse oavsett typen av brott.

Även detta alternativ skulle dock strida mot den senaste tidens strävanden att skärpa straffnivån för vålds- och sexualbrott och förbättra ställningen för offren för dessa brott.

Målsägandens intresse

I samband med att tillämpningsområdet utvidgas till nya brott skulle man kunna överväga att lägga till målsägandens intresse som ett prövningskriterium när åklagaren överväger att inleda åtalsuppgörelse. I 1 kap. 10 § 1 mom. 2 punkten i lagen om rättegång i brottmål förtecknas kriterier som styr åklagarens prövningsrätt. Enligt den punkten får åklagaren vidta åtgärder för att lägga fram ett domsförslag enligt systemet med åtalsuppgörelse om åklagaren finner att behandlingen av målet i ett förfarande med åtalsuppgörelse är befogad med beaktande av sakens natur och de yrkanden som framställs samt kostnaderna, den tid som går åt och eventuella frågor om medverkan. Där nämns inte målsägandens intresse som ett kriterium som påverkar åklagarens prövningsrätt.

Beaktandet av målsägandens intresse är förknippat med frågan om hur ett eventuellt nytt kriterium skulle förhålla sig till de övriga kriterier som nämns i punkten. I regeringens proposition om åtalsuppgörelse konstateras det att alla gällande kriterier är sammanlänkade med varandra (RP 58/2013 rd, s. 23). Grunderna för målsägandens intresse förefaller dock skilja sig från de övriga kriterierna. Om ett kriterium avviker från de övriga kan det stå i strid med åtalsuppgörelsens viktigaste mål, nämligen den processekonomiska nytta som de övriga kriterierna bidrar till. Enligt regeringens proposition om åtalsuppgörelse ska utgångspunkten för åklagarens prövning vara att ett domsförslag och en erkännanderättegång genererar betydande processekonomiska fördelar jämfört med att målet behandlas i sedvanlig ordning. Samtidigt konstateras det att fastän man i första hand ska fästa uppmärksamhet vid de kostnader som orsakas myndigheterna, kan den belastning vara av betydelse som orsakas också den misstänkte samt övriga delaktiga i rättegången, såsom vittnena (RP 58/2013 rd, s. 23).

Prövningen av målsägandens intresse skulle vara central särskilt i fråga om t.ex. brott mot liv och hälsa. Målsägandens intresse kan ha en koppling till prövningen av förutsättningarna för åtalsuppgörelse också när det gäller att uppfylla kravet på en snabb rättegång. Ett så kort förfarande som möjligt ligger i målsägandens intresse eftersom denne då undviker den belastning som en straffprocess i sin fulla längd kan medföra. I regeringens proposition om åtalsuppgörelse hänvisas till Europadomstolens praxis, där också Europadomstolen har ansett att medlen för att göra straffprocessen snabbare, t.ex. åtalsuppgörelse, har en obestridlig nytta för den åtalade, de straffrättsliga myndigheterna och brottsoffret eftersom det minskar myndigheternas arbete och snabbar upp att straffansvaret fastställs vilket också underlättar beslut om det civilrättsliga ansvaret (Nikolov mot Bulgarien, beslut 28.9.2010, ansökan 39672/03).

I detta alternativ skulle det vara möjligt att ta hänsyn till målsägandens intresse genom en ändring i 1 kap. 10 § 1 mom. i lagen om rättegång i brottmål. Det första alternativet skulle vara att nämna målsägandens intresse i 2 punkten, varvid det skulle vara likvärdigt med de övriga kriterierna i 2 punkten. Det andra alternativet skulle vara att infoga en ny 3 punkt om målsägandens intresse, som då skulle vara separat från de övriga kriterierna. Målsägandens intresse är dock ett otydligt begrepp och kan betyda olika saker beroende på fallet. En risk med att inkludera ett sådant kriterium är att det leder till ännu större oklarhet om syftet med åtalsuppgörelse. Dessutom kan praxis för tillämpningen av kriteriet bli mycket varierande.

Fler brottsbeteckningar som utesluts ur tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse

Det gällande regleringssättet där vissa enskilda brottsbeteckningar har uteslutits ur tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse oberoende av deras straffnivå är problematiskt med tanke på att regleringen bör vara konsekvent och jämlik. Om man håller fast vid att utesluta

vissa brottsbeteckningar skulle det logiskt sett vara befogat att också utesluta brott mot andra särskilt känsliga skyddsintressen. Till dem hör av våldsbrotten åtminstone rån (31 kap. 1 § i strafflagen) och av sexualbrotten åtminstone koppleri (20 kap. 10 § i strafflagen) och grovt koppleri (20 kap. 11 § i strafflagen). Andra brottsbeteckningar där det skulle vara befogat att överväga att kategoriskt utesluta möjligheten till åtalsuppgörelse är t.ex. sexuellt antastande (20 kap. 6 § i strafflagen), olovlig spridning av sexuell bild (20 kap. 7 § i strafflagen), utnyttjande av person som är föremål för sexhandel (20 kap. 8 § i strafflagen), spridning av bild som på ett sexuellt sätt visar barn (20 kap. 19 § i strafflagen), grov spridning av bild som på ett sexuellt sätt visar barn (20 kap. 20 § i strafflagen), innehav av bild som på ett sexuellt sätt visar barn (20 kap. 21 § i strafflagen), besökande av föreställning som på ett sexuellt sätt visar barn (20 kap. 22 § i strafflagen), nedan i avsnitt 11 nämnda brott mot friheten enligt strafflagens 25 kap. vars maximistraff är högst fängelse i sex år samt, av brotten i strafflagens 31 kap., förberedelse till grovt rån (31 kap. 2 a § i strafflagen), utpressning (31 kap. 3 § i strafflagen) och grov utpressning (31 kap. 4 § i strafflagen).

En sådan indelning enligt brottsbeteckning väcker dock oundvikligen svåra frågor om gränsdragning. En sådan inskränkning av användningsområdet för åtalsuppgörelse är inte heller förenlig med målet att öka användningsområdet och på det sättet göra straffprocessen smidigare.

Användning av åtalsuppgörelse vid lindrigare brott

I Krimos utredning tog vissa intervjuade upp tanken att i högre grad använda åtalsuppgörelse för lindrigare gärningar. Detta motiverades också med jämlikhetsaspekten och att största delen av brotten är lindriga. I regeringens proposition om den gällande lagstiftningen konstateras det att åtalsuppgörelsernas syfte är att generera betydande processekonomisk nytta för myndigheterna. I propositionen bedömde man att sådan nytta just inte uppkommer vid enkla eller lindrigare brott (RP 58/2013 rd, s. 23). Om man vill utvidga användningsområdet tydligt också till lindrigare gärningar skulle dessa kriterier behöva expanderas. Det måste också tas i beaktande att många lindrigare gärningar behandlas i ett skriftligt förfarande i enlighet med 5 a kap. i lagen om rättegång i brottmål.

Ur svarandens perspektiv är överläggning om en lindrigare gärning inte nödvändigtvis attraktivt, eftersom den potentiella nedsättningen också är mindre. När man beaktar möjligheten att behandla lindrigare gärningar i ett skriftligt förfarande kan det inte anses vara ändamålsenligt att expandera kriterierna enligt 1 kap. 10 § 1 mom. 2 punkten i lagen om rättegång i brottmål för att också kunna behandla lindrigare gärningar i en åtalsuppgörelse. I regeringens proposition om åtalsuppgörelse (RP 58/2013 rd) konstaterades det att syftet med införandet av åtalsuppgörelse inte var att förfarandet skulle tillämpas på alla fall där den misstänkte erkänner gärningen. Avsikten var att åtalsuppgörelse skulle tillämpas på de fall där den potentiella totalekonomiska nyttan är störst. I propositionen konstaterades det uttryckligen att erkännande av eget rattfylleri eller något annat brott som i allmänhet är lätt att utreda inte leder till en lindring av straffet eller någon annan lättnad. I propositionen konstaterades det att regleringens mål var att frigöra förundersökningsmyndighetens resurser från lindrigare gärningar så att de kan sättas in på andra håll. Vid förundersökningen är det särskilt allvarliga ekonomiska brott som kräver resurser. Brotten bildar ofta en svårgestaltad helhet som innehåller grövre gärningar som kan karaktäriseras som s.k. huvudbrott och gärningar som är lindrigare än dessa (RP 58/2013 rd, s. 12). Eftersom målet för den reform som nu bereds framför allt är att göra straffprocessen smidigare måste man sträva efter att ändringarna ska öka den processekonomiska nyttan. Också av den anledningen är det inte ett ändamålsenligt alternativ att öka användningen av åtalsuppgörelse vid lindriga brott.

5.1.2 Överläggning om vinning av brott och andra förverkandepåföljder

När det gäller förslaget om vinning av brott skulle ett alternativ vara att fullt ut göra vinning av brott till föremål för åtalsuppgörelse. Detta alternativ skulle innebära en öppen överläggning om vinning av brott i en situation där åklagaren utifrån de bevis som lagts fram har en uppfattning om vinningen. I en sådan situation skulle åklagaren kunna överlägga t.ex. om det yrkade beloppet eller beräkningsgrunden med insikt om att resultatet inte motsvarar denna uppfattning. Överläggningen skulle kunna omfatta både sakkonfiskation och värdekonfiskation.

Vinning av brott skulle vara ett attraktivt föremål för överläggning, som sannolikt skulle uppmuntra fler misstänkta till åtalsuppgörelse och därmed avsevärt öka användningen av förfarandet. Detta alternativ skulle också ligga i linje med förslaget om näringsförbud, som också är en säkringsåtgärd.

Även om överläggning om vinning av brott i princip skulle stå i strid med förbudet mot obehörig vinst kan åklagaren också enligt de gällande bestämmelserna avstå från att yrka på förverkande och domstolen jämka förverkandepåföljden på grunder som delvis påminner om åtalsuppgörelse. Liksom jämkande bör dock inte heller överläggning om vinning av brott vara regeln, och åklagaren skulle fritt få överväga om och hur överläggning ska användas.

Även om vinningen av ett brott döms förverkad leder det inte heller alltid till att vinningen konkret återfås. Särskilt vid narkotikabrott har man inte nödvändigtvis tagit i beslag någon egendom som kan dömas förverkad till staten, och gärningsmannen har inte nödvändigtvis heller någon annan egendom som verkställigheten av en förverkandepåföljd kan riktas mot. I sådana fall skulle åklagaren gagnas av en möjlighet att överlägga om ett yrkande på att vinningen ska konfiskeras, då det i vilket fall som helst är osannolikt att detta kan verkställas. Genom att överlägga om vinningen skulle man kunna uppnå att den misstänkte eller svaranden frivilligt återlämnar en del av den egendom som annars skulle hållas gömd.

I princip skulle det vara möjligt att överlägga också om andra förverkandepåföljder än sådana som gäller vinning av brott. Förverkande av hjälpmedel vid brott (10 kap. 4 § i strafflagen), produkten av ett brott (10 kap. 5 § i strafflagen), föremålet för ett brott (10 kap. 5 § i strafflagen) och förvaringsmateriel (10 kap. 5 a § i strafflagen) är delvis diskretionära förverkandepåföljder. Vid prövningen av om förverkande är nödvändigt ska man ta hänsyn till de omständigheter som nämns särskilt i de aktuella bestämmelserna, såsom förebyggandet av nya brott (10 kap. 4 § 3 mom. i strafflagen). Enligt strafflagens 10 kap. 7 § kan domstolen bestämma att en förverkandepåföljd enligt strafflagens 10 kap. 4 och 5 § ska förfalla om det i föremålet eller egendomen inom utsatt tid görs de ändringar som nämns i domen eller om i fråga om dem annars förfars på ett sådant sätt som anges i domen och som gör förverkandepåföljden överflödig. Också förverkande av värdet av föremål eller egendom som avses i strafflagens 10 kap. 4 och 5 § är beroende av prövning (10 kap. 8 § i strafflagen).

Utöver vanlig konfiskation av vinning finns i strafflagens 10 kap. bestämmelser om utvidgat förverkande av vinning (10 kap. 3 § i strafflagen), som är en diskretionär påföljd. Syftet med utvidgad konfiskation av vinning är framför allt att bekämpa brott som begås i syfte att uppnå vinning, organiserat eller annars planmässigt, och som är kopplade till invecklade företagsarrangemang och andra knep vilkas syfte är att dölja och hemlighålla hur vinningen har uppstått och att den har samband med ett brott (RP 80/2000 rd, s. 13). Vid prövningen av om egendom ska dömas förverkad ska det förutom andra omständigheter särskilt beaktas huruvida egendomen uppenbarligen har sitt ursprung i annan brottslig verksamhet än brottslig verksamhet som kan anses obetydlig och huruvida det är behövligt att döma ut

förverkandepåföljden för att nya brott ska kunna förebyggas samt huruvida en betydande del av den berörda personens inkomster upprepade gånger fås genom brottslig verksamhet.

I propositionen anses det inte motiverat att göra andra förverkandepåföljder än vanlig konfiskation av vinning enligt strafflagens 10 kap. 2 § till föremål för åtalsuppgörelse. De grunder som nämns i bestämmelserna i fråga ska också framöver följas när man prövar om påföljderna ska dömas ut.

5.1.3 Tidsfrist för erkännanderättegångar

För att säkerställa att ett domsförslag behandlas så snabbt som möjligt samtidigt som man tar hänsyn till behovet av att förenkla bestämmelserna om tidsfristen för erkännanderättegång skulle en ytterligare möjlighet vara att omformulera 5 b kap. 2 § 1 mom. i lagen om rättegång i brottmål så att tidsfristen på 30 dagar ersätts med formuleringen ”utan dröjsmål” eller ”så snabbt som möjligt”. Eftersom också andra brottmål än erkännanderättegångar förutsätter skyndsam behandling medför detta alternativ en risk för att erkännanderättegångar i praktiken betraktas som mindre brådskande eftersom ingen exakt tidsfrist har angetts. Alternativet skulle också göra förfarandet osäkrare ur parternas perspektiv. Särskilt för svaranden kan en snabbare behandling av ett brottmål vara en mycket betydelsefull faktor när det gäller att gå med på åtalsuppgörelse.

En annan alternativ lösning är en tidsfrist på 90 dagar, som skulle vara betydligt längre än den nuvarande tidsfristen på 30 dagar. En sådan tidsfrist skulle tillföra flexibilitet som behövs när en erkännanderättegång ordnas. Risken är dock att tidsfristen skulle vara för lång och inte medföra den nytta som kan uppnås med en kortare tidsfrist. En klart längre tidsfrist skulle också kunna göra förfarandet mindre attraktivt för parterna.

5.1.4 Målsägandens samtycke som villkor

Brott med många målsägande

När det gäller brott med många målsägande skulle man kunna förutsätta att endast en majoritet av målsägandena samtycker till åtalsuppgörelse. Fördelen med detta alternativ skulle vara att en enskild målsägande inte längre skulle kunna förhindra att åtalsuppgörelse används. Då skulle tonvikten ligga på både svarandens och de samtyckande målsägandenas vilja och intresse. Detta alternativ skulle öka förutsägbarheten jämfört med nuläget, då samtycke är ett villkor för att förfarandet ska kunna användas. Oförutsägbarheten och slumpmässigheten skulle elimineras efter att största delen av målsägandena skulle ha gett sitt samtycke.

Alternativet är dock förknippat med vissa problem. Alla målsägande skulle fortfarande tillfrågas om sitt samtycke, och förfarandet skulle fortfarande vara slumpmässigt i viss mån. Definitionen av många målsägande och majoritet skulle behöva övervägas. När det gäller majoritet skulle man behöva avgöra om majoritet avser t.ex. samtycke av en enkel majoritet och vad som händer om rösterna faller jämnt. Dessutom skulle vikten av olika målsägandes synpunkter behöva bedömas, t.ex. huruvida det handlar om en institutionell målsägande, ett privat företag eller en enskild person, och eventuellt hur stora skadestånd målsäganden yrkar på.

I det här alternativet skulle det bli aktuellt att överväga ställningen för de parter som inte gått med på åtalsuppgörelse när förfarandet trots detta har inletts till följd av majoritetens vilja. Alternativet skulle sannolikt förutsätta ett officiellt åklagarbeslut och en möjlighet att söka ändring för de målsägande som inte samtyckt till förfarandet. Sådana ytterligare faser kan

komplitera förfarandet och göra det mindre attraktivt särskilt för åklagarna. Samtidigt skulle förfarandet bli svårbegripligare också för målsägandena och svarandena.

Slopas samtyckesvillkor för enskilda brottstyper

Om samtycke inte skulle krävas för enskilda brottstyper som t.ex. ekonomiska brott skulle det förutsätta att man överväger mer ingående vilka brott som ska kunna vara föremål för åtalsuppgörelse utan målsägandens samtycke. En avgränsning till vissa brott skulle vara problematisk med tanke på jämlikheten för både svarande och målsägande. Åtalsuppgörelse om vissa brott skulle kategoriskt och ovillkorligen förutsätta målsägandens samtycke, och prövning i enskilda fall skulle inte vara möjlig. Det gällande tillämpningsområdet för åtalsprövning omfattar gärningar av mycket olika slag, också gärningar som i enskilda fall skulle kunna lämpa sig för åtalsuppgörelse, men ett krav på samtycke av målsäganden skulle kunna förhindra att åtalsuppgörelse används. Dessutom måste man i så fall avgöra vilken ställning målsägandena ges i en åtalsuppgörelse om de har utsatts för andra brott än sådana där samtycke till en åtalsuppgörelse förutsätts.

Vidare bör det noteras att största delen av de brott som är föremål för åtalsuppgörelse även framöver i praktiken torde vara ekonomiska brott. Om samtyckesvillkoret slopas i dessa fall kan det leda till att åtalsuppgörelse utan målsägandens samtycke blir regel och inte undantag. Denna lösning skulle vara problematisk med tanke på lagstiftningens tydlighet.

Av de ovannämnda orsakerna måste den lösning som är mest befogad enligt en helhetsbedömning anses vara att kravet på målsägandens samtycke förblir oförändrat i sin helhet utan enskilda undantag som kan leda till svåra gränsdragningsfrågor. Såväl för dem som tillämpar lagen, framför allt åklagarna, som för parterna, dvs. målsägandena och svarandena, är det tydligast om villkoren är desamma i alla situationer. Undantag och ytterligare formella krav skulle göra förfarandet otidigare, och det skulle också vara svårare att underrätta parterna om deras rättigheter om målsägandens ställning skulle variera beroende på typen av brott.

Tryggande av målsägandens subsidiära åtalsrätt

Enligt de gällande bestämmelserna förutsätter ett domsförslag att målsäganden vid förundersökningen har meddelat att han eller hon inte har några anspråk i målet eller att hon eller han samtycker till att målet behandlas i en erkännanderättegång. I praktiken ska målsäganden alltså ha avstått från sin åtalsrätt. Samtyckesvillkoret har varit befogat eftersom målsägandena inte har kunnat utöva sin åtalsrätt i en erkännanderättegång.

En målsägande som vid förundersökningen meddelar att han eller hon inte har något straffyrkande i målet förlorar sin åtalsrätt (1 kap. 16 § i lagen om rättegång i brottmål, HD 2002:12). Ett alternativ till den nuvarande regleringen skulle vara att åklagaren skulle kunna inleda åtalsuppgörelse och utarbeta ett domsförslag tillsammans med den misstänkte trots att målsäganden inte avstått från sin subsidiära åtalsrätt. Målsäganden skulle ges möjlighet att utöva sin subsidiära åtalsrätt vid erkännanderättegången. Lösningen skulle därmed motsvara målsägandens åtalsrätt i en vanlig straffprocess.

Trots att målsägandens samtycke inte länge skulle krävas, skulle åklagaren kunna välja att fråga målsäganden om dennes ståndpunkt och be om målsägandens samtycke till åtalsuppgörelse, om inte målsäganden redan har avstått från sin åtalsrätt. Åklagaren behöver inte åläggas en sådan skyldighet, utan skulle kunna överväga möjligheten. För att åtalsuppgörelsen och erkännanderättegången ska vara framgångsrika kunde det i vissa situationer vara motiverat att

ta reda på målsägandens ståndpunkt och inhämta dennes samtycke innan överläggningen inleds, eller kalla målsäganden till överläggningen för att utreda om samtycke kan ges, även om man avstår från samtycke som ett villkor. Åklagaren får också i nuläget kalla målsäganden till den överläggning som föregår ett domsförslag, om det främjar behandlingen av målet i en erkännanderättegång (1 kap. 10 a § 3 mom. i lagen om rättegång i brottmål, RP 58/2013 rd, s. 26).

Även om målsägandens samtycke inte skulle vara en formell förutsättning för åtalsuppgörelse skulle man kunna förutsätta att åklagaren fäster vikt vid målsägandens inställning till åtalsuppgörelse när åklagaren överväger om förfarandet ska inledas. Detta skulle vara viktigt särskilt om tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse utvidgas väsentligt. Särskilt om fler av gärningarna i strafflagens 20 och 21 kap. inkluderas i tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse skulle målsägandens negativa inställning till åtalsuppgörelse i samband med de gärningarna starkt tala för att åklagaren inte ska inleda åtalsuppgörelse.

Också med tanke på skadeståndsyrkanden skulle det vara viktigt att ta reda på målsägandens syn, eftersom det ligger i målsägandens intresse att beskrivningen av gärningen stämmer överens med skadeståndsyrkandet. Att avstå från målsägandens samtycke som villkor skulle inte behöva innebära en ändring i de gällande lagstiftningens utgångspunkt att åtalsuppgörelse inte inverkar på åklagarens uppgift enligt 3 kap. 9 § i lagen om rättegång i brottmål att föra målsägandens talan beträffande dennes privaträttsliga anspråk eller på skyldigheten att meddela om han eller hon inte åtar sig att driva anspråk. I förarbetena till den gällande lagen konstateras att om åklagaren är skyldig att driva privaträttsliga anspråk, är det till fördel för ärendets behandling om också denna fråga behandlas vid åtalsförhandlingen och man når samförstånd om hur man förfar med anspråken vid erkännanderättegången. Inga särskilda bestämmelser föreslogs till den delen, och sådana bestämmelser skulle inte heller behövas nu om man skulle avstå från målsägandens samtycke som villkor. Även om tonvikten i överläggningen om ett domsförslag inte får ligga på ersättningsfrågor (utan på erkännande av den misstänkta gärningen och åklagarens förbindelse till en lindrigare påföljdsståndpunkt) skulle en samtidig överenskommelse om ersättningsanspråken främja det slutliga avgörandet. Detta är dock i första hand en fråga mellan parterna över vilken man kan avfatta en särskild handling som fogas till det material som ges in till domstolen (RP 58/2013 rd, s. 26).

Målsägandens subsidiära åtalsrätt skulle kunna tryggas om man gav denne tillfälle att närvara vid erkännanderättegången och där lägga fram sitt eget åtal. När domsförslaget lämnats till domstolen, skulle domstolen liksom enligt de gällande bestämmelserna se till att parterna kallas till erkännanderättegången. Domsförslaget skulle delges målsäganden i samband med delgivningen av kallelsen. Man skulle kunna föreskriva om att en målsägande som inte före detta skede har avstått från sin subsidiära åtalsrätt ska meddela domstolen skriftligt om utövandet av sin subsidiära åtalsrätt inom 30 dagar från delfäendet av domsförslaget och informationen om erkännanderättegången. En målsägande som inte meddelar domstolen skulle förlora sin åtalsrätt. I praktiken skulle en sådan modell innebära att erkännanderättegången inte skulle kunna ordnas inom 30 dagar i situationer där målsäganden inte har avstått från sin subsidiära åtalsrätt.

Som det konstateras ovan skulle åklagaren också före den tidpunkten kunna informera målsäganden om domsförslagets innehåll och åtalsuppgörelsens förlopp. Det skulle dock inte vara ändamålsenligt att ålägga åklagaren en skyldighet att kontakta målsäganden innan ett konkret resultat har nåtts i överläggningen. Ett resultat skulle innebära ett undertecknat domsförslag som lämnas till domstolen. För att optimera resursanvändningen skulle det vara motiverat att informera målsäganden först i detta skede, eftersom en skyldighet att informera målsägandena under överläggningens gång skulle vara tung och kunna orsaka onödigt arbete

för åklagaren om överläggningen strandar. Detta skulle vara fallet i synnerhet vid misstänkta brott med många målsägande.

Om en målsägande skulle ha meddelat att denne utövar sin subsidiära åtalsrätt skulle domstolen pröva om en erkännanderättegång kan ordnas i målet. Ringa bevisning kan tas emot i en erkännanderättegång, och målsägandens vilja att lägga fram bevis till stöd för sitt åtal skulle alltså inte i sig utgöra ett hinder för en erkännanderättegång. De yrkanden och den bevisning som målsäganden lägger fram skulle givetvis gälla den gärning som är föremål för domsförslaget, och saken skulle inte få bli en annan i erkännanderättegången. Om domstolen skulle anse att ett brottmål inte kan behandlas i en erkännanderättegång skulle en vanlig huvudförhandling ordnas i brottmålet. Målsägandens utevaro från erkännanderättegången skulle inte hindra att brottmålet behandlas, men målsäganden skulle ha rätt att söka ändring i enlighet med 1 kap. 14 § 3 mom. i lagen om rättegång i brottmål.

Utöver eller i stället för ett subsidiärt åtal kan målsäganden ha ett skadeståndsyrkande och önska att det behandlas samtidigt som brottmålet. De skadeståndsyrkanden som i nuläget behandlas i erkännanderättegångar är i praktiken ostridiga, men denna praxis kan förändras om målsägandens samtycke inte längre är ett villkor. Det skulle ändå fortfarande vara önskvärt att man når enighet i skadeståndsärendet före erkännanderättegången. Om detta inte skulle vara fallet och domstolen skulle anse att behandlingen av målsägandens skadeståndsyrkanden och relaterade bevisning är för tung för en erkännanderättegång, skulle skadeståndsärendet behandlas som tvistemål i en vanlig huvudförhandling. Också enligt de gällande bestämmelserna är det möjligt att direkt efter en erkännanderättegång övergå till huvudförhandlingen i ett tvistemål. Åklagaren behöver inte närvara vid behandlingen av tvistemålet, utan skulle kunna avlägsna sig efter erkännanderättegången. Domstolen skulle också kunna behandla tvistemålet vid en annan tidpunkt. I sådana fall skulle ingen rättegångsavgift tas ut av målsägandena.

I propositionen har man dock inte gått in för att ändra målsägandens ställning vid åtalsuppgörelse.

Samtyckesvillkor kopplat till skadeståndsyrkande

Ett alternativ skulle vara att samtyckesvillkoret endast skulle gälla de målsägande som inte har fått skadestånd av den misstänkte. Alternativet skulle motsvara Juristförbundets tidigare förslag. Då skulle samtycke inte förutsättas av en målsägande som redan har fått ersättning för skadorna. Också i Krimos utredning (2021) påpekade flera intervjuade med hänsyn till det gällande tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse att målsägandens kränkta intresse ofta är ekonomiskt, och ansåg att ett ovillkorligt samtyckeskrav var obefogat. I detta alternativ skulle alltså tyngdpunkten ligga på att trygga målsägandens ekonomiska intresse. Alternativet skulle kunna motivera den misstänkte att betala skadestånd, och en målsägande som fått ersättning skulle inte kunna förhindra en åtalsuppgörelse eller utöva sin åtalsrätt. En förutsättning för att skadestånd ska kunna betalas skulle dock vara att målsäganden och den misstänkte nått ett visst mått av samförstånd om det som inträffat. Målsäganden skulle fortfarande få uttala sig om domsförslaget vid erkännanderättegången och ge information för straffmätningen (RP 58/2013 rd, s. 30).

Med hänsyn till målsättningen att åtalsuppgörelse ska inledas så tidigt som möjligt är detta alternativ förknippat med osäkerhet, eftersom det innan skadeståndet har betalats är osäkert om målsäganden kommer att ge sitt samtycke eller inte. Samtidigt skulle den misstänkte själv kunna påverka saken genom att betala skadestånd till målsäganden så snabbt som möjligt om parterna

har nått samförstånd om ersättningen. Om den misstänkte inte betalar skadestånd skulle problemen i samband med samtyckesvillkoret fortfarande vara aktuella.

Hörande av målsäganden

Ett alternativ skulle vara en skyldighet för åklagaren att höra målsäganden trots att samtycke inte förutsätts. Utifrån promemorian från arbetsgruppen för smidigare straffprocesser föreslog försvarsministeriet i sitt yttrande att åklagaren bör åläggas att höra målsäganden om tillämpningen av åtalsuppgörelse i målet i det fall att man avstår från målsägandens samtycke som villkor för en åtalsuppgörelse. Då skulle målsäganden åtminstone ha en möjlighet att föra fram omständigheter som denne anser vara relevanta i ärendet innan beslut fattas om tillämpning av åtalsuppgörelse. En ovillkorlig skyldighet för åklagaren att höra målsägandena skulle dock stå i strid särskilt med det processekonomiska målet.

Åklagarens prövning i det enskilda fallet

Ett tänkbart alternativ är också åklagarens prövning från fall till fall. Samtycke skulle fortfarande vara ett villkor för förfarandet, om inte åklagaren skulle anse att samtycke är uppenbart onödigt. Alternativet skulle grunda sig på den modell med en säkerhetsventil som föreslås i Krimos utredning (2021). Åklagaren skulle alltså i regel behöva inhämta målsägandens samtycke, men av grundad anledning skulle förfarandet kunna fortsätta också utan samtycke. Åtalsuppgörelse skulle kunna genomföras trots att målsäganden är passiv eller aktivt förbjuder det, om något annat skulle vara oskäligt eller oändamålsenligt med hänsyn till sakens natur. Detta skulle t.ex. vara fallet om åklagaren misstänker att samtycket förvägras av osakliga skäl såsom illvilja. Dessutom skulle man kunna bedöma behovet av samtycke utifrån antalet målsägande. Om största delen av målsägandena skulle samtycka till åtalsuppgörelse skulle förfarandet kunna inledas trots att enskilda målsägande inte samtycker.

Det finns dock vissa problem med detta alternativ. Som det framgår av Krimos utredning skulle ett system med en säkerhetsventil kunna göra förfarandet med åtalsuppgörelse mer komplicerat och öka myndigheternas arbetsbörda. Dessutom skulle målsägandena eventuellt behöva beredas möjlighet att överklaga beslutet. Ett annat problem är hur man definierar osakliga skäl och konstaterar att sådana föreligger. Det kan vara arbetskrävande och ibland också omöjligt att utreda varför målsäganden inte samtycker. Det skulle vara svårt att kontrollera att såväl svarandena som målsägandena bemöts jämlikt, och det finns en risk för att tillämpningspraxis skulle variera avsevärt.

5.2 Lagstiftning och andra handlingsmodeller i utlandet

5.2.1 Norge

I Norge tillämpas ett erkännandebaserat förfarande (tilståelsesdom) som är enklare än den vanliga straffprocessen och presenteras i stora drag i justitieministeriets publikation JM 26/2012. I förfarandet kan domstolen avgöra ett ärende på åklagarmyndighetens begäran utan åtalsprocess och huvudförhandling. Huvudregeln är att förfarandet kan tillämpas på brott som inte kan medföra fängelse i mer än 10 år, om den åtalade i domstolen har gett ett förbehållslöst erkännande som styrks av övriga upplysningar (Lov om rettergangsmåten i straffesaker 248 §). Det ”förbehållslösa erkännande” som nämns i lagstiftningen innebär att erkännandet fullt ut ska täcka de subjektiva och objektiva villkoren för straff i den aktuella straffbestämmelsen. Dessutom ska de sakförhållanden som tingsrätten kan basera domen på anges bestämt och uttömmande i erkännandet (Prop. 146 L (2020–2021)).

Dessutom kan förfarandet också tillämpas på brott som gäller rattfylleri eller körning utan körkort. För dessa brott räcker det med ett mindre omfattande erkännande där den åtalade erkänner sin skuld i domstolen och de övriga upplysningarna styrker erkännandet. Den enda förutsättningen är alltså att den åtalade erkänner sig skyldig till åtalet, och det krävs inget ovannämnt förbehållslöst erkännande för de brotten. Förfarandet förutsätter alltid att den åtalade samtycker och att domstolen inte finner det betänkligt att tillämpa förfarandet. Offrets samtycke förutsätts däremot inte. Offrets biträde ska dock underrättas om att erkännandeförfarandet används och om rättegången. Såväl den åtalades som offrets biträde ska ges tillfälle att uttala sig innan målet behandlas (Lov om rettergangsmåten i straffesaker 248 §). Åklagaren föreslår ett lämpligt straff för domstolen. Detta utgör ramen för domen, men domstolen är inte bunden till åklagarens straffyrkande (Prop. 146 L (2020–2021)).

En kommitté för att bedöma behovet av att revidera straffprocesslagen inrättades i Norge 2014 på justitiedepartementets initiativ. I kommitténs rapport som blev klar 2016 övervägs bl.a. metoder för att öka användningen av erkännandeförfarandet i syfte att effektivisera straffprocessen. Kommittén fick uppdraget att utreda om åklagarmyndigheterna i utbyte mot erkännande kan ge straffnedsättningar som är bindande för domstolen, och om det i Norge är möjligt att föreskriva om en förenklad process som baseras på något annat än erkännande. I sin rapport konstaterade kommittén att särskilt effektivitetsaspekterna talar för en utvidgning av förfarandet, men att effektivitet inte kan berättiga arrangemang som äventyrar den misstänktes rättsskydd och det allmänna förtroendet för straffprocessen. Kommittén tog upp att förhandlingarna kan leda till orimligt utnyttjande av misstänkta och press på dem. Kritik har också framförts på den grunden att ett omfattande förfarande med åtalsuppgörelse minskar domstolarnas behörighet som utövare av domsrätt. En annan aspekt som väckt farhågor är att det blir svårare att trygga straffprocessens offentlighet, vilket i sin tur kan skada förtroendet för rättssystemet. Enligt kommittén finns det skäl att tvivla på möjligheterna att tillräckligt skydda de ovannämnda aspekterna om förfarandet utvidgas (NOU 2016:24, s. 378, 423).

I rapporten övervägs också möjligheten att föreskriva om ett system som liknar det svenska förfarandet, där straffet kan lindras på grund av medverkan till utredningen av ett annat brott än det egna. I det avseendet konstateras att ett sådant förfarande trots att det är problematiskt kan ha en viktig samhällelig brottsförebyggande effekt. De positiva konsekvenserna av ett sådant system är dock osäkra. Enligt kommittén bör straffnedsättningar inte heller ges endast på grund av att den åtalade ger information om brott som begåtts av andra. Kommittén bedömde dessutom huruvida domstolen bör vara bunden av det maximistraff som åklagaren angett. I det avseendet konstaterade kommittén att domstolarna har en viktig roll i att bestämma vilken betydelse den åtalades erkännande eller medverkan tillmäts. Enligt kommittén ska domstolen behålla makten att bestämma straffet, men endast avvika från åklagarens linje om det framstår som klart att påföljden annars kommer att bestämmas felaktigt. I rapporten föreslår kommittén att domstolen inte ska vara bunden till åklagarens straffyrkande i fråga om andra påföljder än egendom som döms förverkad. Det norska erkännandeförfarandet förefaller därmed också vara tillämpligt på konfiskation. Kommitténs överväganden utmynnar i att Norge även i framtiden bör fortsätta med ett erkännandebaserat förfarande, men med några ändringar (NOU 2016:24, s. 379–380, 424).

Det norska justitiedepartementet föreslog 2021 utifrån rapporten att det kunde vara befogat att överväga att införa ett enklare erkännandeförfarande också för brott som isolerat sett bara kan medföra böter, om det föreskrivna straffet för brottet är högst två års fängelse. Ändringen motiverades bl.a. med att förbehållslöst erkännande är opraktiskt t.ex. när den åtalade inte har skäl att tvivla på bevisen eller åklagarens framställning men inte minns en viss händelse, t.ex. på grund av berusning eller för att en lång tid har förflutit sedan gärningen. Det är också möjligt att den åtalade har gjort sig skyldig till många motsvarande brott och därför har svårt att hålla

händelserna i sär. I sådana fall är det svårt att uppfylla de strikta kraven på förbehållslöst erkännande. Denna ändring gjordes i den norska straffprocesslagen år 2022. För både förbehållslöst erkännande och det enklare erkännandeförfarandet förutsätts dock alltid att de övriga upplysningarna styrker erkännandet (Prop. 146 L (2020–2021)).

Ändring i en erkännandedom kan sökas på samma villkor som i en vanlig dom, men om en person som i tingsrätten dömts till ett nedsatt straff på grund av erkännande överklagar till hovrätten måste åklagaren bedöma frågan om nedsättning på nytt. De processekonomiska aspekterna eller de omständigheter som minskar offrets lidande mister ofta sin betydelse till följd av ett överklagande, och därmed kommer det inte i fråga att hålla fast vid straffnedsättningen (Riksadvokaten, Rundskriv 37/2007, s. 7). Sammanlagt 288 660 brottspåföljder dömdes ut 2022 i alla domstolar, varav 8 371 var domar i tingsrättens huvudförhandling och 6 203 erkännandedomar i tingsrätten (Statistisk sentralbyrå, Straffreaksjoner 2022).

I Norges straffprocessuella lagstiftning anges inte vilka som är parter i ett brottmål eller vilken roll offret har i straffprocessen. I Norge har offret dock inte fulla partsrättigheter (Jane Dullum, En ny offerposisjon? Om styrkede rettigheter for fornærmede i straffesaker. Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab, 103(3), 2016, s. 219–244), och i jämförelse med Finland ligger offrets ställning närmare vittnets (Johanna Niemi-Kiesiläinen, Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta, 2004 s. 283, med hänvisning till Anne Robberstad, 2002). Offret har t.ex. inte rätt att överklaga domstolens beslut (<https://www.domstol.no/no/vitne/fornarmede-og-etterlatte/>).

Lagstiftningen tar inte ställning till återtagande av ett erkännande. När det gäller att återta ett erkännande är det dock relevant att den åtalade erkänner förbehållslöst först i en muntlig erkännanderättegång, dvs. i ett relativt sent skede av straffprocessen. I avgörandet Rt. 1929 s. 367 fastställde Norges högsta domstol att ett samtycke (och därmed också ett erkännande) kan återtas fritt innan domen förkunnats, även om domslutet redan skrivits (Masteroppgave (uio.no), s. 12).

5.2.2 Danmark

I Danmark tillämpas ett erkännandeförfarande (tilståelsessag) som liknar den norska modellen och där ett brottmål kan avgöras utan dröjsmål utan åtalsberedning och huvudförhandling, om den misstänkte erkänner förbehållslöst. För att förfarandet ska kunna tillämpas måste erkännandets riktighet bestyrkas med de i övrigt föreliggande upplysningarna, och domstolen får inte finna det betänkligt att avgöra saken utan huvudförhandling. Svaranden och åklagaren ska alltid ge sitt samtycke till förfarandet, men offrets samtycke krävs inte. I Danmarks straffprocessuella lagstiftning anges inte vilka som är parter i ett brottmål eller vilken roll offret har i straffprocessen. I jämförelse med Finland ligger offrets ställning närmare vittnets (Niemi-Kiesiläinen 2004 s. 283, med hänvisning till Robberstad 2002), och offret har t.ex. inte rätt att överklaga domstolens beslut (Judgment | Drupal (anklagemyndigheden.dk)).

Erkännandeförfarandet kan inte tillämpas på ärenden som gäller tagande i förvar, men i övrigt har tillämpningen inte begränsats (Retsplejeloven (831 §)). Erkännandet kan gälla den åtalades eget brott, men också brott som begåtts av en tredje part, inklusive eventuella medbrottslingar och brottslingar som saknar koppling till den åtalades eget brott (Justitsministeriet, 2023, s. 48).

Innan domstolen meddelar en dom i målet ska svaranden underrättas om de omständigheter som åtalet gäller och ges möjlighet att uttala sig om dem. Dessutom ska försvararen närvara i domstolen när svaranden ger sitt samtycke. En svarande som inte har någon försvarare ska erbjudas att få en försvarare utnämnd innan denne ger sitt samtycke. Om en åtalad är anhållen

eller om det är fråga om brottsförebyggande åtgärder på grund av bristfällig utveckling, nedsättning eller störningar i de psykiska funktionerna ska försvararen ges möjlighet att bekanta sig med ärendet, diskutera det med den åtalade och uttala sig i domstolen innan svaranden samtycker till förfarandet (Retsplejeloven (831 §)).

I Danmark inrättade justitieministeriet 2023 en kommitté för en flerårig översyn av domstolarna. Kommittén hade till uppgift att specificera och ange realistiska åtgärder som svar på domstolarnas aktuella utmaningar, och i det sammanhanget behandlade kommittén också nuläget i fråga om erkännanderättegångar. Enligt kommitténs rapport minskade antalet erkännanderättegångar väsentligt mellan 2012 och 2021. År 2012 behandlade de danska domstolarna 10 345 erkännandeärenden, men år 2021 hade antalet sådana fall minskat till 5 218. En bedömning är att minskningen beror på straffskärpningsgrunderna (Justitsministeriet, 2023, s. 3).

Erkännandeförfarandet har bedömts medföra betydande processekonomiska fördelar, och därför har kommittén föreslagit olika slags incitament som skulle kunna införas för att öka antalet erkännanden. Ett alternativ som föreslagits är att erkännande ska vara en strafflindrande omständighet också när svaranden inte angett sig själv eller när erkännandet inte är helt förbehållslöst. Kommittén konstaterar att också nuvarande rättspraxis lägger vikt vid att svaranden överhuvudtaget har erkänt, särskilt om det sker i början av processen. Dessutom föreslogs möjligheten att avstå från rättegångskostnaderna på grund av ett erkännande och att bevilja den som erkänt ett rent straffregister efter hälften av den normala tiden. Kommittén föreslog också att ett erkännande tillmäts betydelse när man bestämmer om en dömd kan avtjäna straffet med hjälp av övervakning genom fotboja. Enligt kommittén skulle dessa förslag vara tekniskt möjliga att genomföra, men det kan behövas politiska överväganden för att sätta dem i kraft (Justitsministeriet, 2023, s. 49–53).

Danmarks justitieministerium lämnade utifrån rapporten ett lagförslag som godkändes i juni 2024. I och med lagändringarna verkställdes kommitténs förslag att ett erkännande ska tas i beaktande som en strafflindrande omständighet även om det inte är helt förbehållslöst, och även om den åtalade inte har angett sig själv. Enligt lagförslaget ska ett erkännande tillmätas större värde ju tidigare det ges. Rättegångsparagrafen om erkännandeförfarandet ändrades inte, utan erkännande infördes i den danska strafflagen som en förmildrande omständighet (Straffeloven 82 §; Folketinget, 2023–2024, s. 107). År 2023 avslutades sammanlagt 151 845 brottmål i Danmarks domstolar, varav sammanlagt 6 306 mål behandlades i ett erkännandeförfarande (Danmarks Domstole. Årsstatistik: Januar–December 2023).

5.2.3 Sverige

I Sverige infördes 2015 en lindringsgrund som gäller medverkan till utredning av det egna brottet, där det väsentliga är att de uppgifter som ges kommer till nytta i utredningen. Erkännande förutsätts inte i förfarandet, och erkännande anses i princip inte vara en tillräcklig grund för att lindra straffet. År 2019 publicerades i Sverige en rapport om nya processrättsliga verktyg i stora brottmål (SOU 2019:38), där man bl.a. tog upp möjligheten att införa ett nytt förfarande som motsvarar åtalsuppgörelse. I rapporten föreslogs ett system där åklagaren i utbyte mot information om det egna brottet som är av betydelse för utredningen kan begränsa förundersökningen av den gärningen eller besluta att ingen förundersökning ska genomföras om ett annat brott som samma person misstänks ha begått. Dessutom föreslogs det att åklagaren ska kunna ge ett bindande löfte om det högsta straff som gärningsmannen bör dömas till för de gärningar som åtalet gäller. Förfarandet skulle i regel dock inte kunna tillämpas på allvarliga brott, t.ex. allvarliga våldsbrott, sexualbrott och vissa brott mot frihet och frid (Krimo 2024, s. 43).

Erkännande förutsattes inte heller i det nya förfarandet, eftersom man i rapporten ansåg att rättssäkerhetsriskerna och risken för falska erkännanden då skulle bli för stor. Enligt förslaget skulle domstolen ha varit bunden vid det högsta straff som åklagaren yrkar på, men i övrigt skulle domstolen fritt ha prövat påföljden. Domstolen skulle dock inte ha haft skyldighet eller rätt att kontrollera godtagbarheten eller innehållet i de förbindelser som åklagaren ingått under förfarandet. Förslaget trädde dock inte i kraft i den formen, och särskilt åklagarens för domstolen bindande högsta straffyrkande kritiserades hårt (Krimo 2024, s. 44). I Sverige infördes dock 2022 en lindringsgrund som gäller brott som begåtts av en annan person utöver lindringsgrunden som gäller medverkan till utredningen av det egna brottet. I det förfarandet lindras personens eget straff om denne ger uppgifter som är av betydelse för utredningen av ett brott som någon annan har begått (Krimo 2024, s. 46).

I Sverige har ett eventuellt system med åtalsuppgörelse kritiserats särskilt på grund av rättssäkerhetsriskerna i samband med ett erkännande och åklagarens påföljdsståndpunkt som är bindande för domstolen, och det har funnits ett motstånd mot att ta in dessa element i förfarandet. Frågan har bedömts i rapporten SOU 2021:35, där man bl.a. ifrågasätter den effektivitetsvinst som en för domstolen bindande strafflindring kan innebära. När det gäller lindring på grund av uppgifter som ges om någon annans brott diskuterades i rapporten strafflindringens effekt som incitament i förhållande till de skyddsåtgärder som erbjuds. I rapporten konstateras det också att man i bedömningen bör ställa effektivitetsvinsten av den för domstolen bindande strafflindringens i relation till dess negativa konsekvenser, och beakta fördelarna med andra mindre långtgående förfaranden. Ett straffförfarande som är bindande för domstolen har bedömts vara problematiskt också med hänsyn till offentlighetsprinciperna, eftersom det inte finns något motsvarande offentlighetskrav i förundersökningsskedet som i domstolsskedet. Domstolens möjligheter att övervaka enhetligheten i rättspraxis kan också försämrats om åklagaren åläggs en uppgift som normalt hör till domstolen (Krimo 2024, s. 47).

Det gällande svenska systemet fastställs i den svenska brottsbalken. Enligt brottsbalken ska rätten vid straffmätningen utöver brottets straffvärde i skälig omfattning beakta om den tilltalade lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av brottet. Detsamma gäller om den tilltalade lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av någon annans brott för vilket det inte är föreskrivet ett lindrigare straff än fängelse i sex månader eller av någon annans försök, förberedelse eller stämpling till ett sådant brott om gärningen är belagd med straff. Finns det någon sådan omständighet som avses i första eller andra stycket, får rätten döma till ett lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet, om det finns särskilda skäl för det (29 kap. 5a § i brottsbalken).

I det svenska rättssystemet finns inget egentligt straffansvar för juridiska personer och inget straff som riktas mot samfund, men företagsboten enligt 36 kap. 7 § i brottsbalken motsvarar i stor utsträckning samfundsboten (Straffansvar för juridiska personer – nuläge och utvecklingsbehov, Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2020:22, s. 32). Brottsbalkens 29 kap. är inte tillämpligt på juridiska personer, och den lindringsgrund enligt 29 kap. 5 a § som gäller utredning av brottet kommer därför inte i fråga för juridiska personer. Företagsbotens belopp kan dock jämkas i enlighet med 36 kap. 26 §, som till innehållet delvis motsvarar de lindringsgrunder som det föreskrivs om i 29 kap. 5 §. Jämkning av en företagsbot kan komma i fråga bl.a. om företaget efter förmåga har försökt förebygga, avhjälpa eller begränsa de skadliga verkningarna av brottet (1 mom. 3 punkten), om företaget frivilligt har angett brottet (1 mom. 4 punkten) eller om det annars finns särskilda skäl för jämkning (1 mom. 5 punkten). Ett erkännande av en juridisk person kan alltså tas i beaktande vid bestämningen av en företagsbot, trots att det inte finns någon bestämmelse om detta som skulle motsvara 29 kap. 5 a § och trots att man har ansett att det saknas skäl att ändra grunderna för jämkning av företagsbot (Prop. 2018/19:164 s. 42).

5.2.4 Tyskland

I Tyskland tillämpas ett system som motsvarar åtalsuppgörelse och baserar sig på överenskommelse. Systemet har haft samma struktur sedan det inrättades 2009. Förfarandet behandlas i justitieministeriets publikation 26/2012. I förfarandet kan domstolarna i lämpliga fall komma överens med parterna om behandlingens förlopp och utgången av ärendet. Lagstiftningen definierar inte vilka fall som är lämpliga, men i praktiken innebär denna förutsättning inte någon särskilt omfattande begränsning av tillämpningen av förfarandet, om alla parter vill nå en överenskommelse. I praktiken kan förfarandet inte användas om iakttagandet av lagstadgade krav hindrar att förfarandet tillämpas enligt förfarandereglererna eller om det är förbjudet att avtala om vissa aspekter av överenskommelsens innehåll (Portal Strafprozessrecht, Praxisleitfaden, Gegenstand einer Verständigung, § 257c StPO). Domstolen meddelar överenskommelsens möjliga innehåll, och överenskommelsen kommer till stånd om åklagaren och den åtalade samtycker till domstolens förslag. Enligt den tyska lagstiftningen kan offret formellt om vissa förutsättningar är uppfyllda vara en självständig part i processen, och då biträda åklagarens åtal (kommissionens konsekvensbedömning av direktivet om ändring av brottsofferdirektivet SWD(2023) 246 final, s. 158). Offrets samtycke är inte en förutsättning för att förfarandet ska kunna tillämpas eller en överenskommelse komma till stånd (Strafprozeßordnung 257c §).

I den tyska modellen kan en överenskommelse endast gälla rättsliga påföljder, dvs. domens innehåll, och omständigheter som anknyter till förfarandet. I förarbetena till lagen preciseras det att överenskommelsens innehåll i praktiken kan gälla alla de åtgärder som domstolen kan förordna om i första instans (Deutscher Bundestag 16/12310, s. 13). I den tyska straffprocesslagen föreskrivs det bl.a. om domstolens rätt att förordna om beslag och förverkandepåföljder (Strafprozeßordnung 6 kap. avsnitt 3). Med stöd av det som beskrivs ovan förefaller säkringsåtgärder och konfiskation kunna vara föremål för överläggning i Tyskland. Detta anges dock inte uttryckligen i bestämmelserna om överenskommelseförfarandet.

Förfarandet har kritiserats hårt i Tyskland särskilt ur ett konstitutionellt perspektiv och i förhållande till de centrala principerna i straffprocessen. År 2013 meddelade den tyska federala författningsdomstolen ett beslut där den ansåg att lagstiftningen om överenskommelseförfarandet är grundlagsenlig. Domstolen konstaterade dock att lagstiftaren måste säkerställa att de konstitutionella kraven tryggas med tillräckliga försiktighetsåtgärder. Skyddsmekanismernas effektivitet måste kontinuerligt utvärderas, och om de konstateras vara bristfälliga eller otillräckliga ska lagstiftaren göra behövliga förbättringar och vid behov omvärdera överenskommelsernas godtagbarhet. Domstolen påpekade dessutom att det i praktiken förekommer betydande brister i verkställigheten av de lagstadgade kraven även om lagstiftningen i sig är grundlagsenlig (Bundesverfassungsgericht, 2013). Med anledning av beslutet genomfördes 2020 under justitieministeriets ledning en omfattande undersökning av hur överenskommelseförfarandet tillämpas i praktiken. Det huvudsakliga syftet var att utreda om det efter författningsdomstolens beslut i rättspraxis fortfarande förekommer inofficiella överenskommelser som inte uppfyller alla lagens krav. Undersökningen visade att sådana överenskommelser fortfarande förekommer. En orsak till att lagstadgade skyldigheter inte iakttas bedöms vara de komplicerade bestämmelserna och förfarandena, som leder till att domare, åklagare och biträden inte vet när en överenskommelse är lagenlig (Altenhain, Jahn, Kinzig, 2020, s. 15, 530, 532).

I det tyska systemet har man inte velat begränsa parternas rätt att söka ändring, och de allmänna bestämmelserna om ändringssökande gäller för beslut som meddelats genom överenskommelseförfarandet. När det gäller ändringssökande gäller det att beakta att en överenskommelse som nåtts i förfarandet är bindande endast för den domstol där

överenskommelsen kommit till stånd. Den är alltså inte bindande för fullföljdsdomstolen (Deutscher Bundestag 16/12310, s. 8, 15). Enligt den tyska federala statistikmyndighetens statistik över brottmålsdomstolarna var antalet avslutade brottmål 2021 sammanlagt 582 112. I sammanlagt 3 581 av dessa fall föregicks domen av ett överenskommelseförfarande i enlighet med straffprocesslagen (Destatis, Statistisches Bundesamt 2022).

Tysklands straffrätt innehåller inga bestämmelser om straffansvar för juridiska personer, och därmed kan överenskommelseförfarandet enligt straffprocesslagens 257c § endast tillämpas på fysiska personer. Juridiska personer kan dock påföras ekonomiska påföljder t.ex. för en gärning som är straffbar enligt strafflagen. Bestämmelser om påförande av påföljder finns i lagen om förseelser (Gesetz über Ordnungswidrigkeiten, OWiG) (Straffansvar för juridiska personer – nuläge och utvecklingsbehov, Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2020:22, s. 38).

5.2.5 Estland

I Estland används ett överenskommelseförfarande som motsvarar åtalsuppgörelse (kokkuleppementelus), där man strävar efter att utifrån förundersökningsmaterialet nå en överenskommelse om gärningens rättsliga natur, skadans omfattning och straffet. Inget egentligt erkännande förutsätts av svaranden, utan erkännandet förblir ett uttalat bakgrundsantagande. Domaren undersöker förundersökningsprotokollet och överenskommelsen mellan åklagaren och svaranden, och bestämmer utifrån dessa om ärendet kan avgöras i ett överenskommelseförfarande. Förfarandet beskrivs mer ingående i justitieministeriets publikation om åtalsuppgörelse (26/2012).

Förfarandets struktur har i huvudsak förblivit oförändrad sedan justitieministeriets granskning, men några ändringar har gjorts i lagstiftningen om det. Tillämpningen av överenskommelseförfarandet har också tidigare förutsatt att alla svarande och offret samtycker, men i nuläget ska dessutom eventuella tredje parter samtycka för att förfarandet ska kunna tillämpas (Justiitsministeerium, 2014, s. 27; Kriminaalmenetluse seadustik). Offret är i allmänhet inte part i straffprocessen (SWD(2023) 246 final, s. 159). I fråga om offret har man dessutom preciserat att samtycke inte förutsätts om offret är staten, en kommunenhet eller under vissa förutsättningar någon annan myndighet (Kriminaalmenetluse seadustik). Kraven på överenskommelsens innehåll har också preciserats. Också enligt den tidigare lagstiftningen skulle överenskommelsen innehålla tid och plats för gärningen, uppgifter om åklagaren, den åtalade och försvararen, den åtalades tidigare domar och förordnade verkställighetsåtgärder, en redogörelse för den åtalades rättigheter i överenskommelseförfarandet samt förfarandets konsekvenser, fakta om brottet, den rättsliga benämningen samt naturen och omfattningen av den skada som den orsakar, straffarten och straffets längd eller storlek och egendom som dömts förverkad. År 2017 fogades till innehållskraven grunden för den civilrättsliga eller offentlighetsrättsliga talan som väckts mot den åtalade samt ersättningar som söks, och om möjligt det absoluta beloppet av den åtalades rättegångskostnader som ska ersättas (Justiitsministeerium, 2014, s. 28; Kriminaalmenetluse seadustik).

Dessutom har lagstiftningen om överenskommelseförfarandet ändrats med anledning av EU:s brottsofferdirektiv (2012/29/EU). Även om offrets samtycke redan tidigare varit en förutsättning för tillämpningen av förfarandet har man strävat efter att stärka offrets ställning genom bestämmelser om åklagarens skyldighet att fråga om offret samtycker till förfarandet, om inte offret själv har uttalat sig om det. I det sammanhanget ska åklagaren fråga om offret vill underrättas om tidpunkten för behandlingen. Om offret vill få den informationen ska domstolen meddelas om det och underrätta offret om tidpunkten när det blir aktuellt. Dessutom ska offret informeras om att denne inte har rätt att återta sitt samtycke till förfarandet. Offret har

också rätt att säga sin åsikt om åtalet och domen, och åklagaren är skyldig att ta reda på denna åsikt om offret inte tidigare har uttryckt den. Offrets åsikt är dock inte bindande för åklagarens bedömning (Justiitsministeerium, 2015; Kriminaalmenetluse seadustik).

Till lagen om överenskommelseförfarandet fogades också en paragraf om utländska gärningsmän. Åklagarmyndigheten kan i nuläget komma överens med en utländsk misstänkt eller åtalad om att denne lämnar Estland, återvänder till värdlandet, och förbjuds att återvända under fem eller tio år, under förutsättning att polisen och gränsbevakningsväsendet bedömer att personen kan återvända till värdlandet. Åklagarmyndigheten ber polis- och gränsbevakningsväsendet att utreda utlänningens möjligheter att återvända till värdlandet, och bedömningen ska lämnas till åklagaren inom 30 dagar från det att begäran mottagits (Justiitsministeerium, 2015; Kriminaalmenetluse seadustik).

I det estniska förfarandet är det möjligt att komma överens inte bara om detaljerna kring brottet och straffet, utan också om konfiskation. Om egendom som döms förverkad inte är en del av överenskommelsen kan domstolen inte ingripa i överenskommelsens innehåll och bestämma en förverkandepåföljd (Riigikohus, 2019, s. 5). En dom i ett överenskommelseförfarande kan inte heller överklagas på andra grunder än processuella grunder eller grunder som anknyter till att fel lag tillämpats. Begränsningen av besvärsrätten har motiverats bl.a. med att de grundläggande förutsättningarna för ändringssökande inte är uppfyllda, eftersom beredningen av ärendet i ett medlingsförfarande avviker från det normala, och fullföljdsdomstolens möjlighet att granska den dom som överklagas därmed är inskränkt. Begränsningen har också motiverats med att möjligheten att återta samtycket till tillämpningen av överenskommelseförfarandet i ett besvär förfarande skulle minska och förvanska samtyckets betydelse (Kohtute aastaraamat, 2015, s.155). År 2023 avgjordes cirka 30 procent av brottmålen i estniska domstolar i ett överenskommelseförfarande (Prokuratuuri aastaraamatud, Kriminaalmenetluse statistika 2023).

5.3 Andra åtgärder som inte är lagstiftningsåtgärder

5.3.1 Utarbetande och uppdatering av myndighetsanvisningar

Arbetsgruppen för smidigare straffprocesser framförde att inledandet av åtalsuppgörelse sannolikt inte förutsätter lagändringar, utan att frågan kan påverkas genom utbildning, myndighetsanvisningar och åtgärder som ökar medvetenheten. Arbetsgruppen föreslog att man utvärderar myndigheternas anvisningar och en eventuell precisering av dem (OM 2023:16, s. 75).

En ökad användning av åtalsuppgörelse i ett tidigare skede av förundersökningen bör främjas med anvisningar av Polisstyrelsen om åtalsuppgörelse. För närvarande förpliktas inte förundersökningsmyndigheterna direkt av någon anvisning om detta, utan tillämpar riksåklagarens anvisning om tillämpning av lagstiftning som gäller åtalsuppgörelse. En anvisning skulle göra tillämpningen av åtalsuppgörelse och målen med förfarandet tydligare för förundersökningsmyndigheterna. Dessutom bör riksåklagarens anvisning förtydligas. I Krimos intervjuer framkom det att anvisningen upplevdes komplicera förfarandet ytterligare (Krimo 2021 s. 73). Uppmärksamhet bör också ägnas åt samarbetet mellan åklagaren och biträdet.

5.3.2 Utbildning och ökad medvetenhet om åtalsuppgörelse

Utöver uppdaterade myndighetsanvisningar bör myndigheterna och biträdena i straffprocessen erbjudas utbildning om åtalsuppgörelse. Utbildningen bör i den mån det är möjligt genomföras i samarbete mellan olika aktörer och distrikt för att synergieffekterna ska bli så stora som möjligt. Som förebild kan man använda projektet Ponnistus 2014, där målet var att optimera

förberedelserna inför ikraftträdandet av förundersökningslagen, tvångsmedelslagen och polislagen den 1 januari 2014. Myndighetssamarbetet inom ramen för projektet utmynnade t.ex. i en anvisning om förundersöknings-samarbete. I projektet ingick också ett omfattande nationellt utbildningspaket för förundersökningsmyndigheterna och åklagarna samt vissa företrädare för intressentgrupper. Projektet tillsattes den 9 november 2011 av den dåvarande polisöverdirektören och riksåklagaren.

Under den innevarande regeringsperioden pågår också andra projekt för en smidigare straffprocess. Utbildning om åtalsuppgörelse kan också inkluderas i ett mer omfattande utbildningspaket om smidigare straffprocesser. Utöver utbildning bör medvetenheten bland såväl myndigheter som allmänheten höjas med hjälp av information om åtalsuppgörelse på olika myndigheters webbplatser.

6 Remissvar

6.1 Begäran om yttrande och inkomna yttranden

6.1.1 Utgångspunkter

Justitieministeriet begärde yttranden av 68 instanser. Remisstiden var mellan den 28 maj och den 9 juli 2025. Även andra än de som nämndes i sändlistan gavs möjlighet att lämna yttranden på webbplatsen Utlåtande.fi. Sammanlagt inkom 33 yttranden. Dessutom uppgav högsta domstolen, kommunikationsministeriet, dataombudsmannens byrå och finansministeriet att de inte har något att kommentera i ärendet. Alla remissinstanser yttrade sig inte om alla punkter och alla uttryckte inte heller någon klar ståndpunkt för eller emot ett visst förslag. Yttrandena finns på projektsidan ([OM064:00/2023](#)).

Yttrandena lämnades av följande instanser: Brottspåföljdsmyndigheten, Centralkriminalpolisen, Egentliga Tavastlands tingsrätt, Finlands Advokater, Finlands Polisorganisationers Förbund SPJL rf, försvarsministeriet, Gränsbevakningsväsendet, Helsingfors hovrätt, Helsingfors tingsrätt, Juristiliitto – Juristförbundet ry, Mellersta Finlands tingsrätt, Människorättscentret, Nordström Vilhelm (som privatperson tillsammans med Maarit Poikela-Honkahuhta, ”distriktsåklagarnas yttrande”), Norra Karelens tingsrätt, polisavdelningen vid inrikesministeriet, polisinrättningen i Helsingfors, polisinrättningen i Inre Finland, Polisstyrelsen, Polisyrkeshögskolan, Päijänne-Tavastlands tingsrätt, Riksdagens justitieombudsmans kansli, Rovaniemi hovrätt, Rättsregistercentralen, Suomen Syyttäjähdistys ry, Suomen tuomariliitto – Finlands domareförbund ry, Södra Karelens tingsrätt, Uleåborgs tingsrätt, Vasa hovrätt, Vilkas Annina (som privatperson, legitimerad socionom), Västra Nylands tingsrätt, Åbo hovrätt, Åklagarmyndigheten, Östra Finlands universitet (prof. Matti Tolvanen).

6.1.2 Beskrivning av nuläget

En utvidgning av tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse fick i sin helhet ett brett understöd. Många remissinstanser ställde sig positivt till en revidering av lagstiftningen och ansåg att den var befogad och behövs. Nuläget betraktades som problematiskt bl.a. på grund av det arbetskrävande förfarandet, den låga användningsgraden och jämlikhets- och rättsskyddsproblemen.

Riksdagens justitieombudsman konstaterade att inga ärenden som gäller åtalsuppgörelse behandlats inom ramen för justitieombudsmannens laglighetsövervakning. Justitieombudsmannen nämnde dock sina tidigare yttranden (t.ex. 1791/5/12 och 3750/5/13) där

han konsekvent tagit upp farhågan att systemet med åtalsuppgörelse kränker jämlikheten och rättvisan så att det allmänna förtroendet för det straffrättsliga systemet kan äventyras. I sitt yttrande hänvisade justitieombudsmannen till att straffets stränghet inte uppfyller kravet på jämlikhet och förutsägbarhet i systemet med åtalsuppgörelse, utan att grunderna delvis är slumpmässiga när straffet bestäms utifrån en åtalsuppgörelse. Dessutom påverkar många olika faktorer om åtalsuppgörelse över huvud taget inleds i ett ärende och vilken typ av uppgörelse åklagaren är beredd att ingå.

Riksdagens justitieombudsman ansåg också att systemet med åtalsuppgörelse försvagar kontrollen av offentligheten och tillgodoseendet av offentlighetsprincipen, som hör till en rättvis rättegång, vilket kan undergräva det straffrättsliga systemets legitimitet. En dom som baseras på en överenskommelse som nåtts i en överläggning mellan åklagaren och den åtalade ingjuter inte förtroende på samma sätt som en dom som meddelas efter ett normalt offentligt rättegångsförfarande. Eftersom bevisvärderingens säkerhet enligt justitieombudsmannens uppfattning har en direkt koppling till den tillgängliga utredningens omfattning ansåg han att det står klart att risken för en felaktig fällande dom åtminstone i vissa fall är större i en erkännanderättegång än i en normal rättegång. Justitieombudsmannen tog också upp risken för att systemet med åtalsuppgörelse leder till att förundersökningen inriktas på att få ett erkännande. Detta är förenat med rättsskyddsrisiker eftersom falska erkännanden faktiskt är möjliga. De aspekter som nämns i justitieombudsmannens yttrande behandlas i motiveringen till lagstiftningsordningen och i specialmotiveringen.

Med hänvisning till hur sällan åtalsuppgörelse används ifrågasatte justitieombudsmannen behovet av att över huvud taget upprätthålla systemet, med tanke på de ovannämnda konsekvenserna som undergräver det straffrättsliga systemet. Justitieombudsmannen upprepade sin farhåga att ett system som en gång införts i praktiken inte kan frångås även om det visar sig vara en felbedömning. Enligt justitieombudsmannen är man nu på väg att korrigera felbedömningen om åtalsuppgörelsens användningsområde genom att utvidga det, trots att inga av de ovan beskrivna riskerna har försvunnit.

Domareförbundet, Åklagarmyndigheten, Människorättscentret, Helsingfors hovrätt och Rovaniemi hovrätt ansåg att det nuvarande systemets begränsade tillämpningsområde är problematiskt för svarandenas jämlikhet. Också den låga användningsgraden ansågs vara ett problem för jämlikheten bl.a. i geografiskt hänseende.

6.1.3 Remissvar om förslagen

Skyldighet att bedöma förutsättningarna för åtalsuppgörelse

Majoriteten av remissinstanserna understödde förslaget. Samtidigt ansåg en del av remissinstanserna att det kan vara svårt och riskabelt för parterna att inleda åtalsuppgörelse i förundersökningsskedet, och att det i värsta fall kan leda till att förundersökningen inriktas på att få ett erkännande. Vissa remissinstanser påpekade att prövningen av huruvida åtalsuppgörelse ska inledas i praktiken blir beroende av en enskild tjänstemans beslut. *Riksdagens justitieombudsman* påpekade att det inte kommer att finnas någon redogörelse för prövningen av förutsättningarna för ett domsförslag om inget separat beslut upprättas. Samtidigt ansåg *Åklagarmyndigheten* att det är klart att man inte kan kräva separata beslut om en sådan prövning, utan att åklagaren gör sin prövning under tjänsteansvar. Aspekter som togs upp i yttrandena var i synnerhet tillräckliga resurser, fortbildning och enhetlig tillämpning av bestämmelserna i hela landet.

Brott som är föremål för åtalsuppgörelse

Majoriteten av remissinstanserna understödde förslagen om ett utvidgat tillämpningsområde, även om de inte upplevdes som helt oproblematiska. Samtidigt kritiserades förslaget som otillräckligt för att öka användningen av åtalsuppgörelse. Flera remissinstanser understödde en utvidgning som inte gör skillnad mellan olika typer av brott. Detta alternativ ansågs ha större effekt och bättre beakta jämlikheten.

Flera remissinstanser betonade att en utvidgning av tillämpningsområdet framhäver vikten av att bedöma sakens natur. Också bedömningen av erkännandets frivillighet och sanningsenlighet accentueras. *Helsingfors tingsrätt* ansåg att det är befogat att utvidga möjligheten till åtalsuppgörelse till att omfatta de föreslagna brottsbeteckningarna. Tingsrätten ansåg dock att hotet om ett strängt straff gör åtalsuppgörelse attraktivare, men samtidigt väcker oro över svarandenas rättsskydd och betonar behovet av domstolskontroll över erkännandets sanningsenlighet. Om bevisningen är svag är det domstolens skyldighet att avvisa domsförslaget och avskryva målet. Tingsrätten önskade att detta skulle framgå tydligare av författningstexten. Motiveringen till 1 kap. 10 § 1 mom. 1 punkten i lagen om rättegång i brottmål preciserades i fråga om säkerställandet av erkännandets sanningsenlighet och frivillighet i kontexten av den föreslagna utvidgningen av tillämpningsområdet.

Enligt *Helsingfors tingsrätt* bör man kritiskt granska uttrycket ”med beaktande av förundersökningsmaterialet i ärendet”, eftersom formuleringen inte anger hurdana förordnanden om framläggande av bevis domstolen ska meddela i en erkännanderättegång, och detta kan leda till olämpligt förfarande i myndighetsstyrningen. Hänvisningen till förundersökningsmaterialet i ärendet förblir oförändrad. Hänvisningen fogades till lagtexten av lagutskottet. Lagutskottet ansåg att regeringens proposition 58/2013 rd måste kompletteras så att det uppkomna förundersökningsmaterialet också i en erkännanderättegång i samband med en åtalsuppgörelse ska tillställas domstolen för att man ska kunna garantera ett rättvist resultat (LaUB 5/2014 rd, s. 8, 12, 13).

Finlands domareförbund, Helsingfors hovrätt, Rovaniemi hovrätt och andra remissinstanser ansåg att användningen av åtalsuppgörelse sannolikt inte ökar väsentligt till följd av att förfarandet utvidgas till att omfatta de föreslagna brottsbeteckningarna. De påpekade att det sannolikt är sällsynt att alla svarande i grova narkotikabrott med flera svarande väljer en erkännanderättegång. Dessutom påpekade Domareförbundet och Helsingfors hovrätt att sakens natur kan leda till att människohandelsbrott och grova rån inte tas upp till behandling i en erkännanderättegång. Konsekvensbedömningen kompletterades till denna del.

Riksdagens justitieombudsman ansåg att det är särskilt problematiskt att tillämpa åtalsuppgörelse på grova narkotikabrott. Dessutom ansåg justitieombudsmannen med hänvisning till grundlagsutskottets utlåtande att de föreslagna ändringarna i tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse inte är förenliga med tanken att brotten ska avgränsas till brott som riktar sig mot staten eller ett offentligt samfund.

Grundlagsutskottets ställningstagande behandlas i lagutskottets betänkande 5/2014 rd. Lagutskottet tog upp frågan om jämlikhet ur målsägandens perspektiv. Lagutskottet bedömde att offentliga samfund i målsägandeställning sannolikt i regel skulle samtycka till åtalsuppgörelse. Detta skulle sannolikt också vara fallet med andra målsäganden som har institutionsstatus, såsom försäkringsbolag och banker. Detta på grund av att åtalsuppgörelse är ett förfarande som är ett relevant alternativ för målsägandena. De kan visserligen inte utöva sin åtalsrätt men vid en erkännanderättegång behandlas målsägandens privaträttsliga yrkanden

snabbt och av erkännandet skulle i allmänhet också följa att yrkandena inte bestrids. Liksom för närvarande vid rättegångar i brottmål är åklagaren enligt förslaget skyldig att driva målsägandenas privaträttsliga yrkanden (3 kap. 9 § i lagen om rättegång i brottmål). Lagutskottet fann därför inte tillräckliga grunder för att försätta målsägandena i en ojämlig position eftersom en åtalsuppgörelse är förknippad med positiva drag från målsägandens synpunkt.

Detta gäller inte bara målsägande utan också jämlikheten för dem som misstänks för brott. Bedömningen av jämlikhetsaspekten i avgränsningen av systemets tillämpningsområde kompletterades i avsnitt 11 (Förhållande till grundlagen samt lagstiftningsordning). En begränsning av tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse skulle dessutom strida mot propositionens mål att öka användningen av åtalsuppgörelse.

Människorättscentret ansåg att en utvidgning av förfarandet med åtalsuppgörelse till att omfatta grov människohandel kan kritiseras. Enligt Människorättscentret bör revideringarna beredas på ett sådant sätt att samhällsutvecklingen tas i beaktande på lämpligt sätt. Dessutom måste man se till att de viktigaste intressentgrupperna blir tillräckligt hörda. I den fortsatta beredningen bör frågan om offrets samtycke bedömas mer ingående. Samtidigt bör man bedöma om det finns förutsättningar för att t.ex. människohandel även i fortsättningen ska förbli ett av de brott där åtalsuppgörelser är tillåtna, och hurdana dessa förutsättningar i så fall ska vara. Motiveringen kompletterades i avsnitt 4.2, 7.1 och 11 i fråga om människohandel.

Överläggning om samfundsbot

Majoriteten av remissinstanserna understödde förslaget. Ett uttryckligt omnämnande i lagen förtydligar nuläget enligt t.ex. *Åklagarmyndigheten*, som också ansåg att det föreslagna tillvägagångssättet är lätt att tillämpa och tillräckligt vardagsnära.

Remissinstanserna påpekade dock vissa problem i samband med jämlikheten. Enligt *Finlands domareförbund* är det problematiskt att ändringarna framhäver och ökar förfarandets fördelar uttryckligen i samband med ekonomiska brott. Enligt *Helsingfors hovrätt*, *Rovaniemi hovrätt* och *Åklagarmyndigheten* kan förslagen leda till att förfarandet inte används i väsentligt högre grad, men att de uppgörelser som de misstänkta förhandlar fram blir ännu gynnsammare. Enligt *Rovaniemi hovrätt* kan förslagen rentav öka antalet brott där riskerna kan vägas omsorgsfullt i förväg. Även *Helsingfors tingsrätt* uttryckte oro över att de föreslagna ändringarna ytterligare kan förbättra den starka förhandlingspositionen för dem som misstänks för ekonomiska brott, i strid med proportionalitetsprincipen. Förhållandet mellan användningsområdena för åtalsuppgörelse och samfundsbot beskrivs i konsekvensbedömningen. Avsnitt 11 kompletterades utifrån remissvaren.

Överläggning om näringsförbud

Knappt hälften av remissinstanserna understödde förslaget. En del ansåg att man inte bör överlägga om näringsförbud, eftersom det är en säkringsåtgärd som skyddar inte bara samhällets funktion utan också tron på att alla aktörer även i näringslivet följer samma regler. En del ansåg också att förslaget om näringsförbud riktar sig till samma grupp som redan i nuläget gagnas av åtalsuppgörelse.

Exempelvis *professor Matti Tolvanen* förhöll sig skeptisk till förslaget. Enligt Tolvanen finns i princip inga skäl att föreskriva om näringsförbud som ett föremål för åtalsuppgörelse. I en åtalsuppgörelse bör man enligt Tolvanen hålla sig till att överlägga om straffet. Tolvanen

konstaterar också att ett erkännande inte eliminerar behovet av att säkerställa att den dömde inte fortsätter förfara lagstridigt i näringsverksamheten. Enligt Tolvanen kan förslaget ändå vara befogat på den grunden att erkännandet anses visa att gärningsmannen tar laglydighet i näringsverksamheten på allvar och är beredd att framöver handla på ett sätt som inte rubbar förtroendet för att näringsverksamheten bedrivs korrekt. En precisering om detta gjordes i specialmotiveringen till den föreslagna 7 § i lagen om näringsförbud.

Enligt *Åklagarmyndigheten* förblev det oklart om åklagaren enligt förslaget ska kunna avstå från ett yrkande på näringsförbud som är bindande för domstolen, och om detta i så fall behöver antecknas i domsförslaget. Även *distriktsåklagarna* ansåg att det var mycket oklart i vilka situationer man ska anteckna att inget näringsförbud yrkas, och när man inte ska göra det. Motiveringen till 1 kap. 10 § i lagen om rättegång i brottmål kompletterades till den delen.

Åklagarmyndigheten och professor Matti Tolvanen fäste också uppmärksamhet vid förslaget att domstolen på eget initiativ utan åklagarens yrkande ska kunna meddela näringsförbud om åklagaren helt avstått från att yrka på det utifrån åtalsuppgörelse (det föreslagna 6 § 2 mom. i betänkandet). Enligt de gällande bestämmelserna meddelas näringsförbud av allmän domstol på yrkande av åklagaren (6 §). Det föreslagna 2 mom. skulle alltså ha varit ett undantag från den regeln. I betänkandet ansåg man att domstolen bör ha möjlighet att meddela förbud på eget initiativ om åklagaren helt avstår från att yrka på näringsförbud som resultat av överläggningen, eftersom domsrätten vid en åtalsuppgörelse bör kvarstå hos domstolen.

I remissvaren ansågs förslaget vara problematiskt, eftersom det skulle strida mot den normala kompetensfördelningen i straffprocessen, enligt vilken domstolen bestämmer påföljderna på yrkande av åklagaren. Med anledning av remissvaren ströks förslaget ur propositionen. I motiveringstexten om de viktigaste förslagen gjordes dock en precisering, där det framgår att kontrollen i fråga om en dom som meddelas utifrån ett domsförslag kvarstår hos domstolen också när det gäller näringsförbud.

Överläggning om vinning av brott när den har samband med målsägandens yrkande på skadestånd

Förslaget om vinning av brott var det förslag som delade åsikterna mest. De remissinstanser som understödde förslaget var lika många som de som motsatte sig. En del av remissinstanserna ansåg att de föreslagna avgränsningarna är otydliga och inte fungerar. Vissa remissinstanser skulle ha understött obegränsad överläggning om vinning av brott. Samtidigt ansåg man också att förslaget stred mot förbudet mot obehörig vinst. Liksom förslaget om samfundsbot väckte också detta förslag farhågor om att uttryckligen misstänkta för ekonomiska brott får en bättre ställning än andra. Det förekom också oro över att målsäganden kan utsättas för påtryckning att nå en överenskommelse.

Enligt *Åklagarmyndigheten* förblev motiveringen i betänkandet oklar när det gällde i vilka situationer åklagaren kan överlägga om vinningen av ett brott. Enligt *Åklagarmyndigheten* stod motiveringen i strid med ordalydelsen i den föreslagna 1 kap. 8 b § i lagen om rättegång i brottmål. Också Finlands domareförbund påpekade att den föreslagna 1 kap. 8 b § i lagen om rättegång i brottmål inte avgränsade tillämpningsområdet på det sätt som föreslås i motiveringen. Enligt domareförbundets uppfattning undanröjde paragrafens formulering alla hinder för överläggning om vinning av brott som saknar målsägande eller där målsäganden inte är känd. Paragrafens formulering och motivering preciserades med anledning av remissvaren.

Andra förslag om förfarandet

Största delen av remissinstanserna understödde förslaget om åtalsuppgörelse i besvärinstansen. Flera av dem påpekade dock att tingsrätten bör vara den huvudsakliga instans där förfarandet används. Många remissinstanser understödde också förslagen om informativa påföljdsståndpunkter och tidsfristen för erkännanderättegång. Majoriteten av remissinstanserna understödde ändringsförslaget om underrättelse om parternas rättigheter. *Inrikesministeriet* uppmärksammade frågan om den föreslagna åtgärden trots allt bör avgränsas till att gälla endast de mål där åtalsuppgörelse kan tillämpas. Denna aspekt togs i beaktande i specialmotiveringen.

De flesta av remissinstanserna understödde förslaget om att frångå erkännandeförfarandet. *Distriktsåklagarna* konstaterade dock att det skulle vara bättre att hålla fast vid erkännandeförfarandet, om villkoret att målsäganden samtycker i praktiken utvidgas till att gälla alla processfaser när man avstår från erkännandeförfarandet. Enligt *Åklagarmyndigheten* har förslaget att slopa erkännandeförfarandet väckt mycket kritik bland åklagarna. Också *Suomen Syyttäjähdistys* var helt av annan åsikt om det förslaget. Enligt föreningen visar åklagarnas respons tydligt att förfarandet tillämpas i viss mån och inte har blivit onödigt. Även *Uleåborgs tingsrätt* konstaterade att det visserligen kan finnas grunder för att slopa förfarandet, men att det ändå har använts i vissa fall och att erfarenheterna varit positiva. Tingsrätten ansåg att målet att effektivisera straffprocessen äventyras om erkännandeförfarandet slopas samtidigt som målsägandens samtycke kvarstår som en förutsättning för åtalsuppgörelse.

Remissvaren från dem som motsatte sig förslaget visar att erkännandeförfarandet upplevts som ett användbart verktyg, särskilt eftersom det till skillnad från åtalsuppgörelse inte förutsätter målsägandens samtycke. Vissa av dem som motsatte sig förslaget ansåg att detta argument väger tyngre än en tydligare reglering, som skulle främjas om erkännandeförfarandet slopas. Vikten av målsägandens samtycke ökar ytterligare om erkännandeförfarandet slopas, vilket kan leda till att avsaknaden av målsägandens samtycke oftare förhindrar ett förfarande som är enklare än den normala straffprocessen. Att hålla fast vid erkännandeförfarandet i dess nuvarande form måste anses vara den bättre lösningen med tanke på åtalsuppgörelsesystemets användbarhet. Förslaget om 3 kap. 10 a § i förundersökningslagen ströks därför huvudsakligen, med undantag för den ändring som förenhetligar avgränsningen av tillämpningsområdena för erkännandeförfarandet och förfarandet med åtalsuppgörelse.

6.1.4 Konsekvensbedömning

Remissvaren om de ekonomiska konsekvenserna varierade. En del av remissinstanserna ansåg att propositionen har positiva ekonomiska konsekvenser. Flera ansåg däremot att de fastställda avgränsningarna inte ger några betydande besparingar. Många bedömde att resurser sparas framför allt i domstolsskedet. Många bedömde också att propositionen inte innebär några stora förändringar jämfört med nuläget.

Flera remissinstanser var kritiska till propositionen som de ser som otillräcklig för att öka tillämpningen av åtalsuppgörelse. Dessutom påpekades det att konsekvenserna upprätthåller ett ojämnt system för åtalsuppgörelse och rentav kan öka ojämlikheten då samma personer som kan överlägga om sitt brottmål också kan överlägga om tilläggsåtgärder. Konsekvensbedömningen kompletterades utifrån remissvaren.

I remissvaren ansåg man att betänkandet inte beaktar statens kostnader för försvaret i fullskaliga huvudförhandlingar. Flera remissinstanser tog upp de resurser som behövs för personalutbildning och vikten av att satsa på utbildning. Man ansåg också att en utvidgning av tillämpningsområdet åtminstone inledningsvis kommer att leda till mer arbete för olika aktörer. Konsekvensbedömningen kompletterades till dessa delar.

Enligt *Brottspåföljdsmyndigheten* bör man i den fortsatta beredningen närmare utreda de möjliga konsekvenserna för antalet fångar eller samhällspåföljds klienter, för att eventuella ekonomiska konsekvenser ska kunna bedömas. Enligt Brottspåföljdsmyndigheten kan man anta att konsekvenserna blir relativt små. *Inrikesministeriet* konstaterade att bedömningen av möjligheten till åtalsuppgörelse under förundersökningen kommer att förutsätta en processuell ändring i förundersökningsmyndighetens förbehandlingsverksamhet. Enligt *Finlands Advokater* blir straffprocesserna mer dynamiska och påföljdspraxis mer omfattande om tillämpningsområdet utvidgas. Enligt förbundet kan man vänta sig att de villkorliga påföljderna ökar. Dessutom förbättras sannolikt offrens ställning. Konsekvensbedömningen kompletterades utifrån remissvaren.

6.1.5 Motivering till lagstiftningsordningen

Riksdagens justitieombudsman ansåg att det är viktigt att inkludera en bedömning av förslagets förhållande till offentlighetsprincipen vid rättegång i motiveringen till lagstiftningsordningen. Justitieombudsmannen ansåg att motiveringen till lagstiftningsordningen gav uppfattningen att Europadomstolens praxis inte anger några ramvillkor för åtalsuppgörelse om samfundsbot, näringsförbud och vinning av brott, och efterlyste en komplettering. Justitieombudsmannen ansåg också att man i den fortsatta beredningen omsorgsfullt bör bedöma behovet av ett uttalande från grundlagsutskottet. Förslaget innehåller enligt justitieombudsmannens syn också större principiella ändringar som inte tidigare bedömts av grundlagsutskottet. Enligt justitieombudsmannen bör detta tydligt framgå av bedömningen. Avsnitt 11 (Förhållande till grundlagen samt lagstiftningsordning) kompletterades utifrån remissvaren.

Även andra kompletteringar och preciseringar gjordes i propositionen med anledning av remissvaren.

6.2 Utlåtande från rådet för bedömning av lagstiftningen

Rådet för bedömning av lagstiftningen lämnade den 23 oktober 2025 sitt utlåtande utgående från det propositionsutkast som skickades till rådet per e-post den 10 oktober 2025. Rådet ansåg att utkastet till regeringens proposition på ett berömligt sätt uppfyller kraven i anvisningarna om konsekvensbedömning vid lagberedning. Rådet föreslog endast några mindre tillägg i propositionsutkastet.

Rådet ansåg att utkastet ger en bra uppfattning av bakgrunden, målsättningarna och de viktigaste förslagen. Rådet ställde dock frågan om det är möjligt att uppnå de mål som ställs upp i propositionen om användningen av åtalsuppgörelse inte ökar väsentligt jämfört med nuläget.

Rådet visade förståelse för att det kan vara svårt att i utkastet ingående bedöma hur användningen av åtalsuppgörelse väntas öka för olika brottsbeteckningar. Tillämpningen av åtalsuppgörelse påverkas bl.a. av åklagarens övervägande och hur de formella villkoren för åtalsuppgörelse uppfylls. Rådet ansåg dock att det vore bra att precisera vilka brottsbeteckningar som eventuellt kan bli föremål för fler åtalsuppgörelser. Konsekvensbedömningen kompletterades till den delen.

Rådet ansåg att de alternativa handlingsvägarna beskrivs heltäckande i utkastet och att det motiveras varför alternativen inte är ändamålsenliga. Enligt rådet är det positivt att riskerna i samband med en utvidgning av tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse tas upp i utkastet till proposition. Rådet ansåg att utkastet innehåller en informativ beskrivning av lagstiftningen i andra länder och handlingsmodeller som tillämpas i andra länder.

Rådet ansåg att utkastet beskriver det centrala innehållet i remissvaren och vilka ändringar eller kompletteringar som gjorts utifrån remissvaren. Rådet ansåg att det är positivt att forskning och statistik av olika slag har utnyttjats i utkastet.

I fråga om de ekonomiska konsekvenserna ansåg rådet att de besparingar som förslagen medför för olika myndigheter har bedömts i tillräcklig utsträckning med hänsyn till att dessa är individuella och beror på särdragen i det enskilda fallet. Rådet föreslog att de besparingar som propositionen medför med fördel kan presenteras övergripande t.ex. i en tabell. På det sättet kan läsaren lättare skapa sig en uppfattning av besparingarnas storleksklass. Rådet ansåg att konsekvenserna för företagen beskrivs i tillräcklig omfattning i utkastet. En sammanfattande tabell med potentiella besparingar för olika aktörer i straffprocessen fogades till konsekvensbedömningen.

När det gäller de andra konsekvenserna för människor och samhälle ansåg rådet att det är positivt att konsekvenserna för olika åldersgrupper tas upp i propositionen. En annan positiv aspekt är att konsekvenserna för antalet fångar bedöms i propositionsutkastet. Rådet ansåg att det vore bra att i propositionen överväga de konsekvenser som kan uppstå om straffarten i åtaluppställningar ofta ändras från ovillkorligt fängelse till villkorligt. Konsekvensbedömningen kompletterades till den delen.

7 Specialmotivering

7.1 Lagen om rättegång i brottmål

1 kap. Om åtalsrätt och åtalsprövning

8 b §. Paragrafen gäller åklagarens möjligheter att avstå från att yrka på förverkande. Det föreslås att ett nytt 2 mom. fogas till paragrafen. Enligt momentet får åklagaren i ett domsförslag som avses i 10 § förbinda sig att avstå från att yrka på förverkande av den ekonomiska vinningen av brottet, om vinningen motsvarar den skada som orsakats målsäganden. Då får åklagaren avstå från att yrka på förverkande av vinningen till den del som målsäganden inte yrkar på skadestånd eller återbäring av obehörig vinst.

Det föreslagna momentet gäller sådana situationer som avses i 10 kap. 2 § 6 mom. i strafflagen, där den ekonomiska vinningen av brottet motsvarar den skada som orsakats målsäganden. Momentet ska gälla såväl situationer där målsäganden yrkar på skadestånd eller återbäring av obehörig vinst endast delvis som situationer där målsäganden inte alls yrkar på något skadestånd eller någon återbäring av obehörig vinst. Överläggning om den ekonomiska vinningen av ett brott ska alltså inte vara möjligt i brottmål utan målsägande.

Överläggning om den ekonomiska vinningen av brottet i den ovan beskrivna situationen ska vara exceptionellt och beroende på åklagarens prövning. Vid prövningen ska åklagaren beakta brottets art och målsägandens ställning samt det allmänna syftet med förverkandepåföljder, det vill säga att minska verkningarna av brottet och förebygga framtida brott. Det är viktigt att säkerställa att det inte finns tecken på att målsäganden har pressats till förlikning i målet. Åklagaren ska förhålla sig mycket återhållsamt till överläggning när det gäller sådan ekonomisk vinning av brott som erhållits i samband med organiserad eller annars systematisk eller allvarlig brottslighet, även om gärningsmannen och målsäganden har nått förlikning i fråga om beloppet av skadestånd. När det gäller sådana brott är konfiskationen av ekonomisk vinning starkt förenad med behovet av att förebygga nya brott, samtidigt som risken för påtryckning av målsäganden är större.

Åklagaren kan förhålla sig mer positivt till överläggning i de fall där målsäganden är t.ex. ett offentligrättsligt samfund eller någon annan juridisk person. I ett sådant fall har brottet inte nödvändigtvis sådana verkningar som behöver avlägsnas genom en förverkandepåföljd som överskrider målsägandens skadeståndsyrkande. I praktiken kan överläggning bli aktuellt främst vid värdekonfiskation, eftersom egendom vid sakkonfiskation till fullo ska återlämnas till målsäganden. Förslaget gäller situationer där skadan till sin karaktär är rent ekonomisk. Man kan alltså inte överlägga om t.ex. personskador.

10 §. Paragrafen innehåller bestämmelser om förutsättningarna för och innehållet i domsförslag. Det föreslås att paragrafen ändras i sin helhet. I föreslagna *1 mom.* ska det också i fortsättningen föreskrivas om inledande av åtalsuppgörelse. Enligt momentet ska åklagaren överväga huruvida det finns förutsättningar för ett domsförslag. Åklagaren ska under förundersökningen och åtalsprövningen och medan ett brottmål är anhängigt vid domstolen få vidta åtgärder för att lägga fram ett domsförslag och för att det ska behandlas i en erkännanderättegång enligt 5 b kap., om 1) det misstänkta brottet är ett brott som avses i 25 kap. 3 a §, 31 kap. 2 § eller 50 kap. 2 § i strafflagen eller det strängaste straff som föreskrivs för det misstänkta brottet är fängelse i högst sex år, dock inte om det misstänkta brottet är ett brott som avses i 20 kap. 1, 3–5, 9, 14, 16 eller 18 § eller 21 kap. 5, 6 a, 6 c eller 7–15 § i strafflagen, och 2) åklagaren finner att behandlingen av målet i en erkännanderättegång enligt 5 b kap. är befogad med beaktande av sakens natur och de yrkanden som framställs, de kostnader som behandlingen av målet uppenbart medför och den tid som går åt för behandlingen av målet samt eventuella frågor om medverkan till brott i fråga om det misstänkta brottet eller ett brott med direkt anknytning till det.

Jämfört med den gällande ordalydelsen i momentet föreslås det att det till det inledande stycket fogas en ny mening enligt vilken åklagaren ska överväga huruvida det finns förutsättningar för ett domsförslag. I praktiken innebär detta att åklagaren i fortsättningen alltid ska bedöma huruvida det finns förutsättningar för ett domsförslag. Denna skyldighet ålägger ändå inte åklagaren att fatta ett separat beslut om att inleda eller avstå från att inleda åtalsuppgörelse.

Åklagaren gör bedömningen under tjänsteansvar och ska enligt 9 § i lagen om Åklagarmyndigheten se till att det straffrättsliga ansvaret i de mål som åklagaren handlägger förverkligas utan dröjsmål och på ett jämlikt och ekonomiskt sätt enligt vad parternas rättsskydd och allmänintresset kräver. Som oberoende rättslig myndighet har åklagaren på tjänstens vägnar skyldighet och förutsättningar att omsorgsfullt överväga om målet lämpar sig för åtalsuppgörelse.

Den föreslagna ändringen ska inte inverka på åklagarens självständiga och oberoende prövningsrätt när det gäller inledande av åtalsuppgörelse, utan skyldigheten gäller endast bedömning av förutsättningarna för ett domsförslag. Med tanke på likabehandlingen av såväl misstänkta och åtalade som målsägande ska utgångspunkten dock vara att åtalsuppgörelse inleds när förutsättningarna för det uppfylls. Om alla lagstadgade förutsättningar för förfarandet uppfylls i brottmålet i fråga, krävs det särskilt vägande skäl för att åklagaren ska avstå från att inleda åtalsuppgörelse.

Jämfört med den gällande ordalydelsen i momentet föreslås det att det till det inledande stycket fogas ett omnämnande av den tidpunkt då åklagaren får vidta åtgärder för att inleda åtalsuppgörelse. Enligt det inledande stycket ska åklagaren under förundersökningen och åtalsprövningen och medan ett brottmål är anhängigt vid domstolen få vidta åtgärder för att lägga fram ett domsförslag och för att det ska behandlas i en rättegång som avses i 5 b kap.

I syfte att uppnå så stora processekonomiska besparingar som möjligt är målet att åklagaren ska börja bedöma förutsättningarna för ett domsförslag i ett så tidigt skede av straffprocessen som möjligt. I praktiken är målet att inleda åtalsuppgörelse redan under förundersökningen. För detta ändamål är förundersöknings-samarbete mellan förundersökningsmyndigheten och åklagaren av stor vikt. Som det konstateras nedan i motiveringen till nya 4 mom. i 3 kap. 3 § i förundersökningslagen har undersökningsledaren en viktig roll i beredningen av åtalsuppgörelse och utredningen av förutsättningarna när inledande av åtalsuppgörelse under förundersökningen övervägs.

För en lyckad utredning av ett brott är det väsentligt att åklagaren och förundersökningsmyndigheten samarbetar och utbyter information om det material som samlats under förundersökningen samt t.ex. planerade förundersökningsåtgärder. Inom samarbetet mellan förundersökningsmyndigheten och åklagaren bedömer förundersökningsmyndigheten vilka alternativa hypoteser som kan uteslutas, och myndigheterna samråder om hur möjliga alternativa händelseförlopp påverkar inledandet av åtalsuppgörelse. Därmed kan åklagaren vid prövningen överväga de besparingar som åtalsuppgörelse eventuellt medför samt riskerna för att överläggningen strandar.

Särskilt i fråga om åtalsuppgörelse som inleds under förundersökningen bör det beaktas att den misstänktes utsagor i samband med överläggningen omfattas av förbudet mot att använda bevis enligt 1 kap. 10 a § 6 mom. i lagen om rättegång i brottmål. I förarbetena till en ändring av lagen konstateras att efter det att den misstänkte eller svaranden har informerats om förbudet mot att utnyttja utsagor för att syftet med överläggningen ska uppnås är det befogat att för den misstänkte eller svaranden konstatera att förbudet mot att utnyttja gäller bevis som kommit fram senare. I förarbetena konstateras det visserligen också att förbudet mot att utnyttja i praktiken gäller de utsagor som har avgetts efter det att förhandlingarna inleddes (RP 58/2013 rd, s. 14, 28, 33). Med anledning av bestämmelsernas ordalydelse och motiveringen till dem ska regleringen således tolkas så att lagstiftarens avsikt har varit att förbudet mot att använda bevis endast ska omfatta den misstänktes utsagor, inte andra bevis, t.ex. bevis som hittats utifrån utsagan. Om den misstänkte vid åtalsuppgörelse som sker under förundersökningen uppger t.ex. var en dator som använts som hjälpmedel för ett bedrägeribrott kan hittas, och datorns innehåll stöder den misstänktes skuld, ska datorn och dess innehåll inte omfattas av förbudet mot att använda bevis om överläggningen strandar.

Av Europadomstolens rättspraxis följer att svaranden för att kunna godkänna åtalsuppgörelsen ska vara fullt medveten om realiteterna. Enligt 1 kap. 10 a § 4 mom. i lagen om rättegång i brottmål ska åklagaren dessutom utan onödigt dröjsmål lämna domsförslaget och förundersökningsmaterialet i ärendet samt annat material som betraktas som behövligt till domstolen. Eftersom det inte är ändamålsenligt att avsluta förundersökningen förrän åtalsuppgörelse framgångsrikt har uppnåtts, upprättas det i detta skede inte heller ett slutligt förundersökningsprotokoll för ärendet. Däremot ska det material som förundersökningsmyndigheten anser vara av betydelse för åtalsuppgörelsen lämnas till den misstänkte och domstolen. Detta innebär att det dittills ansamlade förundersökningsmaterial som åklagaren och undersökningsledaren anser vara av betydelse och som gäller den misstänkte och de brott som är föremål för åtalsuppgörelse ska överlämnas till den misstänkte innan domsförslaget undertecknas. Material som saknar betydelse för brottmålet i fråga behöver inte överlämnas. I praktiken vill försvaret sannolikt få tillgång till förundersökningsmaterialet redan innan överläggningen inleds för att kunna bedöma om åtalsuppgörelse är lönsamt.

Om förundersökningen inte har avslutats innan en erkännanderättegång inleds, pågår förundersökningen officiellt tills den dom som meddelas med anledning av domsförslaget vinner laga kraft. Om förfarandet misslyckas och en lagakraftvunnen dom inte kan nå i målet,

är förundersökningsmaterialet fortfarande sekretessbelagt med stöd av 24 § 1 mom. 3 punkten i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999), eftersom förundersökningen fortfarande pågår. När det gäller partsoffentligheten tryggas brottsutredningen i fråga om såväl parter i åtalsuppgörelsen som tredjemän med stöd av 4 kap. 15 § 2 mom. i förundersökningslagen. Enligt momentet har en part inte rätt att få del av omständigheter som föranlett förundersökningen och kommit fram vid den samt av förundersökningsmaterial medan undersökningen ännu pågår, om lämnandet av uppgifterna försvårar utredningen.

I denna proposition föreslås det inte andra ändringar i det erkännandeförfarande som föreskrivs i 3 kap. 10 a § 2 mom. i förundersökningslagen än det att tillämpningsområdet för förfarandet ska utvidgas till att omfatta de brott som enligt förslaget också ska omfattas av tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse. Vid erkännandeförfarande erkänner gärningsmannen brottet under förundersökningen, varvid åklagaren på framställning av undersökningsledaren får förbinda sig att yrka på straff i enlighet med en lindrigare straffskala. Åklagaren väcker åtal och ärendet behandlas vid vanlig huvudförhandling i brottmål, i stället för att behandlas genom åtalsuppgörelse.

I nuläget används såväl åtalsuppgörelse som erkännandeförfarande enligt åklagarens prövning. Syftet med båda förfarandena är processekonomiskt. När målet behandlas genom ett förfarande som är lättare än en fullskalig straffprocess sparas det resurser. Den centrala bevisningen vid såväl åtalsuppgörelse som erkännandeförfarande är svarandens erkännande, varvid det behövs mindre annan bevisning för att understödja skulden.

I förarbetena till en ändring av förundersökningslagen (RP 58/2013 rd, s. 36) beskrivs saken som följer: ”De ovan föreslagna regleringen [sic!] om domsförslag och erkännanderättegång [åtalsuppgörelse] grundar sig på syftet att underlätta och snabba upp rättegången jämfört med behandlingen av ett sedvanligt åtalsärende. Därför ska det övervägas hur förfarandet utformas å ena sidan enligt bestämmelserna om domsförslag och erkännanderättegång och å andra sidan enligt bestämmelserna om ett sedvanligt åtalsärende. Om en sådan processekonomisk fördel inte uppnås i fråga om de brott som undersöks i det förstnämnda förvarandet [sic!], är det ofta effektivare och snabbare att behandla ärendet som ett åtalsärende [erkännandeförfarande]. I praktiken innebär detta att man har fått tillräcklig utredning om det misstänkta brottet vid förundersökningen och att den bevisning som ska läggas fram i åtalsärendet inte är särskilt omfattande.”

Till skillnad från åtalsuppgörelse förutsätter erkännandeförfarande inte målsägandens samtycke. I ett betänkande av lagutskottet lyfts det fram en viktig orsak till att målsägandens samtycke krävs vid åtalsuppgörelse. I en sådan erkännanderättegång som ordnas till följd av åtalsuppgörelse kan målsägande nämligen inte utöva den subsidiära åtalsrätt som de i normala straffprocesser har (LaUB 5/2014 rd, s. 5–6). Eftersom det till följd av erkännandeförfarande inte ordnas en erkännanderättegång, utan vanlig huvudförhandling i brottmål, finns det inget motsvarande hinder för målsäganden att utöva sin subsidiära åtalsrätt vid erkännandeförfarande.

Bestämmelserna om erkännandeförfarande ska förbli i kraft vid sidan av de föreslagna bestämmelserna om åtalsuppgörelse, vilket gör det möjligt för åklagaren att också i framtiden överväga och välja vilketdera förfarande som är det smidigare sättet att behandla ett brottmål. Det ska dock betonas att syftet med propositionen är att öka användningen av egentlig åtalsuppgörelse vid förundersökning. Erkännandeförfarande ska alltså vara ett sekundärt alternativ i förhållande till egentlig åtalsuppgörelse. Det kan användas t.ex. i situationer där åtalsuppgörelse inte är möjlig på grund av brister i de formella förutsättningarna, t.ex. om brottmålet har många målsäganden och alla inte samtycker till åtalsuppgörelse. De övriga överläggningsmöjligheter som föreslås i denna proposition (samfundsbot, näringsförbud samt

den ekonomiska vinningen av brott till vissa delar) ska inte tas med i erkännandeförfarandet, utan det ska vara möjligt att överlägga om dem endast vid åtalsuppgörelse.

Det är möjligt att åtalsuppgörelse inleds först under åtalsprövningen eller efter det att målet har överförts till domstolen, om åtalsuppgörelse ändå kan medföra processekonomiska fördelar t.ex. på grund av ett omfattande material som gäller brottmålet. Ju större de processekonomiska fördelarna med åtalsuppgörelse är, desto större bör den lindring av straffet som åklagaren förbinder sig till vara. Straffet ska alltså inte schablonmässigt lindras med en tredjedel, utan den lämpliga storleken på lindringen ska bedömas från fall till fall. Vid bedömningen av strafflindringen kan t.ex. beloppet av faktiska besparingar avvägas mot de besparingar som skulle ha uppnåtts om den misstänkte hade samtyckt till åtalsuppgörelse i ett tidigare skede av straffprocessen.

Enligt förslaget ska åtalsuppgörelse vara möjligt medan ett brottmål är anhängigt vid domstolen, vilket också inbegriper ändringssökande. Detta ska ändå ses som exceptionellt. Det ska alltså vara möjligt att inleda åtalsuppgörelse medan målet är anhängigt vid hovrätten, om åklagaren anser att man på det sättet kan uppnå betydande processekonomiska fördelar och det finns vägande skäl för överläggning. I sådana fall är det klart att åklagaren i domsförslaget inte kan förbinda sig till en tredjedels strafflindring.

Jämfört med den gällande ordalydelsen i momentet föreslås det att hänvisningen till inledande av åtalsuppgörelse på åklagarens eller en parts initiativ stryks i det inledande stycket. Såsom det konstateras i regeringens proposition med förslag till lagstiftning om åtalsuppgörelse (RP 58/2013 rd, s. 22) finns det som utgångspunkt inte något hinder för att t.ex. domstolen, målsäganden eller undersökningsledaren eller någon annan närmar sig åklagaren och föreslår att åtalsuppgörelse används. Inte heller i nuläget finns det alltså något hinder för att initiativet till ett domsförslag kommer från annat håll än från åklagaren och målsäganden. Eftersom den föreslagna ändringen i momentet ålägger åklagaren att i fråga om varje brottmål bedöma huruvida det finns förutsättningar för ett domsförslag, behöver det inte i momentet föreskrivas om vem som ska ta initiativ till domsförslaget. Initiativet kan komma från åklagaren, den misstänkte eller svaranden, målsäganden, undersökningsledaren, domstolen eller någon annan aktör. Till sist är det ändå åklagaren som fattar ett självständigt beslut om att vidta åtgärder för att lägga fram ett domsförslag. Den föreslagna ändringen påverkar inte riksåklagarens möjlighet att i egenskap av högsta åklagare på grund av en klagan eller annars ta upp sin underlydande åklagares beslut om åtalsuppgörelse till ny prövning i enlighet med 10 § i lagen om åklagarväsendet (RP 58/2013 rd, s. 22–23).

Gällande 1 mom. *1 punkten* gäller de brott som omfattas av tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse. Den föreslagna punkten skiljer sig från den gällande så att åtalsuppgörelse kan tillämpas även när det gäller grovt narkotikabrott (50 kap. 2 § i strafflagen), grov människohandel (25 kap. 3 a § i strafflagen) och grovt rån (31 kap. 2 § i strafflagen).

Förslaget att lägga till ovannämnda brottsbeteckningar lägger ytterligare vikt vid bedömningen av ärendets natur, eftersom en förutsättning naturligtvis är att ärendet till sin natur lämpar sig för åtalsuppgörelse (i fråga om rån och människohandel, se LaUB 5/2014 rd, s. 4) och att processekonomiska fördelar kan nås genom åtalsuppgörelse i det ärendet. Dessutom måste det säkerställas att målsäganden har gett sitt samtycke frivilligt och förstår vad det innebär. Detta kan vara av särskilt stor vikt när det gäller t.ex. människohandel.

Ett utvidgande av tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse särskilt till grova narkotikabrott framhäver säkerställandet av att erkännanden är sanningsenliga och frivilliga. Grova narkotikabrott är en typ av brott där det inte finns någon målsägande. Det är ofta tidskrävande

och dyrt att utreda dem. Därutöver kan straffflindringarna vara ansevärliga, vilket å ena sidan gör åtalsuppgörelse mer attraktivt, men å andra sidan kan öka risken för falska erkännanden.

Grova narkotikabrott hänför sig i allmänhet till organiserad brottslighet, varvid en organiserad kriminell sammanslutning har möjlighet att utöva påtryckningar för att få personen i fråga att ge ett falskt erkännande, t.ex. genom hot om våld. Vidare kan en person från de lägre skikten av organisationen av diverse skäl erkänna ett brott för en inom organisationen högre uppsatt persons räkning.

Enligt den gällande regleringen är det domstolens uppgift att kontrollera att erkännandet är frivilligt och sanningsenligt. Domstolen ska meddela en dom i enlighet med domsförslaget, om det, med beaktande även av förundersökningsmaterialet i målet, är ställt utom rimligt tvivel att erkännandet är frivilligt och sanningsenligt (5 b kap. 4 § 1 mom. 2 punkten i lagen om rättegång i brottmål). Detta är särskilt viktigt i fråga om sådana brott där risken för falska erkännanden är större än vanligt, t.ex. narkotikabrott.

I fråga om grova brott är ett erkännande av den misstänkte i sig inte tillräckligt för att säkerställa att erkännandet är frivilligt och sanningsenligt, utan det är sannolikt att säkerställandet av detta förutsätter även annan bevisning. Såsom det konstateras i förarbetena till den gällande lagen ska domstolen genom fri bevisprövning stanna för att det inte finns något rimligt tvivel att erkännandet inte är korrekt för att kunna meddela en dom i enlighet med domsförslaget. Domstolen ska vid behov genom frågor utreda att erkännandet är korrekt. Detta är viktigt eftersom erkännandet utgör bevis i målet. I åtalsärenden förutsätts det för närvarande att det inte finns något rimligt tvivel om svarandens skuld (t.ex. HD:2002:47 och HD:2009:43). Sakligt är det alltså inte fråga om att domströskeln sänks jämfört med ett åtalsärende. Vid en erkännanderättegång krävs det dock inte en så heltäckande utredning över brottet för en fällande dom som i ett åtalsärende. (RP 58/2013 rd, s. 31–32).

I högsta domstolens avgörande HD:2002:47 konstateras det att bedömningen av huruvida bevisningen är tillräcklig styrs av den allmänna huvudprincipen att ju allvarigare brott det är fråga om, desto mer övertygande och omfattande ska den bevisning som en fällande dom grundar sig på vara. Vid prövningen av hur omfattande bevisning det är motiverat att kräva i enskilda brottmål ska utgångspunkten i regel inte vara hurdan bevisning man har lyckats ta fram för att stödja åtalet i målet, utan hurdan bevisning det överhuvudtaget är möjligt att ta fram i ett motsvarande mål. Denna huvudprincip blir tillämplig när det vid åtalsuppgörelse ska bedömas om det finns rimligt tvivel att ett erkännande är sanningsenligt och frivilligt.

Utöver kontrollen i domstol ska även andra aktörers roll framhävas i processen. I syfte att avstyra falska erkännanden är det för det första viktigt att den misstänkte har ett biträde. Det är inte obligatoriskt att ha ett biträde vid åtalsuppgörelse, men det ska vara huvudregeln (RP 58/2013 rd, s. 14, 26). Enligt Krimos utredning verkar detta också vara fallet i praktiken (Krimo 2024, s. 23).

Även de andra myndigheterna inom straffprocessen är i praktiken tvungna att inom sina egna uppgifter bedöma sanningsenligheten och frivilligheten i erkännanden, trots att det inte direkt finns någon sådan skyldighet i lagen. För åklagarens del framgår detta i en tidigare proposition: ”Diskussioner mellan åklagaren och den misstänkte eller svaranden eller svarandens biträde [sic!] kan föras per telefon eller med hjälp av något annat sätt för dataöverföring. Det är dock befogat att åklagaren och den misstänkte eller svaranden samt hans eller henne [sic!] biträde åtminstone en gång träffas ansikte mot ansikte så att åklagaren ska kunna bedöma om den misstänkte eller svaranden förstår domsförslagets betydelse och kontrollera att erkännandet är korrekt och frivilligt.” (RP 58/2013 rd, s. 26). Såsom det konstateras ovan ska en åklagare som

handlar under tjänsteansvar enligt 9 § i lagen om Åklagarmyndigheten se till att det straffrättsliga ansvaret i de mål som åklagaren handlägger förverkligas enligt vad bl.a. parternas rättsskydd kräver.

Enligt 1 kap. 2 § i förundersökningslagen utreds vid förundersökning bl.a., enligt vad ärendets art förutsätter, det misstänkta brottet, de förhållanden under vilka det har begåtts, den skada som har orsakats och den vinning som har fått genom brottet, parterna och övriga omständigheter som måste klarläggas för åtalsprövning och bestämmande av påföljderna för brottet. Enligt objektivitetsprincipen i 4 kap. 1 § i förundersökningslagen ska det vid förundersökningen utredas och beaktas både de omständigheter och bevis som talar mot den som är misstänkt för brott och de som talar för denne. Enligt förarbetena hänger principen samman med en strävan att klarlägga den materiella sanningen i den sak som undersöks. Utredaren får inte ha någon förhandsuppfattning och får inte explicit försöka nå ett visst slutresultat, t.ex. att någon ska betraktas som skyldig till det aktuella brottet (RP 222/2010 rd, s. 200). Om det vid åtalsuppgörelse under förundersökningen finns grundad anledning att misstänka att den misstänkte har gett ett falskt erkännande, får man inte fortsätta med överläggningen.

Utredningen av i synnerhet människohandel är ofta komplicerad och tidskrävande, såsom i fråga om t.ex. de s.k. bärplockarfallen. När det gäller dessa brott finns det alltså processekonomiska fördelar som kan uppnås genom att den misstänkte ges incitament att erkänna. I fråga om grova rån är potentialen för åtalsuppgörelse mindre, men möjligheten finns till exempel när det gäller rån av värdetransporter. Tröskeln för överläggning i fråga om rån ska dock vara fortsatt hög. Eftersom såväl människohandel som rån är brott mot skyddsintressen som anses vara särskilt känsliga, ska särskild vikt fästas vid sakens natur om åtalsuppgörelse används i fråga om dessa brott. När de gällande bestämmelserna behandlades i riksdagen konstaterade lagutskottet att merparten av brott mot liv och hälsa sannolikt är sådana att de inte uppfyller villkoren enligt 1 kap. 10 § 1 mom. 2 punkten i lagen om rättegång i brottmål. Man ska förhålla sig ytterst återhållsamt till användning av åtalsuppgörelse i fråga om gärningar som inbegriper användning av våld, särskilt allvarligt våld. Sådana kan vara t.ex. de gärningar som avses i 25 kap. 3 a § 1 mom. 1 och 2 punkten och 31 kap. 2 § 1 mom. 1 och 2 punkten i strafflagen.

I 2 punkten i momentet föreskrivs det om den prövning som gäller användning av åtalsuppgörelse. Det föreslås att den gällande ordalydelsen ändras så att det i punkten endast hänvisas till de kostnader som behandlingen av målet uppenbart medför, i stället för till de kostnader som behandlingen av målet uppenbart medför i en rättegång och på det sätt som föreskrivs för åtalsärenden. Åtalsuppgörelse kan också leda till besparingar för förundersökningsmyndigheten samt för andra myndigheter, såsom skattemyndigheterna och arbetarskyddsmyndigheterna. Åklagaren ska i den prövning som gäller användning av åtalsuppgörelse också beakta betydelsen av sådana besparingar, särskilt i sin påföljdsständpunkt i domsförslaget.

Paragrafens 2 mom. motsvarar gällande 2 mom. I 3 mom. föreskrivs det om vilka förbindelser åklagaren får ingå i domsförslaget. Enligt momentet förbinder sig åklagaren i domsförslaget att yrka på straff i enlighet med en lindrigare straffskala enligt 6 kap. 8 a § i strafflagen. Åklagaren får förbinda sig att i enlighet med 8 § 2 mom. i detta kapitel avstå från att väcka åtal för ett eller flera misstänkta brott. Enligt förslaget får åklagaren i ett domsförslag också i enlighet med 7 § i lagen om näringsförbud ingå en förbindelse som gäller näringsförbud.

Det föreslås att det till momentet fogas en bestämmelse om åklagarens möjlighet att i ett domsförslag ingå en förbindelse som gäller näringsförbud på det sätt som föreskrivs i 7 § i lagen om näringsförbud. Genom den föreslagna ändringen möjliggörs alltså överläggning om

näringsförbud vid åtalsuppgörelse. Närmare bestämmelser om innehållet i förbindelsen föreslås i lagen om näringsförbud.

I 4 mom. i paragrafen föreslås det bestämmelser om överläggning om samfundsbot. Momentet är till sitt innehåll nytt i förhållande till den gällande paragrafen. Enligt momentet får åklagaren i ett domsförslag förbinda sig att i enlighet med 9 kap. 5 § 2 mom. i strafflagen yrka på sänkt samfundsbot. Möjligheten att överlägga om samfundsbot föreslås ha ett eget moment, eftersom de överläggningsmöjligheter som föreskrivs ovan i 3 mom. gäller fysiska personer.

Åklagaren kan från fall till fall antingen lägga fram ett separat domsförslag för en juridisk person eller inkludera det i domsförslaget för en fysisk person. Vid åtalsuppgörelse som gäller samfundsbot ska utgångspunkten för beloppet av samfundsboten enligt förslaget vara det belopp som åklagaren hade yrkat på utan åtalsuppgörelse, vilket det redogörs för i mer detalj nedan i motiveringen till 9 kap. 5 § 2 mom. i strafflagen. Åklagaren ska lägga fram en motivering för detta utgångsbelopp. Åklagaren får till följd av överläggningen förbinda sig att yrka på en samfundsbot på högst två tredjedelar av utgångsbeloppet. Domstolen kan dock ändra utgångsbeloppet, om beloppet inte kan anses vara lämpligt. Ändringen ska motiveras. Domstolen ska dock vara bunden att döma ut samfundsbot till ett belopp på högst två tredjedelar av det utgångsbelopp som domstolen anser vara lämpligt. I propositionen föreslås det dessutom att det till 9 kap. 7 § 2 mom. i strafflagen fogas en bestämmelse om möjligheten för åklagaren att avstå från att yrka straff för en juridisk person i syfte att undvika kumulation av påföljder.

I 5 mom. i paragrafen föreslås det bestämmelser om möjligheten för såväl fysiska som juridiska personer att överlägga om den ekonomiska vinningen av brottet. Enligt momentet får åklagaren i ett domsförslag förbinda sig att i enlighet med 8 b § 2 mom. avstå från att yrka på förverkande av den ekonomiska vinningen av brottet. Momentet är till sitt innehåll nytt i förhållande till den gällande paragrafen.

Föreslagna 6 mom. i paragrafen gäller innehållet i och formkraven för domsförslaget. Enligt momentet ska domsförslaget avfattas skriftligt och dateras och parterna ska underteckna det. På domsförslaget tillämpas vad som i 5 kap. 3 § föreskrivs om stämningsansökan. Utöver detta ska följande uppgifter anges i domsförslaget: 1) de uppgifter som avses i 2 mom. samt åklagarens förbindelse att yrka på straff i enlighet med den lindrigare straffskalan, 2) eventuella förbindelser som gäller näringsförbud, samfundsbot eller ekonomisk vinning av brott, 3) åklagarens ståndpunkt i fråga om arten av och storleken på det straff som ska dömas ut, 4) vad åklagaren utan domsförslaget hade yrkat på i målet i fråga om arten av och storleken på straffet, i fråga om längden av och innehållet i näringsförbudet och i fråga om arten av förverkandepåföljd för den ekonomiska vinningen av brottet.

Det inledande stycket och 1 punkten i det föreslagna momentet motsvarar till sitt innehåll gällande 4 mom. Enligt *2 punkten* i det föreslagna momentet ska i domsförslaget anges eventuella förbindelser som gäller näringsförbud, samfundsbot eller ekonomisk vinning av brott. Bestämmelser om det sätt på vilket åklagaren kan överlägga om dessa påföljder finns i paragrafens föreslagna 3–5 mom. och i de bestämmelser som det hänvisas till i de momenten. Vid prövningen av huruvida tilläggsåtgärder och samfundsbot kommer på fråga i enskilda överläggningar ska åklagaren fästa vikt vid hur stora processekonomiska besparingar erkännandet har medfört. Ju mer lindring svaranden ges, desto större bör besparingarna i resurserna vara. Detta motsvarar den gällande lagstiftningen (RP 58/2013 rd, s. 37, HD:2018:23).

Enligt *3 punkten* i det föreslagna momentet ska i domsförslaget anges åklagarens ståndpunkt i fråga om arten av och storleken på det straff som ska dömas ut. Med straffets storlek avses också

beloppet av samfundsbot. Enligt *4 punkten* i momentet ska i domsförslaget anges vad åklagaren utan domsförslaget hade yrkat på i målet i fråga om arten av och storleken på straffet, i fråga om längden av och innehållet i näringsförbudet och i fråga om arten av förverkandepåföljd för den ekonomiska vinningen av brottet. I propositionen föreslås det att det till lagen om näringsförbud fogas en uttrycklig bestämmelse om att åklagaren till följd av åtalsuppgörelse får förbinda sig att avstå från att yrka på något näringsförbud alls (föreslagna 7 § 2 mom. i lagen om näringsförbud). Även ett sådant överläggningsresultat ska antecknas i domsförslaget. Skyldigheten gäller endast situationer där beslutet om att inte yrka på näringsförbud entydigt och enbart grundar sig på resultatet av överläggning om åtalsuppgörelse, det vill säga på det att åklagaren i gengäld för ett erkännande avstår från en del av sina yrkanden på påföljder. Om åklagaren i den aktuella situationen också annars hade avstått från att yrka på näringsförbud, behöver det inte antecknas i domsförslaget att åklagaren inte yrkar på förbud. Det föreslagna momentet ålägger åklagaren att i domsförslaget anteckna också ett sådant överläggningsresultat där åklagaren med stöd av den föreslagna ändringen i 9 kap. 7 § i strafflagen avstår från att yrka på samfundsbot som straff. Antecknandet av överläggningsresultatet är väsentligt med tanke på domstolskontrollen av åtalsuppgörelse. Paragrafens föreslagna 7 mom. motsvarar gällande 5 mom.

10 a §. Paragrafen innehåller bestämmelser om förfarandefrågor som gäller åtalsuppgörelse. Paragrafens *1 mom.* gäller överläggning om ett domsförslag samt utredning av målsägandens samtycke. I propositionen föreslås det att det till momentet fogas en bestämmelse om åklagarens möjlighet att överlägga med en juridisk person om ett domsförslag som gäller samfundsbot. I praktiken är det ändå en fysisk person med rätt att företräda den juridiska personen som deltar i överläggningen.

5 b kap. Erkännanderättegång

2 §. I *1 mom.* i paragrafen föreskrivs det om den tidsfrist inom vilken en erkännanderättegång ska hållas efter det att målet blivit anhängigt i domstol. Enligt den gällande bestämmelsen ska en erkännanderättegång hållas inom 30 dagar från det att målet blivit anhängigt. Om erkännanderättegången inställs, ska en ny erkännanderättegång hållas inom 30 dagar från den dag då rättegången skulle hållas. I propositionen föreslås det att tidsfristen för ordnande av en erkännanderättegång förlängs till 60 dagar. I en situation där erkännanderättegången inställs, ska en ny erkännanderättegång hållas inom 60 dagar från den dag då rättegången skulle hållas.

4 §. Paragrafen innehåller bestämmelser om den dom som meddelas vid en erkännanderättegång. Det föreslås att det till paragrafen fogas ett *nytt 3 mom.*, som gäller påföljdsständpunkten i domen. I domen ska det enligt momentet, utöver det utdömda straffet, uppges hurdant straff i fråga om art och storlek som domstolen skulle ha dömt ut utan domsförslaget. Om det i målet döms ut ett näringsförbud eller en förverkandepåföljd för ekonomisk vinning av brott, ska domstolen i domen uppges hurdant näringsförbud eller hurdan förverkandepåföljd den skulle ha dömt ut utan domsförslaget. I domen ska det också antecknas de i 1 kap. 10 § 6 mom. 2–4 punkten avsedda uppgifter som åklagaren angett.

Enligt gällande 6 kap. 8 a § 3 mom. i strafflagen ska det i domen utöver det utdömda straffet också uppges vilket straff som domstolen skulle ha dömt ut utan ovan avsedd medverkan. Såsom det konstateras nedan föreslås det i propositionen att detta moment upphävs i strafflagen. I stället föreslås det att mer detaljerade bestämmelser om saken tas in i 5 b kap. 4 § i lagen om rättegång i brottmål genom nya 3 mom.

Enligt förslaget ska domstolen i fortsättningen, utöver det utdömda straffet, också uppges hurdant straff i fråga om art och storlek som domstolen skulle ha dömt ut utan domsförslaget.

Preciseringen i momentet behövs, eftersom man i utredningarna om åtalsuppgörelse har upptäckt att det inte alltid framgår av domarna vilket straff svaranden skulle ha dömts till utan åtalsuppgörelse, vilket det har redogjorts för i avsnitt 2.3. Såsom i föreslagna 1 kap. 10 § 6 mom. i lagen om rättegång i brottmål, vilket gäller åklagarens domsförslag, syftar straffets storlek också i detta fall på beloppet av samfundsbot.

Enligt förslaget ska domstolen dessutom i domen anteckna de i 1 kap. 10 § 6 mom. 2–4 punkten avsedda uppgifter som åklagaren angett. I fortsättningen ska det alltså i domen alltid framgå vad åklagaren har yrkat i domsförslaget och vad åklagaren utan domsförslaget hade yrkat i målet. Skyldigheten ska gälla alla påföljder som har varit föremål för åtalsuppgörelse. Dessa kan förutom bötes- eller fängelsestraff också vara samfundsbot, näringsförbud och förverkandepåföljd för ekonomisk vinning av brott. Utredningarna om åtalsuppgörelse har visat på ett behov av att även till denna del precisera bestämmelserna, eftersom det i alla domar som meddelas med anledning av erkännanderättegång för närvarande inte anges hurdan påföljd som föreslås i domförslaget.

7.2 Förundersökningslagen

3 kap. Allmänna bestämmelser om hur förundersökning ska genomföras

3 §. *När förundersökning ska göras.* I den gällande paragrafen föreskrivs det bl.a. om förundersökningsmyndighetens skyldighet att innan förundersökningen inleds utreda omständigheterna i samband med en misstanke om brott så att ett beslut om att inte göra förundersökning kan fattas enligt 9 § 1 mom. eller 10 § 1 mom., om ärendet kräver det. Det föreslås att det till paragrafen fogas ett *nytt 4 mom.*, enligt vilket förundersökningsmyndigheten ska bedöma möjligheten till en sådan överläggning om ett domsförslag som avses i 1 kap. 10 a § i lagen om rättegång i brottmål och i enlighet med 5 kap. i denna lag delta i förundersökningssamarbete i syfte att inleda överläggningen.

Den föreslagna bestämmelsen förutsätter inte att alla förutsättningar för ett domsförslag enligt 1 kap. 10 § i lagen om rättegång i brottmål med säkerhet uppfylls. Bestämmelsen ålägger dock förundersökningsmyndigheten att bedöma förutsättningarna i ärendet samt underrätta åklagaren. Naturligtvis ska brottmålet ändå vara sådant att det kan vara föremål för åtalsuppgörelse inom ramen för bestämmelserna i 1 kap. 10 § 1 mom. 1 punkten i lagen om rättegång i brottmål.

För att förundersökningsmyndigheten ska kunna konstatera att det finns möjlighet till åtalsuppgörelse, ska myndigheten anse att man genom åtalsuppgörelse kan uppnå processekonomiska besparingar och att ärendets art lämpar sig för åtalsuppgörelse. De processekonomiska besparingarna ska bedömas i fråga om hela straffprocessen. Det är klart att ju mer den misstänkte under förundersökningen på eget initiativ ger sådan information om hur brottet begicks som kan användas i brottmålet, desto mer brottutredningsresurser sparas det vid myndigheten. I praktiken är det sannolikt att den misstänkte i viss mån redan måste ha redogjort för brottet på eget initiativ för att åtalsuppgörelse ska kunna inledas under förundersökningen.

I förundersökningsskedet kan processekonomiska besparingar uppkomma t.ex. när förundersökningsmyndigheten innehar ett omfattande förundersökningsmaterial som inte ännu har analyserats, och det arbetet kan undvikas genom åtalsuppgörelse. En misstänkt som samtycker till åtalsuppgörelse producerar frivilligt information för förundersökningsmyndigheten, vilket minskar myndighetens arbete. Som en besparing för förundersökningsmyndigheten kan också betraktas annan utredning av brott. Vid förundersökningen kan det finnas behov av att utreda t.ex. var stulen egendom förvaras eller

andra uppgifter som specificerar hur egendomen kan återfås. Beroende på hur allvarligt brottet är och hur viktig det är att brottet utreds, t.ex. med beaktande av egendomens värde, kan återfåendet av egendomen förutsätta t.ex. sådant inhämtande av information som kräver personalresurser. Om den misstänkte på eget initiativ redogör för denna information, kan förundersökningsmyndigheten besparas arbetstid och kostnader. Besparingar kan också uppkomma i en situation där den misstänkte underrättar förundersökningsmyndigheten om var ett föremål som ska tas i beslag finns. I så fall behöver förundersökningsmyndigheten inte nödvändigtvis ta fram förundersökningsmaterial, t.ex. med hjälp av hemliga tvångsmedel, som sedan behöver gås igenom, utan förundersökningsmyndigheten kan i stället beslagta föremålet i rätt tid. Dygnetruntoobservation är t.ex. en dyr brottutredningsmetod. Ett annat exempel på besparingar för förundersökningsmyndigheten är situationer där den misstänkte när denne uppger sin villighet till åtalsuppgörelse underrättar förundersökningsmyndigheten om lösenordet till en krypterad fil eller anordning, varvid förundersökningsmyndigheten till denna del besparas arbetstid. Besparingar som gäller användningen av arbetstid vid förundersökningsmyndigheten uppkommer också i en sådan situation där den misstänkte uppger var i ett material i förundersökningsmyndighetens innehav de uppgifter som behövs för att utreda brottet finns. Särskilt i fråga om narkotikabrott kan man uppnå besparingar i de resurser som används för att gå igenom teledata (transkribering av samtal och meddelanden).

Vikt ska fästas vid ovan beskrivna besparingar när åklagaren vid åtalsuppgörelse överväger påföljdsståndpunkten i domsförslaget samt när domstolen vid erkännanderättegång överväger den slutliga domen.

Den misstänktes vilja att erkänna brottet eller bidra till utredningen av det under förundersökningen är ett starkt tecken på att åtalsuppgörelse eventuellt kan inledas i brottmålet. Förundersökningsmyndigheten kan emellertid anse att det finns möjlighet till åtalsuppgörelse trots att den misstänkte inte ännu har erkänt eller väsentligen bidragit till utredningen av brottet. Syftet med den föreslagna ändringen är att betona förundersökningsmyndighetens aktiva roll vid inledande av åtalsuppgörelse och sänka tröskeln för förundersökningssamarbete i de fall där åtalsuppgörelse kan vara lämpligt.

Medan förundersökningen framskrider ska förundersökningsmyndigheten bedöma om utredningen har framskridit till ett skede där det kan finnas förutsättningar för åtalsuppgörelse och där det är ändamålsenligt att åklagaren deltar i förundersökningssamarbete i syfte att inleda åtalsuppgörelse. Förundersökningen behöver alltså inte ha blivit klar. Det är ändå inte meningen att förundersökningsmyndigheten under förundersökningen kontinuerligt ska fråga den misstänkte om denne möjligtvis är villig att erkänna och delta i åtalsuppgörelse. T.ex. om den misstänkte har tillfrågats om sin villighet till åtalsuppgörelse, och det utifrån svaret verkar klart att den misstänkte knappast samtycker till det, är det inte ändamålsenligt att förundersökningsmyndigheten använder resurser på ytterligare diskussioner om ämnet. Om den misstänkte tillfrågas om sin villighet till åtalsuppgörelse, ska det antecknas i förhörprotokollet.

Åtalsuppgörelse kan inledas under förundersökningen med stöd av 1 kap. 10 § i lagen om rättegång i brottmål, eftersom bestämmelserna om åtalsuppgörelse i den lagen är lika tillämpliga på åtalsuppgörelse som inleds under förundersökningen.

Trots att det är åklagaren som fattar det slutliga beslutet om inledande av åtalsuppgörelse har undersökningsledaren en viktig roll i beredningen av åtalsuppgörelse och utredningen av förutsättningarna när inledande av åtalsuppgörelse under förundersökningen övervägs. Undersökningsledarens roll beror dock på vilket skede förundersökningen är i. Om den är i slutskedet eller klar, är undersökningsledarens roll mycket liten.

Samarbetet mellan åklagaren och förundersökningsmyndigheten sker i enlighet med bestämmelserna om förundersökningssamarbete i 5 kap. i förundersökningslagen. Förundersökningsmyndigheten ska se till att åklagaren får tillräckligt med uppgifter för åtalsuppgörelse i ärendet. Det är fortsättningsvis undersökningsledarens ansvar att slutföra förundersökningen om överläggningen strandar. Beroende på i vilket skede förundersökningen av det misstänkta brottet är, kan inledande av åtalsuppgörelse under förundersökningen i praktiken förutsätta också annan medverkan av den misstänkte än enbart erkännande.

Inledande av åtalsuppgörelse under förundersökningen påverkar inte i sig t.ex. förutsättningarna för användning av tvångsmedel.

10 a §. Begränsning av förundersökningen på grund av erkännande. I propositionen föreslås det att paragrafen i framtiden ska kunna tillämpas i fråga om grovt narkotikabrott, grov människohandel och grovt rån, vilket motsvarar den föreslagna ändring som gäller åtalsuppgörelse. Samtidigt ska hänvisningen till 20 kap. 15 § i strafflagen strykas, eftersom brottet i fråga inte kan omfattas av åtalsuppgörelse på grund av ett maximistraff på tio år.

Enligt föreslagna 3 kap. 10 a § 5 mom. får en förundersökning inte lämnas ogjord eller läggas ned och en i 2 mom. avsedd förbindelse inte ingås med stöd av den paragrafen till den del som 1) det föreskrivs ett strängare straff än fängelse i sex år för det misstänkta brottet, förutom om det misstänkta brottet är ett brott som avses i 25 kap. 3 a §, 31 kap. 2 § eller 50 kap. 2 § i strafflagen, 2) det misstänkta brottet är ett brott som avses i 20 kap. 1, 3–5, 9, 14, 16 eller 18 § eller i 21 kap. 5, 6 a, 6 c eller 7–15 § i strafflagen, eller 3) ett viktigt allmänt eller enskilt intresse kräver att det görs en förundersökning.

I motiveringen till den föreslagna ändringen i 1 kap. 10 § 1 mom. 1 punkten i lagen om rättegång i brottmål har det redogjorts för dessa brotts karaktär och hur de lämpar sig för åtalsuppgörelse. Vad som konstaterats ovan gäller likaså utvidgningen av tillämpningsområdet i denna paragraf.

4 kap. Förundersökningsprinciperna och rättigheterna för dem som deltar i förundersökning

16 §. Underrättelse om den misstänktes rättigheter. I 1 mom. i paragrafen finns en förteckning över de saker som den som är misstänkt för brott utan dröjsmål och senast innan personen hörs ska underrättas om. Det föreslås att det till förteckningen fogas en *ny 8 punkt*, enligt vilken den som är misstänkt för brott ska underrättas om möjligheten till en sådan överläggning om ett domsförslag som avses i 1 kap. 10 a § i lagen om rättegång i brottmål och till sådan begränsning av förundersökningen på grund av erkännande som avses i 3 kap. 10 a § i förundersökningslagen.

Skyldigheten att underrätta den misstänkte ska endast gälla sådana situationer där det brott som utreds omfattas av tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse eller erkännandeförfarande. Om det är klart att åtalsuppgörelse inte blir tillämpligt i det aktuella brottmålet, t.ex. för att det misstänkta brottet inte omfattas av tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse, behöver den misstänkte inte underrättas. Trots att det i den föreslagna punkten inte hänvisas till 1 kap. 10 § utan 10 a § i lagen om rättegång i brottmål, ska den misstänkte när denne underrättas om möjligheten till överläggning också underrättas om vilka frågor det är möjligt att överlägga om.

Under beredningen av 1987 års förundersökningslag diskuterades möjligheten att underrätta den misstänkte om att denne kan få ett lindrigare straff om den misstänkte på eget initiativ strävar efter att främja brottsutredningen. Då ansågs ett sådant meddelande ändå inte vara användbart, eftersom strafflindring i det fall att det senare visar sig att den misstänkte är skyldig

är en fråga som uteslutande ankommer på domstolen att avgöra (RP 14/1985 rd, s. 31). Denna ståndpunkt gäller fortfarande. Syftet med den ändring som föreslås i denna proposition är inte att lova den misstänkte säker tillgång till åtalsuppgörelse eller garanterad straff lindring. Syftet är endast att öka den misstänktes medvetenhet om möjligheten, vilket ska beaktas när underrättelsen formuleras.

Med hänsyn till skyddet mot självinkriminering ska underrättelsen göras så att den misstänkte inte pressas att erkänna. Syftet är endast att ge den misstänkte information om hans möjlighet att främja utredningen av brottet på ett sätt som också kan vara till nytta för den misstänkte själv. I enlighet med 3 mom. i den gällande paragrafen ska informationen om åtalsuppgörelse ges på den misstänktes språk som avses i 4 kap. 12 §. Informationen kan ges muntligt till andra än frihetsberövade, men till frihetsberövade ska informationen ges skriftligt i enlighet med 4 kap. 17 §.

Eftersom det har konstaterats att åtalsuppgörelse är särskilt lämpligt vid utredningen av grova ekonomiska brott, kan det i praktiken vara ändamålsenligt att den misstänkte i sådana fall på förhand underrättas om åtalsuppgörelse skriftligt och enligt standardutformningen. Den misstänkte kan t.ex. sändas ett brev där det på ett tydligt allmänspråk redogörs för förfarandet med åtalsuppgörelse så att en lekman som saknar kännedom om straffprocessrätt lätt kan förstå saken. Med tanke på skyddet mot självinkriminering är det väsentligt att den misstänkte i brevet också underrättas om sin rätt att låta bli att medverka till utredningen av sitt brott. Det är behövt att den misstänkte i brevet uppmanas att gå igenom brevet innehåll med sitt biträde.

18 §. Underrättelse om målsägandens rättigheter. I paragrafen finns en förteckning över de saker som målsäganden utan ogrundat dröjsmål ska underrättas om, i den omfattning det är behövt i synnerhet med beaktande av omständigheter som hänför sig till målsägandens person och brottets natur. Det föreslås att det till förteckningen fogas en *ny 11 punkt*, enligt vilken målsäganden ska underrättas om möjligheten att det i ärendet kan ordnas en sådan överläggning om ett domsförslag som avses i 1 kap. 10 a § i lagen om rättegång i brottmål. Paragrafens ordalydelse ålägger förundersökningsmyndigheten att underrätta målsäganden om möjligheten till åtalsuppgörelse utan ogrundat dröjsmål, i den omfattning det är behövt i synnerhet med beaktande av omständigheter som hänför sig till målsägandens person och brottets natur. Varje målsägande ska alltså inte kategoriskt underrättas, utan förundersökningsmyndigheten ska bedöma behovet av underrättelse i det aktuella enskilda brottmålet. För underrättelse talar t.ex. det att den gärning som undersöks är ett misstänkt ekonomiskt brott. Det är klart att underrättelseskylldigheten inte ska gälla situationer där det brott som utreds inte omfattas av tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse.

Liksom för den misstänkte ska det för målsäganden i underrättelsen på ett tydligt allmänspråk redogöras för vad åtalsuppgörelse innebär. Därutöver ska målsäganden informeras om vad hans ställning vid en eventuell åtalsuppgörelse är. Från fall till fall kan målsäganden också tillfrågas om samtycke till åtalsuppgörelse redan i samband med underrättelsen.

5 kap. Förundersökningsamarbete mellan förundersökningsmyndigheter och åklagare

1 §. Underrättelse till åklagaren. Det föreslås att det till paragrafen fogas ett *nytt 3 mom.*, som gäller underrättelse om möjligheten till åtalsuppgörelse. Enligt momentet ska förundersökningsmyndigheten utan dröjsmål underrätta åklagaren om brottmål där en sådan överläggning om ett domsförslag som avses i 1 kap. 10 a § i lagen om rättegång i brottmål enligt förundersökningsmyndighetens bedömning skulle kunna tillämpas. Om förundersökningsmyndigheten efter att ha gjort en bedömning enligt föreslagna 3 kap. 3 § 4 mom. anser att det i ett brottmål kan finnas möjlighet till åtalsuppgörelse, ska myndigheten utan

dröjsmål underrätta åklagaren om saken. Underrättelse förutsätter inte att förundersökningen i brottmålet är klar eller att den misstänkte har erkänt gärningen. I enlighet med den gällande regleringen sker samarbetet enligt 5 kap. 3 §.

7.3 Strafflagen

6 kap. Om bestämmande av straff

8 a §. *Lindring av straffskalan på grund av erkännande.* Enligt 3 mom. i paragrafen ska i domen utöver det utdömda straffet också uppges vilket straff som domstolen skulle ha dömt ut utan ovan avsedd medverkan. I propositionen föreslås det att det i nya 3 mom. i 5 b kap. 4 § i lagen om rättegång i brottmål ska föreskrivas om påföljdsståndpunkten i den dom som domstolen meddelar efter en erkännanderättegång. Det föreslagna nya momentet inbegriper alltså också de skyldigheter som föreskrivs i gällande 6 kap. 8 a § 3 mom. i strafflagen. För att lagstiftningen ska hållas tydlig och konsekvent är det ändamålsenligt att allt det som föreskrivs om samma sak finns under samma bestämmelse. Därmed föreslås det att momentet upphävs i strafflagen.

9 kap. Om straffansvar för juridiska personer

5 §. *Samfundsbot.* I paragrafen föreskrivs det om samfundsbotens belopp. Enligt den gällande paragrafen döms samfundsbot ut till ett visst belopp. Dess lägsta belopp är 850 euro och dess högsta belopp 850 000 euro. Det föreslås att det till paragrafen fogas ett *nytt 2 mom.*, som gäller samfundsbotens belopp då samfundsboten är föremål för ett domsförslag. Om samfundsboten är föremål för ett sådant domsförslag som avses i 1 kap. 10 § i lagen om rättegång i brottmål, får åklagaren enligt momentet yrka på högst två tredjedelar av det belopp av samfundsboten som åklagaren hade yrkat på utan domsförslaget. På motsvarande sätt får domstolen döma en juridisk person till samfundsbot till ett belopp på högst två tredjedelar av det belopp av samfundsboten som domstolen hade dömt ut utan domsförslaget.

Överläggningar om samfundsbot ska till tillämpliga delar följa logiken i 6 kap. 8 a § i strafflagen. Enligt 1 mom. i den paragrafen bestäms straffet i fråga om fysiska personer med iakttagande av en lindrigare straffskala, om gärningsmannen har medverkat till utredningen av sitt brott på det sätt som föreskrivs i 1 kap. 10 och 10 a § och 5 b kap. i lagen om rättegång i brottmål samt i 3 kap. 10 a § i förundersökningslagen. Enligt 6 kap. 8 a § 2 mom. i strafflagen, när ett straff bestäms enligt 1 mom. får gärningen dömas till högst två tredjedelar av det maximala fängelse- eller bötesstraffet för brottet och lägst det minimum i den straffart som föreskrivs för brottet.

Om lindringen av samfundsbotens belopp till följd av åtalsuppgörelse görs på motsvarande sätt, det vill säga så att skalan lindras, innebär det att en juridisk person kan dömas till samfundsbot till ett belopp på högst två tredjedelar av samfundsbotens maximibelopp (850 000 euro) och minst samfundsbotens minimibelopp (850 euro). Detta innebär att maximibeloppet för en samfundsbot som är föremål för ett domsförslag kan vara 566 667 euro. I praktiken är samfundsböter emellertid inte så höga. Enligt Krimos utredning var den genomsnittliga samfundsboten 9 780 euro mellan åren 2009 och 2018. Därmed kan en lindring av skalan inte anses vara ett ändamålsenligt beräkningssätt vid lindring av samfundsbot, eftersom det i praktiken inte ger juridiska personer incitament.

Det är mer ändamålsenligt att vid åtalsuppgörelse utgå från det belopp av samfundsboten som åklagaren hade yrkat på utan åtalsuppgörelse. Åklagaren får till följd av överläggningen gå med på en lindring på minst en tredjedel av denna utgångspunkt. Samfundsbotens minimibelopp får ändå inte underskridas.

Eftersom domstolen har domsrätt, och därmed innehar den slutliga prövningsrätten i ett mål, kan domstolen avvika från åklagarens yrkande och ändra åklagarens föreslagna belopp av samfundsbot, om domstolen inte anser att beloppet är lämpligt. Ändringen ska motiveras. Domstolen ska dock enligt förslaget vara bunden att döma ut samfundsbot till ett belopp på högst två tredjedelar av det utgångsbelopp som domstolen anser vara lämpligt. I praktiken ska lindringens relativa belopp vara detsamma som för fysiska personer.

Liksom i fråga om straffet för en fysisk person påverkas också storleken på den lindring av samfundsboten som en juridisk person kan få av hur tidigt i straffprocessen som den juridiska personen började medverka till brottsutredningen.

Dessutom bör det beaktas att beräkningsgrunden för samfundsbot åtminstone i fråga om vissa brott kommer att ändras till följd av EU-rätten så att beloppet av samfundsbot ska grunda sig på omsättning. Såväl Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2024/1226 om fastställande av brottsrekvisit och påföljder för överträdelse av unionens restriktiva åtgärder och om ändring av direktiv (EU) 2018/1673 som Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2024/1203 om skydd för miljön genom straffrättsliga bestämmelser och om ersättande av direktiven 2008/99/EG och 2009/123/EG innehåller en omsättningsmodell för beräkning av samfundsbot (5 procent av omsättningen, dock högst 40 miljoner euro). Den föreslagna regleringslösningen för beräkningen av samfundsbot vid åtaluppställning är förenlig också med ett beräkningssätt som grundar sig på omsättning.

7 §. Avstående från straffyrkande. Paragrafens 2 mom. gäller de exceptionella situationer där gärningsmannen redan har dömts till straff i en tidigare rättegång när frågan om samfundsbot blir aktuell. I en sådan situation kan åklagaren avstå från att yrka på att den juridiska personen döms till samfundsbot (RP 95/1993 rd, s. 47).

Det föreslås att det till momentet fogas en bestämmelse om möjligheten att vid åtaluppställning avstå från att yrka straff när det kan förväntas att en juridisk person på grund av påföljdsakumulation sannolikt inte döms till straff. Enligt det föreslagna momentet kan åklagaren även avstå från att yrka straff, om gärningsmannen i det fall som avses i 4 § 2 mom. 3 punkten redan har dömts till straff eller det kan förväntas att gärningsmannen döms till straff enligt ett sådant domsförslag som avses i 1 kap. 10 § i lagen om rättegång i brottmål och den juridiska personen på grund av dömande till straff inte döms till samfundsbot. Förslaget gäller alltså inte överläggning om samfundsbot, utan undvikande av att påföljder kumuleras. Ändringen ska gälla situationer där den fysiska och den juridiska personen kan jämföras och den fysiska personen sannolikt döms till straff enligt domsförslaget.

Momentets föreslagna nya ordalydelse gör det möjligt att avstå från att yrka straff inte bara om gärningsmannen i det fall som avses i 4 § 2 mom. 3 punkten redan har dömts till straff, utan också om det kan förväntas att gärningsmannen döms till straff enligt ett domsförslag. I båda fallen förutsätts det att det kan förväntas att den juridiska personen inte döms till samfundsbot på grund av att den fysiska personen döms till straff.

10 kap. Om förverkandepåföljder

2 §. Förverkande av vinning. Enligt gällande 6 mom. i paragrafen döms vinning inte förverkad till den del den har återburits eller dömts eller döms att betalas till den kränkta i form av skadestånd eller återbäring av obehörig vinst. Om yrkande på skadestånd eller återbäring av obehörig vinst inte har framställts eller om ett sådant yrkande ännu inte har avgjorts när ett avgörande meddelas med anledning av yrkandet på förverkande, ska förverkandepåföljden dömas ut.

Det föreslås att det till momentet fogas en bestämmelse om möjligheten för domstolen att avvika från huvudregeln i momentets första mening. Om förverkandet av vinning är föremål för ett sådant domsförslag som avses i 1 kap. 10 § i lagen om rättegång i brottmål, behöver inte vinningen dömas förverkad, dock endast om vinningen och den skada som orsakats målsäganden motsvarar varandra och till den del som målsäganden inte yrkar på skadestånd eller återbäring av obehörig vinst.

Den föreslagna ändringen omfattar de situationer där målsäganden inte alls eller endast delvis yrkar på skadestånd eller återbäring av obehörig vinst. Bestämmelsen ska alltså endast gälla situationer där ett brottmål har en målsägande som orsakats skada. T.ex. grova narkotikabrott saknar målsägande, så i praktiken är det inte möjligt att överlägga om den ekonomiska vinningen av brottet vid sådan åtalsuppgörelse som gäller grova narkotikabrott.

Eftersom det är fråga om en situation som i viss mån är exceptionell, är det viktigt att det i domen tydligt specificeras den ekonomiska vinningen av brottet och den skada som orsakats målsäganden samt deras inbördes förhållande.

9 §. *Behandling av mål om förverkandepåföljd.* Enligt gällande 3 mom. i paragrafen döms förverkandepåföljd ut på yrkande av åklagaren. I 1 kap. 8 b § i lagen om rättegång i brottmål föreskrivs det om de grunder på vilka åklagaren kan avstå från att yrka på förverkande. Det föreslås att det till momentet fogas en hänvisning till sådan åtalsuppgörelse enligt 1 kap. 10 § i lagen om rättegång i brottmål som gäller ekonomisk vinning av brott.

7.4 Lagen om näringsförbud

4 §. *Förbudets innehåll.* I 3 mom. i paragrafen föreskrivs det om domstolens möjlighet att av särskilda skäl avvika från näringsförbudets innehåll. Eftersom denna proposition syftar till att möjliggöra överläggning om näringsförbudets innehåll, är det behövligt att domstolen också ges möjlighet att avvika från näringsförbudets innehåll i enlighet med ett domsförslag.

Det ursprungliga syftet med momentet var att göra det möjligt för domstolen att av särskilda skäl och till vissa delar avvika från näringsförbudet, om utkomstmöjligheterna för den som meddelats näringsförbud försvåras oskäligt eller om ett förbud att delta i drivandet av rörelse oskäligt kan försvåra de övriga delägarnas ställning (RP 29/1985 rd, s. 18). Det föreslås att momentet ändras så att ett domsförslag som avses i 7 § också ska betraktas som ett särskilt skäl. Syftet är inte att skapa en uttömmande förteckning, utan att föra fram att ett domsförslag kan vara ett sådant särskilt skäl som avses i momentet. I sådana situationer behöver domstolen inte separat bedöma om konsekvenserna av näringsförbudet är oskäliga, utan avvikandet är möjligt med stöd av domsförslaget.

5 §. *Förbudets varaktighet.* Det föreslås att det till paragrafen fogas ett *nytt 2 mom.*, som gäller näringsförbud som meddelas med anledning av ett domsförslag. Enligt momentet kan ett näringsförbud som meddelas med anledning av ett sådant domsförslag som avses i 7 § vara minst ett år. Eftersom det i lagförslaget föreslås att åklagaren i ett domsförslag får förbinda sig att yrka på ett näringsförbud på minst ett år, är det behövligt att i paragrafen om näringsförbudets varaktighet föreskriva om detta undantag också för domstolens del. Det föreslagna nya momentet utgör alltså ett undantag från huvudregeln i 1 mom.

7 §. *Domsförslag som gäller näringsförbud.* Det föreslås att det till lagen fogas en ny 7 §, som innehåller bestämmelser om domsförslag som gäller näringsförbud.

I denna proposition föreslås det att bestämmelserna om åtalsuppgörelse i lagen om rättegång i brottmål ändras så att åklagaren får överlägga också om näringsförbud. Till följd av detta föreslås det att det till lagen om näringsförbud fogas bestämmelser om hur åklagaren får överlägga om näringsförbud.

I enlighet med de föreslagna ändringarna i 4 och 5 § är det dock domstolen som beslutar om det slutliga innehållet i näringsförbudet. Föreslagna 7 § gäller alltså endast innehållet i åklagarens yrkande, från vilket domstolen kan avvika.

Syftet med förslaget är inte att ålägga åklagaren att överlägga om näringsförbud, utan endast att ge åklagaren den möjligheten då överläggningen kan betraktas som ändamålsenlig för att åtalsuppgörelse ska kunna nås. När åklagaren överväger överläggning om näringsförbud ska hen dessutom beakta näringsförbudets syfte och dess karaktär av säkringsåtgärd. Ett erkännande ska visa att gärningsmannen förhåller sig med allvar till det att lagen ska följas vid drivande av rörelse och att hen i framtiden är beredd att agera så att det inte rubbar förtroendet för att näringsverksamheten bedrivs som sig bör. Om överläggning om näringsförbud och avvikande från förbudet sannolikt leder till att den som driver rörelse fortsätter sitt otillbörliga och skadliga förfarande, finns det inte förutsättningar för överläggning om näringsförbud.

Enligt *1 mom.* i den föreslagna paragrafen får åklagaren för att lägga fram ett domsförslag överlägga om innehållet i och varaktigheten för ett näringsförbud. Momentet gäller situationer där åklagaren har för avsikt att yrka på näringsförbud, men är beredd att överlägga om detaljerna i sitt yrkande. Förslaget innebär således ett undantag från 4 och 5 § i den gällande lagen.

Enligt *1 punkten* i det föreslagna momentet får åklagaren i ett domsförslag förbinda sig att avvika från innehållet i ett näringsförbud enligt 4 § i lagen så att förbudet inte gäller visst drivande av rörelse eller drivande av en rörelse av visst slag eller viss omfattning eller uppdrag eller verksamhet i ett visst samfund eller en viss stiftelse eller förvärv av bestämmanderätt i ett samfund enligt 1 mom. 6 punkten i den paragrafen. Till sin ordalydelse motsvarar förslaget 4 § 3 mom., enligt vilket domstolen har möjlighet att avvika från näringsförbudets innehåll.

Enligt *2 punkten* i det föreslagna momentet får åklagaren också överlägga om näringsförbudets varaktighet. Enligt punkten får åklagaren förbinda sig att avvika från näringsförbudets varaktighet enligt 5 § i lagen, dock så att ett förbud på minst ett år ska yrkas. Enligt 5 § i den gällande lagen kan näringsförbud meddelas för minst tre och högst sju år. Vid överläggning får åklagaren alltså förbinda sig att yrka på ett näringsförbud som är kortare än tre år. Det förbud som yrkas ska ändå vara minst ett år. Överläggning om förbudets varaktighet har ingen inverkan på förlängning av tiden för näringsförbud enligt 17 §, om förutsättningarna för förlängning uppfylls.

I *2 mom.* i den föreslagna paragrafen föreskrivs det om de exceptionella situationer där åklagaren i överläggningen om ett domsförslag får förbinda sig att avstå från att yrka på något näringsförbud alls. För en sådan förbindelse krävs det dock särskilda skäl. Enligt momentet får åklagaren i ett domsförslag av särskilda skäl förbinda sig att avstå från att yrka på näringsförbud. Åklagaren får dock inte ingå en sådan förbindelse, om personen vid drivandet av rörelse har gjort sig skyldig till någon av de gärningar som avses i 3 § 3 mom. 1–4 punkten.

När åklagaren bedömer alternativet att till följd av åtalsuppgörelse helt avstå från att yrka på näringsförbud ska hen särskilt beakta lagens syfte enligt 1 §, det vill säga att förhindra att otillbörlig och skadlig rörelse drivs samt bevara förtroendet för näringsverksamheten. Åklagaren får dock inte avstå från att yrka på näringsförbud i en situation där personen vid drivandet av rörelse har gjort sig skyldig till någon av de gärningar som avses i 3 § 3 mom. 1–

4 punkten. I fråga om dessa gärningar grundar sig skyldigheten att döma ut näringsförbud på internationella förpliktelser.

Den gällande lagen saknar tydliga anvisningar om när åklagaren helt kan avstå från att yrka på näringsförbud. Likaså saknar den gällande lagen en uttrycklig bestämmelse som tillåter överläggning om näringsförbud vid åtalsuppgörelse. Såsom det konstateras i beskrivningen av nuläget kan saken dock i praktiken komma upp i de informella diskussionerna kring åtalsuppgörelsen. I propositionen föreslås det därför att det till lagen fogas en uttrycklig bestämmelse om att åklagaren till följd av åtalsuppgörelse får förbinda sig att avstå från att yrka på något näringsförbud alls. Därutöver föreslås det att ett sådant överläggningsresultat ska antecknas i domsförslaget (föreslagna 1 kap. 10 § 6 mom. i lagen om rättegång i brottmål). Syftet med dessa förslag är att öka transparensen vid åtalsuppgörelse och att informera domstolen om alla frågor som behandlats vid överläggningen.

8 Ikraftträdande

Det föreslås att lagarna träder i kraft den 1 juni 2026.

9 Verkställighet och uppföljning

I samband med godkännandet av den föregående propositionen om åtalsuppgörelse förutsatte riksdagen att justitieministeriet följer och bedömer tillämpningen och verkställigheten av lagstiftningen om åtalsuppgörelse, eftersom det fanns principiella problem i propositionen och det var fråga om ett nytt system, samt att ministeriet före utgången av 2017 lämnar lagutskottet upplysningar om hur lagstiftningen har fungerat.

Motsvarande upplysningar behövs för att följa upp de ändringar som föreslås i denna proposition. Det är ändamålsenligt att upplysningarna lämnas när tillämpningspraxis har etablerats, tillräckligt med erfarenheter av hur de föreslagna ändringarna fungerat har insamlats och ändringarnas effekt kan bedömas på tillbörligt sätt. I praktiken innebär detta att den ändamålsenliga tidpunkten för att lämna upplysningar är tidigast i början av 2030-talet.

10 Förhållande till andra propositioner

I den version av betänkandet i projektet för smidigare straffprocesser (OM060:00/2023) som var på remiss föreslås det att 4 kap. 16 § i förundersökningslagen ändras. Riksdagsbehandlingen av regeringens proposition om smidigare processer kommer sannolikt att ske samtidigt som behandlingen av denna proposition. Propositionerna bör därför vid behov samordnas i riksdagen.

11 Förhållande till grundlagen samt lagstiftningsordning

11.1 Allmänt

I propositionen föreslås det att grovt narkotikabrott, grovt rån och grov människohandel fogas till de brott som omfattas av tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse. I fråga om påföljder ska man också kunna överlägga om samfundsbot och näringsförbud samt om vinning av brott i en situation där åklagarens yrkande på den ekonomiska vinningen av ett brott överstiger målsägandens skadeståndsyrkande. I fråga om förfarandet för åtalsuppgörelse föreslås det i propositionen att myndigheten åläggs en tydligare skyldighet att bedöma förutsättningarna för åtalsuppgörelse i enskilda fall, att det till den underrättelse som lämnas parterna fogas ett omnämnande av åtalsuppgörelse, att åtalsuppgörelse ska vara möjligt i besvärinstansen, att

ståndpunkterna om påföljderna görs mer informativa och att tidsfristen för ordnande av erkännanderättegångar förlängs från 30 dagar till 60 dagar.

Grundlagsutskottet har bedömt grundlagsenligheten i åtaluppställning i samband med den föregående propositionen om åtaluppställning (GrUU 7/2014 rd). Utskottet ansåg då att lagförslagen kunde behandlas i vanlig lagstiftningsordning. I sin bedömning betonade utskottet särskilt aspekterna domsrätt (3 § 3 mom. i grundlagen), rättvis rättegång (21 § i grundlagen) och jämlikhet (6 § i grundlagen). Även denna proposition bör särskilt bedömas i förhållande till de ovannämnda bestämmelserna i grundlagen. Den centrala frågan är om de ändringar som nu föreslås ger anledning att bedöma förhållandet mellan grundlagen och åtaluppställning annorlunda än i samband med den tidigare regeringspropositionen.

11.2 Utövande av domsrätt

Enligt 3 § 3 mom. i grundlagen utövas den dömande makten av oberoende domstolar, i högsta instans av högsta domstolen och högsta förvaltningsdomstolen. Enligt 99 § 1 mom. i grundlagen utövas den högsta domsrätten i brottmål av högsta domstolen.

I sitt tidigare utlåtande bedömde grundlagsutskottet med avseende på 3 § 3 mom. i grundlagen huruvida bestämmelserna om domsförslag och erkännanderättegång i 5 b kap. i lagen om rättegång i brottmål innebär att domsrätt överförs till en aktör utanför domstolen. Då bedömde utskottet att de föreslagna bestämmelserna inte var problematiska med avseende på 3 § 3 mom. i grundlagen (GrUU 7/2014 rd, s. 3–4).

I denna proposition föreslås det att samfundsbot, näringsförbud och ekonomisk vinning av brott i begränsad utsträckning ska kunna vara föremål för åtaluppställning. Dessa tre påföljder utgör således helt nya överläggningsmöjligheter vid sidan om det straff som en fysisk person döms till. Liksom i fråga om straff för fysiska personer, utövar domstolen enligt förslaget domsrätt när det gäller dömande till samfundsbot, näringsförbud och förverkande av den ekonomiska vinningen av brott.

Det förslag som gäller samfundsbot har till tillämpliga delar utarbetats i enlighet med logiken i 6 kap. 8 a § i strafflagen, dock med beaktande av samfundsbotens belopp i praktiken samt kommande ändringar till följd av EU-rätten i beräkningsgrunden för samfundsbot i fråga om vissa brott. I ett domsförslag ska åklagaren få yrka på högst två tredjedelar av det belopp av samfundsboten som åklagaren hade yrkat på utan domsförslaget. Såsom det konstateras ovan i specialmotiveringen till föreslagna 9 kap. 5 § 2 mom. i strafflagen ska domstolen på grund av sin domsrätt ha den slutliga prövningens rätten i ett mål och därmed möjlighet att avvika från det belopp av samfundsbot som åklagaren yrkat på. Liksom i fråga om andra straff ska domstolen vara bunden att döma ut straffet till en storlek som faller inom en lindrigare straffskala, det vill säga att vid en erkännanderättegång döma den juridiska personen till samfundsbot till ett belopp på högst två tredjedelar av det belopp av samfundsboten som domstolen hade dömt ut utan domsförslaget. Domstolen kan också avskryva målet.

De förslag som gäller näringsförbud och ekonomisk vinning av brott skiljer sig från förslaget om samfundsbot. Medan åklagaren i vilket fall som helst ska vara skyldig att yrka på samfundsbot, har åklagaren när det gäller ekonomisk vinning av brott samt i vissa fall näringsförbud möjlighet att till följd av åtaluppställning helt avstå från att framställa ett yrkande. I enlighet med den normala behörighetsfördelningen inom straffprocessen dömer domstolen ut såväl en förverkandepåföljd (10 kap. 9 § 3 mom. i strafflagen) som ett näringsförbud (6 § i lagen om näringsförbud) på yrkande av åklagaren. Förslaget i denna proposition avviker inte från denna fördelning. På grund av detta får domstolen inte på eget initiativ döma ut en

tilläggså följd i en situation där åklagaren till följd av åtalsuppgörelse helt har avstått från att yrka på en sådan.

Såsom grundlagsutskottet i sitt tidigare utlåtande har konstaterat är det väsentliga med avseende på domstolens domsrätt att den enligt 5 b kap. 5 § 1 mom. i lagen om rättegång i brottmål ska avskrivna målet om det saknas förutsättningar att meddela en dom enligt domsförslaget (GrUU 7/2014 rd, s. 3). I denna proposition föreslås det inte några ändringar i denna reglering.

Med stöd av vad som anförts ovan är förslaget förenligt med grundlagens bestämmelser om domsrätt.

11.3 Rättvis rättegång

11.3.1 Allmänt

Enligt 21 § i grundlagen har var och en rätt att på behörigt sätt och utan ogrundat dröjsmål få sin sak behandlad av en domstol eller någon annan myndighet som är behörig enligt lag samt att få ett beslut som gäller hans eller hennes rättigheter och skyldigheter behandlat vid domstol eller något annat oavhängigt rättskipningsorgan. Offentligheten vid handläggningen, rätten att bli hörd, rätten att få motiverade beslut och rätten att söka ändring samt andra garantier för en rättvis rättegång och god förvaltning ska tryggas genom lag. Dessutom tryggas rätten till rättvis rättegång i artikel 6 i Europakonventionen och i artikel 14 i den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (FördrS 8/1976).

Ingens rättsskydd får äventyras genom lagstiftning (GrUU 5/2016 rd, s. 3). Bestämmelsen i 21 § i grundlagen hindrar emellertid inte att det genom lag föreskrivs om mindre undantag från de rättigheter som tryggas i paragrafen, under förutsättning att undantagen inte ändrar den aktuella rättsskyddsgarantins ställning som huvudregel och inte i enskilda fall äventyrar individens rättssäkerhet (RP 309/1993 rd, s. 78 samt t.ex. GrUU 43/2021 rd, punkt 2 och GrUU 39/2014 rd, s. 2).

I samband med behandlingen av den tidigare propositionen om åtalsuppgörelse ansåg grundlagsutskottet att det finns ett särskilt behov av att göra behandlingen av brottmål snabbare i straffprocessens olika skeden. Utskottet hänvisade till flera avgöranden av Europadomstolen enligt vilka Finland har brutit mot artikel 6 i Europakonventionen när en rättegång inte har hållits inom skäligen tid. Utskottet har redan tidigare ägnat särskild uppmärksamhet åt sådana brottmål vars behandlingstider är längre än genomsnittet. Risken för att rättegången ska dra ut på tiden är enligt utskottets betänkande (GrUB 1/2010 rd, s. 3) störst när det gäller allvarliga brottmål, särskilt ekonomiska brott. I sitt betänkande konstaterade utskottet att rättsskyddet är en helhet där de ingående elementen måste ligga i balans. Utskottet hänvisade till sin tidigare praxis (GrUB 1/2010 rd, s. 3) och konstaterade i sitt utlåtande (GrUU 7/2014 rd, s. 2–3) att reformerna för att korta ner den sammantagna längden på rättegångar bör stå i samklang med strävan efter en snabb rättegång och andra rättsskyddsdimensioner.

Förslagen i propositionen är av betydelse med tanke på systemet för de grundläggande fri- och rättigheterna, då syftet med åtalsuppgörelse i enlighet med vad grundlagsutskottet konstaterat är att inverka på behandlingstiderna och den vägen främja vars och ens i 21 § 1 mom. i grundlagen tryggade rätt att få sin sak behandlad av en domstol utan ogrundat dröjsmål (GrUU 7/2014 rd, s. 4, se även de hänvisade GrUU 31/2005 rd och GrUU 35/2002 rd). Avsikten med de föreslagna ändringarna är att öka användningen av åtalsuppgörelse och på det sättet också inverka på den sammantagna längden på rättsprocesser i allmänhet. Beträktat från fall till fall

får parterna genom åtalsuppgörelse sitt brottmål behandlat snabbare än genom en vanlig straffprocess.

Grundlagsutskottet har ofta påpekat att de grundläggande rättigheterna att få en rättvis rättegång och att få sin sak behandlad utan dröjsmål är viktiga hörnstenar i rättsstaten (GrUU 43/2021 rd, s. 3, GrUU 5/2018 rd, s. 2, GrUU 12/2017 rd, s. 2, GrUU 14/2016 rd, s. 9, GrUU 29/2014 rd, s. 2). Utskottet har också i sin vedertagna praxis konstaterat att insatserna för att utveckla domstolsförfarandena kan med tiden inverka på behandlingstiderna och den vägen främja vars och ens i 21 § 1 mom. i grundlagen tryggade rätt att få sin sak behandlad av en domstol utan ogrundat dröjsmål (t.ex. GrUU 4/2010 rd, s. 5, GrUU 30/2006 rd, GrUU 2/2006 rd, GrUU 31/2005 rd, GrUU 35/2002 rd).

Behovet av åtgärder som påskyndar straffprocessen i syfte att trygga rättvisa rättegångar samt rättssäkerheten har ökat ytterligare sedan den föregående propositionen om åtalsuppgörelse. Behandlingen av brottmål, det vill säga straffprocessen, har vid myndigheterna på ett oroväckande sätt blivit längre. Den genomsnittliga behandlingstiden för ett brottmål var 2014 vid polisen 4,1 månader, hos åklagaren 2,1 månader och i tingsrätten 3,7 månader. År 2023 var behandlingstiden 6,4 månader vid polisen, 3 månader hos åklagaren och 5,1 månader i tingsrätten. Enligt bokslutsuppgifterna för år 2024 var den genomsnittliga behandlingstiden för brottmål 6,6 månader i tingsrätterna. Den totala genomsnittliga behandlingstiden har ökat från under 10 månader till över 15 månader. För en utvidgning av tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse talar också det att de mål som ställts för den gällande lagstiftningen inte alls har uppnåtts, utan användningen av förfarandet har stannat på ungefär en tiondel av det förväntade. På grund av detta har inte heller tills vidare den önskade påskyndande effekten på straffprocesserna uppnåtts till största del.

11.3.2 Brott som omfattas av tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse

I propositionen föreslås det att tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse utvidgas så att det omfattar grovt narkotikabrott, grovt rån och grov människohandel. De lindrigare formerna av dessa brott omfattas redan nu av tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse. Europadomstolen har veterligen inte tagit uttrycklig ställning till tillämpningen av systemet med åtalsuppgörelse i fråga om narkotikabrott, människohandel eller rån. I avsnitt 2.2 redogörs det för att Europadomstolen har behandlat ett fall som gäller åtalsuppgörelse, där det var fråga om offer för människohandel (V.C.L. och A.N. mot Förenade kungariket, 77587/12 och 74603/12, 2021). I samma avsnitt konstateras det att GRETA har rekommenderat att åtalsuppgörelse ska användas inom straffprocesser som gäller människohandel endast i exceptionella fall.

Av Europadomstolens praxis eller av andra internationella förpliktelser följer därmed inte något absolut hinder för att utvidga tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse i enlighet med förslaget i propositionen. Också i fråga om dessa brott ska man naturligtvis ändå beakta de allmänna villkor för åtalsuppgörelse som följer av Europadomstolens praxis och de nationella villkoren för åtalsuppgörelse, såsom målsägandens samtycke, samt huruvida målet till sin karaktär lämpar sig för åtalsuppgörelse.

11.3.3 Samtyckets och erkännandets frivillighet och sanningsenlighet

Vid bedömningen av bestämmelserna om åtalsuppgörelse med tanke på rättvis rättegång enligt 21 § i grundlagen och artikel 6 i Europakonventionen fäste grundlagsutskottet särskilt avseende vid att samtycket är genuint, frivilligt och explicit när det handlar om rättssäkerhet i en brottmålsrättegång. Dessutom måste man försäkra sig om att den som ger sitt samtycke vet och förstår vad samtycket innebär (GrUU 7/2014 rd, s. 4, med hänvisning till GrUU 31/2005 rd).

Dessutom lyfte utskottet fram domstolens skyldighet enligt domen i målet Babar Ahmad m.fl. mot Förenade kungariket att försäkra sig om att ett erkännande i samband med åtalsuppgörelse har skett av fri vilja. Utskottet konstaterade att åklagaren inte kan inleda åtalsuppgörelse om bevisningen inte enligt åklagarens uppfattning skulle räcka till för att väcka åtal. Under åtalsuppgörelsen är åklagaren bunden av den allmänna objektivitetsprincipen och skyldigheten att agera opartiskt och åklagaren får t.ex. inte överdriva påföljderna av att den misstänkte inte erkänner brottet under uppgörelsens gång (GrUU 7/2014 rd, s. 5). I domen i målet Natsvlishvili och Togonidze mot Georgien har Europadomstolen som ett villkor för åtalsuppgörelse förutsatt att det ska utövas tillräcklig domstolskontroll över innehållet i ett avtal om åtalsuppgörelse samt över det att avtal mellan parterna har ingåtts på ett rättvist sätt.

I denna proposition föreslås det inga ändringar i förutsättningarna för svarandens samtycke och erkännande eller i kontrollen av dem. I specialmotiveringen till den föreslagna ändringen i 1 kap. 10 § 1 mom. 1 punkten i lagen om rättegång i brottmål har det redogjorts för de olika straffprocessmyndigheternas ansvar att försäkra sig om att erkännandet är frivilligt och sanningsenligt. Förutom domstolen har också andra straffprocessmyndigheter en skyldighet att för egen del försäkra sig om erkännandets sanningsenlighet och frivillighet. Propositionen kan därför bedömas uppfylla de ovan beskrivna konstitutionella kraven i fråga om samtycke och erkännande.

11.3.4 Påföljder som kan vara föremål för åtalsuppgörelse

I domen i målet Babar Ahmad m.fl. mot Förenade kungariket ansåg Europadomstolen att det kan vara fråga om ett brott mot artikel 6 i Europakonventionen om en dom som meddelats till följd av åtalsuppgörelse är avsevärt lindrigare än den dom som skulle ha meddelats inom den vanliga straffprocessen. Det kan i så fall vara fråga om osaklig påtryckning mot den svarande för att förmå denne att erkänna, även om svaranden är oskyldig. Grundlagsutskottets bedömning av den strafflindring som följer av åtalsuppgörelse gäller straff som meddelas fysiska personer. Utskottet har ansett att strafflindringen enligt den gällande regleringen är betydande. I jämförelse med ett straff som skulle utdömas vid en normal rättegång är det ändå inte enligt utskottet oskäligt lindrigt och kan därför inte anses vara ett sätt att utöva osaklig påtryckning mot någon för att förmå denne att erkänna ett brott och samtycka till en erkännanderättegång. Med beaktande av dessa aspekter ansåg utskottet att de då föreslagna bestämmelserna inte stod i strid med 21 § 2 mom. i grundlagen och inte heller med de internationella förpliktelser om mänskliga rättigheter som är bindande för Finland (GrUU 7/2014 rd, s. 5). I propositionen föreslås det inga ändringar i den straffrättsliga påföljden för fysiska personer.

I propositionen föreslås det dock att näringsförbud och till vissa delar den ekonomiska vinningen av brott ska kunna bli föremål för åtalsuppgörelse. Detta innebär att en fysisk person kan få lindring inte bara av den straffrättsliga påföljden, utan också av tilläggsåtgärden. Därutöver kan en lindring av samfundsbot indirekt vara av betydelse för en fysisk person som deltar i åtalsuppgörelse. Europadomstolen har veterligen inte bedömt betydelsen av tilläggsåtgärder eller av straffrättsliga påföljder för juridiska personer vid åtalsuppgörelse. Därmed följer det inte av Europadomstolens rättspraxis att överläggning om näringsförbud, vinning av brott eller samfundsbot skulle innebära osaklig påtryckning mot någon för att förmå denne att erkänna ett brott och samtycka till erkännanderättegång. Vidare är det värt att notera att näringsförbud och förverkandepåföljder har karaktären av säkringsåtgärder, inte av straff. I sig kan dessa påföljder ändå ha en stor betydelse för svaranden. Därmed kan det att de fogas till tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse göra förfarandet mer attraktivt för svaranden. Risken för att fördelarna med åtalsuppgörelse skulle utgöra osaklig påtryckning att erkänna är ändå i regel mindre i fråga om säkringsåtgärder än straffrättsliga påföljder.

Det är också beaktansvärt att lindring inte ska beviljas schablonmässigt. Liksom i nuläget ska åklagaren och domstolen vid prövningen av lindringens storlek beakta processekonomiska besparingar. Ju mer lindring av olika påföljder svaranden ges, desto större bör besparingarna i resurserna vara. I praktiken innebär detta att ju tidigare förfarandet har inletts, desto större får lindringen vara.

11.3.5 Egendomsskydd

Överläggning om den ekonomiska vinningen av ett brott hänför sig till målsägandens egendomsskydd (15 § i grundlagen), om den skada som ligger till grund för vinningen av brottet gäller målsägandens egendom. Överläggning om vinningen av brottet ska dock enligt förslaget endast gälla den del av vinningen för vilken målsäganden inte yrkar på skadestånd. Således är förslaget inte problematiskt med tanke på målsägandens egendomsskydd. Genom förslaget ifrågasätts inte heller grundprincipen i den nationella lagstiftningen om att skadestånd till målsäganden har prioritet över konfiskation av ekonomisk vinning (10 kap. 2 § 6 mom. i strafflagen).

Den begränsade överläggningsmöjlighet som föreslås i fråga om ekonomisk vinning av brott kan inte heller i övrigt anses vara problematisk i konstitutionellt hänseende. Trots att förverkande av den ekonomiska vinningen av brottet i princip är en obligatorisk förverkandepåföljd, får åklagaren också i nuläget avstå från att yrka på förverkande och domstolen jämka förverkandepåföljden på liknande grunder som vid åtalsuppgörelse.

11.3.6 Offentlighetsprincipen

I propositionen föreslås det att påföljdsståndpunkterna ska bli mer informativa när det gäller såväl åklagaren som domstolen. Detta förslag tjänar offentlighetsprincipen och främjar transparensen i förfarandet. I övrigt föreslås det inga ändringar i offentligheten vid åtalsuppgörelse eller erkännanderättegång i propositionen. I sitt tidigare utlåtande tog inte grundlagsutskottet upp några problem i anslutning till förfarandets offentlighet.

För att åtalsuppgörelse ska vara möjligt har Europadomstolen i sin dom i målet Natsvlishvili och Togonidze mot Georgien förutsatt att svaranden godkänner avtalet fullt medveten om realiteterna och de rättsliga följderna av detta. Med hänsyn till att propositionens syfte är att öka användningen av åtalsuppgörelse också i förundersökningsskedet, ska den förutsättning som ställs i domen tas i särskilt beaktande när åtalsuppgörelse är på väg att inledas innan förundersökningen har avslutats. Såsom det konstateras i specialmotiveringen till 1 kap. 10 § 1 mom. i lagen om rättegång i brottmål ska det material som förundersökningsmyndigheten anser vara av betydelse för åtalsuppgörelsen lämnas till den misstänkte. Detta innebär att det dittills ansamlade förundersökningsmaterial som åklagaren och undersökningsledaren anser vara av betydelse och som gäller den misstänkte och de brott som är föremål för åtalsuppgörelse ska överlämnas till den misstänkte innan domsförslaget undertecknas. Det har också betydelse att den misstänkte i regel har ett biträde, eftersom försvaret sannolikt i praktiken vill få tillgång till förundersökningsmaterialet redan innan överläggningen inleds för att kunna bedöma om åtalsuppgörelse är lönsamt.

Av ovannämnda skäl är propositionen inte problematisk med tanke på offentlighetsprincipen.

11.3.7 Sammanfattning av de aspekter som gäller rättvis rättegång

Av ovannämnda skäl bedöms de föreslagna nya överläggningsmöjligheterna inte vara problematiska med hänsyn till 21 § i grundlagen. Med beaktande av att Europadomstolen i

enlighet med det som anges i avsnitt 11.3.4 ändå inte vederligen har tagit ställning till överläggning om tilläggsåtgärder och samfundsbot, är det behövt att grundlagsutskottet lämnar ett utlåtande i frågan.

11.4 Jämlikhet

Enligt 6 § 1 mom. i grundlagen är alla lika inför lagen. Bestämmelsen uttrycker inte bara ett krav på rättslig jämlikhet utan också tanken på faktisk jämställdhet. I bestämmelsen ingår ett förbud mot godtycke och ett krav på enhanda bemötande i likadana fall (RP 309/1993 rd, s. 46). Jämlikhetskravet är förpliktande också för lagstiftaren. Människor eller grupper av människor kan inte godtyckligt genom lag särbehandlas vare sig positivt eller negativt. Jämlikhetsbestämmelsen kräver ändå inte att alla människor i alla avseenden ska behandlas lika, om inte förhållandena är likadana. Jämlikhetsaspekter spelar en viss roll såväl när människor ges fördelar eller rättigheter genom lag som när de påförs skyldigheter (se t.ex. GrUU 10/2024 rd, s. 3, GrUU 57/2016 rd, s. 2).

Å andra sidan är det utmärkande för lagstiftningen att den på grund av ett visst godtagbart samhälleligt intresse behandlar människor olika bl.a. för att främja faktisk jämställdhet (se RP 309/1993 rd, s. 46 och t.ex. GrUU 57/2016 rd, s. 2). Enligt grundlagsutskottets vedertagna praxis kan inga skarpa gränser för lagstiftarens prövning läsas ut ur jämlikhetsprincipen när en reglering i överensstämmelse med den rådande samhällsutvecklingen eftersträvas (t.ex. GrUU 10/2024 rd, punkt 8, GrUU 102/2022 rd, punkt 5, GrUU 11/2012 rd, s. 2, GrUU 35/2010 rd, s. 2, GrUU 28/2009 rd, s. 2/II, GrUU 21/2007 rd, s. 2/I, GrUU 38/2006 rd, s. 2/I, GrUU 1/2006 rd, s. 2/I). Men särbehandlingen får inte vara godtycklig eller skillnaderna oskäligen (se t.ex. GrUU 10/2024 rd, punkt 8, GrUU 57/2016 rd, s. 3, GrUU 37/2010 rd, s. 3/I, GrUB 11/2009 rd, s. 2).

I sitt utlåtande (GrUU 7/2014 rd, s. 5–6) bedömde grundlagsutskottet jämlikheten mellan en svarande som samtycker till åtaluppställning och erkännanderättegång och en svarande vars brott behandlas vid en vanlig brottmålsrättegång med hänsyn till den allmänna jämlikhetsbestämmelsen i 6 § 1 mom. i grundlagen. Jämlikhetsbedömningen är viktig, eftersom erkännande av brott vid åtaluppställning leder till att straffet döms ut enligt en lindrigare straffskala i fråga om såväl minimi- som maximistraff. Domstolen kan dessutom av särskilda skäl avvika från straffarten. Utskottet fäste vikt vid att ett erkännande vid straffmätningen kan beaktas som en lindrigsgrund enligt 6 kap. 6 § 3 punkten i strafflagen. Enligt utskottet har denna lindrigsgrund inte utnyttjats särskilt flitigt i praktiken, och tröskeln för tillämpning är hög. Utskottet ansåg att ett erkännande i samband med åtaluppställning därför har en betydligt större effekt på hur strängt ett straff blir än ett erkännande under en vanlig rättegång.

Åtaluppställningssystemets förenlighet med den allmänna jämlikhetsbestämmelsen i grundlagen kan betraktas ur två olika perspektiv. För det första kan jämlikheten bedömas inom systemet mellan sådana parter, och i synnerhet sådana svaranden, som på grund av den brottsbeteckning som undersöks formellt har möjlighet att delta i åtaluppställning. Grundlagsutskottet har ansett att de övriga lagstadgade förutsättningarna för åtaluppställning (bl.a. de besparingar som kan uppnås och målsägandens samtycke samt hur andra som medverkat till brottet förhåller sig till förfarandet) leder till att åtaluppställning på det hela taget kan inriktas på brottsmisstänkta av orsaker som är delvis oberoende av dem. Utskottet har dock ansett att regleringen inte behandlar brottsmisstänkta eller svarande i brottmål godtyckligt.

I propositionen föreslås det inga ändringar i de ovannämnda förutsättningarna för åtaluppställning. Propositionen syftar dock till att öka användningen av åtaluppställning särskilt genom att ålägga myndigheterna att bedöma hur varje aktuellt brottmål lämpar sig för

åtalsuppgörelse. Propositionen innehåller också andra förslag, vilka syftar till att ge alla parter i ett brottmål lika möjlighet till åtalsuppgörelse när de formella förutsättningarna uppfylls, oberoende av t.ex. var i Finland brottmålet behandlas. Jämlikhetsbestämmelsen i grundlagen kräver i princip likabehandling bl.a. med hänsyn till bostadsort (GrUU 59/2001 rd, s. 2, RP 309/1993 rd, s. 44/II). Till denna del kan propositionen således anses främja jämlikheten mellan parter i brottmål som omfattas av tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse.

Med tanke på jämlikheten är det av betydelse att det i propositionen föreslås att det vid åtalsuppgörelse ska vara möjligt att överlägga om näringsförbud, till vissa delar om vinning av brott samt om samfundsbot. Grundlagsutskottet har ansett att grundlagens jämlikhetsbestämmelse i princip endast gäller fysiska personer. Men jämlikhetsbestämmelsen kan trots allt vara relevant också i bedömningen av bestämmelser som gäller juridiska personer, inte minst om bestämmelserna indirekt kan påverka fysiska personers rättsliga ställning. Den aspekten förlorar i tyngd ju lösare kopplingen är (jfr GrUU 37/2010 rd) (GrUU 11/2012 rd, s. 2). Eftersom den huvudsakliga fördelen med åtalsuppgörelse för svaranden gäller det straff som döms ut, är det logiskt att också straff som döms ut till juridiska personer ska omfattas av tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse.

Förslaget innebär att svarande vid åtalsuppgörelse kan dra fördel inte bara av strafflindring, utan eventuellt också av lindringar av tilläggsåtgärder och samfundsbot, till skillnad från svarande i en vanlig straffprocess. Grundlagsutskottets bedömning av skillnaden mellan åtalsuppgörelse och den vanliga straffprocessen gällde straff som meddelas fysiska personer. Utskottet ansåg det vara viktigt att säkerställa att skillnaderna i stränghet mellan påföljderna i praktiken inte blir oskäligt stora. Även högsta domstolen har ägnat uppmärksamhet åt det att de straff som döms ut vid erkännanderättegångar inte i alltför stor utsträckning får avvika från de straff som i den vanliga straffprocessen döms ut för motsvarande brott (HD:2018:23, punkt 36). De nya överläggningsmöjligheter i fråga om påföljder som föreslås i denna proposition ökar i princip ytterligare skillnaden mellan de lindringar som kan fås vid vanliga rättegångar och de lindringar som kan uppnås genom erkännande vid åtalsuppgörelse. I enlighet med vad som konstaterats ovan ska lindringar å andra sidan inte beviljas schablonmässigt vid åtalsuppgörelse, utan ju tidigare förfarandet har inletts, desto större bör lindringen vara. Om propositionen leder till att åtalsuppgörelse används i större utsträckning än för närvarande, fördelar sig också fördelarna med överläggning i fortsättningen mer brett.

För det andra kan åtalsuppgörelsesystemets förenlighet med den allmänna jämlikhetsbestämmelsen i grundlagen bedömas i förhållande till sådana parter i fråga om vilka brottmålet på grund av brottsbeteckningen inte omfattas av tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse. Grundlagsutskottet har tidigare ansett att tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse i princip är brett, eftersom det omfattar de brott vars maximistraff är fängelse i sex år, med undantag för vissa brott mot liv och hälsa och sexualbrott. När det gäller avgränsningen av tillämpningsområdet lyfte utskottet i sitt utlåtande om åtalsuppgörelse inte fram någon problematik med avseende på jämlikheten mellan alla parter i brottmål.

I denna proposition utvidgas tillämpningsområdet något. Detta kan emellertid anses främja jämlikheten i systemet. Vid bedömningen av jämlikheten är det i sig relevant att avgränsningen av tillämpningsområdet för systemet med åtalsuppgörelse i viss mån är inkonsekvent och försätter parter i olika ställning beroende på det brott som utreds. När systemet med åtalsuppgörelse godkändes ansågs liv och hälsa samt sexuell självbestämmanderätt och skydd av unga mot sexuellt utnyttjande vara särskilt känsliga skyddsintressen. För närvarande kan dock lagstiftningen om åtalsuppgörelse tillämpas även i fråga om de brottsbeteckningar som värnar om dessa skyddsintressen. Det är också värt att notera att t.ex. brott mot friheten enligt 25 kap. i strafflagen inte kategoriskt faller utanför tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse, utan

i fråga om dem grundar sig avgränsningen endast på maximistrafkets nivå. Dessutom bör det beaktas att man för närvarande kan överlägga om vissa brott som till sitt straffvärde och sin straffpraxis är mer klandervärda än andra brott som inte omfattas av tillämpningsområdet för åtalsuppgörelse.

Med tanke på jämlikheten mellan misstänkta och svarande är det i viss mån problematiskt att bedömningen av brottets klandervärdhet inte bara görs enligt straffskalan för brottsbeteckningen i fråga, utan också genom valet av processart. Regleringen är också till denna del inkonsekvent, eftersom man i den vanliga straffprocessen genom att erkänna i princip kan få strafflindring i vilket brott som helst. På grund av detta är det möjligt att förekomsten av systemet med åtalsuppgörelse leder till en utveckling av rättspraxis där strafflindring på basis av erkännande allt oftare tillämpas också vid fullskaliga brottmålsrättegångar, så att skillnaderna mellan olika processarter inte blir för stora.

Vidare är det värt att notera att ovannämnda inkonsekvenser i systemet med åtalsuppgörelse gäller den gällande lagstiftningen, som grundlagsutskottet inte har ansett vara problematisk med tanke på jämlikheten.

Av ovannämnda skäl bedöms propositionen inte vara problematisk med hänsyn till 6 § i grundlagen. Med beaktande av att Europadomstolen i enlighet med det som anges i avsnitt 11.3.4 ändå inte veterligen har tagit ställning till överläggning om tilläggsåtgärder och samfundsbrot, är det även med tanke på jämlikheten behövt att grundlagsutskottet lämnar ett utlåtande om detta ändringsförslag.

11.5 Sammandrag

I den regeringsproposition som gällde införandet av ett system med åtalsuppgörelse ansågs det motiverat att det inhämtas ett utlåtande av grundlagsutskottet om propositionen, i och med att bestämmelserna om åtalsuppgörelse då till sin karaktär var nya och eftersom saken är principiellt viktig. I denna proposition föreslås inga principiella ändringar i systemet med åtalsuppgörelse, utan det huvudsakliga syftet är att öka användningen av åtalsuppgörelse genom att förtydliga de nuvarande bestämmelserna.

På de grunder som anges ovan kan lagförslagen behandlas i vanlig lagstiftningsordning. Regeringen anser det dock önskvärt att grundlagsutskottet ger ett utlåtande om förhållandet mellan de förslag som gäller näringsförbud, ekonomisk vinning av brott och samfundsbrot å ena sidan och jämlikhetskravet enligt 6 § och rättsskyddet enligt 21 § i grundlagen å andra sidan.

Kläm

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs riksdagen följande lagförslag:

1.

Lag

om ändring av 1 och 5 b kap. i lagen om rättegång i brottmål

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) 1 kap. 10 § och 10 a § 1 mom. samt 5 b kap. 2 § 1 mom., sådana de lyder, 1 kap. 10 § i lagarna 670/2014, 68/2021 och 926/2024 samt 1 kap. 10 a § 1 mom. och 5 b kap. 2 § 1 mom. i lag 670/2014, och
fogas till 1 kap. 8 b §, sådan den lyder i lag 670/2014, ett nytt 2 mom. och till 5 b kap. 4 §, sådan den lyder i lag 670/2014, ett nytt 3 mom. som följer:

1 kap.

Om åtalsrätt och åtalsprövning

8 b §

Åklagaren får i ett domsförslag som avses i 10 § förbinda sig att avstå från att yrka på förverkande av den ekonomiska vinningen av brottet, om vinningen motsvarar den skada som orsakats målsäganden. Då får åklagaren avstå från att yrka på förverkande av vinningen till den del som målsäganden inte yrkar på skadestånd eller återbäring av obehörig vinst.

10 §

Åklagaren ska överväga huruvida det finns förutsättningar för ett domsförslag. Åklagaren får under förundersökningen och åtalsprövningen och medan ett brottmål är anhängigt vid domstolen vidta åtgärder för att lägga fram ett domsförslag och för att det ska behandlas i en erkännanderättegång enligt 5 b kap., om

1) det misstänkta brottet är ett brott som avses i 25 kap. 3 a §, 31 kap. 2 § eller 50 kap. 2 § i strafflagen (39/1889) eller det strängaste straff som föreskrivs för det misstänkta brottet är fängelse i högst sex år, dock inte om det misstänkta brottet är ett brott som avses i 20 kap. 1, 3–5, 9, 14, 16 eller 18 § eller i 21 kap. 5, 6 a, 6 c eller 7–15 § i strafflagen, och

2) åklagaren finner att behandlingen av målet i en erkännanderättegång enligt 5 b kap. är befogad med beaktande av sakens natur och de yrkanden som framställs, de kostnader som behandlingen av målet uppenbart medför och den tid som går åt för behandlingen av målet samt eventuella frågor om medverkan till brott i fråga om det misstänkta brottet eller ett brott med direkt anknytning till det.

Ett domsförslag får läggas fram när

1) den som är misstänkt för brottet i fråga eller svaranden i brottmålet erkänner det misstänkta brottet och samtycker till att saken behandlas i en rättegång som avses i 5 b kap.,

2) åklagaren och den misstänkte eller svaranden i brottmålet är ense om det brott som tillräknas,

3) målsäganden vid förundersökningen har meddelat att denne inte har några anspråk i målet eller att denne samtycker till att målet behandlas i en rättegång som avses i 5 b kap.

I domsförslaget förbinder sig åklagaren att yrka på straff i enlighet med en lindrigare straffskala enligt 6 kap. 8 a § i strafflagen. Åklagaren får förbinda sig att i enlighet med 8 § 2 mom. i detta kapitel avstå från att väcka åtal för ett eller flera misstänkta brott. Åklagaren får i

ett domsförslag också i enlighet med 7 § i lagen om näringsförbud (1059/1985) ingå en förbindelse som gäller näringsförbud.

Åklagaren får i ett domsförslag förbinda sig att i enlighet med 9 kap. 5 § 2 mom. i strafflagen yrka på sänkt samfundsbot.

Åklagaren får i ett domsförslag förbinda sig att i enlighet med 8 b § 2 mom. avstå från att yrka på förverkande av den ekonomiska vinningen av brottet.

Domsförslaget ska avfattas skriftligt och dateras och parterna ska underteckna det. På domsförslaget tillämpas vad som i 5 kap. 3 § föreskrivs om stämningsansökan. Utöver detta ska följande uppgifter anges i domsförslaget:

1) de uppgifter som avses i 2 mom. samt åklagarens förbindelse att yrka på straff i enlighet med den lindrigare straffskalan,

2) eventuella förbindelser som gäller näringsförbud, samfundsbot eller ekonomisk vinning av brott,

3) åklagarens ståndpunkt i fråga om arten av och storleken på det straff som ska dömas ut,

4) vad åklagaren utan domsförslaget hade yrkat på i målet i fråga om arten av och storleken på straffet, i fråga om längden av och innehållet i näringsförbudet och i fråga om arten av förverkandepåföljd för den ekonomiska vinningen av brottet.

I ett brottmål där Europeiska åklagarmyndigheten utövar behörighet förutsätts det för framläggande av ett domsförslag att en permanent avdelning vid Europeiska åklagarmyndigheten har samtyckt till förfarandet. Målet ska på det sätt som föreskrivs i artikel 40 i rådets förordning (EU) 2017/1939 om genomförande av fördjupat samarbete om inrättande av Europeiska åklagarmyndigheten föras till den permanenta avdelningen för avgörande innan åklagaren fattar beslut om att lägga fram ett domsförslag.

10 a §

När åklagaren finner att ett domsförslag om det misstänkta brottet kan läggas fram, ska denne överlägga med den misstänkte eller svaranden i brottmålet om att lägga fram ett domsförslag. Åklagaren ska vid behov utreda om målsäganden samtycker till att målet behandlas i en erkännanderättegång enligt 5 b kap. Om brottet har begåtts i en juridisk persons verksamhet på det sätt som avses i 9 kap. 1 § i strafflagen, kan åklagaren överlägga med den juridiska personen om ett domsförslag som gäller samfundsbot.

5 b kap.

Erkännanderättegång

2 §

En erkännanderättegång ska hållas inom 60 dagar från det att målet blivit anhängigt. Om erkännanderättegången inställs, ska en ny erkännanderättegång hållas inom 60 dagar från den dag då rättegången skulle hållas. Om bristfälligheter eller oklarheter i domsförslaget eller någon annan viktig orsak kräver det, får tidsfristen förlängas.

4 §

I domen ska utöver det utdömda straffet uppges hurdant straff i fråga om art och storlek som domstolen skulle ha dömt ut utan domsförslaget. Om det i målet döms ut ett näringsförbud eller en förverkandepåföljd för ekonomisk vinning av brott, ska domstolen i domen uppges hurdant näringsförbud eller hurdan förverkandepåföljd för ekonomisk vinning av brott domstolen skulle ha dömt ut utan domsförslaget. I domen ska det också antecknas de i 1 kap. 10 § 6 mom. 2–4 punkten avsedda uppgifter som åklagaren angett.

Denna lag träder i kraft den 20 . _____

2.

Lag

om ändring av förundersökningslagen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i förundersökningslagen (805/2011) 3 kap. 10 a § 5 mom. samt 4 kap. 16 § 1 mom. 7 punkten och 18 § 10 punkten, sådana de lyder, 3 kap. 10 a § 5 mom. i lag 924/2024 samt 4 kap. 16 § 1 mom. 7 punkten och 18 § 10 punkten i lag 453/2023, och
fogas till 3 kap. 3 § ett nytt 4 mom., till 4 kap. 16 § 1 mom., sådant det lyder i lag 453/2023, en ny 8 punkt, till 4 kap. 18 §, sådan den lyder i lagarna 10/2016 och 453/2023, en ny 11 punkt och till 5 kap. 1 §, sådan den lyder i lagarna 988/2016, 67/2021 och 453/2023, ett nytt 3 mom. som följer:

3 kap.

Allmänna bestämmelser om hur förundersökning ska genomföras

3 §

När förundersökning ska göras

Förundersökningsmyndigheten ska bedöma möjligheten till en sådan överläggning om ett domsförslag som avses i 1 kap. 10 a § i lagen om rättegång i brottmål och i enlighet med 5 kap. i denna lag delta i förundersökningssamarbete i syfte att inleda överläggningen.

10 a §

Begränsning av förundersökningen på grund av erkännande

En förundersökning får inte lämnas ogjord eller läggas ned och en i 2 mom. avsedd förbindelse får inte ingås med stöd av denna paragraf till den del som

1) det föreskrivs ett strängare straff än fängelse i sex år för det misstänkta brottet, förutom om det misstänkta brottet är ett brott som avses i 25 kap. 3 a §, 31 kap. 2 § eller 50 kap. 2 § i strafflagen,

2) det misstänkta brottet är ett brott som avses i 20 kap. 1, 3–5, 9, 14, 16 eller 18 § eller i 21 kap. 5, 6 a, 6 c eller 7–15 § i strafflagen, eller

3) ett viktigt allmänt eller enskilt intresse kräver att det görs en förundersökning.

4 kap.

Förundersökningsprinciperna och rättigheterna för dem som deltar i förundersökning

16 §

Underrättelse om den misstänktes rättigheter

När en person underrättas om att han eller hon är misstänkt för brott ska personen utan dröjsmål och senast innan han eller hon hörs underrättas om

7) möjligheten till medling under de förutsättningar som anges i lagen om medling vid brott och i vissa tvister (1015/2005),

8) möjligheten till en sådan överläggning om ett domsförslag som avses i 1 kap. 10 a § i lagen om rättegång i brottmål och till sådan begränsning av förundersökningen på grund av erkännande som avses i 3 kap. 10 a § i denna lag.

18 §

Underrättelse om målsägandens rättigheter

Förundersökningsmyndigheten ska utan ogrundat dröjsmål, i den omfattning det är behövligt i synnerhet med beaktande av omständigheter som hänför sig till målsägandens person och brottets natur, underrätta en målsägande om

10) möjligheten till medling under de förutsättningar som anges i lagen om medling vid brott och i vissa tvister,

11) möjligheten att det i ärendet kan ordnas en sådan överläggning om ett domsförslag som avses i 1 kap. 10 a § i lagen om rättegång i brottmål.

5 kap.

Förundersökningssamarbete mellan förundersökningsmyndigheter och åklagare

1 §

Underrättelse till åklagaren

Förundersökningsmyndigheten ska utan dröjsmål underrätta åklagaren om brottmål där en sådan överläggning om ett domsförslag som avses i 1 kap. 10 a § i lagen om rättegång i brottmål enligt förundersökningsmyndighetens bedömning skulle kunna tillämpas.

Denna lag träder i kraft den 20 .

3.

Lag

om ändring av strafflagen

I enlighet med riksdagens beslut
upphävs i strafflagen (39/1889) 6 kap. 8 a § 3 mom., sådant det lyder i lag 673/2014,
ändras 9 kap. 7 § 2 mom. samt 10 kap. 2 § 6 mom. och 9 § 3 mom., sådana de lyder, 9 kap. 7
§ 2 mom. i lag 61/2003, 10 kap. 2 § 6 mom. i lag 356/2016 och 10 kap. 9 § 3 mom. i lag
985/2016, samt
fogas till 9 kap. 5 §, sådan den lyder i lag 971/2001, ett nytt 2 mom. som följer:

9 kap.

Om straffansvar för juridiska personer

5 §

Samfundsbot

Om samfundsboten är föremål för ett sådant domsförslag som avses i 1 kap. 10 § i lagen om rättegång i brottmål, får åklagaren yrka på högst två tredjedelar av det belopp av samfundsboten som åklagaren hade yrkat på utan domsförslaget. På motsvarande sätt får domstolen döma en juridisk person till samfundsbot till ett belopp på högst två tredjedelar av det belopp av samfundsboten som domstolen hade dömt ut utan domsförslaget.

7 §

Avstående från straffyrkande

Åklagaren kan även avstå från att yrka straff, om gärningsmannen i det fall som avses i 4 § 2 mom. 3 punkten redan har dömts till straff eller det kan förväntas att gärningsmannen döms till straff enligt ett sådant domsförslag som avses i 1 kap. 10 § i lagen om rättegång i brottmål och den juridiska personen på grund av dömande till straff inte döms till samfundsbot.

10 kap.

Om förverkandepåföljder

2 §

Förverkande av vinning

Vinning döms inte förverkad till den del den har återburits eller dömts eller döms att betalas till den kränkta i form av skadestånd eller återbäring av obehörig vinst. Om yrkande på skadestånd eller återbäring av obehörig vinst inte har framställts eller om ett sådant yrkande ännu inte har avgjorts när ett avgörande meddelas med anledning av yrkandet på förverkande, ska förverkandepåföljden dömas ut. Om förverkandet av vinning är föremål för ett sådant domsförslag som avses i 1 kap. 10 § i lagen om rättegång i brottmål, behöver inte vinningen dömas förverkad, dock endast om vinningen och den skada som orsakats målsäganden motsvarar varandra och till den del som målsäganden inte yrkar på skadestånd eller återbäring av obehörig vinst.

9 §

Behandling av mål om förverkandepåföljd

Förverkandepåföljd döms ut på yrkande av åklagaren. I 1 kap. 8 b § i lagen om rättegång i brottmål föreskrivs det om de grunder på vilka åklagaren kan avstå från att yrka på förverkande och i 1 kap. 10 § i den lagen om domsförslag som gäller ekonomisk vinning av brott. Även en målsägande kan yrka på förverkande när målsäganden ensam utför åtal enligt 7 kap. i lagen om rättegång i brottmål. Bestämmelser om framställande av yrkande i ett förfarande enligt lagen om föreläggande av böter och ordningsbot utfärdas separat.

Denna lag träder i kraft den 20 . _____

4.

Lag

om ändring av lagen om näringsförbud

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om näringsförbud (1059/1985) 4 § 3 mom., sådant det lyder i lag 749/2017,
och
fogas till 5 §, sådan den lyder i lag 1220/1997, ett nytt 2 mom. och till lagen en ny 7 §, i stället
för den 7 § som upphävts genom lag 1220/1997, som följer:

4 §

Förbudets innehåll

Domstolen kan av särskilda skäl bestämma att ett förbud inte gäller visst drivande av rörelse eller drivande av en rörelse av visst slag eller viss omfattning eller uppdrag eller verksamhet i ett visst samfund eller en viss stiftelse eller förvärv av bestämmanderätt i ett samfund enligt 1 mom. 6 punkten. Ett domsförslag som avses i 7 § ska också betraktas som ett särskilt skäl.

5 §

Förbudets varaktighet

Ett näringsförbud som meddelas med anledning av ett sådant domsförslag som avses i 7 § kan dock vara minst ett år.

7 §

Domsförslag som gäller näringsförbud

Åklagaren får i ett sådant domsförslag som avses i 1 kap. 10 § i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) förbinda sig att avvika från

1) innehållet i ett näringsförbud enligt 4 § i denna lag så att förbudet inte gäller visst drivande av rörelse eller drivande av en rörelse av visst slag eller viss omfattning eller uppdrag eller verksamhet i ett visst samfund eller en viss stiftelse eller förvärv av bestämmanderätt i ett samfund enligt 1 mom. 6 punkten i den paragrafen,

2) näringsförbudets varaktighet enligt 5 § i denna lag, dock så att ett förbud på minst ett år ska yrkas.

Åklagaren får i ett domsförslag av särskilda skäl förbinda sig att avstå från att yrka på näringsförbud. Åklagaren får dock inte ingå en sådan förbindelse, om personen vid drivandet av rörelse har gjort sig skyldig till de gärningar som avses i 3 § 3 mom. 1–4 punkten.

Denna lag träder i kraft den 20 .

Helsingfors den 11 december 2025

Statsminister

Petteri Orpo

Justitieminister Leena Meri

1.

Lag

om ändring av 1 och 5 b kap. i lagen om rättegång i brottmål

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) 1 kap. 10 § och 10 a § 1 mom. samt 5 b kap. 2 § 1 mom., sådana de lyder, 1 kap. 10 § i lagarna 670/2014, 68/2021 och 926/2024 samt 1 kap. 10 a § 1 mom. och 5 b kap. 2 § 1 mom. i lag 670/2014, och
fogas till 1 kap. 8 b §, sådan den lyder i lag 670/2014, ett nytt 2 mom. och till 5 b kap. 4 §, sådan den lyder i lag 670/2014, ett nytt 3 mom. som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

1 kap.

Om åtalsrätt och åtalsprövning

Om åtalsrätt och åtalsprövning

8 b §

8 b §

(ny)

Åklagaren får i ett domsförslag som avses i 10 § förbinda sig att avstå från att yrka på förverkande av den ekonomiska vinningen av brottet, om vinningen motsvarar den skada som orsakats målsäganden. Då får åklagaren avstå från att yrka på förverkande av vinningen till den del som målsäganden inte yrkar på skadestånd eller återbäring av obehörig vinst.

10 §

Åklagaren får på eget eller en parts initiativ vidta åtgärder för att lägga fram ett domsförslag och för att det ska behandlas i en rättegång som avses i 5 b kap, om

10 §

Åklagaren ska överväga huruvida det finns förutsättningar för ett domsförslag. Åklagaren får under förundersökningen och åtalsprövningen och medan ett brottmål är anhängigt vid domstolen vidta åtgärder för att lägga fram ett domsförslag och för att det ska behandlas i en erkännanderättegång enligt 5 b kap., om

1) det för det misstänkta brottet inte föreskrivs strängare straff än fängelse i sex år och det inte är fråga om brott som avses i 20 kap. 1, 3–5, 9, 14, 16 eller 18 § eller 21 kap. 5, 6 a, 6 c eller 7–15 § i strafflagen (39/1889), och

1) det misstänkta brottet är ett brott som avses i 25 kap. 3 a §, 31 kap. 2 § eller 50 kap. 2 § i strafflagen (39/1889) eller det strängaste straff som föreskrivs för det misstänkta brottet är fängelse i högst sex år, dock inte om det misstänkta brottet är ett brott som avses i 20

Gällande lydelse

2) åklagaren finner att behandlingen av målet i en rättegång som avses i 5 b kap. är befogad med beaktande av sakens natur och de yrkanden som framställs samt de kostnader som behandlingen av målet uppenbart medför och den tid som går åt för behandlingen i å ena sidan i en rättegång som avses i 5 b kap., å andra sidan på det sätt som föreskrivs för åtalsärenden, samt eventuella frågor om medverkan till brott i fråga om det misstänkta brottet eller ett brott med direkt anknytning till det.

Ett domsförslag får läggas fram när

1) den som är misstänkt för brottet i fråga eller svaranden i brottmålet erkänner det misstänkta brottet och samtycker till att saken behandlas i en rättegång som avses i 5 b kap.,

2) åklagaren och den misstänkte eller svaranden i brottmålet är ense om det brott som tillräknas,

3) målsäganden vid förundersökningen har meddelat att han eller hon inte har några anspråk i målet eller att hon eller hon samtycker till att målet behandlas i en rättegång som avses i 5 b kap.

I domsförslaget förbinder sig åklagaren att yrka på straff i enlighet med en lindrigare straffskala enligt 6 kap. 8 a § i strafflagen. Åklagaren kan också förbinda sig att i enlighet med 8 § 2 mom. i detta kapitel avstå från att väcka åtal för ett eller flera misstänkta brott.

Domsförslaget ska avfattas skriftligt och det ska undertecknas och dateras av parterna. I förslaget ska de uppgifter anges som avses i 2 mom. samt åklagarens förbindelse att yrka på straff i enlighet med den lindrigare

Föreslagen lydelse

kap. 1, 3–5, 9, 14, 16 eller 18 § eller i 21 kap. 5, 6 a, 6 c eller 7–15 § i strafflagen, och

2) åklagaren finner att behandlingen av målet i en erkännanderättegång enligt 5 b kap. är befogad med beaktande av sakens natur och de yrkanden som framställs, de kostnader som behandlingen av målet uppenbart medför och den tid som går åt för behandlingen av målet samt eventuella frågor om medverkan till brott i fråga om det misstänkta brottet eller ett brott med direkt anknytning till det.

Ett domsförslag får läggas fram när

1) den som är misstänkt för brottet i fråga eller svaranden i brottmålet erkänner det misstänkta brottet och samtycker till att saken behandlas i en rättegång som avses i 5 b kap.

2) åklagaren och den misstänkte eller svaranden i brottmålet är ense om det brott som tillräknas,

3) målsäganden vid förundersökningen har meddelat att denne inte har några anspråk i målet eller att denne samtycker till att målet behandlas i en rättegång som avses i 5 b kap.

I domsförslaget förbinder sig åklagaren att yrka på straff i enlighet med en lindrigare straffskala enligt 6 kap. 8 a § i strafflagen. Åklagaren får förbinda sig att i enlighet med 8 § 2 mom. i detta kapitel avstå från att väcka åtal för ett eller flera misstänkta brott. Åklagaren får i ett domsförslag också i enlighet med 7 § i lagen om näringsförbud (1059/1985) ingå en förbindelse som gäller näringsförbud.

Åklagaren får i ett domsförslag förbinda sig att i enlighet med 9 kap. 5 § 2 mom. i strafflagen yrka på sänkt samfundsbot.

Åklagaren får i ett domsförslag förbinda sig att i enlighet med 8 b § 2 mom. avstå från att yrka på förverkande av den ekonomiska vinningen av brottet.

Domsförslaget ska avfattas skriftligt och dateras och parterna ska underteckna det. På domsförslaget tillämpas vad som i 5 kap. 3 § föreskrivs om stämningsansökan. Utöver

Gällande lydelse

straffskalan. Åklagaren kan i domsförslaget uppge sin ståndpunkt i frågan om arten av och storleken på det straff som ska dömas ut. För innehållet i ett domsförslag gäller dessutom i tillämpliga delar vad som i 5 kap. 3 § föreskrivs om stämningsansökan.

I ett brottmål där Europeiska åklagarmyndigheten utövar behörighet förutsätts det för framläggande av ett domsförslag att en permanent avdelning vid Europeiska åklagarmyndigheten har samtyckt till förfarandet. Målet ska på det sätt som föreskrivs i artikel 40 i rådets förordning (EU) 2017/1939 om genomförande av fördjupat samarbete om inrättande av Europeiska åklagarmyndigheten föras till den permanenta avdelningen för avgörande innan åklagaren fattar beslut om att lägga fram ett domsförslag.

10 a §

När åklagaren finner att ett domsförslag om det misstänkta brottet kan läggas fram, ska *han eller hon* överlägga med den misstänkte eller svaranden i brottmålet om att lägga fram ett domsförslag. Åklagaren ska vid behov utreda om målsäganden samtycker till att målet behandlas i en rättegång som avses i 5 b kap.

Föreslagen lydelse

detta ska följande uppgifter anges i domsförslaget:

1) de uppgifter som avses i 2 mom. samt åklagarens förbindelse att yrka på straff i enlighet med den lindrigare straffskalan,

2) eventuella förbindelser som gäller näringsförbud, samfundsbot eller ekonomisk vinning av brott,

3) åklagarens ståndpunkt i fråga om arten av och storleken på det straff som ska dömas ut,

4) vad åklagaren utan domsförslaget hade yrkat på i målet i fråga om arten av och storleken på straffet, i fråga om längden av och innehållet i näringsförbudet och i fråga om arten av förverkandepåföljd för den ekonomiska vinningen av brottet.

I ett brottmål där Europeiska åklagarmyndigheten utövar behörighet förutsätts det för framläggande av ett domsförslag att en permanent avdelning vid Europeiska åklagarmyndigheten har samtyckt till förfarandet. Målet ska på det sätt som föreskrivs i artikel 40 i rådets förordning (EU) 2017/1939 om genomförande av fördjupat samarbete om inrättande av Europeiska åklagarmyndigheten föras till den permanenta avdelningen för avgörande innan åklagaren fattar beslut om att lägga fram ett domsförslag.

10 a §

När åklagaren finner att ett domsförslag om det misstänkta brottet kan läggas fram, ska *denne* överlägga med den misstänkte eller svaranden i brottmålet om att lägga fram ett domsförslag. Åklagaren ska vid behov utreda om målsäganden samtycker till att målet behandlas i en erkännanderättegång enligt 5 b kap. *Om brottet har begåtts i en juridisk persons verksamhet på det sätt som avses i 9 kap. 1 § i strafflagen, kan åklagaren överlägga med den juridiska personen om ett domsförslag som gäller samfundsbot.*

Gällande lydelse

5 b kap.

Erkännanderättegång

2 §

En erkännanderättegång ska hållas inom 30 dagar från det att målet blivit anhängigt. Om erkännanderättegången inställs, ska en ny erkännanderättegång hållas inom 30 dagar från den dag då rättegången skulle hållas. Om bristfälligheter eller oklarheter i domsförslaget eller någon annan viktig orsak kräver det, får tidsfristen förlängas.

4 §

(ny)

Föreslagen lydelse

5 b kap.

Erkännanderättegång

2 §

En erkännanderättegång ska hållas inom 60 dagar från det att målet blivit anhängigt. Om erkännanderättegången inställs, ska en ny erkännanderättegång hållas inom 60 dagar från den dag då rättegången skulle hållas. Om bristfälligheter eller oklarheter i domsförslaget eller någon annan viktig orsak kräver det, får tidsfristen förlängas.

4 §

I domen ska utöver det utdömda straffet uppges hurdant straff i fråga om art och storlek som domstolen skulle ha dömt ut utan domsförslaget. Om det i målet döms ut ett näringsförbud eller en förverkandepåföljd för ekonomisk vinning av brott, ska domstolen i domen uppges hurdant näringsförbud eller hurdan förverkandepåföljd för ekonomisk vinning av brott domstolen skulle ha dömt ut utan domsförslaget. I domen ska det också antecknas de i 1 kap. 10 § 6 mom. 2–4 punkten avsedda uppgifter som åklagaren angett.

Denna lag träder i kraft den 20 .

2.

Lag

om ändring av förundersökningslagen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i förundersökningslagen (805/2011) 3 kap. 10 a § 5 mom. samt 4 kap. 16 § 1 mom. 7 punkten och 18 § 10 punkten, sådana de lyder, 3 kap. 10 a § 5 mom. i lag 924/2024 samt 4 kap. 16 § 1 mom. 7 punkten och 18 § 10 punkten i lag 453/2023, och
fogas till 3 kap. 3 § ett nytt 4 mom., till 4 kap. 16 § 1 mom., sådant det lyder i lag 453/2023, en ny 8 punkt, till 4 kap. 18 §, sådan den lyder i lagarna 10/2016 och 453/2023, en ny 11 punkt och till 5 kap. 1 §, sådan den lyder i lagarna 988/2016, 67/2021 och 453/2023, ett nytt 3 mom. som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.

3 kap.

Allmänna bestämmelser om hur förundersökning ska genomföras

Allmänna bestämmelser om hur förundersökning ska genomföras

3 §

3 §

När förundersökning ska göras

När förundersökning ska göras

(ny)

Förundersökningsmyndigheten ska bedöma möjligheten till en sådan överläggning om ett domsförslag som avses i 1 kap. 10 a § i lagen om rättegång i brottmål och i enlighet med 5 kap. i denna lag delta i förundersökningssamarbete i syfte att inleda överläggningen.

10 a §

10 a §

Begränsning av förundersökningen på grund av erkännande

Begränsning av förundersökningen på grund av erkännande

En förundersökning får inte lämnas ogjord eller läggas ned och en i 2 mom. avsedd förbindelse får inte ingås med stöd av denna paragraf, om det föreskrivs ett strängare straff än fängelse i sex år för det misstänkta brottet eller det misstänkta brottet är ett brott som avses i 20 kap. 1, 3–5, 9, 14–16 eller 18 § eller

En förundersökning får inte lämnas ogjord eller läggas ned och en i 2 mom. avsedd förbindelse får inte ingås med stöd av denna paragraf *till den del som*
1) det föreskrivs ett strängare straff än fängelse i sex år för det misstänkta brottet, förutom om det misstänkta brottet är ett brott

Gällande lydelse

21 kap. 5, 6 a, 6 c eller 7–15 § i strafflagen, eller om ett viktigt allmänt eller enskilt intresse kräver att det görs en förundersökning.

4 kap.

Förundersökningsprinciperna och rättigheterna för dem som deltar i förundersökning

16 §

Underrättelse om den misstänktes rättigheter

När en person underrättas om att han eller hon är misstänkt för brott ska personen utan dröjsmål och senast innan han eller hon hörs underrättas om

7) möjligheten till medling under de förutsättningar som anges i lagen om medling vid brott och i vissa tvister (1015/2005).

18 §

Underrättelse om målsägandens rättigheter

Förundersökningsmyndigheten ska utan ogrundat dröjsmål, i den omfattning det är behövligt i synnerhet med beaktande av omständigheter som hänför sig till målsägandens person och brottets natur, underrätta en målsägande om

Föreslagen lydelse

som avses i 25 kap. 3 a §, 31 kap. 2 § eller 50 kap. 2 § i strafflagen,

2) det misstänkta brottet är ett brott som avses i 20 kap. 1, 3–5, 9, 14, 16 eller 18 § eller i 21 kap. 5, 6 a, 6 c eller 7–15 § i strafflagen, eller

3) ett viktigt allmänt eller enskilt intresse kräver att det görs en förundersökning.

4 kap.

Förundersökningsprinciperna och rättigheterna för dem som deltar i förundersökning

16 §

Underrättelse om den misstänktes rättigheter

När en person underrättas om att han eller hon är misstänkt för brott ska personen utan dröjsmål och senast innan han eller hon hörs underrättas om

7) möjligheten till medling under de förutsättningar som anges i lagen om medling vid brott och i vissa tvister (1015/2005),

8) möjligheten till en sådan överläggning om ett domsförslag som avses i 1 kap. 10 a § i lagen om rättegång i brottmål och till sådan begränsning av förundersökningen på grund av erkännande som avses i 3 kap. 10 a § i denna lag.

18 §

Underrättelse om målsägandens rättigheter

Förundersökningsmyndigheten ska utan ogrundat dröjsmål, i den omfattning det är behövligt i synnerhet med beaktande av omständigheter som hänför sig till målsägandens person och brottets natur, underrätta en målsägande om

Gällande lydelse

10) möjligheten till medling under de förutsättningar som anges i lagen om medling vid brott och i vissa tvister.

5 kap.

Förundersökningssamarbete mellan förundersökningsmyndigheter och åklagare

1 §

Underrättelse till åklagaren

(ny)

Föreslagen lydelse

10) möjligheten till medling under de förutsättningar som anges i lagen om medling vid brott och i vissa tvister,

11) möjligheten att det i ärendet kan ordnas en sådan överläggning om ett domsförslag som avses i 1 kap. 10 a § i lagen om rättegång i brottmål.

5 kap.

Förundersökningssamarbete mellan förundersökningsmyndigheter och åklagare

1 §

Underrättelse till åklagaren

Förundersökningsmyndigheten ska utan dröjsmål underrätta åklagaren om brottmål där en sådan överläggning om ett domsförslag som avses i 1 kap. 10 a § i lagen om rättegång i brottmål enligt förundersökningsmyndighetens bedömning skulle kunna tillämpas.

Denna lag träder i kraft den 20 .

3.

Lag

om ändring av strafflagen

I enlighet med riksdagens beslut
upphävs i strafflagen (39/1889) 6 kap. 8 a § 3 mom., sådant det lyder i lag 673/2014,
ändras 9 kap. 7 § 2 mom. samt 10 kap. 2 § 6 mom. och 9 § 3 mom., sådana de lyder, 9 kap. 7 § 2 mom. i lag 61/2003, 10 kap. 2 § 6 mom. i lag 356/2016 och 10 kap. 9 § 3 mom. i lag 985/2016, samt
fogas till 9 kap. 5 §, sådan den lyder i lag 971/2001, ett nytt 2 mom. som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

6 kap.

Om bestämmande av straff

Om bestämmande av straff

8 a §

8 a §

Lindring av straffskalan på grund av erkännande

Lindring av straffskalan på grund av erkännande

I domen ska utöver det utdömda straffet också uppges vilket straff som domstolen skulle ha dömt ut utan ovan avsedd medverkan.

(upphävs)

9 kap.

9 kap.

Om straffansvar för juridiska personer

Om straffansvar för juridiska personer

5 §

5 §

Samfundsbot

Samfundsbot

(ny)

Om samfundsboten är föremål för ett sådant domsförslag som avses i 1 kap. 10 § i lagen om rättegång i brottmål, får åklagaren yrka på högst två tredjedelar av det belopp av samfundsboten som åklagaren hade yrkat på utan domsförslaget. På motsvarande sätt får domstolen döma en juridisk person till samfundsbot till ett belopp på högst två tredjedelar av det belopp av samfundsboten

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

som domstolen hade dömt ut utan domsförslaget.

7 §

7 §

Avstående från straffyrkande

Avstående från straffyrkande

Åklagaren kan även avstå från att yrka straff, om gärningsmannen i det fall som avses i 4 § 2 mom. 3 punkten redan har dömts till straff *och det kan förväntas att den juridiska personen inte därför skulle dömas till samfundsbót.*

Åklagaren kan även avstå från att yrka straff, om gärningsmannen i det fall som avses i 4 § 2 mom. 3 punkten redan har dömts till straff *eller det kan förväntas att gärningsmannen döms till straff enligt ett sådant domsförslag som avses i 1 kap. 10 § i lagen om rättegång i brottmål och den juridiska personen på grund av dömande till straff inte döms till samfundsbót.*

10 kap.

10 kap.

Om förverkandepåföljder

Om förverkandepåföljder

2 §

2 §

Förverkande av vinning

Förverkande av vinning

Vinning döms inte förverkad till den del den har återburits eller dömts eller döms att betalas till den kränkta i form av skadestånd eller återbäring av obehörig vinst. Om yrkande på skadestånd eller återbäring av obehörig vinst inte har framställts eller om ett sådant yrkande ännu inte har avgjorts när avgörande meddelas med anledning av yrkandet på förverkande, ska förverkandepåföljden dömas ut.

Vinning döms inte förverkad till den del den har återburits eller dömts eller döms att betalas till den kränkta i form av skadestånd eller återbäring av obehörig vinst. Om yrkande på skadestånd eller återbäring av obehörig vinst inte har framställts eller om ett sådant yrkande ännu inte har avgjorts när ett avgörande meddelas med anledning av yrkandet på förverkande, ska förverkandepåföljden dömas ut. *Om förverkandet av vinning är föremål för ett sådant domsförslag som avses i 1 kap. 10 § i lagen om rättegång i brottmål, behöver inte vinningen dömas förverkad, dock endast om vinningen och den skada som orsakats målsäganden motsvarar varandra och till den del som målsäganden inte yrkar på skadestånd eller återbäring av obehörig vinst.*

Gällande lydelse

9 §

Behandling av mål om förverkandepåföljd

Förverkandepåföljd döms ut på yrkande av åklagaren. I 1 kap. 8 b § i lagen om rättegång i brottmål föreskrivs om de grunder på vilka åklagaren kan avstå från att yrka på förverkande. Även en målsägande kan yrka på förverkande när målsäganden ensam utför åtal enligt 7 kap. i lagen om rättegång i brottmål. *Särskilda bestämmelser gäller för framställande* av yrkande i ett förfarande enligt lagen om föreläggande av böter och ordningsbot.

Föreslagen lydelse

9 §

Behandling av mål om förverkandepåföljd

Förverkandepåföljd döms ut på yrkande av åklagaren. I 1 kap. 8 b § i lagen om rättegång i brottmål föreskrivs det om de grunder på vilka åklagaren kan avstå från att yrka på förverkande *och i 1 kap. 10 § i den lagen om domsförslag som gäller ekonomisk vinning av brott*. Även en målsägande kan yrka på förverkande när målsäganden ensam utför åtal enligt 7 kap. i lagen om rättegång i brottmål. *Bestämmelser om framställande* av yrkande i ett förfarande enligt lagen om föreläggande av böter och ordningsbot *utfärdas separat*.

Denna lag träder i kraft den 20 .

4.

Lag

om ändring av lagen om näringsförbud

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om näringsförbud (1059/1985) 4 § 3 mom., sådant det lyder i lag 749/2017,
och
fogas till 5 §, sådan den lyder i lag 1220/1997, ett nytt 2 mom. och till lagen en ny 7 §, i stället
för den 7 § som upphävts genom lag 1220/1997, som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

4 §

4 §

Förbudets innehåll

Förbudets innehåll

Domstolen kan av särskilda skäl bestämma att ett förbud inte gäller visst drivande av rörelse eller drivande av rörelse av visst slag eller viss omfattning eller uppdrag eller verksamhet i visst samfund eller viss stiftelse eller förvärv av sådan bestämmanderätt i ett bolag som avses i 1 mom. 6 punkten.

Domstolen kan av särskilda skäl bestämma att ett förbud inte gäller visst drivande av rörelse eller drivande av en rörelse av visst slag eller viss omfattning eller uppdrag eller verksamhet i ett visst samfund eller en viss stiftelse eller förvärv av bestämmanderätt i ett samfund enligt 1 mom. 6 punkten. *Ett domsförslag som avses i 7 § ska också betraktas som ett särskilt skäl.*

5 §

5 §

Förbudets varaktighet

Förbudets varaktighet

(ny)

Ett näringsförbud som meddelas med anledning av ett sådant domsförslag som avses i 7 § kan dock vara minst ett år.

(ny)

7 §

Domsförslag som gäller näringsförbud

Åklagaren får i ett sådant domsförslag som avses i 1 kap. 10 § i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) förbinda sig att avvika från

1) innehållet i ett näringsförbud enligt 4 § i denna lag så att förbudet inte gäller visst

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

drivande av rörelse eller drivande av en rörelse av visst slag eller viss omfattning eller uppdrag eller verksamhet i ett visst samfund eller en viss stiftelse eller förvärv av bestämmanderätt i ett samfund enligt 1 mom. 6 punkten i den paragrafen,

2) näringsförbudets varaktighet enligt 5 § i denna lag, dock så att ett förbud på minst ett år ska yrkas.

Åklagaren får i ett domsförslag av särskilda skäl förbinda sig att avstå från att yrka på näringsförbud. Åklagaren får dock inte ingå en sådan förbindelse, om personen vid drivandet av rörelse har gjort sig skyldig till de gärningar som avses i 3 § 3 mom. 1–4 punkten.

Denna lag träder i kraft den 20 .